Toplumsal Hareketler (Bazen) Nasıl Fark Yaratabilir?

David S. Meyer

İngilizceden Çeviren: Zeynep Demir

AYRINTI

DAVID S. MEYER

David S. Meyer Hampshire College'da edebiyat ve sosyal teori alanlarında lisans, Boston University'de siyaset bilimi alanında yüksek lisans ve doktora eğitimi aldı. Toplumsal hareketler, siyasi sosyoloji ve kamu politikası alanlarıyla ilgilenmekte ve toplumsal hareketler ile ortaya çıktıkları siyasi bağlamlar üzerine çalışmalar yürütmektedir. University of California-Irvine'da sosyoloji, siyaset bilimi, kamu politikaları alanlarında dersler vermeye devam ediyor. Eserleri arasında bizzat kaleme aldığı *The Politics of Protest: Social Movements in America*, *A Winter of Discontent: The Nuclear Freeze and American Politics*; Valerie Jenness ve Helen Ingram ile birlikte editörlüğünü yaptığı *Routing the Opposition: Social Movements, Public Policy, and Democracy in America* bulunuyor.

Ayrıntı: 1717
İnceleme Dizisi: 351

Toplumsal Hareketler (Bazen) Nasıl Fark Yaratabilir?
David S. Meyer

Kitabın Özgün Adı
How Social Movements (Sometimes) Matter?

İngilizceden Çeviren
Zeynep Demir

Yayıma Hazırlayan
Güven Gürkan Öztan

Son Okuma
Ayten Koçal

Bu kitabın Türkçe yayım hakları Ayrıntı Yayınları'na aittir.

© David S. Meyer 2021
This edition is published by arrangement with Polity Press Ltd., Cambridge

Kapak Tasarımı
Gökçe Alper

Dizgi
Esin Tapan Yetiş

Baskı ve Cilt
Ali Laçin – Barış Matbaa-Mücellit
Davutpaşa Cad. Güven San. Sit. C Blok No. 286
Topkapı/Zeytinburnu – İstanbul – Tel. 0212 567 11 00
Sertifika No: 46277

Birinci Basım: *2023*

ISBN 978-605-314-671-1
Sertifika No.: 10704

AYRINTI YAYINLARI
Basım Dağıtım San. ve Tic. A.Ş.
Hocapaşa Mah. Dervişler Sok. Dirikoçlar İş Hanı
No: 1 Kat: 5 Sirkeci – İstanbul
Tel.: (0212) 512 15 00 Faks: (0212) 512 15 11
www.ayrintiyayingrubu.com & info@ayrintiyayinlari.com.tr

twitter.com/ayrintiyayinevi facebook.com/ayrintiyayinevi instagram.com/ayrintiyayinlari

David S. Meyer

Toplumsal Hareketler (Bazen) Nasıl Fark Yaratabilir?

İNCELEME DİZİSİ
SON ÇIKAN KİTAPLAR

ATAERKİL SİSTEMLERİN
YÜKSELİŞİ VE DÜŞÜŞÜ
Kesişimsel Bir Siyasal İktisat
Nancy Folbre

ANAVATANDA NEFRET
Yeni Küresel Aşırı Sağ
Cynthia Miller-Idriss

BÜYÜK GERİ TEPME
Popülizm ve Pandemi Sonrası Politika
Paolo Gerbaudo

AYKIRI KÜLTÜR
Yazarın Yeni Önsözü'yle
Paul E. Willis

SAĞLIĞIN VE HASTALIĞIN
TOPLUMSAL NEDENLERİ
William C. Cockerham

KÜRESEL POLİS DEVLETİ
William I. Robinson

BİR BORU HATTI NASIL PATLATILIR
Yanmakta Olan Bir Dünyada
Mücadele Etmeyi Öğrenmek
Andreas Malm

NEDEN VEGAN?
Etik Beslenme
Peter Singer

YEMEĞİN PSİKOPOLİTİKASI
Neoliberal Çağda Yemek Ritüelleri
Mihalis Mentinis

SİYASET TEORİSİ
Pete Woodcock

ELEŞTİREL BİLİNÇ İÇİN EĞİTİM
Paulo Freire

ADINI SÖYLEMEYE CESARET EDEN
BİR SOL
34 Zamansız Müdahale
Slavoj Žižek

FREDRIC JAMESON
Diyalektik Eleştiri Projesi
Robert T. Tally Jr.

ENGELSİZ ANARŞİ
Peter T. Leeson

KÜLTÜR TEORİSİNDE ESKİZLER
Zygmunt Bauman

SAPKIN
Gey Normalleşmesi ve
Queer Antikapitalizm
Peter Drucker

SOSYOLOJİ NE İŞE YARAR?
Zygmunt Bauman

NE ADAM NE HAYVAN
Feminizm ve Hayvanların Savunulması
Carol J. Adams

AKIŞKAN KORKU
Zygmunt Bauman

TAHRAN 1979
Ekber'i Hatırlamak
Behrooz Ghamari

PSİKOTERAPİDE
İNTERNET BAĞIMLILIĞI
Daria J. Kuss & Mark D. Griffiths

KENT HAKKI
Sosyal Adalet ve Kamusal Alan Mücadelesi
Don Mitchell

AHLAKİ KÖRLÜK
Akışkan Modernlikte Duyarlılığın Yitimi
Zygmunt Bauman & Leonidas Donskis

ANLATININ SÖYLEMİ
Yöntem Hakkında Bir Deneme
Gérard Genette

EĞİTİM ÜZERİNE
Riccardo Mazzeo ile Söyleşi
Zygmunt Bauman

MİZAH
Terry Eagleton

MARKSİZM VE KENT
Ira Katznelson

MARKSİZM, ORYANTALİZM,
KOZMOPOLİTANİZM
Gilbert Achcar

GREV!
Jeremy Brecher

Zena, Jean ve onların dünyayı değiştirecek nesline.
Ve bu gerçeği bana sürekli hatırlatan Bill Gamson'a.

İçindekiler

Teşekkür 9
Giriş 11
1. Bölüm: oplumsal Hareketler Neden Ortaya Çıkar
ve Nasıl Faaliyet Gösterir? 25
2. Bölüm: Protesto, Devrim ve Rejim Değişikliği 55
3. Bölüm: Protesto ve Politika 96
4. Bölüm: Protesto, Örgütler ve Kurumsallaşma 152
5. Bölüm: Protesto Hareketleri, Kültürü ve Eylemciler 175
6. Bölüm: Başarıyı Sahiplenmek 195
Kaynakça 235
Dizin 250

Teşekkür

Bu kitapta bahsedilen konuları anlamak için yıllardır California Üniversitesi Irvine Kampüsü'nde çalışıyorum. Toplumsal hareketler üzerine lisansüstü seviyesinde bir ders verme fırsatına eriştim ve bu derslerimde ilk tahminlerim sık sık yanlış çıktığında doğruyu bulmama yardımcı olan Dave Snow ile birçok kez birlikte çalıştım. Protesto siyaseti üzerine lisans düzeyinde bir ders de verdim. Burada yaratıcı ve özverili Kelsy Kretschmer, Erin Evans ve Megan Brooker ile çalışırken çok şey öğrendim. Araştırma görevliliğini hakkıyla yerine getiren Katelyn Malae'e de minnettarım.

Yıllar boyunca yürüttüğüm araştırma projelerinde birlikte çalıştığım kişilerden çok şey öğrenme imkânım oldu. Aralarında Eitan Alimi, Vince Boudreau, Kaylin Bourdon, Steve Boutcher, Megan Brooker, Catherine Corrigall-Brown, Kris Coulter, Erin

Evans, Kelsy Kretschmer, Eulalie Laschever, Lisa Leitz, Lindsey Lupo, Alex Maresca, Deb Minkoff, Nhu-Ngoc T. Ong, Christine Petit, Amanda Pullum, Ellen Reese, Daisy Verduzco Reyes, Rottem Sagi, Suzanne Staggenborg, Sid Tarrow, Nella van Dyke ve Nancy Whittier bulunuyor.

Özellikle de ailemin mütemadiyen beni bir yandan yüreklendirirken diğer yandan daha iyi olmam için bana meydan okumaya devam eden üyeleri Margaret Coutts, Zena Meyer ve Jean Meyer'a minnettarım.

Giriş

İnsanlar her türlü yöntemi kullanarak, herhangi bir sebeple eylem yapabilir: Hayal kırıklığına uğradıkları ya da öfkelendikleri için, kendi görüşlerini paylaşan diğer insanlarla ilişki kurmak için eylem yapar ya da birileri kendilerini davet ettiği için protestoya katılır. En önemlisi de içinde bulundukları dünya üzerinde bir etki yaratmak için eylem yaparlar. Dünyayı daha iyi bir hale getirmek ya da en azından kötü gidişatı durdurmak isterler. Bu çalışmada protestoların nasıl ve neden *bazen* işe yaradığı inceleniyor. Nasıl ve neden soruları günümüzde kritik önem taşıyor ve eylemciler ile onları takip edenler bu soruları her geçen gün daha sık soruyor.

Bir örnek verelim: Donald Trump'ın başkanlık yemini ettiği o ocak gününde binlerce öfkeli protestocu çeşitli etkinlikler tertipledi. Gey ve lezbiyen aktivistler yeni Başkan Yardımcısı Mike Pence'in konutunun önünü çeşitli müzik, kostüm, bay-

raklarla doldurarak ve ortalığı sime bulayarak Kuir Dans Partisi verdi. Daha agresif bir yöntem izleyen yüzlerce *20 Ocak'ı Dağıt** eylemcisi Washington D.C. sokaklarında ABD dış politikasını, eşitsizliği ve ayrımcılığı protesto eden izinsiz yürüyüşler düzenledi. Göstericiler kuşkusuz Trump idaresindeki yeni hükümetten şikâyetçiydi ancak eylemlerin planlarının Hillary Clinton'ın zaferinin kesin görüldüğü 2016 Temmuz'unda başlaması önemli. Örgüt sitesinde ifade edildiği üzere "*20 Ocak'ı Dağıt*, ırkçılığa, yoksulluğa karşı çıkmakta; toplumsal cinsiyete ve cinselliğe dayananlar başta olmak üzere her türlü tahakküm ve baskıyı reddetmekte; mutabakat üzerine örgütlenmekte ve eylemlerinde çeşitli yöntemleri kullanmaktadır."[1] Örgütçüler, kolluk kuvvetlerinin asayişi sağlamasına yardım etmeyeceklerinin sözünü verirken muhtelif ideolojileri ve yöntemleri benimsediklerini ilan ederek sorunlar yerine durumun aciliyetinin ve kullandığı yöntemlerin altını çizdi. Bazı eylemciler asayişi bozmak için epey uğraştılar; bir limuzinin, *Starbucks* mağazasının ve *Bank of America*'nın bir şubesinin camlarına tuğla fırlatarak hasar verdiler. Polis tahribat esnasında sokakta olan 200 üzerinde kişiyi gözaltına aldı ve federal hükümet eylemcileri on yılları bulan hapis cezasıyla sonuçlanabilecek ayaklanma tertibi gibi bir ağır suçla itham etti.[2]

Yemin töreni ve *20 Ocak'ı Dağıt* olaylarından sonraki gün çok daha büyük gruplar Washington'da Kadın Yürüyüşü düzenledi. Yüz binlerce gösterici *National Mall*'ı** doldurdu ve hem

---

* (İng.) *DisruptJ20* (*Disrupt January 20*). Donald Trump'ın başkanlık yemini edeceği 20 Ocak 2017 günü düzenlenecek resmi etkinlikleri protestolarla felce uğratmak amaçlı eylemlerde bulunan örgüt. (ç.n.)

1. http://www.disruptj20.org/tag/press/ (Erişim Tarihi: 26 Ocak 2018).

2. Gözaltına alınanların çoğu pazarlık yaparak cezalarını düşürtmektense yargılanmayı tercih ederek polis ya da savcılarla işbirliği yapmayı reddetti. Davaların birinde jüri altı müdafiyi tüm suçlardan beraat ettirince federal savcı geri kalan müdafilerin çoğu hakkındaki suçlamaları düşürdü. Bkz. Ryan J. Reilly, "Justice Department Drops Felony Charges Against 129 Trump Inauguration Defendants but 59 other #J20 protesters Will Face Trial", *The Huffington Post*, 18 Ocak 2018. https://www.huffingtonpost.com/entry/j20-felony-charges_us_5a6122b4e4b074ce7a06d638 (Erişim Tarihi: 1 Şubat 2018).

** Washington D.C.'de bir milli park. (ç.n.)

ülkenin hem de dünyanın dört bir yanında daha fazla sayıda eş gösteriler tertip edildi. Milyonlarca kişi protestolara katıldı, eylemciler birçok hususta şikâyetini dile getirse de hepsinin odağı Donald Trump'ın ABD başkanlığına uygun olmadığıydı.

Eylemciler adanmışlıklarıyla, gösterdikleri dayanışmayla, sayıları ve o kadar büyük bir hızda böylesi kapsamlı eylemler düzenleyebilmeleriyle avunabilirdi. Ancak neticede Donald Trump istifa etmedi ve seçim kampanyasına konu ettiği, eylemcilerin nefretini uyandıran bazı politikaları uygulamaya koydu. Peki, yemin töreninin düzenlendiği hafta sonunda düzenlenen eylemler boşuna mıydı?

Amerika'dan bir örnek vererek başladım çünkü bir Amerikan vatandaşı olarak protestoları yakından izleyebiliyor, bazen şahsen görebiliyor, çoğu kez kitaplar ve makalelerde inceliyor ve ders verdiğim sınıflarda bu eylemleri duyuyorum. Amerikan tarihinde toplumsal hareketlerin etkisini görüyor ve bu hareketlerin geliştiği bağlamı anlıyorum. Bu eserde diğer ülkelerden çok Amerika'daki toplumsal hareketler hakkında örnekler göreceksiniz; ancak çok farklı bağlamlardaki toplumsal hareketlerden misaller vererek bu hareketlerde etkili olan süreçlerin diğer ülkelerdeki eylem siyasetinin anlaşılmasında nasıl kullanılabileceğini göstereceğim.

Otoriteye karşı eylem düzenlenmesi Amerika'ya özgü değil. Sadece son birkaç yılda dahi dünyanın farklı köşelerinde otoritelere karşı örgütlü eylemler patlak verdi. Türkiye, İran ve Rusya'da demokratik reformların yapılması için düzenlenen mükerrer kampanyalar otoriter liderleri rahat bırakmadı. Hong Kong'da eylemciler demokrasiye bağlılıklarının bir sembolü olarak şemsiye taşıdı. Tunus'ta hayat pahalılığını ve hükümetin kemer sıkma politikalarını protesto eden vatandaşlar sokakları doldurdu; mevcut hükümet, henüz birkaç yıl önce gerçekleşen Arap Baharı hareketlerindeki protestolar sonucu iktidara gelmişti. Eylemciler Yunanistan'daki sol, sağ ve merkez hükümetlerin tasarruf eylemlerine karşı 2011'den bu yana protestolar düzenledi, Avrupa göçmenleri ve göç politikasını hedef alan, ortalığı karıştıran protestolarla çalkalandı. Siyasi ve başka türlü krizlere

karşı kitle hareketleri Tayland, Belarus ve Lübnan başkentlerinin sokaklarına yayıldı. Dünyanın dört bir yanındaki bu eylemciler geleneksel siyasi eylemlerin başarısızlığını yahut beyhudeliğini gördüğü ve protestoların işe yarama şansı olduğunu düşündüğü için sokaklara dökülüyor.

Ancak protestoların hepsi sistem karşıtı kampanyaları başlatmak üzere yapılmıyor. Eylemciler izlenen politikalardaki değişiklikleri desteklemek ya da önlemek için bazen renkli ve yaratıcı biçimlerde sokağa iner. Örneğin yarı çıplak, hayvan kılığına girmiş, *PETA** temsilcisi beş kadın Avustralya'nın Sydney kentinde bir defile alanının dışında hayvan haklarını savunarak yürüyüş yaptı.[3] *Xena: Warrior Princess* [*Savaşçı Prenses Zeyna*] dizisinde oynadığı başrol ile tanınan aktris Lucy Lawless dünyanın dikkatini, Norveç'in Barents Denizi'nde yeni petrol rezervi arama çabalarına karşı çıkmaya kararlı, bir grup uluslararası çevre aktivistine çekti. Eylemciler keşfe çıkan devasa gemilerin yolunu kesmek üzere ufak botlara bindiler.[4] Önceki yıl referandumda alınan karar üzerine İngiltere'nin planlı bir şekilde Avrupa Birliği'nden çıkışını protesto etmek için elli bin kadar kişi Londra'da yürüdü.[5] Tüm bu eylemler dünyayı değiştirmek isteyen insanların başlattığı, yürütülen daha kapsamlı hareketlerde kritik bir an teşkil ediyor.

Her çeşit ve boyuttaki toplumsal hareketin, son dönemlerdeki meselelerden örnek vermek gerekirse; üniversite harçlarına yapılan zamlardan sıkı bütçe politikalarına, vergilere, yolsuzluğa,

---

* People for the Ethical Treatment of Animals. Hayvanlara ahlaki muamele edilmesini savunan insanların oluşturduğu bir toplumsal hareket. (ç.n.)

3. Peta Avustralya, "Nearly Naked Peta Members to Take On Mercedes-Benz Fashion Festival for Refusing to Renounce Fur", https://www.peta.org.au/media/nearly-naked-peta-members-to-take-on-mercedes-benz-fashion-festival-for-refusing-to-renounce-fur/ (Erişim Tarihi: 13 Kasım 2020).

4. Greenpeace International, "Actress Lucy Lawless joins climate change survivor in protest against Arctic exploitation for Norwegian oil", 21 Temmuz 2017. https://www.greenpeace.org/ international/press-release/7449/actress-lucy-lawless-joins-climate-change-survivor-in-protest-against-arctic-exploitation-for- norwegian-oil/ (Erişim Tarihi: 13 Kasım 2020).

5. Marc Santora ve Anna Schaverien, "Anti-Brexit Protesters Descend on London as Parliament Debates", *The New York Times*, 19 Ekim 2019.

göçe ve karbon emisyonlarına kadar a'dan z'ye muhtelif hedefleri vardır. Dünyanın neredeyse tamamında toplumsal hareketler ana akım siyasette fiilen kalıcı bir yer edinmiş, çoğu kez devlet yardımları ya da vergi muafiyetleriyle desteklenmiştir. Çevre ya da insan hakları hassasiyeti bulunan ulusal ve uluslararası gruplar bazen kitle siyasetine de dahil olarak kendi adalet anlayışını savunur.

Bahsi geçenler, siyasi mücadeleye katılmaya, yapılan yanlışları düzeltmeye ve dünyayı değiştirmeye teşebbüs eden kitle hareketlerinin nispeten yeni örneklerindendi. Siz bu satırları okurken en az bu örnekler kadar tuhaf, ilgi çekici, dehşet ya da ilham verici eylem ve kampanyaların çok daha yenilerini görebileceksiniz. Sıradan insanların tarih sahnesine adım atmaya ve dünyayı değiştirmeye çalışmasının insanı heyecanlandıran ve kendine çeken bir tarafı var ancak bu çabalar bir anlam ifade ediyor mu? İnsanlar hiçbir şeyi değiştiremeyeceklerini düşünselerdi eylemlere katılır mıydı?

Bazen katılıyorlar.

Değişimde kritik bir rol oynadığı düşünülen toplumsal hareketleri hep konuşuruz. Hindistan Bağımsızlık Hareketi'nin başarıya ulaşmasında Gandi'nin Tuz Yürüyüşü'nün bir payı vardır. Benzer şekilde Soğuk Savaş Polonya'sında Lech Walesa'nın* liderliğindeki Dayanışma Hareketi, komünizmin çöküşü, Polonya'nın demokratikleşmesi ve Sovyetler Birliği'nin yıkılışında kritik bir unsur olarak görülür. Amerika'da ilkokul çağındaki çocuklar Boston Çay Partisi, 1963 Washington Yürüyüşü gibi tarihi protestoları saygıyla anmayı ve onların Amerika'nın bugünkü halinde nasıl bir etkisi olduğunu öğrenir. Ne var ki çoğu kez bu anlatılar söz konusu anları, parçası oldukları daha büyük hareketlerin bağlamından koparır.

Siyasetçiler ve siyasal eylemciler kuşkusuz toplumsal hareketler fark yaratabilirmiş gibi davranır ve bilim insanları da neredeyse kırk yıldır bunun neden, ne zaman ve nasıl gerçekleştiğini anlamaya çalışırlar. Önceki yıllarda olduğundan daha çok bilgiye

* Sendika olarak kurulan Dayanışma Hareketi'nin (Lehçe *Solidarność*) ilk lideri, Polonya'nın seçimle iş başına gelmiş ilk devlet başkanı. (ç.n.)

sahip olsak da toplumsal hareketlerin kaynakları ve etkilerine dair tartışmalar, sık sık bu hareketlerin hangi unsurlarının önemli ve hangilerinin alakasız olduğuna yönelik, birbiriyle rekabet halindeki iddialar içinde boğulur. Genel itibarıyla toplumsal hareketlerden ve özellikle de belirli hareketlerden bahsedenlerin bu hareketleri göklere çıkarma ya da şeytanlaştırmada önemli menfaati vardır. Halk toplumsal hareketlere genelde kahraman ya da düşman yaratarak tepki verir. Bir hareketi değerlendirirken genelde en önemli kriter hareketin etki potansiyelidir. Cesur kahramanlar siyasi etkileri olabilecek fedakârlıkları müzakere eder; yanlış yoldaki benciller ise hiçbir şeyi değiştirmeyecek bir anda sorun çıkarır.

Geçmişimiz, eylemlerin büyük fark yaratabileceğini ancak bunu tek başına yapamayacağını ve genelde eylemi gerçekleştirenlerin istediği şekilde sonuçlanmayacağını göstermiştir. Kral III. George pek çok direniş gösterisinden biri olarak, Amerikan yerlisi kılığındaki kolonicilerin indirimli çayları Boston Limanı'na döktüğünü duyduğunda imparatorluğunun parçalandığını gördü ve sertçe karşılık verdi. İstibdat eylemleri alevlendirdi ve en nihayetinde Amerika Birleşik Devletleri'ni meydana getirdi. Amerikan devrimini tek başına Çay Partisi başarıya ulaştırmadı; bir gece Boston Limanı'nda yaşanan olaylar başka eylemlerin düzenlendiği, silahlı çatışmaların yaşandığı, nutukların atıldığı ve kitapçıkların basıldığı çok daha uzun soluklu, büyük ve karmaşık bir sürecin ve koloniler ile İngiltere arasındaki ana akım siyasetin parçasıydı. Gemiden sandıklar dolusu çay atmak çarpıcı bir hikâye olsa da toplumsal hareketlerin nasıl fark yarattığını anlayabilmemiz için bu eylemi daha kapsamlı bir bağlama oturtmalıyız.

Bu eserde protestoların nasıl *bazen* izlenen siyaseti, uygulanan politikaları ve kültürü etkilemeye çalıştığını görecek, bir sokak eyleminin yarım günlük bir eğlenceden çok daha fazlasına nasıl dönüşebildiğini göstereceğiz. Ayrıca toplumsal hareketlerin siyasetinde yaşanması muhtemel sayısız hadisenin yanında, hükümet ile ana akım siyaset dahilinde ittifaklar kurmanın gerekliliğini göreceğiz.

Eylemlerin en iyi şekilde, daha kapsamlı bir toplumsal ve siyasi sürecin parçası olarak anlaşılabileceğini ve ana akım siyasetin eylemleri örgütleyenlere hem engel teşkil ettiğini hem de etkilerini çeşitli yollarla artırmak için kullanabilecekleri araçlar sağladığını anlamak gerekiyor. Toplumsal eylemler dünyayı değiştirir ancak bunu tek başlarına başaramaz; bir hareket insanları kendi adına harekete geçirme kabiliyetine bel bağlar ve eylemcilerin gösterdikleri çabanın nihai sonucu üzerinde yok denecek kadar az kontrolü vardır.

İnsanlar eylem yaptığında yetkililere memnuniyetsizliklerini bildirmiş olur ve genelde dolaylı yollarla, istediklerini elde etmedikleri takdirde protestodan fazlasını yapma; mesela oy verme, maddi katkıda bulunma, lobi faaliyeti yürütme, grev düzenleme, yol kesme ya da bir binayı patlatma tehdidinde bulunur. Hareketin hükümette bulunan muhalifleri ile müttefikleri göstericilerin şikâyetlerinin ne kadar kuvvetli ve yaygın olduğunu değerlendirir, bazen taviz ve reformlar ile bazen sert baskı kurarak, bazen de her ikisiyle mukabele eder. Eylemciler bu yanıtlara genelde ilk tahayyül edilenden çok daha farklı bir sonuç yaratan olaylar zincirini başlatarak yanıt verir.

Bir toplumsal hareketin sadece ahlaki gücüne, örgüt yapısına ya da kullandığı yöntemlere odaklanarak sonuçlarının sadece örgütlü eylemciler ile karşıtları arasındaki mücadeleyle belirleneceğini düşünmek hata olur. Toplumsal hareket aktivizminin eylemcilerin neden olduğu ya da desteklediği geleneksel siyasi çalışmaları kapsayan daha geniş bir bağlamda incelenmesi elzemdir.

Göstericiler iklim değişikliği, kürtaj ya da eşcinsellerin evliliği meselelerinde yeni bir tutum benimsemenin avantaj sağlayabileceğini ileri sürerek devletteki potansiyel müttefiklerini cesaretlendirebilir. (Siyasetçiler ve diğer liderler kendilerini çoğu kez halihazırda yapmak istediklerini yapmaya "zorlamaları" için toplumsal hareketlerden istifade eder.) Hiçbir usta siyasetçi gösterilere cevaben istikamet değiştirdiğini kabullenmeyecektir, gelgelelim bu hep yaşanan bir şeydir.

Eylemciler ilerleme kaydettiğinde hep istediğinden az yol almıştır. Vietnam dönemindeki savaş karşıtı hareket en niha-

yetinde zorunlu askerliği sonlandırdı ancak savaş devam etti. Göçmen hakları savunucuları ile göç karşıtı göstericiler 2005'te karşı karşıya geldi ve mücadelenin neticesi her iki tarafı da memnun etmedi. (Avrupa'nın dört bir yanında göçmen hakları savunucuları ile göç karşıtları harekete geçti; savunucular yeni göçmenleri ağırlamak, muhalifler ise göçü yasaklamak üzere hükümetlerdeki müttefikleriyle irtibat kurdu.) Halk genelde küçük çaplı reformların yapılmasını talep etmek için sokağa dökülmez ancak çoğu kez sonuç elde edebilmek için istediklerinden daha fazlasını talep etmek zorunda kalır.

Toplumsal hareketler çeşitli yöntemler kullanarak kendilerine katılan insanların hayatlarını ve değer anlayışlarını dönüştürür; insanları koordine edecek örgütleri kurar yahut değiştirir; siyasi reformları, toplumsal normları ve kültürü etkiler. Göstericiler ayrıca kendi görüşlerini paylaşması muhtemel diğer vatandaşlara yalnız olmadıklarının, işlerin değişebileceğinin ve değişim için onların da elinden bir şeyler gelebileceğinin sinyalini verir. Halk dünyayı değiştirebileceğini tahayyül etme cesaretini toplarken ulusal basında yer bulan ulusal çapta bir eylem, ülkenin dört bir yanındaki kilise bodrumlarında ve insanların oturma odalarında yürütülen, kendisinden küçük çaptaki ve nispeten dikkat çekmemiş yüzlerce eylem ve toplantının yansımasıdır. Bu insanlar bazen dünyayı değiştirebilir.

İlerleyen bölümlerde şunları göreceksiniz:

Birinci Bölüm'de toplumsal hareketlerin neden ortaya çıktığını inceleyeceğiz. Azizler ve psikopatlar bir davaya her an protesto etmeye hazır olacak kadar adanmış olabilir ancak insanların çoğu hayat gailesiyle, işi gücüyle, ailesi ve dostlarıyla alakadardır. Aktivistler ilgilendikleri meseleler için harekete geçilmesini her zaman teşvik etmeye çalışsa da ancak insanları protestonun mümkün ve gerekli olduğuna, etkili olabileceğine ikna edebildiklerinde başarıya ulaşırlar. Büyük ve kuvvetli toplumsal hareketler çoğu toplumda mütemadiyen varlığını sürdürmez, bu hareketlerin neden bazen ortaya çıktığını anlamadan başarıda neyin etkili olacağını kavrayamayız. Esasen toplumsal hareketleri teşvik eden veya bunlara yol açan unsurlar

toplumsal değişimi de destekler. Hareketin başarıya ulaşması için yapılacaklar yemek kitabında sunulan basit bir tarif gibi değildir; farklı stratejik ve taktiksel eylem formüllerinin başarısı, uygulandıkları bağlamla alakalıdır.

İkinci Bölüm'de devrimi amaçlayan, belirli politikalara karşı değil, bir devletin rejimi ve kurallarına karşı mücadele veren hareketlere odaklanılıyor. Bir rejimi değiştiren ve temel kurallar ile güç odaklarını devirmeye teşebbüs eden devrimlerden çok daha fazla sayıda devrimci hareket vardır. Ancak bir hareket rejimi devirmeyi, lideri değiştirmeyi ve yeni idari yapıları oluşturmayı başarsa dahi siyasi değişim taahhütlerini yerine getirmek olağanüstü derecede zordur. Muhaliflerin çarpıcı protestolarla baskıcı bir rejimi devirmeyi hedeflediği devrimci hareketler ortaya diğer eylemcilere ilham veren tesirli görüntü ve fotoğraflar çıkarır. Genel itibarıyla cesaret isteyen ve ahlaki niteliği olan protestoları demokratikleşmeye ve nihayetinde devlet yönetimine sirayet ettirmek ise hiç kolay değil.

Aktivistler etki yaratmak için kendilerini aşan, genelde kendi sınırlarının ötesine geçen bir topluluk yaratmalıdır. Günümüzde yeni iletişim teknolojileri aktivistlere fikirlerini ve eylemlerini ana akım kanallara bağlı kalmadan dünyanın dört bir yanına iletme imkânı sağlıyor. Devrimler dış güçlerin desteğine ya da en azından sükûnetine gereksinim duyar. Toplumsal hareketlerin çalışmalarını ve uğruna mücadele verdikleri hedefi sınırlarının ötesine nasıl taşıdığını masaya yatıracağız. Ayrıca yeni bir rejim kurmak için yürütülen siyasetin zorluğunu, demokratik tahayyüllerin faal bir rejime dönüştürülmesinin nasıl devrimci hareketlerin yol açtığı hadiseler öncesinde kurulan ağlar ile gösterilen gayreti yansıttığını irdeleyeceğiz.

Üçüncü Bölüm'de demokratik süreçleri ve siyasi kurumları işleyen devletlere odaklanacağız. Bu tarz devletlerde toplumsal hareketin talepleri genelde daha dar kapsamlıdır; amaçlarına ulaşabilmek için protestonun yanında ana akım yöntemlerden istifade eder ve müttefik edinir. Şikâyetlerin nasıl başarılı örgütçülere kapsamlı siyasi koalisyonlar inşa etme ve tesirli taleplerde bulunma fırsatı yarattığını göreceğiz. Esas sorun her bir

reformun, değişikliğin devam ettirilebilmesi için geniş ve ilgili bir kitleyi korumak şöyle dursun, en başta kitleyi oluşturmayı dahi zorlaştırmasıdır. Devlet politikaları aktivistlerin devlete muhalefet edeceği şartları belirler ve aktivistlerin bu muhalefeti yerine getirmedeki başarısı, harekete geçmesini sağlayan temellere zarar verebilir.

Aktivistler taleplerine ulaşmada faydası olacağını ve isteklerini başka şekilde elde edemeyeceklerini düşündüklerinde eyleme geçer. Böylesi kararlar bazen stratejik bir şekilde ve iyi planlanarak, bazense alışkanlık olduğu üzere alınır. Örgütçüler halkı meselenin acil olduğuna, eylemlerden olumlu sonuç alınabileceğine ve gösterecekleri çabanın fark yaratabileceğine inandırdığında başarıyla toplumsal hareket tertipleyebilir.

Demokratik devletler halkın memnuniyetsizliklerini seçim süreci yoluyla ortaya koyması için kurulmuştur. Toplumsal hareketler ana akım siyasetle ilgilenirken zor kararlar ile karşı karşıya kalır zira hep bir ölçüde taviz verilmesi gerekecektir. Başarılı hareketler seçim sistemine bağlı olarak bazen hususi adaylara odaklanır, bazense protesto partileri kurabilir. Toplumsal hareketler yetkilileri değiştirerek yani yozlaşmış iktidarı devirerek ve yolsuzları devirmekle tehdit edip fikirleri değiştirerek seçimler üzerinden politikaları etkileyebilir.

Toplumsal hareketler savundukları iddiaların popülerliğine ya da çoğu kez aldıkları desteğin gücüne bağlı olarak yetkilileri siyasi tercihlerini yeniden gözden geçirmeye ve belki de değiştirmeye ikna edebilir. Hareketler destekçilerinin turnusol testinden geçmesini isteyebilir. Aktivistler nükleer silahlanmayı durdurma, eşit haklar tasarısı, yasal kürtajın sonlandırılması ya da son dönemde olduğu gibi yanlış tedavi için açılan davalarda verilecek tazminatlara üst limit getirilmesi gibi hususi politikaları teşvik edebilir. Bununla beraber aktivistlerin talepleri genelde politikaya dönüşemeyecek kadar katidir. (Pankartlar ile arabanın tamponuna yapıştırılan mesajlar incelikli münazaraya imkân vermiyor.) Genel itibarıyla aktivistlerin verebileceği en net mesaj *hayır*dır. Bu kati mesajlar nadiren politikaya dönüşür; fakat aktivistler amaçlarını net bir ahlaki çerçeveyle ileri sürerek

göreceli olarak daha ılımlı ya da karmaşık alternatif politikalar sunma görevini diğer insanlara bırakmış olur. Politikacılar çoğu kez bu alternatif politikaları kullanarak toplumsal hareketleri yakalar ya da en azından yatıştırır.

Dördüncü Bölüm'de demokratik devletlerde değişimi teşvik eden örgütlere yakından bakacağız. Geçmişte önem arz etmiş hareketlere dair hikâyeler, olaylar üzerinde dursa da bu olayların bir parçası olduğu toplumsal hareketler bir amaca yönelik örgütlenme sonucu ortaya çıkmıştır. Bu örgütlerin boyutu, yapısı ve sayısı, farklı zaman ve yerlerde değişiklik gösterse de bir mücadeleyi nasıl başlattıklarını ve mücadelelerin hem toplumu hem de bu toplumsal hareketleri nasıl etkilediğini anlamak için onları incelememiz gerekiyor. Demokratik devletlerde protesto hareketlerini bir yandan iddialarını savunurken diğer yandan kendini geçindirmek zorunda olan müesses örgütler düzenler. Bazen hükümetler ya da siyasi partiler, bazen de kendi sorumluluk ve gündemi bulunan gruplar bu hususta örgütlere maddi destek verebilir. Resmi örgütler eylemlerin ve taleplerin devamının sağlanmasına temel oluşturmanın yanında hareketlilik tam zirve noktasındayken işi yavaşlatabilir de. Kurumsallaşmanın bir parçası olan toplumsal hareketler böylesi örgütleri teşkil eder ve devamlılığını sağlar. Kurumsallaşmanın diğer bir ayağı da devlettir. Toplumsal hareketler hedeflerine daha az görünür şekilde ulaşmak ve adım adım mesafe almak için hem bürokrasi hem de ana akım siyasette yer edinebilir. Toplumsal hareketlerin temelini oluşturan örgütlerin nasıl farklı kurumsal yapıları yansıttığını ve oluşturduğunu göreceğiz.

Toplumsal hareketler bir politikanın yalnız içeriğini değil oluşturulma sürecini de etkileyebilir. Devletler aktivistlerin taleplerine cevaben çoğu kez yeni bakanlık ve kurumlar teşkil eder. Devletler silahlanmanın kontrolü, kadın, çevre ve göçmen hakları veya yurttaş hakları üzerine daireler açarak büyür. Birtakım problemler ve seçmen grupları ilk olarak sokak eylemleriyle görünürlük kazanmış olsa dahi bunlarla ilgilenen daireler kalıcı, anayasal kurumlar haline gelir. Bu daireler her zaman aktivistlerin amaçlarını desteklemese de kurumların var

olması bu amaçlara kurumsal temelde kalıcı bir ilgi olduğunu ve taleplerin dile getirilebileceği bir yerin bulunduğunu gösteriyor.

Toplumsal hareketler ayrıca hareket ömrünü doldurduktan çok sonra dahi varlığını sürdüren, amaca yönelik örgütler meydana getirir. Mesela çevre hareketi sadece kendilerini çevreci olarak ifade edenlerden para alarak varlığını devam ettiren[6] *Sierra Club** [Sierra Kulübü], *World Wide Fund for Nature*** [Dünya Doğayı Koruma Vakfı] gibi ulusal çapta on büyük örgütün sağlam temellerini attı. Bu örgütler devletlerin eylemlerini takip ve ilan ederek, seçimle iş başına gelmiş yetkililer ve idarecilerle lobi faaliyeti yürüterek, bazen de destekçilerini yılda bir posta ile üyeliklerini yenilemekten fazlasını yapmaları için harekete geçirerek bağışçı toplar. Burada da dünyanın dört bir yanında sivil toplum kuruluşlarının görünürde kalıcı olarak kurulması, bu gruplar çoğu kez yenilgiye uğrasa da politika inşası sürecini kökten değişime uğrattı. Örgütlerin kadrolu çalışanları hukuki ve devlet bürokrasilerine yapılan üst seviye atamaları düzenli olarak takip eder ve parlamentolarda ifade verir. Bu sürecin farkında olan siyasetçiler izleyecekleri politikaları ya da en azından söylemlerini şekillendirerek aktivistlerin iddialarının önüne geçmeye çalışır.

Beşinci Bölüm'de protestoların kendisine katılanların hayatının gidişatını nasıl değiştirebildiğini göreceğiz. Bir hareketin parçası olarak yaşam sürmek insanın kendisi, dostları, işleri, yemekleri ve tabii siyasete dair düşüncelerini değiştirebilir. Bir hareketin mensubu aktivistler onu takip eden başka hareketlere de katılım gösterebilirler.

Daha kapsamlı hareketler yeni sembol ve değerler üreterek kültürü de değiştirebilir. Toplumsal hareketler politikaları de-

6. Deeohn Ferris, "Environmental Justice: Moving Equity from Margins to Mainstream," *Nonprofit Quarterly,* 15 Ağustos 2019. https://nonprofitquarterly.org/environmental-justice-moving-equity-from-margins-to-mainstream/#:~:text=These%20are%3A%20Defenders%20of%20Wildlife,Society%2C%20and%20World%20Wildlife%20Fund (Erişim Tarihi: 13 Kasım 2020).

* ABD'de doğanın korunması için çalışmalar yürüten bir örgüt. (ç.n.)

** Eski adı *World Wildlife Fund* (*Dünya Doğal Yaşamı Koruma Vakfı*) olan, doğayı korumak ve doğadaki insan etkisini asgariye indirmek için küresel çapta çalışmaları olan bir örgüt. (ç.n.)

ğiştirmenin yanında siyasete hiç ilgi göstermemiş olabilecek insanları etkileyecek yeni kültürel üretimler yapar. Sanat, müzik ve hatta yemek kültürünün hususi toplumsal hareketleri yansıttığını görebiliriz. İsmin başına saygı ifadesi olarak getirilen "Bayan"* hitabında olduğu gibi, dildeki değişiklikler insanların kadınlara ve iş dünyasına dair düşüncelerini değiştirmeyi hedefleyen bir hareketin eseri olabilir.

Toplumsal hareketler üyelerini de değiştirir; aktivistleri harekete geçirmekle beraber onları eğitir de. Bu hareketler üyelerine tek bir hareket ya da kampanyanın sınırlarını aşan farkındalık ve eylemlilik halini teşvik eder. Bugünün savaş karşıtı gösterilerine katılanlar genelde küreselleşmeye karşı bir harekette, işçi sınıfı namına, hayvan hakları için yahut sosyal yardım reformuna** karşı çıkarak ilk tecrübesini kazanmıştır. Toplumsal hareketler toplumları siyasileştirerek, insanları bir araya getirerek ve bireysel sadakati teşvik ederek sadece kendilerinden sonra oluşturulan hareketlerin değil genel itibarıyla demokratik bir sivil toplumun da temelini atar.

Altıncı Bölüm'de toplumsal hareketlerin kısa ve uzun vadeli etkilerini inceleyeceğiz. Popüler tarihler genel kabul gören olgularla uyuşmayabilen toplumsal hareketlerin öykülerini ya da nasıl ortadan kaldırıldıklarını anlatır. Çoğu kez toplumsal dönüşümün tarihsel sürecini kısaltan, olay ve lider merkezli hikâyeler anlatırız. Bu anlaşılabilir bir şey: Cesur liderler ve çarpıcı olaylar, daha meşakkatli ve zaman alan dünyayı değiştirme süreciyle karşılaştırıldığında daha etkili bir anlatı oluyor. Aktivistler yarattıkları etkiyi önce anlamak sonra da başarıya sahip çıkmak için gayret etmek zorunda kalıyor. Toplumsal hareketler asıl hedeflerine hiç ulaşamadığından ve etkili ol-

* Feminist hareket anadili İngilizce olan toplumlarda evli kadınlar için "mrs.", bekâr kadınlar için "ms." hitaplarının kullanımını kadınları medeni hali üzerinden sınıflandırdığı için eleştirmiş ve sonucunda iş dünyasında medeni hal belirten hitabın kullanımından ekseriyetle vazgeçilmiştir. (ç.n.)

** Sosyal yardım reformu, devletlerin sosyal yardıma ihtiyaç duyan vatandaş sayısını ve yardımların devlete maliyetini azaltmayı, yardım alanları kendini idame ettirecek hale getirmeyi hedeflediği iddiasıyla sosyal yardım sisteminde yaptığı değişikliklere verilen addır. (ç.n.)

mak için dış faktörlerden birine bel bağladığından protestonun etkisini göz ardı etmek işten değil. Dahası bir hikâyenin kabul görmesi için hikâyenin gerçek olmasından daha fazlası gerekiyor. Anlatının merak uyandırması önemli, anlatıcının mevkii de. Geçmiş toplumsal hareketlerin nasıl algılandığının, gelecekteki toplumsal hareketleri ve aktivistlerin eylemlerini nasıl etkilediğini göreceğiz.

1. Bölüm
Toplumsal Hareketler Neden Ortaya Çıkar ve Nasıl Faaliyet Gösterir?

Boston'a uğrarsanız Boston Çay Partisi Gemileri ve Müzesi'ni ziyaret edebilir, devrim müzesinde rehber eşliğinde "Devrim'i başlatan hadise"yi[1] anlatan bir tura çıkabilir, Amerika'nın Bağımsızlık Savaşı'nın kahramanlarını canlandıran oyuncuları keyifle seyredebilir ve savaşa dair bilgi edinebilirsiniz. Tur, ziyaretçilerin koloni döneminde kullanılan bir geminin replikasının güvertesine binmesi ve çayla dolu kasaları denize fırlatmasıyla son buluyor. Yapılan turlar siyasi bir anlam taşımadığı ve eğitim amacı güttüğünden iple sabitlenen çay kasaları Boston Limanı'nın sularına erişmiyor. Kasalar sonraki ziyaretçinin de

1. https://www.bostonteapartyship.com/museum (Erişim Tarihi: 6 Şubat 2018).

devrim deneyiminden istifade edebilmesi için hızlıca yukarı çekilebiliyor.

Çay Partisi olayı Amerikan tarihinde simgesel bir rol oynar. Çaya konmuş vergiye ve genel itibarıyla İngiliz hâkimiyetine muhalefet gösteren koloniciler 1773 kışında protesto düzenlemek üzere Boston Limanı'nda bir araya gelmişti. İsyanı örgütleyenlerden Sam Adams, söylevinin ortasında harekete geçmeleri için taraftarlarına işaret verdi. Hazırlıklı gelen, Amerikan yerlilerinin kıyafetlerine bürünmüş yüz civarı kolonici bağırışlarla gemilere bindi ve denize çay dökmeye başladı. Protestoyu seyretmeye gelmiş bir o kadar sayıda gönüllü de kendini kaptırarak onlara katıldı. Binden fazla kişi hadiseye şahit oldu, protestoculara tezahürat yaptı. Olayın heyecanına rağmen protestocular hiçbir insana zarar, gemiye hasar vermemeye dikkat etmişti.[2]

Boston Çay Partisi ertesi gün Amerikalıların sabah kahvaltısından çok daha fazlasını etkiledi. Öfkelenen ve tehdit altında hisseden emniyet güçleri ele geçirdiği birkaç protestocuyu tutukladı ve cezalandırdı. Ardından İngiliz Parlamentosu Massachusetts'te meskûn olanlar başta olmak üzere kolonicileri cezalandırmaya yönelik "Mücbir Yasalar'ı" yürürlüğe koydu. Parlamento tüm onur kırıcı eylemlerinin üstüne bir de koloni denize dökülen çayın bedelini ödeyene kadar Boston Limanı'nı kapattı, koloni üzerinde İngiliz idaresini doğrudan dayattı ve masraflarını bizzat üstlenerek İngiliz askerlerini Massachusetts'e konuşlandırdı. Vatanseverler* Londra'nın getirdiği bu düzenlemeleri "Çekilmez Yasalar"** olarak adlandırdı.

Çay Partisi kısa vadede kötü bir fikir gibi görünmüştü. Koloniciler uzun zamandır çaya konan vergilere karşı çıkıyordu ve ödemeden kaçınmanın bir yolunu bulmuşlardı; vergilendirilmemiş, kaçak çay alıyorlardı. Bu çayın bir kısmını Massachusetts'te siyasi camiada halihazırda büyük bir isim olan John Hancock ihraç ediyordu. Limanın derinliklerine gömülen Doğu Hindistan

2. Wesley S. Griswold, *The Night the Revolution Began: The Boston Tea Party, 1773*, S. Greene Press, 1972.

* (İng.) *Patriots.* İngiliz idaresine isyan eden koloniciler. (ç.n.)

** (İng.) *The Intolerable Acts.* (ç.n.)

Şirketi'nin çayı ise esasen indirimli olarak, hatta kaçak çaydan daha uygun fiyata satılacaktı. Kraliyetin teklif ettiği vergi muafiyeti, İngiltere'nin şirketin sıkıntıdaki mali durumuna destek çabasını ortaya koyuyordu. Şirketin mamullerini imha eden protestonun yararı olmadı. Bu esnada kanuni yollardan gelen çayın daha ucuza mal olması işlerini tehlikeye soktuğundan çay kaçakçıları da Çay Partisi'nin destekçileri arasındaydı.

Olayın üzerinden çok zaman geçmeden Çay Partisi, kolonilerdeki siyaseti daha da kutuplaştırdı, halkın üzerindeki taraf seçme baskısını arttırdı. Çekilmez Yasalar'a gösterilen muhalefet sonraki yıl boyunca protestolara yol açtı ve sergilenen direniş bir sene sonra Philadelphia'da ilk Kıta Kongresi'nin* düzenlenmesiyle sonuçlandı. Kıta Kongresi, Kral III. George'dan Çekilmez Yasalar'ı ilga etmesi talebinde bulundu, İngiliz mamullerinin boykot edileceğini duyurdu ve Kraliyet'in talebe yanıt vermemesi ihtimaline karşılık ikinci bir Kıta Kongresi planladı. Kongre'nin talebi karşılıksız kaldı. Kolonilerdeki direniş hareketi büyüdü, 1775 baharında Lexington ve Concord Muharebelerinde İngiliz ordusu ile çatışmalar başladı. Kısa süre içinde ikinci Kıta Kongresi toplandı ve en nihayetinde Bağımsızlık Bildirgesi onaylanarak silahlı direniş için hazırlıklara başlandı. Bu esnada Thomas Paine 1776 yılında bağımsızlık hareketini tanzim eden ve meşruiyetini ortaya koyan bir dizi kitapçıktan oluşan "Sağduyu"** eserini yayımladı.[3] Çay Partisi bu çerçeveden bakıldığında Amerikan bağımsızlığı ile neticelenen hadiseleri tetiklemede kritik bir rol oynamıştı.[4]

Özetle Çay Partisi'nin, İngilizlerin baskı ve provokasyonları yoğunlaştırması, koloniciler arasında hem siyasi hem de askeri örgütlenmenin artması ve bağımsızlık hareketini destekleyen liberal demokratik bir ideolojinin yetiştirilmesi gibi devamında yaşanan gelişmeleri tetiklediği söylenerek ortaya makul bir anlatı

* (İng.) *Continental Congress.* (ç.n.)

** (İng.) *Common Sense.* (ç.n.)

3. Thomas Paine, *Common Sense*, 2019 [1776]. https:// billofrightsinstitute.org/ wp-content/uploads/2019/08/ CommonSense.pdf

4. Pauline Maier, *From Resistance to Revolution: Colonial Radicals and the Development of American Opposition to Britain, 1765-1776*, Knopf, 1972.

konabilir. Ancak tarihin ilk noktası o meşhur aralık gecesinde Boston Limanı'nda yaşananlar değildi. Çarpıcı protestolara ve genel itibarıyla toplumsal hareketlere yol açan şartlar, daha kapsamlı toplumsal değişim sürecine de katkı sağlar.

Öncelikle Avrupa'nın Amerika'yı kolonileştirme sürecinin Boston Çay Partisi hadisesinden yüz elli yıl önce başladığı ve göçmenlerin ekseriyetle İngiliz idaresi altında yaşamaktan memnun olmayanlardan oluştuğu göz önünde bulundurulmalı. Amerika'da, Kraliyet yönetiminin büyük ölçüde gözden ırak bir güç olduğu ortamda nesiller yetişti. Koloniciler yerel yönetim ve işletmeler kurdu, kıtanın yerli halkı ile kendi ticaretlerini yürüttü ve hem kendi arasında hem de yerlilerle çatışmalarına çözüm buldu.

Çay Partisi'ne yol açan anlaşmazlıkların temelinin bu çarpıcı hadiseden on yıl kadar öncesine dayandığı söylenebilir. Kral George ile İngiltere Parlamentosu sürdürdüğü iki savaşı ve önceki savaşlardan biriken borcu finanse etmek üzere şekerden cama, kurşuna, boyaya ve kâğıda kadar, kolonilerinden azami kaynak elde etmek için gelir sağlanabilecek her şeye vergi koymuştu. Basma kumaşa ve genel itibarıyla ithal mallara vergi getirmişti. Ayrıca kolonilerin yönetiminde daha fazla kontrol uygulamaya gayret etmiş ve Yeni Dünya'da kapsamlı bir askeri kuvvet bulundurmuştu. Parlamento kolonicilerin İngiliz askerleri için kışla inşa etmesini, bunu yerine getiremezse askerleri ahır, han, birahane, kısacası boş olan herhangi bir mekânda barındırmasını talep etmişti. Ayrıca kolonicileri İngiliz askerlerinin beslenmesi ve desteklenmesi için gereken kaynakları sağlamakla mesul tutmuştu.

Çay Partisi öncesinde örgütlü bir direniş mevcuttu. Parlamento gelen neredeyse her provokasyona karşılık veriyordu. Samuel Adams gibi siyasi aktivistler parlamentonun kolonilerin fikrini almadan kendilerine vergi koyamayacağını ileri süren kitapçık ve mektuplar kaleme alıyordu. İddialar ile mektuplar kolonilerin dört bir yanına dağılıyor, bağımsızlık davasına destek toplarken koloniciler arasındaki bağları kuvvetlendiriyordu. İngiltere tüm bunlara kuvvetini arttırarak mukabele etti; koloniler üze-

rinde baskı kurma gayretlerinin tamamı direnişle karşılaştı ve bazı yasaların ilgasıyla sonuçlanırken aynı zamanda çatışmayı yoğunlaştırdı. Boston'da askerlerin konuşlandırılmasına karşı 1770'te düzenlenen protestolar sokaklarda silahlı çatışmalara yol açtı. Kolonicilerin askerleri tacizine cevaben İngiliz kuvvetleri kalabalığın üzerine ateş açtı, beş kolonici hayatını kaybetti. Nispeten dramatik kaçan Çay Partisi'nden önce genelde şiddet ve kargaşayla sonuçlanan bir çatışma hali mevcuttu, sonrasında da devam etti. Ancak diğer eylemlere nazaran daha iyi organize edilmiş bu hadise, Amerikan tarihi anlatılarında kendisinden daha şiddetli olayları çoğu kez ekarte eden, simgesel bir yere sahipti.[5]

Çay Partisi hadisesi tarih kitaplarında daha ilgi çekici bir hikâye teşkil etse de bu olaydan ve devrimden evvel on yıl süresince devam eden karışıklığın, parlamento ile tavernalarda yürütülen uzun tartışmalarla yoğunlaşan söylev ve kitapçıkların, bağımsızlığa destek toplama sürecinde ticari gemilere yerli kostümleri giymiş halde yapılan teatral saldırıdan daha büyük etkisi olmuştu. Direnişin gittikçe yayıldığı dönemde Amerika'daki örgütlenmelerin artışına ve İngilizlerin yinelenen saldırılarına cevaben kolonilerde İngiliz idaresine verilen destek azaldı. İngilizlerin izlediği siyaset kolonicilere ortak bir düşman yaratınca Çay Partisi'nden en az yirmi yıl öncesine kadar dayanan koloniler arası bağları derinleştirme çabaları günbegün daha da destek topladı. Bağımsızlık hareketinin, özellikle de Çay Partisi'nin gelişimini anlamak için yaşandığı bağlamı kavramak gerek.

Burada Amerikan Devrimi'ni kapsamlı bir şekilde anlatmayacağım. Bu hareket üzerinden herhangi bir toplumsal hareketin daha geniş bir tarihi ve siyasi bağlamda incelenmesi gereğine dikkat çekmek istiyorum. Çay Partisi örneğinden, kayda değer herhangi bir toplumsal hareketin ortaya çıkışı, örgütlenmesi ve yarattığı etkide ne gibi etkenlerin önemli olduğu belirlenebilir.

5. Stacy Schiff, "The Boston Tea Party Was More Than That. It Was a Riot", *The New York Times*, 13 Ağustos 2020. https://www.nytimes.com/2020/08/13/opinion/protests-monuments-history.html

İnsanların genelde protesto eyleminde bulunmadığı dikkate alınmalı. Davasına destekçi kazandırmaya çalışan, kendini buna adamış az sayıda örgütçünün varlığına rağmen çoğu kişi kapsamlı toplumsal değişimle ilişkili meselelere nazaran daha çok kendi sorumluluk ve hedeflerine odaklanır. Toplumsal hareketler normalde iş, aile, dost çevresi ve günlük hayatın koşuşturmalarıyla cebelleşen çok sayıda bireyle irtibat kurduğunda büyür ve etkileme potansiyeli elde eder. Protesto ile siyasete katılım göstermenin bedeli vardır ve insanların hayatlarını olduğu gibi yaşamak yerine dünyasını değiştirmeye çalıştığında fazladan çaba göstermek zorunda kalacağı şartlar dikkate alınmalıdır. İnsanların çoğu bir şeylerin yanlış gittiğine, bu gidişatın düzeltilebileceğine ve yapacakları protestonun bu yolda faydası olacağına inandığında toplumsal hareketlere katılır.

Toplumsal Hareketler, Olaylar ve Siyasi Bağlam

Bir toplumsal hareketin içinde bulunduğu atmosfer hareketin gelişmesinde kritik öneme sahiptir ve bu atmosferi sunulan *siyasi fırsat*lar olarak değerlendirebiliriz.[6] Bir toplumsal harekete katılması muhtemel kimseler, harekete davet edildiklerinde nasıl yanıt vereceklerine karar vermek için içinde bulundukları atmosfere bakar. Hareketin gayesi uğruna eyleme geçmenin ve başka insanlarla bu harekette bir araya gelmenin mümkün, emniyetli olduğuna kanaat getirmeleri gerekir.[7] Hareketi örgütleyen kişi ne kadar başarılı olursa olsun, mevcut atmosfer insanları mesajına ikna etmede işini kolaylaştırabilir yahut zorlaştırabilir.

Amerikan Devrimi'ne dönelim. Sömürgeci idareyle arasında Atlantik Okyanusu bulunan koloniciler aradaki mesafeden

6. Doug McAdam, *Political Process and the Origins of Black Insurgency*. University of Chicago Press, 1982; David S. Meyer, "Protest and Political Opportunities", *Annual Review of Sociology*, 30. Sayı, 2004; Sidney Tarrow, *Power in Movement*, Cambridge University Press, 2011, 3. Baskı; Charles Tilly, *From Mobilization to Revolution*, Addison-Wesley, 1978.

7. William A. Gamson ve David S. Meyer, "Framing Political Opportunity", Ed. Doug McAdam, John D. McCarthy ve Mayer N. Zald, *Comparative Perspectives on Social Movements: Political Opportunities, Mobilizing Structures, and Cultural Framings*, New York: Cambridge University Press, 1996.

istifade ederek önemli ölçüde bağımsızlık elde ettiler. Zamanla servet kazandılar, örgütler kurdular, "İngiliz İmparatorluğu'nun bir parçası" olmakla bağdaşmayan kimlikler edindiler. İngiltere kolonicilerin işletmelerine ve özerkliğine daha büyük kısıtlamalar getirmeye başladığında Amerika'da müşterek yakınmalara yol açtı ve bu yakınmalar müstakil Amerikan kimliğinin gelişmesine fayda sağladı. Yeni vergiler ile yönetime katılıma getirilen kısıtlamalardan mağdur olan koloniciler ilk olarak bunlara direnmeyi denedi. İlk direniş teşebbüsleri esasen muhafazakârdı; statükoyu korumaya yönelikti. Bunun gittikçe daha da zorlaşması üzerine uygulanması en mümkün ihtimal olarak bağımsızlığa verilen destek büyüdü.

Siyasi fırsatlar arasında ayrıca bireyin siyasi hedeflerini ilerletebilmesi için imkân veren araçlar da bulunuyor ve bu araçlar hem ırksal, mesleki, toplumsal gruplar nezdinde hem de zaman ve bağlama göre farklılık gösteriyor.[8] Çoğu kişi taleplerini kendisine daha az maliyeti ve riski olacak şekilde elde edebileceğini düşünürse protestoya başvurmaz. Hak savunucuları taleplerini elde etmek için mektup yazmak, söylevler vermek, gösteri örgütlemek, kamu malına zarar veren çarpıcı eylemler düzenlemek gibi farklı yollar dener ve en nihayetinde Amerikan bağımsızlığı meselesinde olduğu gibi silahlarını kuşanır ve savaşırlar. Tüm protesto hareketlerinde olduğu gibi Amerikan bağımsızlığında da toplumsal hareketler ile muhalefet ettikleri yetkililer arasında bir etkileşim bulunuyor. İngiltere, kolonicileri cezalandırıp onları normal kurumsal siyasetin dışında bıraktığında kolonicilerin uğruna mücadele verdikleri davayı tamamen yıkabilirdi. Aksine, baskı kolonicileri en iyi çare olarak savaşa sevk etti. Kolonilerdeki en eğitimli ve müreffeh insanlardan bazıları halihazırda monarşi karşıtı felsefi tartışmalara ve meşruti hükümete dair liberal felsefenin başlangıcına aşinaydı[9] fakat şimdi olduğu gibi söz konusu dönemde de nispeten az sayıda insan felsefe kitaplarına ayıra-

8. Glenn E. Bracey, II., "Black Movements Need Black Theorizing: Exposing Implicit Whiteness in Political Process Theory", *Sociological Focus* 49. Sayı, 1. Cilt, 2015.

9. Garry Wills, *Inventing America: Jefferson's Declaration of Independence*, Random House, 1978.

cak vakit bulabiliyordu. Vatanseverler, bağımsızlık mücadelesi büyüdükçe fikirlerini daha geniş bir halk kesimine anlatma ve tanıtmanın yollarını geliştirdi. Özgür basın bağımsızlık savunucularının çalışmalarını yayımladı. İçlerinden en dikkat çekeni 1774 yılında Amerika'ya yeni gelmiş Thomas Paine'in 1776'da bağımsızlık ve insan haklarını "Sağduyu" olarak ileri sürmesiydi. Doğru bir metnin kritik bir zamana denk gelmesi eserin ülke çapında çok satmasına sebep oldu ve vatanseverlere örgütlenme çalışmalarına meşruiyet kazandıracak bir metin vermiş oldu.

Koloniciler en nihayetinde bir bağımsızlık savaşını kazandı ancak fikirler ile örgütler yeni ulusun vatandaşlarını daha fazlasını talep etmeye teşvik etti. Devrim yönetim merkezini Londra'dan kolonilerin başkentlerine taşısa da Amerika Birleşik Devletleri köleliğe, Amerikan yerlilerinin topraklarına doğru yayılmanın devamına müsaade etmiş ve bazı eyaletler vatandaşlarının çoğunluğunun menfaatlerine olacak çoğu şeyi hayata geçirmemişti. Devrim ruhunun esiri olmuş Batı Massachusetts'li çiftçiler 1786'da meclisi büyük ölçüde kontrol eden alacaklılara borçlarını ödemekte zorlandıkları için protesto amacıyla silahlanıp hükümet binasını bastı. Shays İsyanı* federal devleti kuvvetlendiren ve çiftçilerin istedikleri şartlarla kredi almalarını daha da zorlaştıran Anayasa Konvansiyonu'nu tetikleyen olaylardan biriydi.[10] Anayasa devrim destekçilerinin bazılarını hayal kırıklığına uğrattı ya da öfkelendirdi. ABD'nin başlangıç dönemi sınırlarının batı yakasındaki çiftçiler kişisel kullanım ve satış için ihtiyaç fazlası tahıllarını damıtmaya alışkın olduklarından yurtiçinde üretilen içkiye federal vergi getirilmesine direndi. 1791'de başlayan, "temsil yoksa vergi de yok" ilkesini anımsatan Viski İsyanı boyunca vergiden kaçınma, kitlesel miting ve gösteriler ile vergi tahsildarlarına fiziki saldırılarda bulunma gibi yöntemlere başvuruldu.[11] Başkan Washington

* Adını lideri Daniel Shays'ten alır. (ç.n.)

10. Leonard L. Richards, *Shays's Rebellion: The American Revolution's Final Battle*, University of Pennsylvania Press, 2002.

11. Thomas P. Slaughter, *The Whiskey Rebellion: Frontier Epilogue to the American Revolution*, Oxford University Press, 1986.

isyanı bastırmak için, yeni cumhuriyetin uğruna savaşanların hayalleri pahasına ona destek çıkarak on üç bin askerlik bir milis kuvveti komuta etti.

Objektifi Boston Çay Partisi'nden öteye çevirirsek toplumsal hareketlerin etkilerini değerlendirmenin zorluklarını görürüz. Olayı basitçe incelerken dahi yeni bir savaş ve ulus ortaya çıkaran, yıllar boyu sürmüş, kapsamlı bir bağımsızlık hareketi içerisinde konumlandırmak gerekiyor. O zaman dahi hareketi bir başarı olarak nitelendirmek harekete katılım gösterenlerin büyük hedefleri ve somut beklentilerinin ihmal edilmesine yol açıyor. Bu sebeplerden dolayı Çay Partisi toplumsal hareketlerin nasıl fark yarattığının incelenmesinde iyi bir başlangıç noktası teşkil ediyor. Çay Partisi ve bir parçası olduğu Amerikan Devrimi genel itibarıyla sonuçları şartlar ve bağlam ile alakalı bir olaylar dizisinin parçasıydı. Yine de devrim, muhtelif bağlamlarda çeşitli kampanyaları anlamak için kullanılabilecek kavramları oluşturmada ve tanımlamada istifade edilebilir.

Siyasi Protestonun Unsurları

"Toplumsal hareket" bir otoriteye karşı gösterilen örgütlü ve devamlı muhalefeti tanımlayan, çok kapsamlı bir kavram. Toplumsal hareketler ortak amaçlara sahip fakat nihai hedefler ile bu hedeflere ulaşmanın yollarında farklılaşan grup ve kişileri barındırır. Hareketler genel itibarıyla hem ana akım siyasette hem de ana akımın dışında yer bulan fikir ve eylemler içerir. Bir hareket belirli bir süreç boyunca yapılan gösteriler, mitingler ve söylevler gibi münferit olayları birbirine bağlar. Toplumsal hareketleri örgütleyenler bu hareketlerle hem dünyayı hem de harekete katılanların hayatlarını değiştirmeyi amaçlar.[12] Tabiatı gereği değişken olan toplumsal hareketler direnişçilerin toprak ele geçirmeyi ve iktidardaki rejimi devirmeyi hedeflediği bir devrim girişimine dönüşebilir. Bu hareketler, hareketi örgütleyenlerin yetkililerle iş birliği yaptığı ve hedeflerine daha az

12. David S. Meyer, *The Politics of Protest: Social Movements in America*, 2. Baskı, Oxford University Press, 2014.

yıkıcı yollarla ulaşmaya çalıştığı, daha rutin siyasi örgüt ve uygulamalara da dönüşebilir.

Bir mağduriyet, aktivistlerin hakkında eyleme geçilebileceğini düşündüğü bir memnuniyetsizlik kaynağıdır. Bir kış gününde nahoş derecede soğuk hava can sıkabilir ancak kimse kolektif eylem yapmayı bu sorunun düzeltmenin bir yolu olarak görmez. İnsanlar sıkıca giyinebilir, kapalı bir yere girebilir ya da soğuktan titreyebilir. Aksine bir uygulama ya da siyasetin değiştirebileceğine dair gittikçe büyüyen inanç insanları bir araya gelme ve bir amaca yönelik eyleme geçmeye sevk eder. Harekete katılması muhtemel insanlar halihazırda söz konusu mağduriyete aşina olabilir fakat meselenin yanlış olduğunu ya da değiştirilebileceğini düşünmeyebilirler. Kadın sünneti, maaşlar, çalışma şartları veya ırki yahut dini ayrımcılık bunlara örnek olabilir. Bu durumda örgütçülere çözüm önerme ve muhtemel destekçilerini değişimin mümkün olduğuna inandırma görevi düşer. Sürecin bir parçası insanlara yaşadıkları mağduriyetin onlara özgü olmadığı, problemin şahsi değil kolektif olduğunu göstermektir.

Mağduriyet nükleer silahlar ya da iklim değişikliği gibi çoğu insanın üzerinde çok az düşündüğü ve hakkında çok az bilgi sahibi olduğu uzak bir tehdit etrafında da inşa edilebilir. Burada da örgütçülerin insanları eğitme görevi bulunuyor ancak bu kez insanların menfaatlerini genelde yaptıklarından daha geniş kapsamda belirlemelerini sağlama vazifesi de üzerlerine düşüyor. Her halükârda bir mağduriyeti ve çözümlerini belirlemek insanları bir hareket altında toplama ve eyleme sevk etme yönünde bir adımdır. Örgütçüler mağduriyetleri iddialara yani yetki sahiplerine karşı taleplere dönüştürür.

Eylemlilik, insanların dikkatini çekme ve onları belirli hedefleri desteklemek için eyleme geçmeye ikna etmektir. Örgütçüler insanları bir şeylerin yanlış gittiğine, bunların düzeltilebileceğine ve eylemlerinin fark yaratabileceğine inandırarak harekete destekçi kazandırır ve katılımcıları yönlendirir.[13] Toplumsal

13. William A. Gamson ve David S. Meyer, "Framing Political Opportunity", Ed. Doug McAdam, John D. McCarthy ve Mayer N. Zald, *Comparative Perspectives*

sorunlar ve durumları kullanarak eylem planları sunar.[14] Ancak bir sorunu tanımlamak ve bir hedef uğruna mücadele vermeyi kabul etmek örgütlü eyleme geçmenin ilk adımlarıdır. İnsanları bir harekete katılmaya sevk etmek hiç kolay değildir. Örgütçüler insanları harekete geçirmek için örneğin sohbetler ve toplantılarla doğrudan çağrıda bulunabilir ya da gazete ve görsel medya aracılığıyla hedeflerini ve çalışmalarını duyurabilir. İletişim biçimleri zamanla değişir tabii ve sosyal medya insanlara doğrudan ve toplu olarak ulaşmak için daha kolay yollar sağlar.[15] Benzer şekilde harekete tek seferde bir destekçi kazandırılabilir fakat bir toplumsal hareket inşa etmenin en etkili yolu halihazırda örgütlenmiş olan bireyleri harekete kazandırmak ve eyleme geçirmektir. Kilisede bir toplantıda, bir spor takımı ya da meslek örgütü önünde konuşmak örgütçüye halihazırda hayatlarını idame ettirmenin ötesinde bir şeyler yapabilen ve birbiriyle bağlantısı olan insanlara ulaşma imkânı verir.

Toplumsal hareketler sadece idari yapılar faaliyete geçtikten sonra ortaya çıkar ve bu yapılar ya da hükümetler hoşnutsuzluğu bastırmak üzere aynı zamanda bir dizi siyasi fırsat sunan stratejiler uygulamaya koyulur. Bu fırsatlar itiraz edilebilecek meseleleri, talepleri kimin ortaya koyacağını ve hareket mensuplarının fikirlerini nasıl yaygınlaştırabileceğini sınırlandırır. Örneğin otoriter liderler tabiatları gereği yanılmaz ve meşru olduklarını savunur. Tanrı onlar haricindeki birinin kral yahut papa olmasını isteseydi, başka biri o görevi icra ediyor olurdu.

---

on Social Movements: Political Opportunities, Mobilizing Structures, and Cultural Framings, Cambridge University Press, 1996; Stephen J. Rosenstone ve John Mark Hansen, *Mobilization, Participation, and Democracy in America*, 1993.

14. David A. Snow ve Robert D. Benford, "Master Frames and Cycles of Protest", Ed. Carol McClurg Mueller ve Aldon D. Morris, *Frontiers of Social Movement Theory*, Yale University Press, 1992.

15. W. Lance Bennett ve Alexandra Segerberg, *The Logic of Connective Action: Digital Media and the Personalization of Contentious Politics*, Cambridge University Press, 2014; Jennifer Earl ve Katrina Kimport, *Digitally Enabled Social Change: Activism in the Internet Age*, MIT Press, 2011; Deana A. Rohlinger, *Abortion Politics, Mass Media and Social Movements in America*, Cambridge University Press, 2015; D. A. Rohlinger, *New Media and Society*, New York University Press, 2019; Zeynep Tufekci, *Twitter and Tear Gas: The Power and Fragility of Networked Protest*, Yale University Press, 2017.

Bireyler zahmetli bir hareketin parçası olduklarında hükümetin kendi talepleri karşısındaki hassasiyetine dair kendi inançlarıyla yüzleşmek zorundadır. Dahası otoriterler genelde kendilerine muhalefet edenlere ağır cezalarla karşılık verme gücüne de sahiptir. Muhalefet edenler para ve hapis cezası, tecrit hatta ölüm riskiyle karşı karşıyadır. Mesele otoriter devletlerde, mesela Kuzey Kore'de, mağduriyet yaşayan kimse olmaması değildir; insanların örgütlenmesi yahut görüşlerini ifade etmesi için alan bulunmamasıdır. Az sayıda muhalifi olan ve kanuni prosedürler ile medeni haklara saygı duyma kaygısı bulunmayan otoriter devletler, önlerindeki engeli ortadan kaldırarak ve muhtemel muhaliflerine ibret alabilecekleri bir örnek ortaya koyarak gelişmekte olan toplumsal hareketleri şiddetle bastırabilir.

Nazi Almanya'sında yürütülmüş kısa ömürlü Beyaz Gül hareketini ele alalım. Hitler'e karşı Almanya içindeki direniş nispeten kısa sürede ortadan kalkmıştı ancak 1942 yazında Münih Üniversitesi'nden bir avuç Hıristiyan öğrenci altı broşür hazırlamış ve bunları bazen postayla bazen de elden dağıtmış, bazen de kâğıtları başkalarının alabilecekleri yerlere bırakmışlardı. Broşürlerde Hitler ve Naziler eleştiriliyor, "pasif direniş" çağrısı yapılıyordu. İlerleyen süreçte bu aktivistler çıtayı yükselterek üniversite yakınlarında siyasal grafitiler yapmaya yöneldi.[16] Bir bekçinin teşhis ve ihbar etmesi üzerine hareketin üyeleri tutuklandı, sorguya alındı, hemen hâkim karşısına çıkarıldı ve idam edildi.[17] Trajik hikâye belki de ders oldu ve rejimi içeriden eleştirmeye kalkabilecekleri vazgeçirdi. Beyaz Gül hareketinin son derece kısıtlı etkisini anlamanın yolu hareketin bütünlüğü, stratejileri, taktikleri ya da fikirlerinde değil daha geniş siyasi bağlamdan geçiyor.

Diğer uçta bulunan demokrasiler ise siyasete katılımı daha az tehlike arz eden eylem biçimlerine yönelmeye davet eder ve yönlendirmeye çalışır. Seçimi kaybeden azınlığa bir sonraki

16. Jud Nuborn ve Annette Dumbach. *Sophie Scholl and the White Rose* (gözden geçirilmiş ve genişletilmiş baskı). *Oneworld Publications.* 2007 [1986].
17. www.holocaustresearchproject.org/revolt/whiterose.html (Erişim Tarihi: 13 Kasım 2020).

seçim için daha etkili bir şekilde örgütlenebilecekleri ve mücadele edebilecekleri söylenir. Bir seçim kampanyası yürütmek hükümetin kuralları ve kısıtlamalarını kabul etmeyi ve seçim kazanma hedefiyle çatışmaların üstesinden gelmeyi gerektirir; seçimlerde bir kişinin ya da partinin kimliği sorunlarla kurulan herhangi bir bağın önüne geçebilir. Ayrıca seçim yarışı esnasında sakıncalı politikaları kabullenmeye mecbur kalabilirler. Verdiğiniz kayıpların geçici olduğuna ve telafi edebileceğinize inanırsanız onlara tahammül etmek kolaylaşır.

Siyasi eylemlerin kuralları demokratik devletler arasında büyük değişiklik gösterir ve bu kurallar bir hedef uğruna mücadele veren aktivistlerin önündeki fırsatları da şekillendirir. Bazı hükümetler seçim kampanyalarının finansmanını ve yönetimini katı kurallara tabi tutar. Bölgelerin tek üyeyle temsil edildiği sistemlerde genel itibarıyla hâkim konumda iki partinin olduğunu görürüz ve seçmenin daha küçük bir kısmına hitap eden işçi sınıfı ya da çevre sorunları gibi hususi kaygılar büyük partilerden biriyle idare etmek zorunda kalır.[18] Aksine nispi temsil sistemleri bulunan devletlerde, Arap İsrailliler ya da Alman Yeşilleri gibi hususi seçmenleri hedefleyen bir siyasal parti kurmak her zaman mümkündür.

Seçim sistemi ya da devlet kurumlarının yapısı gibi bazı unsurlar genelde sabit kalmıştır. İktidardakilerin mevkileri ve onları destekleyen ittifak benzeri unsurlar ise çok daha dinamiktir. Kabiliyetli bir örgütçü tüm bunlara dikkat eder. Görevi, imkânları ve destekçilerinin kaynaklarını değerlendirdikten sonra siyasi nüfuza giden en etkin istikameti belirlemektir.

Kaynaklar bir hareketin fikirlerini desteklemek için kullandığı araç ve varlıklardır ve farklı hareket ve bağlamlarda değişiklik gösterir.[19] Mesela "halkın gücünden" dem vurmak teşvik edicidir ancak bunun için toplumsal bir eylemde risk almaya gönüllü çok sayıda bireyin bulunması gerekir. Daha önemlisi, bir siyasi

18. Maurice Duverger, *Political Parties: Their Organization and Activity in the Modern State*, Wiley, 1954.

19. John D. McCarthy ve Mayer N. Zald, "Resource Mobilization and Social Movements: A Partial Theory", *American Journal of Sociology*, 82. Sayı, 1977.

sistemde herkes eşit ağırlığa sahip değildir. Orantısız servet, prestij ya da bilgiye sahip olan insanlar, kendinden daha fazla sayıda bulunan ancak kendisi kadar seçkin olmayan bireylerden daha fazla dikkat çekebilir ve daha büyük etki sahibi olması muhtemeldir.

Böylesi kaynaklar sabit değildir ve bir kaynağı etkin biçimde kullanmak için diğerlerinden istifade edilebilir. Büyük maddi kaynağa sahip bir hareket işe ücretli reklam ve destekçiler kullanmakla başlayabilir. Bunlardan dikkatlice istifade edildiğinde harekete daha fazla gönüllü kazandırılabilir. Kendini harekete adamış az sayıda kişiyle işe koyulan bir toplumsal hareket kaygı duyduğu meselelere ve eylemlerine siyasetin dikkatini çekmek için çarpıcı teşebbüslere imza atabilir ve bu şekilde halktan daha fazla destek görebilir. Geniş taban desteği olan bir hareket bu desteği, seçimleri etkileyebileceğini göstermek için etkili bir şekilde eyleme geçirebilir; böylece uluslararası camiadan müttefik edinebilir. Tabii bunların hiçbiri kendiliğinden olmaz ve hareketi örgütleyenlerin kaynakları etkin kullanma başarısı sadece kabiliyet ve bağlama değil, başvurduğu yöntemlere de bağlıdır.

Yöntem bir mesajı iletmenin yoludur. Örgütçüler basın toplantısı düzenleyerek ya da mektup göndererek mesajlarını net ve doğrudan iletebilir. Başka insanları mektup ya da telefon aracılığıyla aynı mesajları göndermeye ikna etmek mesajın görünürlüğünü arttırma yönünde bir çabadır. Örgütçüler gösteri, yürüyüş ya da miting düzenleyerek daha çok sayıda insanla mesajlarını kuvvetlendirebilir. Bağlılıklarının derinliğini pasif ve sembolik itaatsizlikten vandalizm ve mal ile şahıslara karşı şiddet uygulamaya kadar çeşitli yollarla daha çarpıcı bir eylemde bulunarak sergileyebilir. Örgütçüler mesaj belirlerken genelde tanıdık bir "yöntem listesinden" hem destekçilerinin hem de idarecilerin aşina olduğu seçimler yapar. Kullanacakları yöntemi belirlerken, yetkililer, destekçiler ve muhtemel destekçiler olmak üzere en az üç müstakil hedef kitlesinin olduğunun farkında olmalıdır. Tilly, stratejik eylemde başvurulabilecek yöntemlerin skalasını anlamlandırmak için yöntemin, halka aktivistlerin *değeri, birliği, sayısı* ve *harekete bağlılığı* hakkında ipucu veren bir

gösterge olduğunu ileri sürmüştür.[20] Boston Çay Partisi'ne katılan protestocular gibi Amerikan yerlisi, hayvan hakları savunucuları gibi hayvan kılığına girmek ya da cinsel şiddete karşı mücadele verenlerin çıplak gösterisi benzeri yöntemlere sık başvurulur. Daha önemlisi, örgütçüler hedef kitleleriyle doğrudan iletişim araçlarını tercih etse de büyük kitlelere aracılar üzerinden, ana akım medya bir olayı konu edindiği ve açıkladığında ulaşılabilir. İdeal yöntem destekçileri tasdik eder, seyircilerin dikkatini çeker ve yetkilileri protestocuların daha neler yapabileceğine dair endişelendirir.[21] Mahir bir örgütçü muhtemel hedef kitlelerin tamamına seslenecek yeni yaklaşımlara ve hareketin iletişim ağının ötesine erişmek için kitlesel medya nezdinde ilgi çekici olmaya dikkat eder.

Protesto hareketleri örgütlüdür. Yöntemler, vatandaşlar ve taleplerin bir ürünü olan olaylar, çay gemilerine doluşan vatanseverlere katılmaya karar veren seyircilerin durumunda olduğu gibi genelde doğal unsurlara sahip olsa da işin altında her zaman bir planlama bulunur. Örgütçüler harekete destekçi kazanmaya çalışır, yer belirler, hususi mağduriyetleri ve çözümlerini öne çıkarır, olacakları tahmin etmeye çalışır. Belirli bir toplumsal değişim hayaline kendini adamış insanlar arasındaki uzun süreli ilişki geniş kapsamda bir *örgüt* olarak tanımlanabilir.

Aynı şekilde, muazzam sayıda örgütlenme biçimi ve örgütsel bağlılık şekli mevcuttur. Bir kilisenin bodrumunda ya da bir mutfak masasında düzenli olarak bir araya gelen, kimsenin ücret almadığı ve katılımcıların birbirini çok iyi tanıma fırsatı olan ufak bir grup da devasa bir siyasi değişim için yürütülen kampanyanın temelini oluşturabilir. Diğer yandan genel itibarıyla daha uzun süre boyunca çalışan ve on yıllardır irtibat halinde, sağlam yapılandırılmış ve iyi donanımlı gruplar toplumsal hareketleri başlatır. Böylesi örgütler yönetim bakımından karmaşık bürokratik yapılar geliştirir ve planları tatbik etmek için iş bölümü uygular. Bazı örgütler dar bir hedef yolunda bir

20. Charles Tilly, *From Mobilization to Revolution*, Addison-Wesley, 1978.
21. Thomas R. Rochon, *Culture Moves: Ideas, Activism, and Changing Values*. Princeton University Press, 1998.

araya gelir, hususi bir protesto ya da gösteri planlar; o tek olayın ötesinde bir bağlılıkları olmadan yola koyulurlar. Bazıları ise bir dizi olay, eylem ve hatta hizmet için uzun vadeli hedeflerle işe başlar.[22] Tüm gruplar kendi gayretlerini desteklemek için mücadele vermek zorundadır ancak daha kısa vadeli, sınırlı bir hedefi bulunan hareketler gönüllü çalışanlara ve masrafların az olacağına güvenebilir. Gönüllülerin çalışmalarına dayanan bir grup çoğu kişi siyaset haricindeki sorumluluklarını dengelemek zorunda kalacağından uzun bir kampanya boyunca varlığını devam ettirmekte zorlanacaktır.

Aksine daha geniş ve uzun vadeli hedefleri bulunan örgütler hareketin devamını sağlayabilecek maddiyata ve uzmanlığa sahip olduklarından emin olmalıdır. Ofis kiralamalı, bilgisayar satın almalı, telefon hattı ve web sayfaları kullanmalı ve personele ödeme yapmalıdır. Bu desteği pek çok farklı kaynak sağlayabilir fakat her biri farklı yükümlülük ve kısıtlamalarla gelecektir. Örneğin devletin sağladığı fona bağlı bir grup o devletin kuralları ve yasaklarına uymak durumundadır. Az sayıda, servet sahibinin fonuna bağlı bir grup ise destekçilerini gücendirme ya da dışlama riskini alamaz ve fonu sağlayanların isteklerine maruz kalabilir. Az bağış yapan çok sayıda kişiye bağlı grup fon sağlamak için rica minnete fazlasıyla vakit ayırmak zorundadır ve siyasi atmosferdeki değişikliklere açıktır.

Siyasette varlığını devam ettirmek masraflı iş olsa da bazı avantajları yok değildir. Bir hareketle ilişkili profesyoneller iyi ücret alabilir ve düzenli olarak medya ya da yetkililere erişebilir. Politikalara veya siyasete dair uzmanlık kazanabilir, olayları yahut izlenen politikaları dikkatle izleyebilir ve fırsatlardan istifade edebilir.[23] Çalışmalarının devam ettirileceğini bilen bir

22. Kathleen Blee, *Making Democracy: How Activist Groups Form.* Oxford University Press, 2012; Kelsy Kretschmer, *Fighting for NOW: Diversity and Discord in the National Organization for Women*, University of Minnesota Press, 2019; Margaret Levy ve Gillian Murphy. "Coalitions of Contention: The Case of the WTO Protests in Seattle", *Political Studies*, 54. Sayı, 2006.

23. Suzanne Staggenborg, "The Consequences of Professionalization and Formalization in the ProChoice Movement", *American Sociological Review,* 53. Sayı, 1988.

grup uzun süreli çalışmalar tasavvur edebilir. Örgütlerin işi plan yapmaktır ve finansal endişesi bulunmayan, sabit, profesyonel gruplar çok daha iyi planlar yapacaktır.

Strateji, toplumsal değişikliği teşvik etmeyi hedefleyen, belirli kitleleri hedef alan talep ve taktiklerin oluşturduğu tutarlı bir plandır.[24] Bazen toplumsal değişim planları sağlam tasarlanmış, düzgünce ifade edilmiş ve devletin işleyişi göz önünde bulundurularak tasavvur edilmiştir. Aynı zamanda herkes çalışmanın birer parçasıyla ilgileneceğinden muhtemelen kimse planın tamamından ya da bir uzun vadeli planın varlığından haberdar olmayacaktır. Katılımcılar bazen iyi niyetli ve ahlaki temellere dayanan eylemlerin destekledikleri değişime bir şekilde faydası olacağına inanarak kendi endişelerini ifade etmek için kendisini bir şey yapmak zorunda hisseder. Bununla beraber bazı örgütçülerin de toplumsal değişimin nasıl gerçekleşeceğine ve kendilerinin düzenleyeceği bir dizi eylemin etkisinin başka eylemlere yol açabileceğine dair tasavvuru olacaktır. Strateji hangi mağduriyetlerin öne çıkarılacağı, kimlerin harekete kazandırılacağı ve destekçilere neler yaptırılacağı konularında seçim yapılmasını gerektirir. Ancak daha önemlisi, bir hedefi olan strateji uzmanları kendi kontrollerinde olmayan, hem destekçilerin hem de rakiplerinin kendi kararlarını aldığı daha geniş bir dünyada çalışır.

Siyasi Kurumlarla Mücadele ve Siyasi Kurumlara Dahil Olma

Toplumsal hareketler tek bir özneden ibaret değildir. Bir hareket çoğu kez bir ayağı devlette ya da ana akım siyasette olan çeşitli örgütler ve bireyler barındırdığından hareket dahilinde koordinasyon ve iş birliği politikaları hareketin gelişimi ve yaratacağı nihai etki üzerinde kritik öneme sahiptir. İttifak halindeki örgütler hangi meselelerin acil olduğu ve gelecek vaat ettiği, bu meselelerin en etkili olacak şekilde nasıl ele alınacağına dair tartışmalar yapar. Hangi siyasi liderlere güveneceklerini, han-

24. Gregory Maney, Rachel Kutz-Flamenbaum, Deana A. Rohlinger ve Jeff Goodwin (Ed.), *Strategies for Social Change*, University of Minnesota Press, 2012.

gilerini hedef alacaklarını konuşur. Kendi çalışmalarını kimin temsil edeceğini ve kimin kürsüye çıkarılmayacağını ve nasıl başarıya ulaşacaklarını masaya yatırır. Tüm bunlar kıymetlidir.

Belki de daha önemlisi şudur: Ne istediklerine, liderlerinin kim olacağına ve neyin kabul edilebilir bir ilerleme teşkil ettiğine aktivistler tek başına karar vermez. Tüm bu meseleler yetkililerin, medyanın ve destekçilerin bazı fikirler ve insanlar pahasına diğerlerini öne çıkarmada rol oynadığı bir süreçte, kamuoyu önünde tartışılır. Örneğin bir mitingi örgütleyenler, konuşma listesinde kim olacağı ve ne zaman kürsüye çıkacağına karar verebilir fakat bu konuşmaların nasıl yayınlanacağı örgütçülerin tercihlerine uymak zorunda değildir. Benzer şekilde toplumsal hareketler kapsamlı toplumsal değişiklik talebinde bulunduğunda medya organları hangilerine yayınlarında geniş yer vereceğini ve hangilerini görmezden geleceğini seçer.

Demokratik devletlerde medya genel itibarıyla halkın dikkatini takip eder ve en çarpıcı olaylara, yani bir çatışma, ünlü isimler, teatrallik içeren olaylara yakın ilgi gösterir.[25] Örgütçüler ana akım medyanın ilgisini çekmede diğer hareketlerin aktivistleri haricinde hayatın normal akışında yaşanan diğer olaylarla da rekabet içindedir. Ana akım medya da ekran yüzlerini seçerken halkın ilgisini takip eder, yani şöhret, özgünlük ve şeffaflığı tercihe yönelir. Medyadan anlayan örgütçüler kendilerinin ve mücadelelerinin tanıtımını nasıl yapacaklarını, sorulara nasıl kısa sürede karşılık vereceklerini ve medya organlarına seyirci çekecek cinsten alıntı ya da katılımcı sağlayacaklarını bilirler. Bu yüzden çoğu toplumsal harekette olduğu üzere birden fazla grubu barındıran bir hareket, kendisini kamuoyu çoğunluğundan daha radikal ya da daha ılımlı talepleri olduğu şekilde yansıtılmış bulabilir. Aslında medya organlarının önünde net bir seçim vardır: Bir toplumsal hareketin radikal ya da aşırı uçlarını, ki her hareketin uç bir yanı vardır, göstererek ve yayınlar yaparak hareketi itibarsızlaştırabilir ya da ötekileştirebilir.

25. Deana A. Rohlinger, *Abortion Politics, Mass Media and Social Movements in America*, Cambridge University Press, 2015; D. A. Rohlinger, *New Media and Society*, New York University Press, 2019.

Buna mukabil çok tehditkâr olmayan, sokak eylemlerinde dile getirilen taleplere indirgeyerek hareketin en yaygın ve tartışma konusu olmayan unsurlarını da öne çıkarabilir. Mesela nükleer silahsızlanma ve dış politikanın yeniden yapılandırılmasına yönelik nükleer programının dondurulması hareketi 1970'li yıllarda başladı ve çok az siyasi alaka gördü. Ancak siyasetçiler 1980'lerin başında bu hareketi daimi bir büyük nükleer cephaneliği modern yaşamın bir gerçeği olarak kabul edildiği, süper güçlerin silah kontrol mekanizmasına geri dönüş olarak lanse edince kamuoyu desteği kazandı.[26]

Devlet yetkilileri de hangi şahısları ve teklifleri tartışarak onlara meşruiyet kazandıracağına, hangilerini ise görmezden gelerek veya alaya alarak ötekileştireceğine dair seçimler yapar. Medya gibi devlet de hususi bir hareketin aşırılıklarını ya da mantıklı ve faydacı yanlarını vurgulamak arasında seçim yapar. Bu yetkililer ayrıca bazı şahısları hareketin sözcüsü olarak kabul etmeyi, hareketin diğer üyelerini görmezden gelmeyi seçebilir. Taban nezdinde, siyasi protestoyu bastırabilecek kadar muteber olan, buna mukabil yetkililerle makul reformlar müzakere etmeye gönüllü sözcüler bulmak haliyle zor. Mesela Rodezya'nın ülke içinde baskı, gerilla savaşı ve uluslararası yaptırımlar ile karşı karşıya olan beyaz azınlığının hükümeti, müzakere edebileceği ılımlı grupların siyah liderlerini tayin ederek karşılık vermeye çalıştı. Ancak müzakere sonucu ortaya çıkan nihai anlaşma ne diğer siyah liderlerin başlattığı gerilla savaşını ne de uluslararası baskıyı yatıştırabildi. Çekici müzakere ortakları, beyaz hükümetin istediği barışı sağlayamadı. En nihayetinde hükümet orduya sahip rakipleriyle muhatap olmak zorunda kaldı.[27]

Çoğu yerde aktivistler gerilla orduları olmaksızın etkili hareketler başlatabilir ancak aynı tarzdan bir ikilem yetkililer için geçerliliğini koruyor. Devleti çoğunlukla idare etmeye devam edebilmek ve kargaşaya neden olan protestoları bastırmak is-

26. David S. Meyer, *A Winter of Discontent: The Nuclear Freeze and American Politics*, Praeger, 1990.

27. Robert O. Matthews, "From Rhodesia to Zimbabwe: Prerequisites of a Settlement", *International Journal* 45. Sayı, 2. Cilt, 1990.

teyen yetkililer kendilerine çok muhalif olmayan ancak aktivistler nezdinde bu protestoları bastırabilecek kadar muteber olacak muhalefet liderleri ister. Aynı zamanda halk hareketleri de liderlerini, kendilerini harekete ilk motive eden fikirlerden sorumlu tutmaya çabalar.

Bir hareketin unsurları bir arada incelendiğinde hareketin dönüşümü, içinden geçtiği hususi olarak biçimlendirilmiş bir süreci işaret eder. Bu sürecin her aşamasında etki yaratma potansiyeli mevcuttur ancak hareketler dünyadan kopuk değildir ve yaratacakları etkiyi devlet içinde ve dışındaki diğer oyuncularla ilişkileri belirler.

Şunu kabul ederek başlamak gerek: Toplumlarında bir şeylerin kökten yanlış gittiğine ve bu şeyleri değiştirmek üzere bu amacı güden bir eyleme katılmaya insanları ikna etmeye çalışanlar hep olmuştur. Sebepler neredeyse sınırsızdır. İnsanlar genel itibarıyla toplumda ahlaki çöküşten, ekonomik adaletsizlikten, erkeklerin sünnet edilmesinin yaygınlığından, kadınların sünnetinin önüne geçilememiş olmasından, temel hakların yoksunluğundan, silahların erişilebilir oluşundan, hazine arazilerinin nasıl kullanıldığından, vatandaşların çoğuna ne kadar temel haklar tanındığından, dış politikadan, savaşlardan ve savaş hazırlıklarından, vergilendirmeden, gıda dağılımından şikâyetçi olabilir. Bir şeylerden memnuniyetsiz olmak doğaldır. Herhangi bir devlette bir şeylerden memnuniyetsiz olan bazı gruplar çıkarlarını geleneksel siyasi yollarla muhafaza etmeye çalışır; diğerleri ise ana akım söylemin sınırlarıyla belirlenmiş geleneksel siyasi eylemlerin dışında kalır. Orada görünürlüğü ve normalde bu meselelerle alakadar olmayan halk ile bağlantısı yok denecek kadar azdır. Esasen herkes statükodan mutlu veya memnun değildir; aksine birtakım meselelere dair endişeli çoğu kişi, mesele hakkında güdülen mevcut politikanın nispeten istikrarlı olduğunu, politika meselelerinde tedricen değişimler yaşandığını düşünür. Siyasi istikrar genelde memnuniyetten ziyade içinden çıkılmaz bir açmazı yansıtır.[28]

28. Frank R. Baumgartner ve Bryan D. Jones, *Agendas and Instability in American Politics*, University of Chicago Press, 1993.

Toplumsal hareketler, kurumlardaki aktörler hedefine ulaşmak için kurum dışından bir strateji geliştirmeye çalıştığında ya da uçlarda kalan aktörler beklenmedik bir şekilde daha geniş bir hedef kitlesine eriştiğinde veya her iki durum aynı anda yaşandığında başlar. Bu umumiyetle ana akım siyasette mevcut atmosferin sonucudur. Bu ek siyasi yöntemin gerekli olduğuna ve etki yaratabileceğine inanmaları gerekir. Uçlarda olanlar bir anda daha ilgi çekici hale gelir ve etkili olma potansiyelleri artar. En ilginci de artık bu uçlardakilerin normalde ana akım siyasete hapsolmuş olanlarla ortak bir paydada buluşmuş olmasıdır.

Peki, bu ne zaman yaşanır? Genelde bu durum sıradan siyasete ve izlenen politikalara cevaben gerçekleşir. Yeni liderler iktidara geldiğinde ve farklı destek koalisyonları geliştirdiklerinde, önceki dönemde siyasete erişime alışkın olanları siyasi kurumlardan ekarte ettiği ve normalde dışarıda bırakılanları kurumlara dahil ettiğinde geleceğin aktivistlerinin hesabı değişir. Siyasi liderler önceki uygulamalardan farklı yeni politikalar önerdiğinde bir hareketin mensupları nüfuzlu olma ihtimali görebilir ya da büyük kayıplar verileceği tehlikesini hissedebilir. Çoğu kişi çabalarının gerekli olduğunu ve etki yaratabileceğini düşündüğünde meseleyi sokağa taşır.

Bu noktada ana akımdakilerin ve uçlarda kalanların karşılıklı eylemliliğini görebiliriz. Muhaliflerin toplumsal eylemleri genişler ve daha çok ilgi görür. Daha ziyade ana akım siyaset kapsamında hareket edenler artık daha geniş kitlelere seslenmek ve endişelerini normalde görmezden gelebilecekleri gruplara anlatmak için zaman ayırır ve çaba gösterir. Schattschneider'in uzun zaman önce ifade ettiği üzere, bir kavgada önemli taraf kenardan seyredenler, taraf seçme ihtimali olanlardır.[29] Toplumsal eylemliliğin başarıya ulaşması için kalabalıkların ilgisini çekmesi gerekir. Normal şartlarda seyirci kalanlar bunu yapmakta çok zorluk yaşar ve halkın büyük çoğunluğunun muhalefet tarafına katılması riskini alırlar. Normal şartlarda ana akım kurumsal siyasette bulunmanın rahatlığını yaşayanlar ise bunu yapmak istemezler.

29. E.E. Schattschneider, *The Semi-Sovereign People*, Holt, Rinehart & Winston, 1960.

Bir toplumsal hareketin aniden ortaya çıkması, değişimi tetikleme ve halka ulaşmaya yönelik uzun süredir yürütülen, kısa vadede başarıya ulaşamayan teşebbüslere işaret eder. Otoriter devletlerde bu çabalar gizlenebilir; bilginin *samizdat** tarzı yayıldığı mutfak masalarında, kapalı kapılar ardında yürütülebilir. Demokratik devletlerde dünyayı değiştirme çalışmaları aktivistlerin broşürler dağıtması, telefon görüşmeleri yapması, web sayfalarına bilgi yüklemesinden anlaşılabileceği gibi göz önünde yapılabilir. Şartlar müsaade ettiğinde, yeni isimleri örgütlenme ve kadrolaşmanın gerekli olduğuna ve/veya etkili olabileceğine ikna etmek için o küçük çekirdek kadro daha genişler.

Örgütçüler yayınlar, sohbetler ve diğer olay ve ürünlerle fikir geliştirirler. Yapılan çalışmalar sadece fikirleri değil, fikirlere bağlılığı da geliştirir. Bir harekete insan kazandırmaya çalışanlar fikir, slogan ve sembollere başvurur.[30] Fikir ya da talepler büyürken harekete katılmak için gereken bağlılık ya da anlayışın derinliği azalır. Kısa ve net tanımlamalar derinlemesine kavrayışların yerini alır.

Hareketin gördüğü desteğin büyümesi, gördüğü desteği büyüterek bir çeşit sürü psikolojisi yaratır.[31] Çok sayıda insanın aynı meselelere müdahil olması hem meselelere hem de örgütçülerin eylemlerine dikkati çekmeye yarar. Hareketin görünürlüğü, gösterilen çabalara ve uğruna mücadele verdikleri meselelere meşruiyet kazandırır. Daha fazla örgüt ve daha fazla insan olması daha fazla eylem düzenlenebileceğine ve muhtemel katılımcıların iştirak edebileceği daha fazla fırsat çıkacağına işaret eder ve harekete katılabilecek kişilerin hareketin halihazırda üyesi olanları tanıyor olma ihtimalini arttırır. Hareket daha ivedilik arz ediyor gibi görünür, bir fark yaratma şansının arttığını kanıtlar ve katılıma daha da cazip hale gelir. Sokakta tek bir broşür

* Ru. Yazarın kendi yayını. Sovyetler Birliği'nde devlet hoş karşılamayacağı için gizlice yazılan, kopyalanan ve elden dağıtılan yayınlar. (ç.n.)

30. Thomas R. Rochon, *Culture Moves: Ideas, Activism, and Changing Values.* Princeton University Press, 1998.

31. Pamela A. Oliver, Gerald Marwell ve Ruy Teixeira, "A Theory of Critical Mass: I. Interdependence, Group Heterogeneity, and the Production of Collective Action", *American Journal of Sociology*, 91. Sayı, 3. Cilt, 1985.

dağıtan kişinin yanından geçip gitmek kolay, bu çabanın bir fark yaratabileceğini hayal etmek zordur. Kalabalıklar büyür ve dikkat çekerken hareketi görmezden gelmek daha zor, katılması daha kolay olur. Riskler azalır ve hareketler katılımcı çekmek için daha da fazla teşvik sunabilirken hareketi kenardan seyredenler de katılır. Daha önemlisi insanlar bir harekete özellikle de hareket büyüyorken katılmak için her unsuruna onay vermek zorunda değildir. Bir toplumsal hareket içinde yaşamak, değer ve inanışların yayılması için bir temel oluşturur.[32]

Bir hareketin büyümesi elindeki kaynakların arzını da artırır. Ne kadar insan olursa hareket o kadar şey başarabilir. Daha fazla maddi kaynakları olursa hareketi tam zamanlı örgütleyebilecek kişiler görevlendirir, ek ofis ve merkezler açar, daha çok medya içeriği üretir ve daha çok etkinlik düzenler. Tüm bunlar görünürlüğü ve meşruiyeti artırır, harekete daha fazla insan kazandırır. Bir hareket büyüdükçe yetkililerin harekete karşılık verme zorunluluğu da o kadar artar ve verdiği karşılıklar o kadar görünür hale gelir. Hareketin büyümesi diğer alanlardaki büyümeyi kolaylaştırır.

Tabii bir hareket büyüdükçe hareketin içindeki çeşitlilik de artar. Başarılı hareketler ortak bir talep etrafında bir araya gelebilse de taleplerinin hudutları ve nihai hedefleri gün geçtikçe daha da tartışmaya açık olacaktır. Ne kadar farklı hizip harekete katılırsa o kadar farklı nihai hedef bulunur ve nihai hedefe o kadar fazla derecede bağlılık söz konusu olur. Dahası bir hareket mesajını iletmeye kabilse insanların mesajlarını iletmek için o harekete katılma ihtimali daha fazladır. Bazıları hareketin hedefine herhangi bir bağlılık duymadan, sadece söz konusu hareket tüm siyasi alternatifle arasındaki en kuvvetlisini teşkil ettiği izlenimi verdiği için katılabilir.

Bir hareketin geleceğinde, yetkililerin harekete verdiği karşılıklar gün geçtikçe daha da önem arz eder. Hareket başarıya ulaştığında iktidar sahipleri o harekete ve aktivistlerin baskı yaptığı konulara dair soruları yanıtlamak zorunda kalır. Hü-

32. Ziad Munson, *The Making of Pro-Life Activists: How Social Movement Mobilization Works*, University of Chicago Press, 2009.

kümetin kurumsal siyasi rakipleri, kendi menfaatleri için bir hareketin kaygılarını benimser ve ana akım gazeteciler sürekli hükümetin ne yaptığını açıklamasını talep eder. Yetkililer aktivistlerin protesto ettiği politikaları savunurken dahi toplumsal hareketin kurumsal siyasetin gündemini belirlemedeki rolü, etkili olabileceği yerdir.

Yetkililer toplumsal hareketin hem eylemleri hem de fikirlerine yanıt verir. Bu yanıtlar önemlidir ve her zaman birbiriyle bağlantılı olmak zorunda değildir.

Yetkililer aktivistlerin eylemlerine cevaben, genelde müsaade ya da kabul ettikleri muhalefet yöntemleri ile hoş görmeyecekleri muhalefet yöntemlerini ayıran çizgiler çekerek karşılık verir. Liberal demokrasilerde hükümetler çoğu harekete protesto araçlarına erişim imkânı verir. Demokrasiler katılıma muhtelif yollarla müsaade eder. Örgütler sabit ve görünür ofisler açabilir, para toplayabilir, kampanyalara destek olabilir ve seçilmiş yetkililerle lobi faaliyeti yürütebilir. Liberal demokrat devletlerde gösteriler, yürüyüşler ve mitingler herkes için sıradan hale gelmiştir. Örgütçüler genelde bir etkinlikten önce yürüyüş rotası, muhtemel kalabalık boyutu ve çıkacak ses miktarı, seyyar tuvalet meselelerine dair yetkililerle müzakereler yürütür. Polis gösteriyi takip eder, genelde protestocularla rakipleri arasında mesafeyi korur ve kararlaştırılan protokolü ihlal edenleri tutuklar. Sivil itaatsizlik bile tutuklamaların zamanı, yeri ve şekli üzerinde önceden müzakere edildiği, titizlikle organize ve icra edilen gösterilerle yerine getirilebilir.[33]

Liberal demokrasiler genel itibarıyla amaçlarından bağımsız olarak geniş bir kapsamda protesto yöntemlerine müsaade ettiklerini iddia eder. Ancak hükümetler içeriğinden bağımsız müsaade etme idealine her zaman ulaşamaz. Avrupa demokrasileri bazen Nazizm yahut diğer nefret söylemlerini ve sembollerini yasaklar. Amerika'da solda ve sağda radikal fikirlere sahip grupların protesto eylemleri daha sert ve daha az tahammülle karşılanır. Devlet yetkilileri en tehditkâr gör-

33. Jennifer Earl, Sarah Soule ve John D. McCarthy, "Protest Under Fire? Explaining the Policing of Protest", *American Sociological Review*, 68. Sayı, 2003.

dükleri protestoculara özellikle şiddetle muamele eder, asayişi her seferde aynı uygulamaz. Fakat bir hareketin tehdit seviyesi sadece protesto kampanyasının yöntemleriyle değil talepleri ve mensupları üzerinden de değerlendirilir. Protestocular azınlık gruplarından olduğunda şiddet ve tutuklamalar yaşanması da daha muhtemeldir.[34]

Yetkililer toplumsal hareketin aktivistlerinin ifade ettiği fikirlere nasıl karşılık vereceklerine dair de karar alır. Tüm devletlerde meşru söylevlerin ve politika önerilerinin bir sınırı vardır ancak bu sınır zamanla değişim gösterebilir. Yetkililerin genelde bu sınırların dışında kalan taleplere ciddi karşılık vermek mecburiyeti yoktur. Bu yüzden İngiliz parlamentosu Ulusal Sağlık Sistemi'ni sona erdirme çağrılarını yanıtlamak durumunda değildir ve çok yakın döneme kadar Amerikalı liderler de bu sistemin kendi ülkelerinde yaratılması taleplerine kulak vermek zorunda kalmamıştır.

Toplumsal hareketler tartışma için bir gündem oluşturur fakat kurumsal siyasetin simaları o ajandanın hangi unsurlarına ve ne kadar ciddiyetle karşılık vereceğini seçer. Siyasi liderler bir hareketin iddialarının bazı yanlarını benimseyebilir –ve bu esnada o yanları yeniden tanımlar– yahut doğrudan reddeder. Siyasetçilerin verdiği karşılık, bir toplumsal hareket koalisyonunda problemler yaratır zira bu koalisyon içinde yetkililerden kabul gören hizipler güç sahiplerine erişimlerini artırmaya çalışmak için toplumsal hareket içindeki bağlantılarından kurtulmanın değip değmeyeceğini hesaplamak zorundadır.[35]

---

34. Christian Davenport, *State Repression and the Domestic Democratic Peace*, Cambridge University Press, 2007; Christian Davenport, Sarah A. Soule ve David A. Armstrong II, "Protesting While Black? The Differential Policing of American Activism, 1960 to 1990", *American Sociological Review*, 76. Sayı, 1. Cilt. 2011; Heidi Reynolds-Stenson, "Protesting the Police: Police Brutality Claims as a Predictor of Police Repression of Protest", *Social Movement Studies*, 17. Sayı, 1. Cilt, 2017.

35. Edwin Amenta, *Bold Relief: Institutional Politics and the Origins of Modern American Social Policy*, Princeton University Press, 1998; Edwin Amenta, Kathleen Dunleavy ve Mary Bernstein, "Stolen Thunder: Huey Long's Share our Wealth, Political Mediation, and the Second New Deal", *American Sociological Review*, 59. Sayı, 1994.

Devletin sokaktaki protestolara sert tepkileri kamuoyunun toplumsal hareketin fikirlerini ifade etmesini engelleyebilir. Bu yüzden 1989'da demokrasi isteyen göstericiler Pekin'de Tiananmen Meydanı'nı doldurduğunda herkes devletin ve polisin tepkisini dikkatle takip etti. Çin Komünist Partisi yönetimindeki ulusal hükümet, beraberinde gereken siyasi açılımları yerine getirmeden ekonomide liberalleşme politikalarını desteklemişti. Genç aktivistler eski liderleri Hu Yaobang'ın ölümü üzerine onun yasını tutmak ve Hu'nun ideallerini temsil ettiğini söyledikleri demokrasi ile özgürlüğü teşvik eden politikalara destek vermek için meydanları doldurdu. Protestolarının nasıl karşılandığına dair yetkilerden karışık sinyaller alan protestocular haftalar boyunca meydanı işgal etti ve meydandan ayrıldı. Mayısta bir grup öğrencinin açlık grevine başlaması ulusal ve uluslararası çapta ilgi topladı. Çin'in dört bir yanında protestolar yayılmaya başlayınca yetkililer kırsalda bulunan motorize askeri birlikler dahil yüz binlerce askeri seferber ederek olağanüstü sert tedbirler aldı ve kalabalığı şiddetle dağıttı; yüzlerce kişi öldü ve silahsız aktivistlerin tankların karşısında dikildiği çarpıcı fotoğraflar ortaya çıktı.[36]

Tiananmen protestolarının bastırılması esasen Çin'de yıllar boyunca protesto yapılmasının önünü aldı ve ekonomide liberalleşme ivme kazandı.

Bazen eylemlerin şiddetle bastırılması aktivistleri daha fazla teşebbüste bulunmaya sevk eder. Hükümetler protestolara karşı sert tedbirler aldığında kendi askeri güçlerini onların korkunç bulacağı davranışları sergilemeye zorlamış olur. Ayrıca kendilerini de uluslararası tahkikata maruz bırakır ve çoğu durumda tasdiklenir. Şah yönetimindeki İran hükümetine yapılan sert baskı rejimin halk desteğini büyük ölçüde kaybetmesine yol açtı, muhalif ağların kurulmasına fayda sağladı ve temel olarak rejim muhaliflerini daha etkin bir şekilde örgütlenmeye teşvik etti. İçeride ayaklanmalarla karşı karşıya kalan Filipinler Cumhurbaşkanı Ferdinand Marcos kendi ordusunun desteğine

36. Dingxin Zhao, *The Power of Tiananmen: State-Society Relations and the 1989 Beijing Student Movement*, University of Chicago Press, 2001.

güvenemeyeceğini anladı. Ordu, protestocuları bastırmak yerine onların saflarına katıldı. Ordu dahilindeki desteğinden yoksun kalan Marcos iktidarı devretmeye ve taşıyabileceği kadar malını yanına alarak ülkeyi terk etmeye zorlandı.[37]

O zaman bir paradoks söz konusu: Yapılan baskının etkinliğine, yönetimin sağlamlığına ve muhalefetin elindeki kaynaklara bağlı olarak baskılar muhalefeti bastırabilir de, tetikleyebilir de. Benzer şekilde demokratik devletlerde reform çabaları daha kapsamlı hareketlenmeye ve hedeflerin büyümesine teşvik edebilir yahut bir protesto hareketinin örgütünü baltalayabilir.

Bu bariz tezatları çözmenin yolu muhalif koalisyonun doğasından geçiyor. Yetkililer protestoculara karşılık verdiğinde esas stratejik hedef muhalifleri bölmek olacaktır. Hareketler farklı yöntemleri, çeşitli kaygıları ve kararlılıkları bulunan geniş kapsamda hiziplerden meydana geldiğinden hükümetin eylemleri ittifakları gözden geçirme fırsatı sağlar. Hükümetin baskısı daha az kararlı ya da kaybedecek daha çok şeyi olanları, kaderlerini kendilerinden daha az popüler olanlara bağlamaya devam etmenin mantıklı olup olmadığını sorgulamaya iter. Hükümetin politikalarda reforma gitme ya da muhalifleri siyasi alana dahil etme gibi tavizleri ise muhalif koalisyonları bu kez baskı tehdidi ile değil değişim fırsatları ile aynı şeyi sorgulamaya sevk eder. Her iki durumda da hareketin radikal ve daha ılımlı kanadında bulunanların, özellikle de muhtemel riskler ve muhtemel kazançlar bağlamında, mütemadiyen karşı tarafa ne kadar sadık olması gerektiğini sorgulama fırsatı olur. Kuvvetli protesto kutuplaştırıcıdır; seyircileri taraf tutmaya iter ve bölünme, özellikle de bölünmenin iki kanadındaki güçlerin ne kadar kapsamlı, ne kadar büyük ve kuvvetli oldukları, muhtemel sonucu belirler.

Toplumsal hareketler ne kadar yaygın olursa olsun çoğu katılımcı için sıra dışı yükümlülükler ve bağlılık derecelerini temsil eder. Sadık olanlar güç sahipleriyle bir çeşit mutabakat olduğunda dahi eylemliliği sürdürür ancak katılımcıların çoğu kısmi çözümleri kabullenme ve başka sorunlara ya da hayatın

37. Vincent Boudreau, *Resisting Dictatorship: Repression and Protest in Southeast Asia*, Cambridge University Press, 2004.

başka alanlarına yönelmeye meyleder.[38] Bu süreci *kurumsallaşma* olarak yani diğer insanlarla, yetkililerle ve bir hedefle rutin hale gelen, maliyetin sınırlı ve tahmin edilebilir olduğu ilişkiler kurma olarak düşünebiliriz.[39]

Toplumsal hareketler eylemliliğin zirvesindeyken ana akım siyasi yaşamla sürdürdüğü etkileşimle tanımlanır. Etkileşim anı hep sınırlıdır ve hareketlerin sonuçlarını eylemliliğin tabiatı belirler. Kurumsallaşmanın bir unsuru mesela siyasi parti, sabit bir lobi teşekkülü ya da bürokrasi gibi, örgütlü siyasi sisteme bir şekilde girmektir. Diğeri ise iktidar sahipleri aktivistlerin istekleri ve eylemlerine artık kulak vermek zorunda olmadığında marjinalleşmektir. Her iki süreç de liberal devletlerde toplumsal hareketlerin gerilemesine yol açar. Uçtakiler ile ana akım birbirinden uzaklaştıkça görünürlük ve geniş hedefler ile kapsamlı etkileşimler azalır.[40]

Özetlerken

Bir toplumsal hareketin sürecini saptamak için ana hatlarıyla şematik bir süreç tarif edebiliriz. İşe siyasi, toplumsal veya politikayla ilgili bir kişinin tanınmasıyla başlıyoruz. Bu kişiyi tanıyan hükümet, vatandaş eylemleri ya da kaza, savaş ve yeni bilgi gibi olayların kesişmesi olabilir. Objektif şartlarda ya da sadece şartların algılanmasında bir değişim bir sorunun gelişmesine sebep olabilir. İkinci adım siyasetteki seçkinler arasında bir hizbin oluşturulmasıdır. Hiziplere bölünme, bizzat problemin kendisinin ya da problemin meşru görülebilecek muhtemel çözümlerinin kapsamının tanınmasıyla yaşanabilir. Yönetim dahilinde bölünme ile üçüncü aşamaya geçilir; dönemin ilgili medyasının imkânları sayesinde halkın gösterdiği alaka artar.

38. Bkz. Albert O. Hirschman, Shifting Involvements: Private Interest and Public Action, Princeton University Press, 1982.
39. Ronald L. Jepperson, "Institutions, Institutional Effects, and Institutionalism", Ed. Walter Powell ve Paul DiMaggio, *The New Institutionalism in Organizational Analysis* içinde, University of Chicago Press, 1991.
40. David S. Meyer, "Institutionalizing Dissent: The United States Structure of Political Opportunity and the End of the Nuclear Freeze Movement", *Sociological Forum*, 8. Sayı, 1993.

Hiziplere bölünme ve siyasi ilgi sonrasında vatandaş eylemliliğiyle ilgili grupların büyüdüğü, yeni grupların geliştiği, mevcut olanların bünyesine yeni aktivistler kazandırdığı ve daha fazla eylemler yaptığı, görünürlüğünün arttığı dördüncü aşamaya geçilir. Bu gruplar mevcut politikaları ya da gerçekleri eleştirir ve çözümler getirir. Aktivist gruplar belirli talepler ve muhtemel çözümler etrafında büyür. Bu özellikle istikrarsız bir dönemdir ve liberal demokrat hükümetler buna farklı çeşitlerde karşılık verir; genelde aktivistlerin hedefleri ya da söylemlerinin bir kısmını kabullenir, kalanını reddeder. Toplumsal hareketler yeni bir kurumsal uzlaşmaya varıldığı ve artık olağandışı hareketlenme yaşanmadığı altıncı aşamada sona erer.[41]

Bu model, diğer aşama temelli şemalarda olduğu gibi tüm hareketleri anlamaya yönelik bir tasarı ortaya koyan bir deneme yanılma yöntemidir fakat belirli bir hareketi tanımlamada başarılı değildir. Tüm aşamalarda aynı anda yeni gelişmeler yaşanır ve günümüzde hareketler o kadar da problemsiz sona ermez; daha ılımlı ve o kadar da göz önünde olmayan yöntemlerle, tabii bu etkisinin de az olduğu anlamına gelmiyor, etkisi devam eder.[42]

Tüm bunları özetlemek gerek. En önemlisi, toplumsal hareketler siyasi dinamiklere katkıda bulunmanın yanında aynı zamanda bu dinamiklerin ürünüdür. Toplumsal hareketler tarih yapmada kuşkusuz rol oynar fakat kendilerini ortaya çıkaran tarihten tamamen bağımsız değildir.[43] Toplumsal protestoların tetikleyicilerini yaratan güçler siyasi değişim için baskı da yapar. Bu bağlamda toplumsal hareketlerin etkinliği, hareketin temelini oluşturan dalgaların etkisini azami hale getirmeyi gerektirir ancak hareketler bu dalgaları yaratmada kısıtlı etkiye sahiptir.

41. David S. Meyer, "Institutionalizing Dissent: The United States Structure of Political Opportunity and the End of the Nuclear Freeze Movement", *Sociological Forum*, 8. Sayı, 1993.

42. David S. Meyer ve Sidney Tarrow (Ed.), *The Social Movement Society: Contentious Politics for a New Century*, Rowman & Littlefield, 1998.

43. Edwin Amenta, Neal Caren, Elizabeth Chiarello ve Yang Su, "The Political Consequences of Social Movements", *Annual Review of Sociology*, 36. Sayı, 2010. Marco Giugni, "Was It Worth the Effort? The Outcomes and Consequences of Social Movements", *Annual Review of Sociology*, 24. Sayı, 1998.

Hareketlerin etkisini yani hareketlerin nasıl fark yarattığını anlamlandırmak için hareketlere sebep olan etmenleri, hareketlerin ortaya çıkmasına yol açan şartları iyice anlamalıyız. Bu bakımdan toplumsal hareketlerin etkisi, örgütçülerin ve aktivistlerin üzerinde bulundukları dalgalardan azami istifade edebilmelerine bağlıdır.

Tıpkı sörf gibi. Sörf olağanüstü zor bir spordur. Bir sörfçü akıntının içinden yüzmek, dalgaların altından ya da üstünden geçmek ve ardından yaklaşan dalgaları yakalamak için okyanusta pozisyon almak zorundadır. Dalgalar art arda gelir, yetenekli bir sörfçü ümit verici bir dalga göründüğünde hedefe doğru yüzmeye başlar fakat yanlış adımlar atıldığı da olur. Aynı dalgayı hedefleyen diğer sörfçülerle rekabet ettiği ve sörfçülerin birbirine nezaket gösterdiği anlar da yaşanır. Çoğu kez sörfçünün enerjisi hemen tükenir ve dalgayı yakalayamaz. Ancak en yetenekli sörfçü dalgalara doğru yüzdüğü anı dikkatlice seçer, doğru zamanda ayağa kalkar ve dalgayı yönlendirirken sadece dimdik durmakla kalmaz; aynı zamanda eğilip ayağa kalktığı da olur. Büyük bir sörfçü dalganın üzerinde durduğu anı mümkün olduğunca uzun tutabilir ve dalga kâfi gelmemeye, ilgisini yitirmeye başladığında sonraki fırsatı yakalamak için pozisyon almak üzere bir kez daha yüzmeye başlar.

Bu benzetmenin uyumlu olmayan bir yanı var; sörfçülerin aksine toplumsal hareketler dalgaların üzerinde durmanın yanında dalgaları yaratmada rol oynayabilir de.

2. Bölüm
Protesto, Devrim ve Rejim Değişikliği

17 Aralık 2010 günü Tunus'ta bir el arabasında sebze satan işportacı Muhammed Buazizi kendini ateşe verdi. Polis, arabasına ve içindekilere el koymuş, Buazizi'yi darp etmiş, cezasını ödeyip mallarını geri almak istediğinde de onu aşağılamıştı. Bunu polisin zorbalığına ve yozlaşmış hükümete karşı bir protesto olarak mı yoksa sadece hayatından kaldıramayacağından mı yaptı bilinmez ama Buazizi'nin vahim teşebbüsü Ortadoğu ile Kuzey Afrika'nın dört bir yanında protesto dalgalarının fitilini ateşledi.[1] Tunus halkı bu olay üzerine sokaklara çıktı, öfkesini

1. Hanaa Hasan, "Remembering Mohamed Bouazizi and the Start of the Arab Spring", *Middle East Monitor*, 17 Aralık 2018. https://www.middleeastmonitor.com/20181217-rememb ering-mohamed-bouazizi-and-the-start-of-the-arab-spring/

otuz yıldan uzun süredir tek partili devleti yöneten Zeynel Abidin bin Ali'nin rejimine karşı protestolara döktü. Buazizi intihar etmeden çok öncesinde hükümetin baskısı, özellikle de gıdada yüksek enflasyon ve genel yolsuzluk halinin kuşattığı ülkenin her yerinde öfke yayılmıştı.

Destek için ilk protestolar devlet dairelerinin önlerinde ve Buazizi'ye gösterilen kötü muameleye karşı başladı, göz yaşartıcı gaz ve şiddetle karşılık buldu. Protestolar birkaç kişinin daha intiharıyla devam etti ve toplumun farklı kesimlerine de yayıldı. Sendikalar bazı kentlerde gösteriler organize etti ve yüzlerce avukat başkent Tunus'ta bir sarayın önünde miting yaptı. İşçi ve avukat protestolarının arkası farklı yerlerde geldi, protestoların neredeyse tamamında gösteriler polisle şiddetli çatışmalarla son buldu. Ocak başına gelindiğinde Tunuslu avukatların çoğu polis şiddetini protesto etmek için grev ilan etmişti.

Bin Ali fırtınayı yatıştırmak için protestolara kapsamlı baskı uygulayarak ve seçici bir şekilde imtiyazları dağıtarak karşılık vermeye çalıştı. Kabinesinde değişiklikler yaptı, reform ve istihdam taahhüt etti. Aynı zamanda göstericileri ve onların temsil ettiği, paralı askerler ile hükümetten memnun olmayanları seferber eden dış ajanların desteklediklerini söylediği tehditleri karaladı. Bin Ali ilerleyen aylarda seçim düzenleneceğini duyururken polis birkaç blog yazarını ve örgütçüyü seçerek tutukladı. Oldukça kısa süre içinde ordunun komuta kademesi Bin Ali'ye sırt çevirdi; Bin Ali olağanüstü hal ilan etti, Buazizi'nin intiharından sonra sadece bir ay içerisinde ülkeden kaçarak Suudi Arabistan'a iltica etti.

Siyasi ve askeri liderler hükümetin kontrolü için yarışır, ittifak kurup yıkar ve mülki düzeni yeniden tesis ya da inşa etmeye çalışırken şiddet ve sivil itaatsizlik devam etti. Laik ve yobaz hizipler hem gelecek seçimlerde hem de sokaklarda polisle çatışmalarda güç mücadelesi verdi. Halihazırda zayıf ekonomi darbe aldı ve mülteciler ülkeden kaçtı.[2]

2. Christopher Alexander, *Tunisia: From Stability to Revolution in the Maghreb,* Routledge, 2016; Geoffrey Macdonald ve Luke Waggoner, "Dashed Hopes and Extremism in Tunisia." *Journal of Democracy*, 29. Sayı, 1. Cilt, 2018.

Otoriter bir hükümete karşı coşkulu ve bazen de şiddetli ayaklanmaya cevaben hemen bir dizi ayaklanma daha çıktı. Tunus devriminin hızı ile görünürdeki nispeten kolaylığından ilham alan ve cesaret bulan Ürdün, Mısır, Cezayir, Yemen, Bahreyn, Libya, Suriye ve diğer Ortadoğu devletlerindeki muhalifler kendi otoriter liderlerini devirmek için Arap Baharı olarak anılacak hadisede sokaklara döküldü.[3] Ancak hiçbiri Tunus'un Yasemin Devrimi'nin ilk izlenim verdiği kadar kolay ya da hızlı olmadı. Heyecan verici demokratik diriliş anlatıları ile bu isyanların esas sonuçları arasındaki tezatlar öğretici nitelik taşıyor.

İlham ve İbret Verici Örnekler

Otoriter rejimlerden şikâyetçi olan insanlar, bazen silahlarla sokaklara döküldü. Bazıları bir çeşit demokratik sistem, bazıları ise açıkça dini rejim tesis etmeyi hedefliyordu. Göstericiler polisle, askerle ve birbirleriyle çarpıştı. Bazı ülkelerde yetkililer ekonomi ve toplumsal hayat üzerindeki kontrollerini sıkılaştırarak devrimci hareketleri bastırabildi. Bazılarında ise ayaklanan hizipler iç savaş verirken bölgeleri ele geçirmek ve müstakil yerlerde hâkimiyet kurmak üzere devrim orduları oluşturdu.

İlk olarak dünyadaki demokrasi taraftarları için en cesaretlendirici örneği ve kısa süreliğine en çarpıcı hikâyeyi Mısır teşkil etti, on yıllardır devam eden mağduriyetleri yansıtıyordu. Mısır devleti demokratik siyasetin gelişimine ağır darbe vurarak hep içeriden ve dışarıdan gelen baskıları dengelemek zorunda kalmıştı. 1978'de Mısır Cumhurbaşkanı Enver Sedat, İsrailli mevkidaşı ile İsrail'in Sina Yarımadası'na dönüşüne yol açan bir barış imzaladı. Camp David Anlaşması Mısır sınırlarına bir nebze emniyet ve Amerika'dan düzenli para ile silah akışı sağladı. Ayrıca Sedat'ı ordu ve yobazlar dahil olmak üzere Mısır içindeki muhalifleri için cazip bir hedef haline getirdi. Sedat içerideki güvenliği ve baskıyı arttırarak iktidarı elde tuttu.

Radikal bir imam, Sedat'a suikast düzenlenmesi için fetva yayınladıktan sonra cihat örgütü üyeleri 1981 Ekim'inde Sedat'a

3. Eitan Y. Alimi ve David S. Meyer, "Seasons of Change: Arab Spring and Political Opportunities", *Swiss Political Science Review*, 17. Sayı, 4. Cilt, 2011.

ve hükümete bir saldırı düzenledi. Çarpıcı suikast sonucunda cumhurbaşkanı ve on yetkili hayatını kaybetti, cumhurbaşkanı yardımcısı Hüsnü Mübarek dahil yirmi sekiz kişiyi yaralandı. Orduda büyük desteği bulunan Mübarek cumhurbaşkanlığı makamına geçti ve neredeyse otuz yıl boyunca mevkiini korudu. Bunu muhalif grupların büyümesini, siyaseten görünür hale gelmesini ya da kamuoyunun söylemini ve kamu politikasını etkilemesini engellemek için büyük çaba gösteren otoriter bir devlet düzeni sürdürerek başardı. Mübarek göreve gelmeden on yıl kadar önce yürürlüğe konan ve iktidara geldiği andan itibaren fiilen uygulanan olağanüstü hal kanunları altında bir yönetim yapılan baskıyı meşrulaştırdı.

Tunus'un Yasemin Devrimi hâlâ başlarındayken muhalif gruplar Mübarek'in devrinin sona erdirilmesi ve Mısır'da insan hakları ile temel özgürlüklerin kurumsallaştırılması çağrısında bulunmak üzere sosyal medyaya akın etti.[4] Göze en çok çarpanlar siyasi liberalizmi savunan gençlerdi fakat Mübarek'in cumhurbaşkanlığına muhalefet hareketi ideolojik bakımdan radikal İslamcılar dahil geniş kapsamda insanları bir araya getirdi. Örneğin halkta büyük tabana sahip Müslüman Kardeşler, Mübarek hükümetine şiddetle karşıydı ve siyasi liberalizmle alakaları yoktu.

Polis teşkilatını takdir etmek ve kutlamak üzere belirlenen 25 Ekim'de sokaklarda büyük protestolar patlak verdi. Örgütçüler ülkenin dört bir yanındaki göstericilere olağanüstü hal yönetimini protesto etmek üzere, resmi yolsuzluğa son verilmesinin yanında özgür ve adil seçimler yapılmasını isteme çağrısında bulunarak çalışmalarının odağına polis şiddetini yerleştirdi. Hem sosyal medyadan hem de el ilanlarından faydalanan örgütçüler halkı bir devrim yapmak üzere sokaklara dökmeyi hedefledi. On binlerce Mısırlı Kahire'de, Tahrir Meydanı'nda toplandı, binlercesi ise farklı şehirlerde protestolara katılım gösterdi. Protestoların çoğu kesinlikle barışçıldı fakat bazı sivil itaatsizlikler ve polisle çatışmalar da yaşandı.

4. Gianni Del Panta, "Cross-Class and Cross-Ideological Convergences over Time: Insights from the Tunisian and Egyptian Revolutionary Uprisings", *Government and Opposition*, 55. Sayı, 4. Cilt, 2020.

Protestolar yayılırken Mübarek bir yandan nispeten ılımlı tavizlerde bulunmayı teklif etmeye, diğer yandan direnişçilerin örgütlenmesini zorlaştırmaya çalıştı. Kısa süre içinde Mısır hükümeti aktivistlerin iletişimini ve koordinasyonunu kesintiye uğratma umuduyla en büyük internet sağlayıcılarını devre dışı bıraktı. Bu durum tam tersine, olaylara dair güvenilir bilgiye ulaşmanın tek yolu olduğundan daha da fazla sayıda insanın sokağa dökülmesine yol açtı. En geniş ve çarpıcı eylem, bazı köklü haber kaynaklarının tahminlerinin yüz binleri, bazılarının da bir milyonu aştığı Kahire'nin Tahrir Meydanı'nın kesintisiz devam eden işgaliydi. Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu'nun eski başkanı ve Mübarek hükümetinin bilinen bir muhalifi Muhammed el-Baradey daha demokrat bir alternatif hükümet sunmak üzere gönüllü sürgününden Mısır'a döndü.[5]

Mübarek yönetimi telaş içinde, protestocuları meydandan çıkarabilecek bir yol bulmaya çalıştı ancak başarılı olamadı ve uygulanmasının mümkün olmadığının anlaşılacağı bir sokağa çıkma yasağı ilan etti. Ardından rejim önce polis ile sonra orduyu, ardından hapishaneden serbest bırakılan mahpusları ve hatta develerin üstünde meydana giren kendi silahlı protestocularını kullanmayı denedi. Hiçbiri başarıya ulaşmadı ve ordu mensupları protestoculara dolu mermilerle ateş açma emrine direniş gösterdi. Aynı zamanda Mübarek başkan yardımcısı atamak, tüm kabinesini görevden almak, gelecek aylarda ...seçim ilan etmek... ve bu seçimde aday olmayacağına, sadece geçiş döneminde koltuğunda kalacağına söz vermek gibi çarpıcı ama beyhude reformlarını duyurdu. Yönetim yetkisini yeni başkan yardımcısına bıraktı fakat devlet başkanlığını koruyacağını ifade etti.

Bu çözüm protestoları durdurmadı ve ordu eylemleri bastırmayı reddetti; Mübarek başkan yardımcısına istifasını sunmak zorunda bırakıldı. Kitlesel protestoların yaklaşık otuz yıldır iktidarda olan bir otoriter lideri koltuğundan ettiği protesto

5. Dean Praetorius, "Mohamed El Baradei: Egypt's Potential Future Leader?" *The Huffington Post*, 25 Mayıs 2011. https://www.huffingtonpost.com/2011/01/28/mohamed-elbaradei_n_815529.html (Erişim Tarihi: 21 Şubat 2018).

hareketinin bariz etkisi, halkın ne kadar kuvvetli olduğunu ve toplumun alt tabakasında muazzam bir değişim potansiyeli bulunduğunu tasdik etmiş gibi görünüyordu. Ancak başarısız ekonomi performansı, yolsuzluk ve siyasi özgürlük gibi daha büyük meseleler varlığını sürdürdü. Bu devrimin ardından her şey hakikaten kötüye gitti.

Mübarek'in iktidarı elinden alınmış olsa da kendisini destekleyen temel koalisyon Mısır'ı yönetmeye devam etti. Özellikle ordu dış ve iç siyasette önem arz eden neredeyse her bir mesele üzerinde nihai karar sahipliğini devam ettirdi.[6] Ordu mensuplarından bir Yüksek Konsey geçiş süreci taahhüt ederken Mısır'ı idare etti. Yeni bir anayasa kabul edilse ve milletvekili seçimi yapılsa da politikalar hâlâ ihtilaf yaratıyordu ve hem protesto eylemleri hem de bu eylemlerin şiddetle bastırılması yaşanmaya devam etti. Mübarek'in devrilmesinden bir yıl kadar sonra Müslüman Kardeşler temsilcisi Muhammed Mursi cumhurbaşkanlığı seçimini kazandı ve İslami yönetimi tesis edecek politikaları uygulamaya koyuldu. Zaten hareket halinde olan Mısır halkı Mursi cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturduktan sonra bir yıl içinde sokaklara ve Tahrir Meydanı'na geri döndü; bu kez çadırlarla geldi. Bu protestolarda liberaller, Hıristiyanlar ve laikler bulunuyordu fakat yeni cumhurbaşkanını destekleyen İslamcılar katılım göstermedi. Mursi'nin takipçileri sokaklara dökülürken 2013 Temmuz'unda ordu iki yıl içerisinde ikinci cumhurbaşkanını görevden aldı, yine sıkıyönetim ilan etti. Sivillerin yönettiği geçici hükümet esasen ordu ve eski savunma bakanı Abdül Fettah el-Sisi tarafından yönetiliyordu. Mübarek'in devrilmesine yol açmış mağduriyetler büyük ölçüde çözülememişken Sisi bir yıl sonra cumhurbaşkanı oldu.

Tunus ve Mısır devrimlerinin ve hatta Arap Baharı'nın tüm protestolarının yarattığı beklentiler ve ilham; kapsamlı, barışçıl demokratik değişimin mümkün olduğunu göstererek dünyanın dört bir yanına yayıldı. Arap Baharı'nın üzerinden on yıl kadar geçmişken sonuçları yarattığı beklentileri karşılamadı.

6. Robert Springborg, "The Rewards of Failure: Persisting Military Rule in Egypt", *British Journal of Middle Eastern Studies*, 44. Sayı, 4. Cilt, 2017.

Mısır devletinin başındaki lider halefi olduğu Mısır'ın uzun süre görev yapan cumhurbaşkanları Mübarek ya da Sedat'a ziyadesiyle benziyor.

Devrim Teorisi

İnsanlık tarihi boyunca hükümetlerin başına yeni liderler gelip geçmiştir ve devletlerin ömrü yöneticilerinden daha uzundur. Krallar ölür ve yerine veliahtları gelir, monarşi devam eder. Liderler savaşlarla ve bazen de bakanlar ya da ordu daha uygun bulduğu liderleri iktidara getirerek muhalefetin örgütlü çabalarıyla devrilir. Bu genelde *hükümet darbesi* olarak adlandırılır. Liderler gerek iktidar partisi dahilinde gerekse farklı kişiler ya da partiler arasında düzenlenen seçim süreci sonucunda da değişir. Bu gayretlerin hiçbiri toplumsal hareket veya devrimlerden kaynaklanmaz ve hiçbiri bizzat devlet başkanını değiştirmenin ötesinde bir değişim taahhüt etmez. Bu çabalar nadiren toplumun geniş kesimlerini harekete geçirir ve çoğu kez toplumsal hareketler ve devrimleri incelediğimiz çerçevenin dışında kalır.

Personel değişiminden daha fazlasını, toplumdaki neredeyse herkesin süreç ve mevkiini etkileyecek kapsamlı bir değişimi taahhüt eden devrim fikri ise daha iddialıdır. Bir devrimi gerçekleştirmek, darbe yapmaktan çok daha zordur ve devrimin etkileri çok daha derindir. Ancak bir devrim fikri toplumsal hareket tahayyülünden önce gelir. İlk kayda değer devrimler Fransa ve Amerika'da, 18. yüzyılda gerçekleşmiştir ancak devrimlerin ilk büyük kuramcısı 19. yüzyıl yazarı Karl Marx'tır.[7]

Marx'ın 19. ve 20. yüzyılların siyaseti ile toplumsal değişimin nasıl gerçekleştiğine dair kuramların geliştirilmesi üzerindeki gölgesi sayesinde fikirlerinden kaçınmak mümkün değil. Aynı zamanda tahminlerin çoğunun yanlış çıktığını ve devrim fikirlerinin Arap Baharı'ndaki hareketlerin gelişimi konusunda faydalı olmak şöyle dursun, ondan önce Avrupa ya da Asya'daki devrimci hareketler hususunda dahi yararı dokunmayacağını kabul etmek gerek.

7. Robert C. Tucker (Ed.), *The Marx-Engels Reader*, Norton, 1978, 2. baskı.

Marksist kuram, çıkarlar yani bir kişinin hayatını etkileyen faktörlere dair bir varsayımla başlar. Marx, nüfusun geniş kesimlerinin harekete geçmesi ve siyasete katılımı sonucunda toplumsal ilişkilerde toptan bir devrim öngördü. Marx'ın devrimlere dair şablon tahminlerinin basitleştirilmiş bir versiyonu bu noktada fayda sağlıyor. Marx'a göre çıkarlar nesneldir ve çıkarları kişinin "üretim araçları" yani servetin yaratılmasının kaynağı ile bağlantısı belirler. Marx tarihin sınıf mücadelelerinin yani mülkiyet sahipleri ile geçimini sağlamak için ücret mukabilinde çalışanlar arasındaki savaşların süreci ve sonucu olduğunu iddia eder. Bu temel şema bütünüyle tarihin ve bir dizi yönetim ile politika mücadelesinin kökenini oluşturur.

Zira mülkiyet sahiplerinin ticaret dünyasına ayna tutarak ve bu aynanın siyasi dünyaya da tutulmasını talep ederek geçmişin kısıtlamalarından kurtulmaya çalıştığı kapitalizm, burjuva devrimlerinin itici gücüydü. Marx kapitalizmi gelecekten daha iyi analiz etmişti. *Komünist Manifesto*'da* tüccarlar ve üreticiler ticareti destekleyen bir dünya inşa etmeye çalışırken inşa edilmekte olan ekonomik sistemin gücüne düpedüz hayran olduğunu ifade ediyor. Marx ile Engels şu ifadeleri yazıya döküyor:

> Burjuvazi, üstün olsun ya da olmasın, tüm feodal, ataerkil, ideal ilişkilere son verdi. İnsanı "doğal üstünlerine" bağlayan çeşit çeşit feodal bağları acımasızca paramparça etti ve insanlar arasında salt kişisel çıkarlardan, katı "nakit ödemelerden" başka hiçbir bağ bırakmadı... Burjuvazi, o ana dek onurlandırılan ve saygı gösterilen her bir mesleği alaşağı etti. Doktoru, avukatı, rahibi, şairi, bilim insanını ücretli işçilere çevirdi... İnsanın eylemlerinin nelerle sonuçlanabileceğini ilk kez burjuvazi gösterdi. Mısır piramitlerini, Romalıların su kemerlerini ve Gotik katedralleri geride bırakan harikalar yarattı; kendinden önce gelen tüm milletlerin ve haçlı seferlerinin yarattığı toplu göçleri gölgede bırakacak seferler düzenledi.
>
> Burjuvazi, üretim araçları ve haliyle üretim ilişkileriyle birlikte toplumun tüm ilişkileri sürekli kökten değiştirilmezse var olamaz... Üretimin sürekli kökten değiştirilmesi, tüm toplumsal şartların aralıksız bir şekilde mütemadiyen belirsizlik ve kargaşa, burjuvazi dö-

* Karl Marx, Friedrich Engels, *Komünist Manifesto*, Çev. Nail Satlıgan, Yordam Kitap, 2013. (ç.n.)

> nemini diğer dönemlerden ayırıyor. Sabit ve hızla oturmuş ilişkilerin tamamı, eski ve kıymet verilen önyargı ve fikirleriyle birlikte ortadan kaldırılıyor, yeni inşa edilenler sağlamlaşmadan evvel eskiyor. Katı olan her şey eriyor, kutsal olan her şey dünyevi hale getiriliyor, insan en nihayetinde hayatının acı gerçekleriyle ve diğer insanlarla ilişkileriyle yüzleşmek zorunda kalıyor.[8]

Kapitalistler ya da burjuvazi, egemen sınıfken özellikle Amerika'da ve sonrasında Fransa'da Aydınlanma devrimleri ile reformlarının arkasındaki gücü teşkil etmişti. Devrimciler aklın gücü ve yönetimi belirlemede halkın önde gelişine dair iddialarda bulunsa da verdikleri taahhütleri yerine getirmede zorluk çektiler. Amerika'da kölelik, koloniciler devredilemez insan haklarını ileri sürdükten sonra yetmiş yıl kadar daha devam etti; Fransa'da ateşli reformcular terör ve karşı devrimler yaratarak sınırı aştı.

Fakat Marx'ın gözü 19. yüzyıla damgasını vuracağını, işçilerin hayata geçireceğini düşündüğü gelecek devrimlerdeydi. Marx'a göre kapitalizm, devrimler yaratacak kapsamlı toplumsal hareketlerin temelini oluşturuyordu. Kapitalizmin insanlık tarihine kazandırdığı olağanüstü katkılar arasında işçi sınıfı oluşturmasının olduğunu iddia ediyordu. Kapitalizmin rekabetçi ortamı mülkiyet sahiplerini mütemadiyen üretim araçlarını gözden geçirme ve geliştirme baskısı altına sokar, daha fazla fayda sağlamak için işçiyi sıkıştırır ve insanlara mümkün olduğunca uzun çalışacakları ve mümkün olduğunca az kazanacakları, sadece ertesi gün işe gelebilecekleri kadar maaş verir. Tarım daha etkili yapılmaya başlandıkça çok sayıda insan yerinden edilecek, fabrikalarda çalışmak ve fabrika sahiplerini zenginleştirmek zorunda bırakılacaktı. Büyük kentlerin ve büyük çaplı atölyelerin yaratılması sıradan insanların birbiriyle iletişime geçmesini sağlayacak ve muhalefetin örgütlenmesine o ana kadar hiç mümkün olmayan bir şekilde imkân sağlayacaktı. Kâr elde etme dürtüsü, doktorlar ya da avukatlar gibi meslek sahiplerini en nihayetinde sanayi işçileriyle bir araya gelmenin

8. Robert C. Tucker (Ed.), *The Marx-Engels Reader*, 2. Baskı, Norton, 1978, s. 475-476.

kendi menfaatine olduğunu anlayacak birer maaşlı işçiye dönüştürecekti. Marx'a göre muazzam ölçüde yayılmış iletişim ve ulaşımın kolaylaşmasıyla bir araya geldiğinde işçiler yerel ve ulusal çapta engelleri aşarak bir araya gelebilecek, yeni bir çağ başlatacak bir dizi büyük toplumsal hareketler oluşturulacaktı.

Kapitalizmin olağanüstü başarıları, kendi yarattığı yoksunluğu ve umutsuzluğu bitirecek bir direnişin temelini oluşturacaktı. Kapitalizmin başarıları çalışmayı sınırlandırarak ve herkesi daha çok tatmin edecek hayatlar sağlayarak işçiler için ve işçiler tarafından yönetilen devletlere herkese geçimlerini sağlayabilecekleri şartları sağladı. Daha önemlisi sosyalist devrim, servet ile bir devrimci hareket inşa etmek ve vatandaşlarının geçimini sağlayacak bir ekonomi ile siyaset yönetmek için gerekli olan altyapıyı yaratan, kendisinden önce gelen burjuva devrimine bağlıydı. Tabii böylesi devrimler işçi hareketlerine zemin sağlamış ülkelerde ve sosyalist devletlerde gerçekleşecekti.

19. yüzyıl en zengin ülkelerde demokrasinin geliştirilmesini desteklemek ve işçi sınıfının menfaatlerini savunmak üzere yürütülen örgütlü çabalarla geçti. Çalışmaların hiçbiri Marx'ın tahayyül ettiği sosyalist devrimle ve komünist devletin kurulmasıyla neticelenmedi. 20. yüzyılda özellikle de Rusya ve Çin'de gerçekleşen komünist devrimler, Marx'ın kayda değer devrimler gerçekleştirmesini mümkün görmediği ülkelerde ortaya çıktı ve iktidarları devirdi. Bu ülkelerdeki yeni rejimler, nispeten acımasızca Marx'ın kapitalizmin sağlamasını beklediği ekonomik ve toplumsal kalkınmaları zorla uygulamaya koydu. Zorunlu sanayileşme, işçiler ile çiftçilerin gerekli görülen yerlere zorunlu tehciri, devlet tekelinde kalkınma ve inşa süreci birtakım başarılar elde etti etmesine, ancak bedeli ağır oldu. Her iki ülke de nispeten hızlıca sanayileşti fakat demokratik kuramcıların hafife aldığı sivil toplum altyapısını geliştirmedi. Kapitalizmin Marx'ın tasavvur ettiği devrimleri üretmede başarısızlığı, sanayileşmiş devletlerde toplumsal hareketlerin gelişimini ve reform sürecini anlamak için kritik öneme sahip.

İncil'deki Yunus kıssası neden devrimlerin değil toplumsal hareketlerin geliştiğini anlamak için güzel bir benzetme teşkil

ediyor. Hikâye gayet basit: Tanrı, Nuh'a görünür ve Ninova kentine gitmesini, halkın sürekli işlediği günahların cezası olarak başlarına gelecek felaketin an meselesi olduğunu söylemesini ister. Yunus Ninovalıların tövbe ediyormuş numarası yapacağını ve Tanrı'nın kentin yıkımını erteleyeceğini, kehanetleri gerçekleşmeyince peygamberin aşağılanacağını düşünerek görevi üstlenmek istemez. Görevi yerine getirmez ve kaçar, devasa bir balık onu midesine indirir; kıssanın en çok hatırlanan tarafı da budur. En nihayetinde Yunus Ninova'ya gitmek ve haberi iletmek zorunda kalmıştır. Peygamberin bildirdiği üzere Ninova halkı göstere göstere pişmanlığını sergilemiş, tövbe etmiş ve ne kadar pişman olduklarını kendilerini küle bulayarak ve kıyafetlerini yırtarak göstermiştir. Yunus'un da tahmin ettiği üzere ilahi ceza gelmemiştir. Yunus tiksinmiş bir halde kentten ayrılmıştır.

Kıssa şu şekilde özetlenebilir. Yunus'un (yani Tanrı'nın) uyarısı işe yaramıştı. Ninova artık kötülük ve günahla dolu bir kent değildi. Halk yanlışlarının farkına varmış ve daha hürmetkâr hayatlar yaşamaya kendini adamıştı; cehennem azabına gerek kalmamıştı.

İleri ekonomilerde gerçekleşmeyen devrimlerin hikâyesi bu kıssaya benzerlikler taşıyor. İşçi hareketleri reformlara sebep oldu ve Marx'ın tarif ettiği kapitalist gelecekler yaşanmadı. En azından komünist devletlerden beklediği bazı faydalar kapitalist ekonomilerden geldi. Neler yaşandığını görmek için Marx ile Engels'in *Komünist Manifesto*'da duyurduğu hedeflere bakalım. Talepler çeşitli ülkelerde farklılaşsa da kitapçıkları hazırlayanlar evrensel niteliğe sahip kritik sorunları sıraladı:

1. Toprak mülkiyetinin kaldırılması ve toprakların kamuya kiralanması.
2. Gittikçe artan oranlı ya da dereceli gelir vergisi.
3. Tüm miras haklarının ilgası.
4. Tüm göçmen ve isyancıların mülkiyetine el konması.
5. Kredinin devlet sermayeli ulusal bir banka ve ayrıcalıklı tekel aracılığıyla devlet elinde toplanması.
6. İletişim ve ulaşım araçlarının devlet elinde toplanması.

7. Devlet elindeki fabrikaların ve üretim araçlarının yayılması, boş arazilerin tarıma kazandırılması ve ortak bir plan uyarınca genel itibarıyla toprağın ıslahı.
8. Herkesin çalışmakla yükümlü olması. Özellikle tarım için işçi ordularının oluşturulması.
9. Tarımın üretim sektörleriyle birleştirilmesi, nüfusun ülkenin her tarafına daha eşit dağıtılmasıyla kasaba ile kırsal arasındaki tüm ayrımın tedricen kaldırılması.
10. Tüm çocuklara devlet okullarında parasız eğitim. Çocukların fabrikalarda mevcut istihdamının kaldırılması. Eğitimin sanayi üretimi ile birleştirilmesi ve dahası.[9]

Marx'ın 1848'de dile getirdiği komünist taleplerini inceleyip onları sanayileşmiş ulusların izlediği politikalar ve siyasetle karşılaştırdığımızda devrimci hareketlerin etkisine dair farklı bir açıdan bakabiliriz. Bazıları hayata geçirilemedi: Özel mülkiyet (1. madde) liberal kapitalizmin sabit özelliklerinden biri olarak kaldı ve demokrasiler muhaliflerin mülkiyetine el koymaktan (4. madde) imtina ediyor. Nüfusu ülkeye eşit olarak yaymak (8. madde) gibi talepler, özellikle de "tarımın üretimle birleştirilmesi" gibi anlaşılması zor bir madde, günümüzde yaşayan biri için tuhaf ya da kafa karıştırıcı görünüyor. Fakat bazıları liberal kapitalizmin kısmi zaferleri ya da tavizleri gibi görünüyor. Özel mülkiyet miras bırakılabilse de (3. madde) çoğu ülkede hatırı sayılır bir vergiye tabi. İşçi ordularına ulusal krizlerde ya da savaş dönemlerinde rastlanabilir ve iş imkânı güvence altında değildir. Bunun yanında çoğu liberal demokraside temel bir yaşam standardı garantidir (8. madde). Devletler bankacılık bakımından ve ulaşımda ihtiyacın büyük bir kısmını karşılar. Bazı ülkelerde kamu bankalarının kredi üzerinde tekeli olmamakla beraber ekonomi üzerinde azımsanmayacak etkisi bulunuyor. Özel bankaları hükümet düzenliyor ve denetliyor (5. ve 6. maddeler). Demiryolu, otoyol ve hava trafiği gibi büyük ulaşım sistemleri denetime tabi özel şirketler ya da kamu şirketleri veya aynı anda her ikisi tarafından kontrol edilebilir. Bazı

9. Robert C. Tucker (Ed.), *The Marx-Engels Reader*, 2. Baskı, Norton, 1978, s. 490.

maddelerde ise tamamen taviz verilmiş gibi görünüyor: Çocuk istihdamı yasaklandı ve çalışma saatleri her yerde düzenlemelere tabi tutuluyor, ücretsiz kamu eğitimi ise liberal demokrasilerin temeli (10. madde).

1848'de sıralanan taleplere bakmak birçok açıdan eğitici oluyor. Marx, Engels ve tanıttıkları Komünist Parti, böylesi kapsamlı ve iddialı bir gündem ortaya koyarak birden fazla hedefe hizmet etti. Tabii altını çizdikleri politikaların gerçekleştirilmesini istediklerini söylemek mümkün. Ancak bu talepler hareketin uğruna mücadele verdiği esas hedefini ve partiyi çalışmalarına katılabilecek işçi sınıfına tanıtma teşebbüsünü de yansıtıyor. Taleplerin bazıları politikaya dönüşmese de sadece açıklara odaklanmak büyük hata olacaktır.

Benzer şekilde günümüz siyasetinde de iklim değişikliği aktivistleri "Yeni Yeşil Mutabakat"ta[10] tecessüm eden bir değişim vizyonu ileri sürdü. Tasarı, gereken ekonomik ve toplumsal amaçları yerine getirmeyi hedefleyen muazzam bir kamu yatırım programının dünyayı çevresel tehditlerden ve daha fazlasından korumak üzere kapsamlı bir çalışmada farklı kesimlerden vatandaşları bir araya getirebileceğini öngörüyordu. ABD Temsilciler Meclisi'nde on dört sayfayla sınırlandırılan bir yasa tasarısında sunulan teklif atmosferdeki karbon oranını azaltma, hastalık izni güvencesi olan yüksek maaşlı sabit iş imkânları yaratma, yüksek hızlı tren hatları inşa etme ve ulusal sağlık sigortası tesis etme gibi iddialı hedefler içeriyordu. Bir politika gündeminden ziyade siyasi bir program olan Yeni Yeşil Mutabakat'ın bazı tekliflerinde zafer kazanılmasının harekete olağanüstü etkisi olacaktı.

Aynı şekilde tıpkı Yunus'un Ninova'da öngördüğü yıkımın gerçekleşmemiş olmasında olduğu gibi sanayileşmiş devletlerde komünist devrim yaşanmadığı için Marx ile Engels'in taleplerini ekarte etmek de yanlış olur. Ancak Ninova şehrinde olduğu gibi uyarı, yıkımın gerekliliğini azaltan ve yıkımı çok daha zorlaştıran reformların yapılmasına sebep oldu. Liberal kapitalist demokrasiler devrimci ve işçi hareketlerine baskı dahil

10. *Green New Deal*. Yasanın metni için bkz. https://www.congress.gov/116/bills/hres109/BILLS-116hres109ih.pdf (Erişim Tarihi: 14 Kasım 2020).

çeşitli yöntemlerle ama en önemlisi de siyasete dahil ederek ve politikalarda reform yaparak karşılık verdi. Liberal devleti büyük sermayenin menfaatlerini korumanın ve anlaşmazlıklarını çözmenin aracı olarak gören Marx devletin kendi menfaatlerini ve güçlerini geliştirebileceği, daha kapsamlı menfaat ve vatandaşlara karşılık verebileceği ihtimallerini gözden kaçırdı. Kapitalist demokrasiler eğilip bükülerek, uyum sağlayarak ve halkı siyasete dahil ederek, Marx'ın aklının ucundan bile geçmeyecek bir şekilde hayatta kaldı. 1880'lere gelindiğinde Almanya'nın muhafazakâr şansölyesi Otto von Bismarck çağdaş refah devletinin temellerini atmaya başlamıştı. Bismarck'ın çalışmaları belki derinden hissettiği ahlaki kanaatin bir ürünüydü fakat halkı siyasete dahil etme reformları isyan halindeki işçi sınıfının taleplerini yatıştırmada ve yönlendirmede, ayrıca hükümetinin devamını garantiye almada etkili yöntemlerdi.[11] Bismarck bir yandan Sosyalist Parti'nin özgürlüğünü açıkça kısıtlarken diğer yandan partiyi daha az cazip hale getirecek sağlık, kaza ve ihtiyarlık sigortası gibi reformlar yaptı. Yönettiği kapitalist devlet Marx'ın devirmeyi tahayyül ettiklerinden daha zorlayıcı bir hedef çıkmıştı.

Bir Modeli Benimsemek, Ona Uyum Sağlamak ve Onu Yaygınlaştırmak

Komünist devrimler ekonomik açıdan geri kalmış, kendini ne askeri bakımdan ne de reformlarla savunabilecek iktidarları olan devletlerde tutundu. Komünizm güç arzulayan direnişçilerin sancağı oldu fakat bir kere iktidara gelince yöneticiler şahsi özgürlükleri ezen ve Marx'ın taahhüt ettiği refah ile özerkliği sağlamayı başaramayan yollarla üretimi ve dağıtımı merkezileştirmeye koyuldular.

Marx kuvvetli bir yazar ve araştırmacıydı ancak birçok tahmini yanlış çıktı. Toplumsal hareketlerin etkisini anlayabilmemiz için onun yanlışları öğretici olacak.

11. Alexander Hicks, *Social Democracy and Welfare Capitalism: A Century of Income Security Politics*, Cornell University Press, 1999.

İlk olarak Marx toplumsal değişikliği yaratan temel yakınmanın mülkiyet sahipliği ile dağılımı olduğunu düşünmüştü. Zenginler ve yoksullar arasındaki uçurumun her yerde toplumsal hareketleri ve çatışmayı tetiklemeye hâlâ devam ettiği kesin. Ancak insanlar her zaman ekonomik çıkarlarını aynı şekilde görmez ve başka şeyler için de kaygı duyar. Marx üretim araçlarının sahipliğini teşvik etmek haricinde bir şey için kaygı duymayı "yanlış bilinç" yani dikkatin cidden önem arz eden temel meselelerden dağıtılması olarak görüyordu. Irk, din ve milliyetçiliğe ilgi göstermek insanları, gerçek menfaatleri etrafında birleşme ve etkin bir şekilde harekete geçme ihtiyacının farkına varmaktan alıkoymaya yarardı. Marx önemli meselelerin gözden kaçacağına kanaat getirmişti. Toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim ya da değerlerle alakalı yakınmalar kesinlikle kendisinin araştırmalarında bulunmuyordu. Ancak bunlar, bazıları hükümetleri deviren kuvvetli toplumsal hareketlerin ve bazen devrimci hareketlerin temelini oluşturmuştu.

İkinci olarak Marx üretim araçlarını kontrol edenler ile ücretli emekçiler arasında keskin bir sınır çizmişti. Fabrikayı örnek vererek küreselleşme ve makineleşmenin devamlı olarak ücretleri düşürecek ve mülkiyeti gittikçe daha da az kişinin elinde toplayacak baskılar olarak gördü. Neredeyse iki yüzyıl boyunca yaşanan hikâye ise o kadar basit değildi. Ekonomik eşitsizlik, sanayisi ilerlemiş ülkelerde geçtiğimiz on yıllarda artmış olsa da ücretli işçilerin bazıları oldukça iyi maaşlar kazanmıştır. Sadece verdikleri hizmetin karşılığı olarak milyonlarca dolarlık anlaşmalara imza atan profesyonel sporcu ya da artistler değil avukat, mali yönetici ve bilgisayar kodlayıcılığı yapanlar da fakirleşmenin yanından bile geçmedi. Bir hastanede çalışan ortopedik cerrah, temizlik işini yapan müstahdem ile ortak menfaati bulunduğunu düşünmeyecektir. Her ikisi de işverene emeğini veriyor olsa da cerrah müstahdeme nazaran daha avantajlı durumdadır. Dahası finans piyasalarının genişlemesiyle azımsanmayacak kadar kişi üretim araçlarının bir kısmını edindi. Çoğunun hissesi epey küçük olsa da insanların

kendilerini piyasaların sağlamlığıyla özdeşleştirmesi Marx'ın tahmin ettiğinden daha kuvvetli bir güçtür.

Üçüncü olarak Marx muhalefeti bünyesine katabilen ve muhalefete uyum sağlayabilen, büyük sermaye sahiplerinin bağımsızlığını çeşitli ölçülerde sınırlayan politikalar getiren yahut yukarıdaki Bismarck örneğinde olduğu gibi daha az varlıklılar için bir çeşit sigorta sağlayan kapitalist devletleri tahayyül etmemişti. Devletler işletmelerin yanında toplumsal yardımları ve çalışma koşullarını çeşitli düzenlemelere tabi tutar.

Dördüncüsü devrimci hareketlerin kolaylaştırılması veya bastırılmasında uluslararası siyasi ve güvenlik düzeninin önemi 19. yüzyıl ortasında öngörülmesinin mümkün olmadığı derecede aştı. Rus ve Çin devrimleri mevcut rejimlerin ağır uluslararası askeri zorluklarla karşı karşıya olduğu anlarda gerçekleşti. Bu zorluklar dolayısıyla sağlam örgütlenmiş ayaklanmalar dikkati dağılan ve eli kolu bağlanan, bocalamakta olan rejimleri devirebilir ve yeni siyasi düzenler tesis edebilir. II. Dünya Savaşı'nda ve daha çarpıcı şekilde sonrasındaki süreçte, Soğuk Savaş'ın başlamasıyla, iki askeri ve siyasi blok arasındaki rekabet vekâlet savaşlarıyla dünyanın geri kalanına yayıldı.

Örgütlü komünist hareketler Avrupa'nın her köşesinde hareketlerine insan kazandırmaya ve iktidar mücadelesi vermeye çalıştı ancak Batı'da olmasa da Doğu Avrupa'da, büyük ölçüde dışarıdan destek sağlayan Sovyetler Birliği'nin katkıları sayesinde başarılı oldu. Avrupa'nın paylaşımı Yalta'da aşağı yukarı resmiyete dökülmüştü. Bu paylaşım Sovyetler Birliği'ne Doğu'daki komünist devrimcilere güçlü askeri ve ekonomik destek sağlama ve Batılı müttefikleri alenen askeri harekete girişmekten caydırma imkânı verdi. Aynı zamanda Batı'ya, özellikle de ABD'ye, Batılı müttefiklerdeki otoriterlere destek vermek pahasına bile direnişçilerle yaptığı mücadeleye bir amaç ve meşruiyet kazandırdı.

Üçüncü Dünya ülkelerinde çıkan devrimci hareketler, mücadelelerinin devam etmesini ve bazen de iktidarı kazanmalarını sağlayacak mali ve askeri kaynakları akıtacak iki bloktan biriyle ittifak kurma hedefi güdüyordu. Mesela Vietnam ya da Küba'daki milliyetçi hareketler uluslararası destek kazanmak için komü-

nizmi benimsedi. Batılı liderlerin algıladığı komünist tehdit bu liderleri İran ya da Guatemala gibi ülkelerde kendi muhalifleriyle karşı karşıya olan, halktan yaygın destek görmeyen ve otoriter yönetimleri desteklemeye sevk etti. Direnişçiler Sovyetler'in mali ve askeri yardımını almak için sınıf mücadelesi yürüttüklerini ileri sürebilse de milliyetçilik örgütlenmek ve direniş ordularını motive etmek için sınıf mücadelesinden daha kuvvetli bir güçtü.[12] Tabii "antikomünizmi" benimsemek de Amerika'dan askeri ve mali yardım almanın bir yoluydu. Sonuç itibarıyla milliyetçi devrimci hareketler Soğuk Savaş'ın bir parçası oldu ve bu bağlamda bağımsızlık hedefleri en azından kısmen yeniden tanımlandı, amaçlarına gölge düşme ihtimali doğdu.

Devrimci hareketler yerel desteğe dayansa da, Soğuk Savaş rekabetinin Üçüncü Dünya ülkelerinde yarattığı gibi, uluslararası bağlamın önemi küçümsenemez. Amerika çoğunlukla Batı yarımküredeki komünist hareketleri etkin bir şekilde bertaraf etti ve Sovyetler Birliği ile Çin Asya'daki bazı devrimci hareketleri fiilen destekledi. Süper güçlerin her biri, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da on yıllar sonra rejimlerine meydan okunacak diktatörleri destekleyerek vasal devletlere* arka çıktı.

Bunun sonucunda ne oldu? Hem komünist hem de antikomünist devrimciler şahsi özgürlüklere, insan haklarına darbe vurarak siyasi örgütlere karşı çıkan otoriter devletler kurdu. Sıkı otoriter kontrol sayesinde liderler cazip özellikleri olan politikaları uygulayabildi: Örneğin Castro Küba'sında okuryazarlığa ve sağlık hizmetlerine erişim çarpıcı şekilde arttı. 1950'li yıllarda Amerikan darbesiyle tahta geçen İran Şahı ekonomik modernleşme, toprak reformu, kadın hakları ve laikleşmeyi teşvik eden Beyaz Devrim'i başlattı. Ancak böylesi otoriter yönetimler devrimci muhalefetin oluşmasına da neden oldu.

Castro rejimi, Soğuk Savaş'tan çok sonraya kadar iktidarı elde tutabilmiş olsa da bunu kısmen muhalifleri sürgün ederek ya

12. Örn. Türkiye'deki Kürt milliyetçi hareketinin örgütlenme hikâyesi için bkz. Tomáš Kaválek ve Miroslav Mareš, "PKK's Friends and Foes in the Middle East Since 1999", *Central European Journal of International and Security Studies*, 12. Sayı, 2. Cilt, 2018.

* (İng.) *Client states.* (ç.n.)

da onların göç etmesine müsaade ederek yaptı. Diğer rejimler o kadar istikrarlı değildi. İran'da solcular ve İslamcılar yalnız Şah'ın sert baskılarına karşı değil, aynı zamanda ABD desteğinin getirdiği emperyalist kısıtlamalara karşı da muhalefette birleşen devrimci bir hareketi destekledi. Devrimci koalisyon, 1979'da Şah'ı devirdikten sonra hızla dağıldı, hareketin laik ve solcu destekçileri sürgüne gönderildi. O zamandan beri İran hükümeti resmen, iktidarı etkin bir şekilde sürdüren ancak laikleşme ve çağdaşlaşmanın bazı çeşitlerine karşıt tutumunu sürdürdüğü için ekonomik büyümeyi hayata geçiremeyen dini liderler konseyi tarafından kontrol ediliyor.

İnsan devrimci hareketlerin nihai sonucunu örgütlerinde ve kullandıkları yöntemlerde aramaya meyledebiliyor. Etkileyici bir araştırma barışçıl devrimci hareketlerin sonuçlarını silahlı hareketlerin neticeleriyle kıyaslıyor.[13] Örnekler üzerinde yoğun çalışmalar ve birçok toplumsal hareketi kapsamlı karşılaştırmalar yapan titiz araştırmacılar, barışçıl hareketlerin silahlı isyanlara nazaran başarıya ulaşma ihtimalinin daha yüksek ve toplu katliamlarla sonuçlanma ihtimalinin daha düşük olduğu sonucuna varıyor.[14] Hatta çarpıcı bir iddiaya göre bir devrimci hareketin başarıya ulaşmasının yolu nüfusun %3,5'inin barışçıl bir harekete katılmasından geçiyor.[15]

Barışçıl, en azından toplumda yeterli ölçüde yaygın bir hareketin etkinliğine dair bulgular merak uyandırıyor ve ilham veriyor. Herkes siyasetin yapılma yolları ile neticeleri arasında bağlantı bulunduğuna inanmak ister. Ancak bağlamsal unsurların etkisini asgariye indirerek taktiklere odaklanmak bizi yanıl-

13. Erica Chenoweth ve Maria Stephan, *Why Civil Resistance Works: The Strategic Logic of Nonviolent Conflict*, Columbia University Press, 2011; Kurt Schock, *Unarmed Insurrections: People Power Movements in Nondemocracies*, University of Minnesota Press, 2004.

14. Evan Perkoski ve Erica Chenoweth. *Nonviolent Resistance and Prevention of Mass Killings during Popular Uprisings*, Uluslararası Şiddetsiz Çatışma Merkezi, Hususi Raporlar Dizisi, 2 Mayıs 2018. https://www. nonviolent-conflict.org/wp-content/uploads/2017/07/nonviolent-resistance-and-prevention-of-mass-killings-perkoski-chenoweth-2018-icnc.pdf

15. Erica Chenoweth ve Margherita Belgioioso, "The Physics of Dissent and the Effects of Movement Momentum", *Nature Human Behaviour*, 3. Sayı, 2019.

tarak toplumsal değişimin hesaplanabilir ve tekrar edilebilir bir tarifi olduğu düşüncesine sevk edebilir.[16] Bir devrimci hareket teşvik, mağduriyet ve tahammülün birleşimini gerektirdiğinden olağan şartlarda çok sayıda insanı sokağa dökemez. Hareketin doğmasına imkân veren şartların başarıya ulaşmasını mümkün kılıp kılmadığını bilmek mümkün değil. Devrimsel bir değişimi teşvik etmenin karmaşık sürecini incelediğimizde protesto yapanlar ile iktidar sahipleri arasındaki çatışmanın ötesinde, bağlamsal faktörlerin önemini, farklı protesto örgütleme stratejilerinin aynı anda var olduğunu ve dış faktörlerin önemini görürüz. Neyin işe yaradığını, neden toplumsal hareketlerin bazen önem arz ettiğini anlayabilmek için hareketlerin ortaya çıktığı bağlamı, karşılaştıkları zorlukları ve zamanla nasıl değiştiklerini incelemek zorundayız.

Güney Afrika Öyküsü

Üçüncü Dünya ülkelerinde devrimci hareketleri destekleme ya da durdurmada uluslararası sistemin önemi, Güney Afrika yönetiminin ve kurumsal ırk ayrımcılığına karşı on yıllarca süren hareketin hikâyesinde açıkça görülebilir. Irk ayrımcılığı Güney Afrika'da siyasetin, ülke 1910'da İngiliz İmparatorluğu'ndan bağımsızlığını ilan ettiğinden itibaren yoğunlaşan temel bir parçasıydı. Irk ayrımı ülkenin bir kanunuydu ve Milliyetçi Parti 1948 seçimlerini kazanıp resmen *apartheid* ya da ayrımcılık sistemini kurduğunda kemikleşti. Gözlemle, resmi belgeler üzerinde tanımlanan ırk insanların nerede yaşayabileceğini, hangi okullara gidebileceğini ve kiminle ilişki kurabileceğini belirliyordu. Siyahların sadece belirli bölgelerde yaşamasına resmen müsaade ediliyor ve siyasete katılmaları engelleniyordu.[17]

16. David S. Meyer, "How the Effectiveness of Non-violent Action is the Wrong Question for Activists, Academics, and Everyone Else", Ed. Hank Johnston, *Nonviolent Resistance and the State*, Routledge, 2019.

17. Bu özetin kaynakları için bkz. John Campbell, *Morning in South Africa*, Rowman & Littlefield, 2016; R.W. Johnson ve Lawrence Schlemmer (Ed.), *Launching Democracy in South Africa: The First Open Election, 1994*, Yale University Press, 1996; Princeton N. Lyman, *Partner to History: The U.S. Role in South Africa's Transition to Democracy*, United States Institute of Peace, 2002; Tshepo

Güney Afrika'daki ırk ayrımcılığına karşı örgütlenme, sistemin resmen kurumsallaştırılmasından önceye dayanıyordu. Öyle ki, on yıllar sonra Hindistan'da başarılı bir bağımsızlık hareketine liderlik edecek Mahatma Gandi on yıldan uzun bir süre boyunca Güney Afrika'da ırk ayrımcılığına karşı barışçıl bir hareketin örgütlenmesinde yer aldı. Fakat Gandi 1914'te Güney Amerika'dan ayrıldığında siyaseten pek başarı kaydetmiş değildi.[18]

Güney Afrika'da ırk ayrımcılığı ve beyazların hâkimiyetiyle mücadele, Milliyetçi Parti'nin resmi *apartheid* rejimi tesis edilmeden çok önce, Güney Afrika 20. yüzyılın en başlarında bağımsızlığını ilan ettiğinde örgütlü biçimde başlamıştı. Afrika Ulusal Kongresi en başından itibaren öncülleri ve müttefikleri ile ırk temelinde düzenlenen banka cüzdanlarına ve yerleşim yerlerindeki ayrımcılığa karşı direniş hareketleri düzenledi.

Milliyetçi Parti iktidara geldikten ve ayrımcılığı kuvvetlendirip resmileştirdikten sonra Afrika Ulusal Kongresi muhalefet hareketini ilerletti, bugün Amerika'da yurttaş haklarını korumak için ve savaşa karşı yürütülen protestoların biçim ve stratejilerini çağrıştıran taktiklerle yeni kanunların uygulanmasına direniş gösterdi. Aktivistler ırkı bildiren banka cüzdanlarını yaktı, beyazlara ayrılan bölgelere kasten ve alenen girdi, 26 Haziran 1950 Protesto Günü ile başlayarak gösteriler düzenledi. Bu gayretlerin üzerine 1952'de Afrika Ulusal Kongresi, Protesto Günü'nün yıldönümünde başlayan, sivil itaatsizlik ve büyük gösterilerin düzenleneceği İsyan Kampanyası'nı başlattı.

Hükümet, aşağı yukarı aynı zamanda Amerika'daki yurttaş hakları aktivistlerinin karşı karşıya olduğu kadar acımasız bir baskıyla karşılık verdi. Acımasız baskı ve toplu tutuklamalardan

---

Masipa, "South Africa's Transition to Democracy and Democratic Consolidation: A Reflection on Socio-economic Challenges", *Journal of Public Affairs*, 18. Sayı, 4. Cilt, 2018; Ian Shapiro ve Kareen Tebeau (Ed.), *After Apartheid: Reinventing South Africa?*, University of Virginia Press, 2011.

18. Uluslararası düzenin ortaya çıkışı ve Soğuk Savaş'ın başlangıcı barışçıl büyük çaplı eylemliliğin kritik rol oynadığı Hint bağımsızlığı tarihinde önemli olaylar olsa da konumuz bu değil. [Paul F. Power, "Gandhi in South Africa", *The Journal of Modern African Studies*, 7. Sayı, 3. Cilt, 1969].

sonra Milliyetçi Parti hükümeti binlerce barışçıl protestocuyu tutukladı ve hapse attı. Kendilerini mahkemede savunan ya da alternatif cezaları kabul edip hükümetle işbirliği yapmayı reddeden aktivistler cezaevlerini doldurdu, hükümet üzerindeki baskıyı arttırmaya çalıştı. Hükümet baskıya cevaben kolluk uygulamalarını daha da sertleştirdi, daha ağır kanunları uyguladı ve aktivistleri daha ağır cezalara çarptırdı. Amerika'nın güneyindeki Yurttaş Hakları Hareketi baskıyla federal hükümeti bir nebze de olsa koruma sağlamaya sevk etmiş olsa da Afrika Ulusal Kongresi'nin ulusal hükümette öylesi bir müttefiki bulunmuyordu. Herhangi bir engel olmayınca hükümet *apartheid* yasalarına karşı protestoları yasaklayan, polisi fazlasıyla kuvvetlendiren kanunlar geçirebildi.

Güney Afrika'daki ırk politikaları gittikçe daha da kutuplaştı ve katılımcılar için gösterilere iştirak etmek aşırı riskli hale geldi. Rejime muhalefeti teşvik eden ve yaygınlaştırmaya çalışan yeni örgütlerin ortaya çıkmasıyla hem hükümet üzerindeki hem de hükümetin uyguladığı baskı daha da arttı. 21 Mart 1960 günü binlerce gösterici ırklarını gösteren vesikalarını yanında taşımadıkları için polise teslim olmak üzere Sharpeville karakolunun önünde toplandı. Polisin destek olmak üzere gelenlerle daha da büyüyen kalabalığı bastırma teşebbüsleri, polisle göstericilerin karşı karşıya gelmesine ve şiddetin artmasına yol açtı. Polis göstericiler üzerine ateş açtı, 69 protestocuyu öldürdü ve 200'ünü de yaraladı. Sharpeville Katliamı hem baskının hem de muhalefetin katbekat artmasıyla sonuçlandı.

Toplumsal protesto milli hükümetin asayişi korumasının maliyetini ve zorluğunu arttırdı. Hükümet kontrolünü sıkılaştırdıkça aktivistler kendi kampanyalarını yoğunlaştırdı. Afrika Ulusal Kongresi dahilinde yeni bir lider grubu sabotaj gibi daha agresif eylemlerde bulunulması için baskı yaptı. Bu yeni liderlerden biri *apartheid* rejimine karşı silahlı mücadele örgütlemek üzere *Umkhonto we Sizwe*'yi ("Ulusun Mızrağı") kuran Nelson Mandela'ydı. Haliyle bu da baskının artmasına neden oldu.

1963-1964 yıllarında *apartheid* karşıtı 10 aktivistin komünistler dahil yabancı ajanlardan yardım almak ve sabotaj planlamak

üzere komplo yapmakla suçlandığı Rivonia Davası, devrimci hareketin nasıl ilerlediğini görebileceğimiz bir örnek teşkil ediyor.[19] Militan lider Nelson Mandela görünürde kendi savunmasını yaparken beş saat boyunca konuştu, sözleri hâkimden ziyade, daha geniş bir uluslararası izleyici kitlesini hedef aldı.[20] Mandela *apartheid* rejimine karşı şikâyetlerini ve kendi siyasi tarihini ana hatlarıyla anlattı. Rejim üzerinde siyasi bir etki yaratmanın tek gerçekçi yolunu teşkil ettiği için sabotaja başvurulduğunun altını çizdi:

> Hemen uzun uzadıya şiddet meselesine değinmek istiyorum. (...) Fakat sabotaj planı yaptığımı inkâr etmiyorum. Bunu pervasızlıkla ya da şiddet arzuladığım için yapmadım. Beyazların halkımı yıllar yılı maruz bıraktığı tiranlık, istismar ve zulmün ortaya çıkardığı siyasi durumu sakin ve makul bir şekilde değerlendikten sonra sabotajı planladım...
>
> İlk olarak biz hükümet politikası sonucunda Afrika halkının şiddete başvurmasının kaçınılmaz olduğu ve halkımızın hislerini yönlendirmesi ve kontrol etmesi için sorumluluk sahibi bir liderlik oluşturulmazsa terör eylemlerinin patlak vereceği; bunun ülkenin ırkları arasında savaşın dahi sebep olamadığı yoğun bir öfke ve husumet yaratacağı kanaatine vardık. İkinci olarak, şiddet olmadan Afrika halkının beyazların üstünlüğü ilkesine karşı mücadelelerini başarıya ulaştıracak bir yol olmadığını düşündük. Beyazların üstünlüğü ilkesine karşı muhalefeti dile getirmenin tüm hukuki yolları ortadan kaldırıldı ve biz bir seçimle karşı karşıya kaldık; ya hep aşağılık bir konumda kalacağımızı kabul edecek ya da hükümete mukavemet edecektik. Biz kanuna mukavemet etmeyi seçtik...
>
> Mücadeleye devam edeceğimizden en ufak bir kuşkumuz yoktu... Meselemiz mücadele edip etmemek değil mücadeleye nasıl devam edeceğimizdi. Biz Afrika Ulusal Kongresi olarak hep ırk temelli olmayan bir demokrasiyi savunduk ve ırkları birbirine karşı halihazır-

19. H. Kaplan, "Apartheid on Trial: Mandela's Rivonia Speech from the Dock, Half a Century Later," *Social Education*, 74. Sayı, 2. Cilt, 2014. https://www.americanbar.org/content/dam/aba/images/public_education/ApartheidonTrial.pdf (Erişim Tarihi: 4 Mart 2018). Ayrıca bkz. http://www.sahistory.org.za/article/rivonia- trial-1963-1964 (Erişim Tarihi: 5 Mart 2018).

20. Mandela'nın konuşmasının tamamı için: https://www.sahistory.org.za/archive/court-transcript-statement-dock-nelson-mandela-pretoria-supreme-court-20-april-1964 (Erişim Tarihi: 5 Mart 2018).

da olduklarından daha da mesafeli hale getirecek herhangi bir şey yapmaktan kaçındık. Ancak acı gerçek şuydu ki, elli yıllık pasif direniş Afrika halkını gitgide daha da baskıcı kanunlara maruz bırakırken gittikçe daha fazla hakkından da yoksun bıraktı...

Güney Afrika'nın vaziyetini uzun bir süre ve kaygıyla değerlendirdikten sonra 1961 Haziran'ının başında ben ve bazı yoldaşlarım bu ülkede şiddetin kaçınılmaz olduğu, hükümetin bizim barışçıl taleplerimize şiddetle karşılık verdiği bir dönemde Afrikalı liderlerin barışı ve pasif direnişi öğütlemeye devam etmesinin ne gerçekçi ne de doğru olacağı sonucuna vardık...

Afrikalıların yaşadığı insan onuruna yakışmayan muamele beyazların üstünlüğü politikasının doğrudan sonucudur. Beyazların üstünlüğü siyahların aşağılık olduğunu ima eder. Beyazların üstünlüğünü korumak için hazırlanan kanunlar bu düşünceyi sağlamlaştırır...

Hayatım boyunca kendimi Afrika halkının bu mücadelesine adadım. Hem beyazların üstünlüğüne hem de siyahların hâkimiyetine karşı mücadele verdim. Tüm vatandaşların uyum içinde ve fırsat eşitliği ile yaşadığı demokrat, hür bir toplumun hayalini kurdum. Bu hayal uğruna yaşamayı ve onu gerçekleştirmeyi umuyorum. Ama gerekirse bu hayal uğruna ölmeye de hazırım.

Mahkeme Mandela ve Afrika Ulusal Kongresi'nin diğer dokuz liderinin sabotaj suçunu sabit buldu ve liderleri müebbet hapis cezasına çarptırdı. Neredeyse otuz yıl boyunca bu isimler yalnız yaşamlarından değil, halk karşısında görünürlüklerinden de mahrum bırakıldı. Mesela Mandela'nın fotoğrafının çekilmesine dahi müsaade edilmiyordu.

Afrika Ulusal Kongresi *apartheid* rejimine son verme çabalarına silahlı direnişi dahil etmeye koyulurken, aynı zamanda Milliyetçi Parti hükümetine baskı yapmaları için yurtdışından destekçiler toplamaya çalıştı. Siyasi mücadelenin kaybeden tarafındayken dışarıdan yardım istemek sağlam bir strateji.[21] Kalabalık, avantaj sahibi olanlara baskı yapıp kaybeden taraftakilere destek sağlayarak güç dengesini değiştirebilir. Güney Afrika'da destekçiler ekseriyetle yurtdışındandı; uluslararası seyirci kitlesini hedef alan istekler ülke dahilinde bu istekleri

21. E.E. Schattschneider, *The Semi-Sovereign People*, Holt, Rinehart & Winston, 1960.

dile getiren aktivistlere dönüş yaparak "bumerang etkisi" yarattı.[22] Böylesi bir yaklaşım baskıcı ülkelerde bulunan aktivistlerin süreci etkilemeye dair elinde bulunan en iyi imkândır.

Irka dayalı ayrımcılığın haksızlığı dünyanın çoğunda kolaylıkla kabul edilen bir iddiaydı fakat Güney Afrika hükümetini işbirliği yapmaya sevk edecek yollar üzerinde anlaşmak hem aşırı zordu hem de zaman kaybettiriyordu. 1962'de Rivonia Davası öncesinde Birleşmiş Milletler (BM) bağlayıcılığı bulunmayan bir karar aldı. Karar BM'nin *apartheid* düzenine karşı olduğunu ifade ediyor ve hem BM'nin değerlerini yansıtmak hem de hükümete baskı yapmak üzere Güney Afrika hükümetine yaptırım uygulanması çağrısında bulunuyordu. Ertesi yıl Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) Güney Afrika'ya silah satışına gönüllü olarak ambargo çağrısında bulunan bir karar aldı. Aktivistler sonraki yıllarda Güney Afrika'daki adaletsizliği ve kendi ahlaki, siyasi vaatlerini vurgulamak için konferanslar düzenlemeye başladı. Bazı ülkeler Güney Afrika hükümetine silah satışına ambargo uygulamaya başlasa da Milliyetçi Parti ülke dışından kâfi gelecek kadar müttefikiyle gelişmiş silah tedarikini düzenli olarak sürdürebilecek sağlam ortaklıklar kurmuştu.

BMGK 1977'de silah ambargosunu geçirdi fakat uygulanması işi hâlâ net değildi ve Güney Afrika hükümeti, yurtiçi silah üretimini arttırmak dahil, ambargonun etrafından dolanmanın yolunu bulmuştu. Konsey bir on yıl kadar sonra ambargonun yasal boşluklarını kapatmak için ek kararlar alacaktı. Bazı Batılı hükümet başkanları *apartheid* düzeninin ahlaki boyutunu eleştirdi, onu insanlığa karşı işlenmiş bir suç olarak tanımladı. Böylesi suçlamalar 1960'ların başlarına dayanıyordu fakat 1970'li yıllarda arttı.

Rejim hep böylesi ambargoları alt edecek yollar bulmuş olsa da 1986'da Japonya ve Avrupa Topluluğu dahil büyük ticaret ortakları, ekonominin sayılı unsurlarına iktisadi yaptırım uyguladı, petrol ile beraber belirli ürünlerin ticaretini de durdurdu. Bunların hükümete iktisadi maliyeti sınırlı olsa da büyüme

22. M. E. Keck ve K. Sikkink, *Activists beyond Borders: Advocacy Networks in International Politics*, Cornell University Press, 1988.

hızını yavaşlattı, huzursuzluk yarattı, hükümeti muhaliflerine karşı barışı satın alabilme kapasitesine darbe vurdu.

Siyasi ve kültürel ambargolar daha anlamlı olabilirdi ve yavaş ilerliyorlardı. *Apartheid* spora siyahlarla beyazların birlikte katılmasını yasaklıyor olsa da uluslararası spor kuruluşları ülkenin masa tenisiyle başlamak üzere uluslararası yarışmalara katılmasını engellemeye başladı ve yasağa kısa sürede diğer sporlar da dahil edildi. 1962'de Olimpiyat Komitesi Güney Afrika'nın olimpiyatlara katılımını engelledi. 1961'de Güney Afrika İngiliz Milletler Topluluğu'ndan çekildi zira liderleri toplulukta kalmak için *apartheid* düzenini yıkmak zorunda kalacağını biliyordu. BM'nin 1974'te Güney Afrika'nın Genel Kurul'a katılmasını engellemesi ülkenin dışişlerini daha da zorlaştırdı. Güney Afrika pasaportuna sahip kişilerin uluslararası seyahati güçleşti, sanatçılar ve eğlence sektörü ülkeyi çalışabilecekleri yerler listesinden çıkardı. Hükümet kendisini normal bir ülke olarak yansıtmak ve dünyayla kültürel, siyasi, iktisadi ilişkilerini sürdürmek için çok daha fazla çaba göstermek zorundaydı.

Amerika ve İsviçre dahil bazı devletler iktisadi yaptırımları desteklemeye gönülsüz davrandığında dünya çapında aktivistler dikkatlerini münferit şirketlere çevirdi. Yaptırımları savmaya çalışan bazı Amerikalılar, Güney Afrika'yla sadece belirli iktisadi bağlantıları yani *apartheid*i değil siyasi değişimi teşvik eden iş yatırımlarını destekledi. Aralarında Kongre üyelerinin bulunduğu aktivistler 1984'te başlamak üzere Beyaz Saray dışında sivil itaatsizlik eylemleri düzenleyerek tutuklamayla karşı karşıya kaldı. Amerika'da üniversite öğrencileri, Güney Afrika'yla ticaret yapan şirketlerin bağlantılarını kesmesini sağlamak için gösteriler düzenleyerek ve kampüslerine çadırlar kurarak Güney Afrika'daki *apartheid*i protesto etti.[23] Bazı kentler ve kasabalar aynı tecrit stratejisini benimsedi.

Aktivizm kültürel alana da yayıldı. Güney Afrika'ya eğlence sektörü boykotlarının yanında aktivist sanatçılar daha da ileri gitmeye ve örgütlenmeye teşebbüs etti. Harry Belafonte, Etiyop-

23. Sarah A. Soule, "The Student Divestment Movement in the United States and Tactical Diffusion: The Shantytown Protest", *Social Forces*, 75. Sayı, 3. Cilt, 1997.

ya'daki kıtlıktan etkilenenler için yardım toplamak amacıyla bir araya gelen bir grup meşhur müzisyenin kaydettiği "Do They Know it's Christmas" [Noel Olduğunu Biliyorlar mı?] şarkısından ilham alarak benzer bir teşebbüste bulunmaya karar verdi. Uzun süre insan hakları aktivistliği yapmış aktör ve şarkıcı Belafonte, söz konusu dönemde Amerika'daki en meşhur şarkıcılardan Michael Jackson ile Lionel Richie'den farklı tarzlarda müzik yapan onlarca müzisyeni dahil edebilecek bir şarkı yazmalarını istedi. Elli ünlü müzisyen "We Are the World" [Dünya Biziz] şarkısını birlikte, sololarla ve birbirinden farklı türlerde seslendirdi. Parçanın bir video ve albümüyle beraber yayınlanması küresel çapta dikkat topladı ve birkaç ay içerisinde on milyon dolar toplanarak açlıktan etkilenenlere yapılan yardım programlarına bağışlandı.

Açlıkla mücadele şarkıları siyasi değişim yerine hayırseverliği vurgulayan, bir çeşit mutabakata dayalı politika örneği sundu. Ancak diğer müzisyenlere daha fazla çaba gösterme yönünde ilham verdi. Günümüzde müzisyenden ziyade aktör olarak tanınan Steve van Zandt Güney Afrika'nın kültürel boykotuna odaklanarak kolektif şarkı işini daha net bir istikamete götürdü. Punktan halk müziğine, hip-hop ve rock müziğe kadar çeşitli tarzlarda eser veren onlarca sanatçı performansa katılım gösterdi, şarkı 1985'te çarpıcı bir videoyla yayınlandı. "*Sun City*" [Güneş Kenti] videosunda polisin şiddetine maruz kalan *apartheid* karşıtı gösteri yapan siyah Afrikalılar gösteriliyor, kasabalardaki aşırı fakirlik anlık olarak yansıtılıyordu. Ayrıca sadece *apartheid* değil; ABD Başkanı Ronald Reagan'ın "yapıcı ilişki kurma" stratejisi doğrudan eleştiriliyor ve "sessiz diplomasi" kavramının "şaka gibi" olduğu söyleniyordu. Şarkı kendisinden önce hazırlanan hayırseverlik temelli şarkılar kadar ün kazanmamış olsa da Güney Afrika'nın *pariah state* [parya devlet] olarak tanımlanması sürecini hızlandırdı.[24]

Güney Afrika'nın Milliyetçi Parti hükümeti üzerinde toplumsal, iktisadi ve siyasi baskı kademeli olarak arttı ve parti liderlerinin maliyeti gittikçe artmış *apartheid* sistemini sürdür-

24. Denis Goldberg, *A Life for Freedom: The Mission to End Racial Injustice in South Africa*, University Press of Kentucky, 2016.

meye yönelik kararlılığını da tedricen zayıflattı. Afrika Ulusal Kongresi'nin liderlerinden Nelson Mandela hâlâ tutuklu iken Milliyetçi Parti hükümeti 1985'te bir geçiş süreci politikaları üzerine kendisiyle gizli müzakereler yürütmeye başladı. Kamuoyunun *apartheid*in sonlandırılması politikasına yönelik tepkisini ölçmek ve şekillendirmek üzere uluslararası toplantılarda hükümetin daha alt kademeli üyeleri arasında açık müzakereler gerçekleşti.

1989'da F. W. DeKlerk Güney Afrika cumhurbaşkanı oldu ve müzakereleri önce gayri resmi olarak sürdürdü. DeKlerk 1990 başlarında yaptığı büyük bir söylevinde Afrika Ulusal Kongresi ve diğer siyasi örgütlere konan yasağın kaldırıldığını, Mandela ile diğer siyasi tutukluların serbest kalacağını duyurdu. DeKlerk, Mandela ve diğer liderler arasındaki müzakereler yıllarca devam etti ve tansiyonun yükseldiği dönemlerde de sürdü. 1994'te Güney Afrika hem beyaz hem de siyahların katıldığı ilk seçimini düzenledi, Mandela cumhurbaşkanı seçildi. Geçici mutabakat sayesinde DeKlerk cumhurbaşkanı yardımcısı koltuğuna oturabildi, Milliyetçi Parti Afrika Ulusal Kongresi ile bir araya gelerek milli mutabakat hükümetini kurdu.

Toplumsal hareketlerin sonuçlarını düşündüğümüzde Güney Afrika örneği devrimsel değişikliği savunmanın olağanüstü zorluğunu anımsatarak fayda sağlıyor. *Apartheid* neredeyse kırk altı yıl sürdü ve tüm ırkları barındıran bir demokrasiyi savunan hareket bu sürecin çoğunda örgütlü ve eylem halindeydi. Hareketin uzun ömrü olağanüstü zor şartlar altında, muazzam riskler alarak örgütlenen insanların yılmaz kararlılığına dayanıyordu. Ayrıca dünyanın dört bir yanında destekçilerin aktif katılımı da rol oynadı. Hükümetler ve vatandaşlar Afrika Ulusal Kongresi ile *apartheid* karşıtı harekete finansal ve ahlaki destek verdi. Aktivistler kısmen *apartheid* sisteminin dehşetini gözler önüne sererek Güney Afrika'yı sıkıştırması için kendi hükümetlerine baskı yaptı. Güney Afrika'da verilen mücadele genelde aktivistlerin cenazelerinde yapılan pasif direniş gösterileri, sabotaj ve ahlaki tartışmalar şeklindeydi. Ülke dışında eylem çeşitleri belki de daha genişti; çatışmaya başka oyuncuları çekmek için

kapsamlı çabalar gösteriliyordu. Hükümetler Güney Afrika devletine siyasi, toplumsal ve iktisadi baskı uyguladı.

Bu geniş kapsamda farklı grupların değişik zamanlarda, *apartheid*in sonlandırılmasını savunmaya yönelik uyguladığı muhtelif taktiklerin birbirine göreceli ağırlıklarını işaret etmek imkânsız. Ne var ki söz konusu toplumsal hareketin örgütlenmesinin gittikçe artan bir etkisi oldu. Afrika Ulusal Kongresi yetkilileri ülke dışından gördüğü destekten istifade etti ve çalışmaları daha da destek topladı. Kuzey'deki aktivistler siyasetçilerin yanında eğlence sektörünün desteğinden de cesaret buldu. Uygulanan baskı Milliyetçi Parti için ülkenin kontrolünü sürdürmeyi gittikçe daha az çekici ve en nihayetinde imkânsız hale getirdi.

Nelson Mandela beş yıl Güney Afrika'nın cumhurbaşkanlığını yürüttü, önceki on yıllarda yapılan yanlışların ayrıntılarının açığa çıkarıldığı ve resmen affedildiği Hakikat ve Kucaklaşma sürecinin uygulanmasına nezaret etti. Mandela ayrıca beyaz destekçileri yabancılaştırmadan *apartheid* devletinin desteklediği devasa eşitsizliği çözmeye koyuldu. Şaşırtıcı olmayan bir şekilde sonuçları sıra dışı ölçüde geniş kapsamlıydı ve yine de sokaklara dökülen aktivistleri hayal kırıklığına uğrattı.

Mandela'nın cumhurbaşkanlığı yirmi yıl kadar önce sona erdiğinden beri Güney Afrika'nın tüm ırkları içeren bir demokrasiyi uygulama mücadelesinin devam ediyor olması yabancıların toplumsal hareketlerin ehemmiyetini anlamasının ve başarısını değerlendirmesinin ne kadar zor olduğunu gösteriyor. Ülkedeki devasa servet ve mülkiyet eşitsizliğinin yanında diğer eşitsizliklerin toplam etkisi *apartheid*i sona erdirme çalışmalarını zorlaştırdı. Çabalar çok uzun zaman boyunca devam etmek, nesiller geçmek zorunda.

Bu bölüme sonuçları şu ana dek demokrasi savunucularını hayal kırıklığına uğratan 2011 Arap Baharı ile başladık. Ardından gerçek bir devrim mücadelesinin somut etki yaratabilmesinin ne kadar uzun süre aldığını gördük. Bölümü 1989'da komünist hükümetleri deviren altı Doğu Avrupa ülkesindeki devrimci hareketlerin neticelerini karşılaştırarak sonlandıralım.

1989 Devrimleri

II. Dünya Savaşı'nın sonu, Amerika ve Sovyetler Birliği'nin, liderlerinin çoğu kez ülke dahilinde gösterilen performansa dair kaygıları göze alarak uluslararası menfaatlerine fayda sağladıklarına inandığı hükümetleri desteklediği bir Soğuk Savaş rekabeti dönemini başlattı. Amerika'nın dayanağını teşkil ettiği Batı Bloku demokrasi ve serbest piyasanın avantajlarını savundu fakat çoğunlukla antikomünizmi öne çıkardı. Tabii Sovyetler Birliği komünizme getirdiği genel itibarıyla dış politika üzerine güvenilir bir mutabakatı vurgulayan yorumu destekledi.

Sovyetler Birliği savaşın hemen ardından Doğu Avrupa'da komünist devletler kurulmasına yardım etti ve bu devletleri iç ve dış muhalefete karşı mali kaynaklar ve mütemadi bir askeri müdahale tehdidi ile destekledi. Doğu Avrupa'daki Çekoslovakya, Polonya, Macaristan, Romanya ve Bulgaristan gibi komünist devletler gösterdikleri açıklık ve benimsedikleri iç politikalar değişiklik göstermekle beraber Sovyetler'in isteklerine boyun eğmekte aynıydılar. Doğu Avrupa'da muhalefet gelişti ancak bu ülkelerin her birinde muhalefetin boyutu ve kullandığı yöntemler farklıydı. Sovyet lideri Josef Stalin 1952'de öldükten sonra Doğu Avrupa'daki reformcular Sovyet Bloku'ndan bağımsızlıklarını kazanma ihtimalini tasavvur etmeye başladı.[25]

Protestocu öğrenciler önderliğindeki Macaristan'daki reform yanlıları 1956'da sokağa döküldü, kısa süre içinde toplumun farklı kesimlerinden protestocular onlara katıldı ve hükümet kendi vatandaşlarına karşı Sovyet ordusunun yardımını istedi.[26] Macar Komünist Partisi'ndeki reform yanlıları parti liderliğini ılımlı değişiklikler yapacak kişilerle değiştirdi; Sovyetler Birliği'nin hoş göreceğini umuyorlardı fakat yanıldılar. Sovyet tankları ülkeyi işgal etti ve Macar ordusu kendisinden çok daha iyi silahlandırılmış Sovyet ordusuna karşı savaş verdi. Birkaç gün içinde geçici lider sürgün edildi, Macar

25. Örn. Milovan Djilas, *The New Class: An Analysis of the Communist System*, Harcourt Brace Jovanovich, 1957.

26. Charles Gati, *Failed Illusions: Moscow, Washington, Budapest, and the 1956 Hungarian Revolt*, Stanford University Press, 2006.

Komünist Partisi üyeleri Sovyetler Birliği'nin aleni desteğiyle yeni hükümeti kurdu.

Çekoslovakya'da bir devrimci hareket ise farklı bir boyut kazandı. Reform taraftarı Alexander Dubcek sokaklarda herhangi bir hareketlilik yaşanmadan evvel Komünist Parti'nin başına geçti.[27] Dubcek 1968'de "insani sosyalizm" taahhüt etti; Komünist Parti önde gelmeye devam edecek, halkın ve basının özgürlüğü arttırılacak, tüketici ürünlerine erişim iyileştirilecekti. Prag Baharı olarak bilinen bu liberalleşme döneminde vatandaşlar bu reformların hayata geçirilme sürecinin hızlandırılmasını talep etti ve kendilerini Sovyetler Birliği'ni eleştirmede rejim liderlerinden daha rahat hissetti. Sovyetler Birliği, reformları sınırlandırması için Dubcek hükümetiyle müzakere yaptı fakat en nihayetinde askeri müdahaleye karar verdi, Dubcek'i koltuğundan indirerek daha uyumlu bir rejim tesis etti.

Devrimci direniş bu kez 1980 yılında Polonya'da ortaya çıktı. Duraklayan Polonya ekonomisi karşısında Gdansk'taki gemi işçileri komünist bir ülkedeki *Dayanışma* adında ilk bağımsız sendikayı örgütledi.[28] Lech Walesa işçi hareketine Katolik Kilisesi'ndeki aktivistleri de dahil ederek kapsamlı ve şiddetten imtina etmeye kararlı bir anti-Sovyet hareket inşa etti. İlk olarak Walesa ile görüşen ve müzakerelerle sınırlı reformların sözünü veren Polonyalı lider General Wojciech Jaruzelski Sovyetler'in işgal etmesini engelleme gerekçesini ileri sürerek sıkıyönetim ilan etti. Jaruzelski sıkı siyasi ve iktisadi kısıtlamalar getirse de Dayanışma hareketi iki yıllık sıkıyönetime ve Jaruzelski'nin beş yıldan uzun süren komünist rejimine direndi.

Doğu Avrupa'da demokratik reformları teşvik etme teşebbüslerinin devamı geldi fakat Sovyetler Birliği'nin gölgesi, bazen de varlığı, bu reformların ciddi ölçüde önünü kesti. En dikkat çeken devrimci hareketleri komünizme ve Sovyetler Birliği'ne ekseriyetle fikir savaşlarıyla ve yazarak direniş gösteren muha-

27. Vladimir Tismaneanu, *Promises of 1968 Crisis, Illusion, and Utopia.* Central European University Press, 2011.
28. David Ost, *Solidarity and the Politics of Anti-Politics: Opposition and Reform in Poland since 1968,* Temple University Press, 1990.

lifler destekledi. Muhalifler makale, tiyatro oyunu ve şiirlerle şikâyetlerini açıkça dile getirdi ve mümkün olduğunca net bir şekilde uzun vadeli hedeflerini tarif etti. Genelde ülkeleri dışında, ülke dahilinde olduğundan daha çok dikkat çektiler. Hükümet dışındaki reform yanlılarının askeri müdahale tehdidini göz önünde bulundurarak reform istikametinde yol almaları gerekiyordu ve komünist liderler şahsi niyetleri ne olursa olsun mevcut düzeni sürdürmek ve Sovyetler'i dışarıda tutmanın yollarını aramaya çabaladı.

1989'da çarpıcı değişiklikler yaşandı fakat bu değişikliklerin temelleri yıllar önce atılmıştı. Mihail Gorbaçov 1985'te Sovyet Komünist Partisi'nin başına geçince ülkeyi kurtaracağını umduğu iktisadi ve siyasi reformları gerçekleştirmeye çalıştı. Programın iki ayağından biri *glasnost* (siyasi liberalleşme), diğeri *perestroyka* (iktisadi yeniden yapılanma) idi. Gorbaçov'un Komünist Parti hâkimiyetini bitirmeye yönelik bir hedefi yoktu ve piyasa temelli iktisadi reformların ve siyasi bakımdan bir derecede şeffaflığın ekonomiyi ve rejimi daha dayanıklı hale getireceğine inanıyordu.[29] Gorbaçov Doğu Avrupa'daki komünist müttefiklerini benzer politikalar benimsemeye çağırdı.

Polonyalı işçiler 1988'de kısmen bu açıklık siyasetine cevaben bir dizi grev düzenledi, neticesinde Walesa ile Jaruzelski Dayanışma Hareketi'nin tanınmasına ilişkin müzakerelerde bulundu. Görüşmeler sonucunda sendikayı yasallaştıran ve hareketin de katılabileceği çokpartili seçimlerin düzenlenmesini öngören bir anlaşma yapıldı. 1989 Haziran'ında Dayanışma Hareketi seçimlerde büyük siyasi başarılar kazandı ve Komünist Parti koalisyonu çöktü. Dayanışma Hareketi yeni bir koalisyon kurdu ve koalisyonun cumhurbaşkanı hem dindar bir Katolik hem de sadık bir antikomünistti. Bir yıl içinde Polonya Komünist Partisi kendini feshetti, Walesa cumhurbaşkanı oldu. Hükümetin desteğini alan aktivistler komünist kahramanların heykelleri dahil önceki yönetimin izlerini silmeye başladı.

29. David S. Mason, "Glasnost, Perestroika and Eastern Europe", *International Affairs*, 64. Sayı, 3. Cilt, 1988.

Doğu Avrupa'nın dört bir yanında antikomünist devrimlerin arkası geldi.[30] Halihazırda bir nebze iktisadi liberalleşme yoluna gitmiş Macaristan'da düzenlenen kitlesel gösteriler iktidardaki parti ile demokratik reform yanlılarının müzakere masasına oturmasını sağladı. Hükümetin Macaristan'ı Avusturya'dan ayıran tel örgüleri kaldırmaya başlaması sayesinde Çekoslovakyalılar ve Doğu Almanlar Batı'ya göç edebildi; bu da adı geçen hükümetlerin daha da istikrarsızlaşmasıyla sonuçlandı. Sonbaharda düzenlenen çokpartili seçimlerle çokpartili devlet yönetimi ve liberal demokrasinin altyapısını oluşturan bir dizi anayasal reforma imza atıldı.

Doğu Almanya ile Çekoslovakya'daki devasa protestolar hükümetleri karşılık vermeye itti. Sovyetler Birliği'nin toplumun rağbet etmediği hükümetlere askeri destek sağlamayacağı anlaşıldığında komünist liderler kendilerini sarmalayan karışıklıklardan çıkış yolları aradı. İki ülkenin durumunda da reform odaklı komünistler baskıcı liderlerin yerini aldı ve ardından serbest seçimler ile liberal demokrat siyasi yapılara geçiş müzakereleri yürüttü. Bulgaristan Doğu Almanya'yı ve Çekoslovakya'yı takip etti, reform yanlısı komünistlerin koalisyonu yıllardır ülkeyi yöneten lideri koltuğundan etti ve bir anayasa yürürlüğe koydu, çokpartili seçim düzenledi. Komünist hükümetler artık sivil muhalefeti bastıracak kapasitede olmadıklarının bilincinde olduğundan tüm bu geçiş süreçlerinde beklenmedik biçimde şiddet yaşanmadı.

Devrim sürecinin en yıkıcı geçtiği ülke neredeyse yirmi beş yıldır Nikolay Çavuşesku'nun yönettiği Romanya oldu.[31] Çavuşesku diğer Doğu Avrupa ülkelerindeki mevkidaşlarının aksine iktidarının devamını sağlamak için her türlü yola başvurmaya kararlı olduğunu ifade etti; geçmişte o yöntemle başarılı olduğundan orduya barışçıl göstericileri şiddetle bastırması talimatını verdi. Ne var ki 1989 Aralık'ında ordu göstericilere

30. Timothy Garton Ash, *The Magic Lantern: The Revolution of 1989 Witnessed in Warsaw, Budapest, Berlin, and Prague*, Random House, 1990; Mary Kaldor, *Democratization of Central and Eastern Europe*, Continuum Press, 1998.

31. Peter Siani-Davies, *The Romanian Revolution of December 1989*, Cornell University Press, 2007.

ateş açmayı reddetti ve onun yerine silahları Çavuşesku'ya doğrulttu. Silahlı Kuvvetler lider ile eşini ele geçirdi, hızlıca vatana ihanet yargılamasına tabi tuttu ve devrikler idam edildi. Geçici hükümet ertesi yıl seçim düzenleneceğini duyurdu.

Arap Baharı'nda olduğu gibi Doğu Avrupa devrimleri dünya çapında reform yanlılarının siyasi hayal gücünü harekete geçirdi, adeta her şey mümkünmüş gibi göründü. Üzerinden otuz yıl kadar geçmişken, farklı konumlardan başlayan muhtelif devrimlerin sonuçlarını inceleyerek istikrarlı liberal demokrasiye geçiş sürecinde her bir ülkenin izlediği süreçleri değerlendirebilecek bir pozisyondayız. Macaristan ile Polonya'daki komünist partiler reform yanlılarını bünyesine aldı ve piyasa odaklı reformları ekonomilerine dahil etme yönünde eylemlerde bulundu. Çekoslovakya ile Doğu Almanya'nın ekonomisi nispeten ilerlemişti fakat siyasi özgürlükler üzerinde sert kısıtlamalar uyguluyorlardı. Ancak her birinde muhalefet başarıyla gelişti. Bulgaristan ile Romanya'da daha sıkı kontrol altında olan, partiler yerine otokratların yönettiği hükümet ve toplumlar karşıt görüşlülere muhalefet hareketi oluşturacak alan tanımadı.

Gelişmiş muhalefet hareketleri, kurulacak yeni hükümetlere destek verecek bir tabanı oluşturdu. Mesela Lech Walesa 1990'da Polonya cumhurbaşkanı oldu ve hükümette yeni olmasına rağmen, politika üretme ve uygulama kapasitesine sahip bir parti altyapısıyla göreve geldi. Bir devrimci hareket başarıyla rejim devirip yerini aldığında sabık hükümetin tüm görevlerini yerine getirme yükünü sırtlanır. Seleflerinin başarısızlığı yeni hükümeti aynı sorumluluklardan kurtarmaz. Devrimden sonraki gün birinin çöpleri toplaması gerekir. Nispeten az zamanda yollar yönetilecek, muhafaza edilecek ve muhtemelen uzatılacaktır. Trenler seferlerine devam edecek, çocuklara okul gerekecek, vergiler toplanacak, maaşlar dağıtılacaktır. Ordu idare edilecek ve askerlere maaşları ödenecektir. Hükümetin tüm günlük işleri, daha çetrefilli olan dış ilişkileri ve askeri ilişkileri idare etme görevlerinin temelini oluşturacaktır.

Ayrıca devrim sonrası gelen yeni hükümetler o ana dek birikmiş şikâyetlerin yanı sıra devirdiği sabıkların yarattığı hasarla

karşı karşıyaydı. Sovyet gücü ırkçı nasyonalizm dahil olmak üzere eski ve çirkin rekabetler ile demokratik hareketleri de bastırdı ve ötekileştirdi. Devlet komünizminin sona ermesiyle tüm bu hareketler yeniden ortaya çıktı. En yeni filizlenen hareketler dahi kendisinden önce gelenlerin başarıları ve kalıntıları üzerine kurulur. Değişikliklere en iyi öncülük edebilecek hareketlerin kendi altyapıları ve yönetimlerini inşa etmede en başarılı olan hareketler olduğunu düşünürüz. Doğu Avrupa'daki altı vaka bize bu önkabulleri değerlendirme imkânı veriyor.

Macaristan

1956'daki başarısız devrimle tamamen zıt olacak şekilde Macaristan'ın 1989'daki geçiş dönemi belki de Doğu Avrupa'daki devrim süreçlerinin en az yıkıcı olanıydı ve başlarda bir çeşit liberal demokrasi geliştirmek için en elverişli durumda olan ülke olduğu kanaatini uyandırdı. Macar Komünist Partisi söz konusu diğer komünist partilerle karşılaştırıldığında farklı yönetim tasavvurlarına açıktı ve ülke Doğu Avrupalı diğer komşularına nazaran daha kalkınmış durumdaydı, Batı ile daha yoğun ticari ve kültürel alışveriş içindeydi; iktisadi altyapısı da nispeten daha güçlüydü. Ne var ki süreç ilerlediğinde durum çok daha karmaşıklaştı.

Sosyal demokratik sol hareket Komünist Parti içinden çıktığından seçmene karşı yükümlülükleri ile geldi. İlk serbest seçimlerde merkez sağ partiler kayda değer zaferler kazanabildi. Bu hükümetler NATO'ya katılarak hızlıca Batı istikametine yöneldi fakat ekonomiyi yönetmede daha fazla zorluk yaşadı. Süratli özelleştirme iktisadi düzenin bozulmasına yol açtı, ülke idaresinde baş edilmesi gereken sorunlar yarattı ve kamuoyunda geniş bir hoşnutsuzlukla karşılandı. Ardından gelen merkez sol hükümet de bir o kadar başarısızdı ve halkta rağbet görmedi. Popülist milliyetçilik ülke yönetimi ve meşruiyet sorunlarına iç siyasette bir çözüm olarak ortaya çıktı. Muhafazakâr bir partinin on yıldan uzun süredir liderliğini yapan Viktor Orbán Macaristan'ın karşı karşıya olduğu siyasi ve iktisadi zorluklar için göçmen ve yabancıları suçlayarak partisini yavaş yavaş

daha milliyetçi bir konuma sürükledi. İlk kez yeni binyılın başında başbakanlık koltuğuna oturan Orbán, devletin rolünü sınırlamaya ve serbest piyasaya bağlılığını ifade ettiğinden uluslararası çapta muhafazakârlardan destek topladı. Ardından muhafazakârlar bir on yıl kadar muhalefette kaldı, hükümeti eleştirmek ve seçmen toplamak için gittikçe daha da çok popülist milliyetçiliğe kaydı. Orbán 2010'da bir kez daha iktidara geldi; liberal demokrat devlete, Avrupa'yla entegrasyona, uluslararası anlaşmalara ve azınlıklara alenen kuşkuyla yaklaşıyor ve onun yerine Macar kimliğini temel alan "liberalizm karşıtı" bir devlet yaratmaya kararlı. Orbán aynı zamanda özgür basına ve yargı bağımsızlığına kısıtlamalar getirdi. Devrimin üzerinden otuz yıl kadar geçmişken Macaristan'ın geçiş sürecinin hikâyesi o kadar da cesaret verici değil.[32]

Polonya

Geniş kapsamda örgütlenmiş bir işçi sendikası olan Dayanışma ile Polonya Katolik Kilisesi Polonya'nın geçiş sürecinin temelini oluşturdu. Dayanışma Sendikası ile lideri Lech Walesa muhalefette, çoğu kez de yeraltında kuvvetli bir örgütsel altyapı oluşturdu ve toplumda Doğu Avrupa'daki muhalefet hareketlerinde eşi görülmemiş bir meşruiyet kazandı. Sendika az zamanda önemli protestolar düzenleme kapasitesini geliştirdi. Ancak halk desteğini alabilmesi sendika içinde, ülke yönetimi, iktisadi hedefler ve Katolik Kilisesi'nin rolü gibi ayrışmaların halı altına süpürülmesine bağlıydı. Dahası sendika yönetimi için rakip hizipler mücadele veriyordu.

Walesa liderliğindeki Dayanışma 1990'da iktidara geldi, devlet yönetiminin sorumluluklarına hazır olmayan fakat Batı'ya açılmaya kararlı bir partiydi. Polonya NATO'ya katılmak ve Batı'yla iktisadi entegrasyonunu arttırmak üzere işe koyuldu. Yeni Leh hükümeti piyasa ekonomisine geçiş sürecinde Batı'nın yol gös-

32. Otoriter liderliğin yerine hukukun üstünlüğünün getirilmesine muhalefet edilmesi, bu devrimlerin demokratik unsurlarını zayıflatmada kritik bir rol oynamıştır. Bkz. Kim Lane Scheppele, "Understanding Hungary's Constitutional Revolution", Ed. Armin von Bogdandy ve Pál Sonnevend, *Constitutional Crisis in the European Constitutional Area*, Hart Publishing, 2015, s. 111-124.

termesini istedi. Liderler devletin iktisadi teşebbüsler üzerindeki kontrolü ile kişilere verdiği desteği sertçe azaltan hızlı bir geçiş süreci uygulamayı seçti. Bu "şok terapisi" ziyadesiyle yıkıcı olmakla beraber Polonya sanayiinde girişimciliğin gelişmesini teşvik etti.[33] Walesa'nın sendika hükümeti, tuhaf bir şekilde son derece muhafazakâr iktisadi politikalar uygulanmasından siyaseten sorumluydu. Dayanışma Hareketi kendini bir seçim ittifakına dönüştürdü, ardından gelen reformlarla bir sağ partiye evrildi ve en nihayetinde ortadan kalktı. Bu esnada Walesa kendi sol cenahı, sosyal demokrat bir ittifak, kendine meydan okuduktan sonra 1995'te tekrar seçilemedi.[34] Kendi iç rekabetleri ve idari sorunların yıprattığı on yıllık bir sol iktidarı, daha katı bir milliyetçi siyasi profildeki sağ hükümetlerin dönüşüne yol açtı. Neoliberal iktisat politikaları ile Katolik Kilisesi'nin nüfuzu altındaki Hıristiyan muhafazakâr toplumsal politikalar üzerinde bir araya gelen koalisyon Polonya'nın siyaset sahnesinde hâkim oldu. Bu koalisyonun oluşturduğu hükümetler de kendi idari sorunlarıyla karşı karşıya geldi ve demokratik Polonya devleti kâğıt üzerinde bir proje olarak kaldı.

Çekoslovakya

1989'da kabaca bir ay içinde ülkeyi silip süpüren Kadife Devrimi'nin Doğu Avrupa'daki diğer devrimlerle karşılaştırıldığında onlar kadar bariz emaresi bulunmuyordu. Başarıya ulaşamayan 1968 devriminden beri Çekoslovak hükümeti ekonomisini Batı'ya açmış ancak sınırları dahilindeki siyasi özgürlüğü tamamen kısıtlamıştı. Bilhassa eleştirel oyun yazarı Vaclav Havel'e devlet tiyatrosunda ambargo konmuş, Havel de ülkesinde siyasi değişimi teşvik eden bir tiyatro sahneye koymaya yönelmişti. Çekoslovak muhalifler çoğu kez Batı'ya sızan hususiyetle verimli bir *samizdat* edebiyatı üretiyor ve evrensel insan hakları ve demokrasi temelinde şikâyetlerini ifade etmeye çalışıyordu.

33. Simon Johnson ve Gary W. Loveman, "Starting Over: Poland After Communism", *Harvard Business Review*, Mart/Nisan 1995. https://hbr.org/1995/03/starting-over-poland-after-communism (Erişim Tarihi: 10 Mart 2018).
34. David Ost, *The Defeat of Solidarity: Anger and Politics in Postcommunist Europe*, Cornell University Press, 2006.

Havel, Sovyetler Birliği'ni taahhüt ettiği insan hakları standartlarına uymaya çağıran *77 Bildirgesi** adlı uluslararası hareketin örgütçülerinden biriydi. Havel "hakikatle yaşamayı"** yani Doğu Avrupalıların kendilerini içinde bulunduğu dünyayı doğru olarak tarif etmeyi siyasi bir strateji olarak savundu. Yıllarını hapse girip çıkarak ve siyasi gözetim altında geçirdi.

1989'da vatandaşlar ülkenin dört bir yanında grev ve gösterilerle sokağa döküldüğünde hükümetin siyasi desteği çok azalmıştı ve baştakiler hemen iktidarı devretmeye hazırdı. Prag'da 77 Bildirgesi'nden aktivistler olağanüstü derecede genişlemiş muhalefeti koordine etmek ve demokrasiye yumuşak bir geçiş yapılmasını sağlamak için Yurttaşlık Forumu adında yeni bir grup kurdu. Sanatçılar, aydınlar ve öğrenciler hareketin en önünde yerini aldı, grup hızla genişledi. Ülke çapında genel grev örgütleyebilen Yurttaşlık Forumu çarpıcı geçen birkaç gün içinde hükümeti istifaya ikna etti, geçiş dönemi siyaseti işini Komünist Parti'nin daha ılımlı üyelerine teslim etti. Parti üyeleri ve medya muhalif harekete iltica etti. Muhalefet cephesi artık serbest piyasa fanatiği, liberal demokrasiye meyilli olanlara kadar farklı cenahlardan vatandaşları kapsıyordu. Havel geçiş döneminin cumhurbaşkanlığına atandı, ertesi yıl serbest seçimin yapılması planlandı. 1990 Haziran'ında Havel'in Yurttaşlık Forumu ile ittifak halinde olduğu Slovak muadili olan grup parlamentonun çoğunluğunu kazandı; Havel cumhurbaşkanı seçildi.

Havel makamının resmi debdebelerini reddederek, gayri resmi giyinerek ve kültürel çeşitlilik ile ahlaki netliği teşvik ederek devrim yönetiminin net ve ilgi çekici bir profilini sundu.[35] 1990 Ocak'ında ilk resmi ziyaretçisi avangart müzisyen Frank Zappa idi. Havel, Zappa'yı "Batı'yla Ticaret, Kültür ve Turizm Özel Elçisi" olarak atadı. 1990 Şubat'ında Amerika'yı ziyaret etti ve ABD Kongresi'nde yaptığı felsefi konuşmasında

* 1976 sonunda kaleme alınan ve 1977 Ocak'ında yayımlanan bildirge. (ç.n.)

** Havel yazılarında halkın komünist sistem altında "yalanla yaşamak" zorunda kaldığını ileri sürmüştü. (ç.n.)

35. David Remnick'in Havel profili için bkz. "Letter from Prague: Exit Havel, The King Leaves the Castle", *The New Yorker*, 17-24 Şubat 2003. https://www.newyorker.com/magazine/2003/02/17/exit-havel (Erişim Tarihi: 11 Mart 2018).

uluslararası stratejik bloklar sisteminin sona erdiği vizyonunu açıkladı; "Bilinç varlıktan önce gelir, Marksistlerin söylediği üzere tam tersi söz konusu değildir" diye konuştu.[36] Kuvvetle muhtemel meclislerinde "varlık" tartışması dinlemeye alışkın olmayan Kongre üyeleri ayağa kalkıp Havel'i çılgınca alkışladı.

Ancak bir hükümeti devirmek yönetmekten kolaydı ve elbette yeni cumhurbaşkanının parlamentodan daha az siyasi ve iktisadi nüfuzu vardı. İlk büyük sorun gözden düşmüş komünist hükümetin mensuplarının durumuydu. Bir yandan çoğu kişi için devlet partisiyle çalışmaktan kaçınmak mümkün değildi ve yıllardır çalışanları hem deneyim sahibiydi hem de ekseriyetle yönetimin teknik taraflarına hâkimdi. Diğer yandan komünist tahakkümüne karşı antipati yaygındı ve halkın çoğu sabık sisteme karşı büyük bir kızgınlık besliyordu. Parlamento komünist devletin kurbanları için bir şekilde onarıcı adalet tesis etmeye çalıştı ve sabık hükümetle işbirliği yapanların üst düzey görevlerde bulunmasını yasaklayan bir *aklanma* yasası geçirdi. Havel yasaya alenen muhalefet etse de kanunu imzaladı. Stratejik siyasi aktörler bu yasayı rakiplerini yıldırmak için kullandı.[37]

Ülke yönetiminde yaşanan zorluklarla Yurttaşlık Forumu içinde gerginlikler arttı. Havel'in müttefiki olduğu farz edilen isimlerden bazıları ekonomide piyasa odaklı sert kararlar alınmasını savunuyordu. Neoliberal reformlar toplumsal düzenin bozulmasına yol açtı, insanlar işsiz kaldı ve fabrikalara verilen devlet desteği kaldırıldı. Yurttaşlık Forumu dağıldı. Havel'in taban desteği herhangi bir siyasi gündeme değil şahsi popülerliğine dayanıyordu. Reformların özellikle de ülkenin doğu bölgesi Slovakya'da uygulanması zordu. Çek bölgesi çok daha müreffehti ve 1991 başlarında parlamento Slovakya'ya yapılan destek ödemelerine son verildiğini duyurdu. 1992'de Slovak

36. "Text of Havel's Speech to Congress", *The Washington Post*, 22 Şubat 1990. https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1990/02/22/text-of-havels-speech-to-congress/df98e177- 778e-4c26-bd96-980089c4fcb2/?utm_term=.480eddd52a16 (Erişim Tarihi: 11 Mart 2018).

37. Jeri Laber, "Witch Hunt in Prague", *The New York Review of Books*, 23 Nisan 1992. http://www.nybooks.com/articles/1992/04/23/witch-hunt-in-prague/ (Erişim Tarihi: 11 Mart 2018).

liderler kendilerine daha fazla özerklik tanıyacak bir çeşit konfederasyon yönetimi isterken yeni başbakan Václav Klaus ülke çapında merkezi kontrolün arttırılmasını talep etti. Hem Slovakların hem de Çeklerin Havel dahil çoğu karşı çıksa da bu tartışma Çekoslovakya'nın dağılarak iki ülkeye bölünmesine yol açtı. Çekya da, Slovakya da parlamenter demokrasi yolundan ayrılmadı ve Batı'yla iyi ilişkilerini sürdürdü ancak her iki ülkede de göçmen tehlikesine odaklanan popülist milliyetçi hareketler oluştu.

Bulgaristan

1989 Kasım'ında Sofya'da sokak protestoları başladığında Bulgar Komünist Partisi, partiyi ve ülkeyi otuz beş yıl yönetmiş lideri Todor Jivkov'dan hemen kurtuldu. Komünist Parti ismini değiştirdi ve 1990'da düzenlenen ilk meclis seçimlerini kazandı. Fakat kısa süre içinde iktidarı serbest piyasa fanatiği bir partiye kaybetti. Sanayinin özelleştirilmesi ve gizli polise getirilen kısıtlamaların kurumsallaştırılmasıyla toplumsal düzen yerle bir oldu, yenilenen komünistler iktidarı kısa bir süreliğine tekrar ele geçirdi. Art arda gelen seçimler piyasaya ve genel itibarıyla Batı'ya yaklaşıma ilişkin politikalarda çarpıcı bir değişim yarattı ve yolsuzluk kronikleşen bir sorun haline geldi. Otuz yıl sonra, Bulgaristan NATO ve Avrupa Birliği üyesi ve ülkede yakın dönemde sokak protestoları sonucu bir hükümet devrildi. İnsan hakları komünist yönetim dönemine nazaran kayda değer bir ilerleme kaydetmiş olsa da ülke hâlâ yolsuzluk ve organize suçun pençesinde.

Romanya

Romanya'da 1989'da başlayan demokrasiye geçiş süreci komşularıyla karşılaştırıldığında daha yıkıcı ve şiddetli geçti. Nikolay Çavuşesku'ya karşı hareket, muhalif komünistleri de bağrına basan yeni bir siyasi parti bünyesinde bir araya geldi. Düzen kurmak çözüm bulunamamış bir sorundu ama birden çok parti kurulmuştu ve bunlar idare sık sık el değiştirirken birbirleriyle rekabet halindeydiler. Ekonomik reformların her yerde olduğu gibi burada da yıkıcı etkisi oldu fakat Romanya her ne kadar

protestolarla karşı karşıya kalsa da, demokratik yönetim ile insan haklarının kurumsallaşmasını ve büyük ölçüde devamını sağladı.

Doğu Almanya

Komünist Parti 1989'da ilk gösterileri bastırmak için orduyu kullanmasına muhalefet ederek yıllarca kendisini yönetmiş Erich Hönecker'i koltuğundan indirdi. Hükümet kısa süre içinde hem siyasi hem iktisadi baskı altında çöktü, 1990 itibarıyla Batı Almanya ekonomiye istikrar kazandırmak ve demokratik bir geçiş sağlamak için maddi yardım teklif etmişti. Doğu Almanlar kitleler halinde hem siyasi hem de iktisadi sebeplerden dolayı Batı Almanya'ya göç etti. 1990 yılında iki Almanya birleşme müzakereleri yürüttü. Eskiden Doğu Almanya'yı teşkil eden bölge ülkenin geri kalanına nazaran yoksulluk çekiyor olsa da cömert bir sosyal refah devleti olan ve temel insan haklarının garanti altında bulunduğu Federal Almanya'nın istikrarlı bir parçası oldu.

Doğu Avrupa'daki çarpıcı ve son derece umut verici devrim anlarının üzerinden otuz yıl geçmişken bu hareketlerin neticeleri karışık olarak tanımlanabilir. Serbest piyasaya ve demokrasiye geçiş süreçleri zorluydu ve büyük ölçüde tamama ermedi. Komünist tahakkümü insan haklarını ve özgürlüğü susturmuştu fakat aynı zamanda demokratik yönetimle mücadele eden milliyetçi ve yabancı düşmanı hareketleri de bastırmıştı. Demokrasiye geçişe en hazırlıklı görünen Macaristan ile Polonya liberalizm karşıtı, parlamento üzerinden güç kazanmış kuvvetli hareketlere karşılık vermede zorlanmıştır. Yıkıcı dönüşüme dair iyimserlik zor ve çoğu kez sıradan ekonomi yönetme işiyle karşı karşıya geldi. Devlet komünizmini sona erdirmek kuşkusuz ileriye doğru bir adımdı ancak atılacak daha çok adım vardı.

Devrimci hareketleri kuşkucu bir gözle incelemek gerek. Bir lideri koltuğundan etmek son derece zor olsa da siyasi ve iktisadi sistemi yeniden inşa etmek çok daha zor. Demokratik hayallerin ülke yönetiminin gerçeklerine aktarımında kurulan ağlar, siyaset ve önceki rejimlerin yarattığı sorunların izi bulunur. Bir hareketin başarısını değerlendirmek için kısa ve uzun

vadeli kazanımları çözümlenmeli ve bu kazanımlar aktivistlerin esas niyetleriyle mukayese edilmeli. İlk reform dalgalarının karşılaştığı heyecanı sürdürmek kolay iş değildir ve devrimci hareketlere hayat veren umutları uygulamaya geçirme fikri de esin kaynağı görevi görmeli.

Devrimci değişikliği savunan gruplar daha istikrarlı siyasi ortamlarda varlığını devam ettirebilir fakat nadiren iktidarı ele geçirebilecek ciddi bir tehlike arz ederler; bunun yanında nadiren yönetme kapasitesi gösterirler. Toplumsal hareketler yönetici kurumlarda küçük çaplı değişiklikleri talep etmenin yanında çoğu kez politikalarda değişiklik yapılmasını savunmak üzere örgütlenir. Ancak istikrarı korumak ve istedikleri değişiklikleri uygulamak için mevcut devlet kurumlarına bel bağlar.

3. Bölüm
Protesto ve Politika

Florida valisi Rick Scott 9 Mart 2018 Cuma günü eyaletinde silah alımını biraz daha zorlaştıran bir yasa teklifini imzalayarak kanunlaştırdı. Yeni yasayla tüfek satın alımı için yaş sınırı 18'den 21'e yükseliyordu. Bu yaş sınırı tabanca için de geçerliydi ve aynı yasa genel itibarıyla satın almadan evvel üç günlük bir bekleme süreci getiriyordu. Ayrıca yarı otomatik tüfeklerin tam otomatik olarak kullanılabileceği ve geri tepme olmadan daha hızlı mermi ateşleyebileceği şekilde kullanılmasını sağlayan aparatın da satılmasını yasaklıyordu. Bunlara ek olarak bu yasayla devlet okullarına, daha sıkı güvenlik önlemleri uygulamak ve silahlı kolluk görevlisi görevlendirmek üzere kullanacakları bir bütçe veriliyordu. Son olarak eğitim müdürlüklerinin öğretmen-

ler arasından öğrencileri korumak için okulda silah taşımaya yetkili eğitebilmesi için de bütçeye erişim sağlanıyordu.[1]

Florida en başından beri kanuni yollardan silah edinmeye Amerika Birleşik Devletleri'nin nispeten gevşek standartlarına göre bile fazlasıyla rahat imkân sağlıyordu. Yerel yönetimler silah satın alma yahut taşıma haklarını düzenleyemez. Ruhsatı olduğu takdirde vatandaşlar gizli olarak silahını neredeyse her yere götürebilir ve tehdit amacı gütmediği sürece silahını gösterebilir. Nefsi müdafaa yasası tehlike altında hissedenlerin kendini silahla savunmasını yasallaştırıyor. Florida birçok şekilde Ulusal Tüfek Birliği'nin* (NRA) desteklediği yasaları yaygınlaştırması için en çok kazanım elde ettiği yer oldu.[2]

Fakat 2018'de Florida eyalet meclisi üyeleri lise öğrencisi aktivistlerin baskısına karşılık verdi. Bu öğrencilerin bazıları Vali Scott'ın yasayı imzaladığı törene katılacaktı. Haftalar öncesinde 19 yaşında bir genç Florida'nın Parkland kentinde Marjory Stoneman Douglas Lisesi'ne yarı otomatik tüfekle girdi ve 17 kişiyi öldürüp 17'sini de yaraladı. Eyaletin en iyi liselerinden biri olan Stoneman Douglas Lisesi'nde göreceli varlıklı çevrelerden gelen aydın ve son derece kendinden emin gençler eğitim görüyordu. Bu hadiseden sağ kurtulan öğrenciler kısa süre içinde aktivizme atıldı.

Her şey sosyal medyada kullanılan #BirDahaAsla** etiketiyle başladı. Bu etiket hadiseden sağ kurtulan öğrencilerin, yaşıtlarının böylesi bir trajediyi yaşamaması için ne kadar kararlı olduğunu gösteriyordu. Ayrıca bu liseli gençler bir strateji geliştirdi: Silahlara erişimin kolaylaştırılmasını savunan, silah üreticileri ve silah sahiplerini temsil eden kuvvetli bir lobi olan

1. Yasanın detayları için bkz. Maggie Astor, "Florida Gun Bill: What's in It and What Isn't", *The New York Times*, 8 Mart 2018. https://www.nytimes.com/2018/03/08/us/florida-gun-bill.html (Erişim Tarihi: 13 Mart 2018).

* (İng.) *National Rifle Association.* (ç.n.)

2. Mike Spies, "The N.R.A. Lobbyist behind Florida's Pro-Gun Policies", *The New Yorker*, 5 Mart 2019. https://www.newyorker.com/magazine/2018/03/05/the-nra-lobbyist-behind-floridas-pro-gun-policies
(Erişim Tarihi: 14 Mart 2018).

** Orijinal etiket için bkz. #NeverAgain. (ç.n.)

NRA'yı itibarsızlaştıracak ve destekçilerinden yoksun bırakacaklardı. Parklandlı gençler silahlanmanın kontrolü için kendi şehirlerinde bir miting düzenledi ve otobüsle eyaletin başkenti Tallahassee'ye gitti. Olaydan sağ kurtulan öğrencilerden birkaçı televizyona çıktı, gazete ve dergilere demeçler verdi. ABD Başkanı Beyaz Saray'da toplu katliamdan sağ kurtulanların acılarını ve reform önerilerini dinleyeceği bir "buluşmaya" ev sahipliği yaptı. *CNN* kanalı okullardaki şiddet tehlikesinin tartışılacağı bir "yerel toplantı" düzenleyerek öğrencileri seçilmiş yetkililer ve NRA'dan bir temsilci ile bir araya getirdi. NRA evvelden, pencerelere kalın camlar takılarak ve silahlı güvenlik görevlileri atanarak okulları "kolaylıkla hedef alınmaktan çıkaracak" eylemler yapılması stratejisini önermişti. Öğrenciler bu öneriyi reddetti; silaha erişimi zorlaştırmak istiyorlardı.

Toplu katliamlar ABD'de rahatsız edici derecede sık görülen bir olay haline geldi, okullarda saldırılar görüldü ve saldırılara verilen karşılıklarda ortak bir üslup gelişti. Trajik hadise yaşandıktan sonraki günlerde kurbanların aileleri ve saldırıdan sağ kurtulanlar yas tutar ve silahların daha sıkı düzenlemeye tabi tutulması çağrısında bulunurken siyasi liderler üzüntülerini ifade eder ve "kalbim ve dualarım sizinle" mesajı gönderir. NRA sessizliğini korur ve o hassas dönem, büyük ölçüde yasama sürecinin karmaşasında reform çabalarının sönmeye yüz tutmasıyla geçer.[3] Ulusal çapta bir neticesi olmazdı; bazı eyaletler silaha erişimi zorlaştıran mütevazı değişiklikler yaparken diğerleri aksi yönde yasalar çıkarırdı. Florida ikinci kategorideki eyaletlerdendi.

Fakat Stoneman Douglas Lisesi'nde yaşanan katliamın, Parklandlı liselilerin altını çizerek ve defalarca ifade ettiği dehşeti işleri bu kez değiştirdi. Silah kontrolünü savunan aktivistlerin üst üste gelen onca trajik katliamın etkisiyle kalıcı örgütler teşkil edebilmesi ve meselenin kamuoyunun dikkatini çekmesi bu değişiklikte rol oynamıştı. Ne var ki bu aktivistler olmasaydı halk ardı arkası kesilmeyen katliamlara dair daha zor farkındalık

3. Eulalie J. Laschever ve David S. Meyer, "Growth and Decline of Opposing Movements: Gun Control and Gun Rights, 1945-2015", *Mobilization: An International Quarterly*, 26. Sayı, I. Cilt, 2021.

kazanırdı; aktivizm her bir katliamın dehşetini daha görünür kıldı. Bunun yanında Parklandlı liselilerin başarısı kendi stratejilerinin ürünüydü: Öğrenciler tartışmaların hususi yasama reformları ya da belirli silahlar gibi detaylarında kaybolmak yerine siyasetçilerin seçim kampanyalarında NRA'nın parasını kabul etmekten vazgeçmesini talep ederek bu kuruluşun menfi nüfuzunu vurguladı.

Sesini duyuran ergenlerin ve destekçilerinin görünür baskısı, Floridalı kanun yapıcıları önceki tavırlarının aksine karşılık vermeye sevk etti ve kanuni olarak verilecek karşılıklar son derece önemliydi. Ne var ki atılan ilk adım büyük olmadı. Florida, katliamı yapan saldırganın kullandığı yarı otomatik tüfek gibi saldırı silahlarına ya da doğrudan katilin kullandığı model olan AR-15'e* yasak getirmedi. Eyalet ne yüksek kapasiteli şarjörlere düzenleme getirdi ne de satın almak isteyenlerin sabıka soruşturmasını sıkılaştırdı. (Ruhsatlı silah satıcıları müşterilerin sabıkasını kontrol etmek zorundadır fakat özel satışlarda böylesi bir tahkikat bulunmuyor.) Eyaletin ilk adımı, tarihte ilk kez NRA'nın desteklediği eyalet temsilci ve senatörlerini, bir yandan kendi çalışmalarının okulları korumak üzere eğitimli ve silahlı personel sağlayacağını vurgularken diğer yandan bazı mütevazı değişiklikleri desteklemek durumunda bırakan bir taviz oldu. Bu, Parklandlı gençlerin istediğinden çok daha küçük bir adım olsa da silahlanma hakkı taraftarlarının beklediğinden daha büyük bir tavizdi. Bu esnada liseli aktivistler ulusal çapta bir günlük okul grevi ve Washington D.C.'de büyük miting planlarını devam ettirdi. Öğrenciler ayrıca yaşları tutar tutmaz kendilerine kimin destek verdiğini ve kimin onları yüzüstü bıraktığını anımsayarak oy haklarını kullanmaya kararlı olduklarını yineledi.

Amerika'da silahlanma hakkının düzenlenmesine dair süregelen mücadelenin bir parçası olan bu hadise toplumsal hareketlerin etkilerine ve siyaset inşası sürecine ışık tutuyor. ABD'de ateşli silah politikasının kapsamlı değişim süreci on yıllardır süren, meselenin iki yanında da kararlı aktivistlerin bulunduğu bir

* İlk kez ABD'li *Colt* firmasının ürettiği hafif yarı makineli tüfek. Birçok toplu katliamın aracı olmuştur. (ç.n.)

siyasi mücadeleydi ve Parklandlı aktivist öğrenciler bu mücadelenin bir parçası oldu. Bireysel silahlanmanın önlenmesine karşı olan muhafazakâr Cumhuriyetçi Parti üyelerinin kontrolündeki Florida eyalet meclisinin silahlanmaya dair önceki kanaatinden nasıl vazgeçebildiğini ve bu meclis üyelerinin nasıl ve neden silahlanmanın düzenlenmesine dair kanaatlerini değiştirebildiğini sorarak bu karmaşık siyasi sürecin nasıl işlediğine yönelik fikir edinebiliriz.

Politika Reformu ve Demokrasi

Demokratik yönetimler halkın çıkarlarına, en azından bu çıkarlar örgütlendiğinde, karşılık vermek üzere şekillendirilmiştir ve bunun sonucunda izlenen politikalarda büyük değişiklikler nadiren görülür. Örgütlü gruplar ve seçmenler kendi hususi yöntemlerine bağlıdır ve yaşanan herhangi bir değişiklik, mevcut durumla baş etme yöntemlerini bulmuş kişileri kızdırma riskini taşır. İşin tuhafı demokratik uygulamaların siyaset üzerinde genelde kurumsal olarak muhafazakâr etki yaratmasıdır. Tüm tarafların tercihleri hesaba katıldığında değişikliği savunmak daha zordur. Bu, çoğu insanın ya da grubun mevcut politikalardan memnun olduğu anlamına gelmez; aksine bu politikalar eyleme geçmiş güçlerin dengesini temsil eder ve politika değişimi dengeyi tehdit etmeden gerçekleşemez.[4]

Toplumsal hareket değişimi savunmanın yetersiz fakat bazen etkili bir yoludur. Amacına ulaşmak için mevcut güçlerin eşitliğini bozar, hususi taraf veya çıkarları dahil eder yahut dışarıda bırakır ve mevcut siyasetçilerin saiklerini değiştirir.

Seçimle göreve gelen yetkililerin her biri farklı ağırlığı olan bir dizi hedef ve sınırlamaları idare eder. Bazıları hakikaten hizmet etmek için, bazıları tercih ettiği politikaları geliştirmek için, bazıları da makam mevki kazanmak için siyasete girer. Ancak herhangi bir şeyi başarmak için koltuğuna sahip çıkmalı, kendisini seçimle o koltuğa oturtanları memnun etmelidir. Hususi bir meselede tavır ortaya koyarak bir hedefe ulaşılabilir

4. Frank R. Baumgartner ve Bryan D. Jones, *Agendas and Instability in American Politics*, University of Chicago Press, 1993.

fakat aynı zamanda amaçlarından bir başkasını tehdit edebilir. Hemen hemen her zaman en güvenli ve kolay olan statükoyu sürdürmektir. (Değişimin önünü almaya çalışan hareketlerin başarı şansının yeni bir şeyi ileri sürenlerden daha iyi olmasının sebeplerinden biri budur.)

Bu, siyasetçilerin ferasetli politikalar tasarlamak ve uygulamak istemediği anlamına gelmez, demek istediğim şu: Başarılı siyasetçiler, politika değişikliklerinin akılcılığı ve etkinliğinden fazlasını düşünmelidir. Toplumsal hareketler, çözüm tasavvuru ve hususi çözümlerin maliyeti ile riskleri üzerinde etkili olabilir. Demokratik yönetimlerde değişim sürecini genel itibarıyla değerlendirerek Parklandlı gençlerin ya da herhangi bir toplumsal hareket veya hak savunucusu grubun nasıl etkili olduğunu anlamaya başlayabiliriz.

Toplumsal hareketler, kaybeden ya da kaybedeceğinden endişe eden kesimlerin çıkarlarını temsil eder. Eylem yapmak için sokaklara dökülenler genelde politika üretebilecek bir mevkide olmayan insanlardır. Hareketler, kurumları çok çeşitli yollarla etkiler fakat bu yolları anlamak için siyasetin temel kurumları dahilinde nasıl etkili olunacağını düşünmek gereklidir. İşe toplumsal hareketlerin politikalarda, yani hükümetlerin yaptıkları ve yapmadıkları her şeyde, değişiklik yaparken kullandığı en az dört farklı *tekniği* tanımlayarak başlayabiliriz.[5]

İlk husus şu ki, demokratik hükümetler seçimle iş başına gelen yetkililerin seçmenlerinin örgütlü olarak dile getirdiği şikâyetlerine karşılık verdiği fikrine dayanır. Eğer bunu yerine getirmezlerse seçmen onları makamından alır, daha duyarlı birini onların *yerine geçirir*. Demokrasilerde bu genelde seçimlerle gerçekleşir fakat toplumsal hareketler de seçilmişlerin görevden alınmasını sağlamaya çalışmış veya onları istifaya zorlamıştır. Toplumsal hareketlerin seçim kampanyalarında doğrudan etkisi büyük ölçüde uç noktalardan, ajandaları belirleyerek, bağış toplayarak, seçmenleri harekete geçirerek olmuştur ancak bu uç noktalar kıymetli olabilir. Demokrasisi işleyen ülkelerde

5. David S. Meyer, *The Politics of Protest: Social Movements in America*, 2. Baskı, Oxford University Press, 2014.

düzenlenen seçimler nadiren büyük farkla sonuçlanır. Etkin bir şekilde rekabet eden siyasi partiler siyasette yer edinmek ve seçmenleri kazanmak yani galip gelmek için çaba gösterir. Toplumsal hareketler rekabet halindeki partiler arasındaki dengeyi değiştirebilir ve rakiplerini devre dışı bırakarak hareket ile bir araya gelebilecek ve onların taleplerini dikkate alabilecek seçilmiş yetkililer lehine bu dengeyi değiştirdiklerinde siyaset üzerinde etkili olma şansları farklı bir boyut kazanır.

İkinci olarak, bu marjinal etki tehdidi *dönüşüme* yol açabilir, yani seçilmiş yetkilinin bir politikaya dair duruşunu değiştirmesi sağlanabilir. Gönülsüz bir vekil ya da yöneticiye hareketin fikirlerinin ya da destekçilerinin gücü gösterildiğinde siyasetçi değişmeden politika inşa eden sistemin yapısı değiştirilmiş olur. 1980'de George H. W. Bush'un kürtaj hakkına karşı çıkma kararı ya da 1983'te Jesse Jackson'ın kürtaj hakkını savunan bir tutum belirleme kararı gibi fikir değiştirmelerinin bir hesap sonucu mu ya da samimi bir vicdan muhasebesiyle mi gerçekleştiğinin belirlenmesi o kadar önemli değil. Her iki politikacı da partisinin başkan adaylığı için uygun bir namzet olmak adına tutumunu değiştirmek zorunda hissetmişti. Tabii bu, tutumlarını samimi olarak değiştirmedikleri anlamına gelmez. Hakikaten partisine avantaj kazandırmak için kayıtsızca bir hesap yaparak politika değişikliği tasarlamış birinin yeni taraf değiştirmesinden gelen şevki sergilemesi ve belki de kurumsal politikada daha etkin ve stratejik işlev görebilmesi mümkündür.

Seçimle iş başına gelen yetkililer, politika tercihlerindeki aleni değişikliklerden daha yaygın görüldüğü üzere, çok dikkat çeken bir meseleyi yapılacaklar listesinin sonlarından en başına getirerek daha kurnaz bir şekilde önceliklerini değiştirebilir. Her şeyde olduğu gibi yasama faaliyeti de kısıtlı bir zaman içerisinde gerçekleştirilir ve önceliklerde yapılan daha ince bir değişiklik çevre, silahlanma ya da sağlık politikasını yasama gündeminin en önüne yerleştirebilir. Bu bir nevi yasama sürecinin tahsisinde değişikliğe gidilmesidir.[6]

6. Richard L. Hall ve Frank Wayman, "Buying Time: Moneyed Interests and the Mobilization of Bias in Congressional Committees", *American Political Science Review*, 84. Sayı, 1990.

Üçüncü olarak, bir hareket dahilinde çalışan aktivistler yeni bir politika sahası, kurumsal bir alan ya da ağı yaratması için hükümete baskı yapabilir. Bu da karar alıcı kişi ve kurumların oluşturduğu ağın yapısını büyük ölçüde değiştirebilir. Silahlanmanın Kontrolü ve Silahsızlanma Teşkilatı, Çevre Koruma Teşkilatı ya da Tarım Bakanlığı gibi yeni teşkilat ya da kuruluşların oluşturulması, önceden sadece değişen tercihlere, seçmen bölgelerine ve seçilmiş yetkililerin yeteneklerine yani hususi şartlara bağlı olarak temsil edilmiş meselelerin resmi ve kalıcı olarak göz önünde olmasını garantiler. Hükümetin belirli meseleler veya görüşlere alan açması söz konusu hususlara dair siyasi eylemde bulunulması ihtimalini doğurur. Siyasetçiler sadece politik sorunlara ve gündeme yeni gelen meselelere değil aynı zamanda toplumsal hareketler üzerinden eyleme geçmiş kitlelerin hedefe yönelik çabalarına cevaben de yeni alanlar açar. Bu alanlar bir kere açıldıktan sonra kendi yaşamlarını, kitlelerini ve odaklarını geliştirir. Bunun çarpıcı örneğini Jimmy Carter döneminde eğitime, George H. W. Bush döneminde de gazilerle ilgili bakanlık seviyesinde kurumların oluşturulmasında görebiliriz. Başkan Lyndon Johnson, Büyük Toplum programlarının mihenk taşı olarak İskân ve Kentsel Kalkınma Bakanlığı'nı kurdu. Bakanlık yurttaş hakları hareketi ile 1960'ların başlarındaki kent ayaklanmalarına cevaben kurulmuştu ve toplumsal refahın sürdürülebilmesi ile kentsel kalkınma programlarına kurumsal bir alan sağlıyordu. Esasen kurumlar genel itibarıyla onları meydana getiren kararlılık anlarından çok daha uzun ömürlü olur.

Bürokratik kaynakların yeniden dağıtımı hareket etkisini yansıtır. 20. yüzyıl sonlarında Yeni Zelanda ve Avustralya dahil bazı demokratik ülkeler iklim değişikliğiyle mücadele etmek için bakanlıklar kurdu.[7] Bu yeni kurumlar devletlerin halihazırda daha genel çerçeveli çevre koruma ve doğal kaynaklara tahsis

7. Avusturalya'nın iklim değişikliği politikalarının faydalı bir tarihine devletin şu sitesinde erişilebilir: Anita Talberg, Simeon Hui ve Kate Loynes, "Australian Climate Change Policy to 2015: A Chronology", 2016. https://www.aph.gov.au/About_Parliament/Parliamentary_Departments/Parliamentary_Library/pubs/rp/rp1516/Climate2015 (Erişim Tarihi: 14 Kasım 2020).

edilmiş kuruluşlarına ilave oldu. İklim değişikliği bakanlıkları hırslı politikacılar için bu küresel mesele üzerine çalışarak kariyerlerini inşa edebileceklerinden dikkat çeken bir makam oldu. Ayrıca bu bakanlıklar aktivistlere ve toplumsal hareketlere kurumsal bir hedefin yanında cesaretlendirecekleri, yönlendirecekleri, kuvvetlendirecekleri ve çabalarına karşılık veren birer kurum teşkil etti.

Son olarak toplumsal hareketler, mevcut politika tekelini içerisine yeni personel ve usuller yerleştirerek *yeniden yapılandırabilir*. Weed'in mağdur hakları hareketi* anlatısı önceden mahkemede izleyici olarak bulunan aktörlerinin varlığının son dönemde kurumsallaştırılmasının nasıl sadece mahkemede değil parlamentolarda yaşananları da değiştirdiğini gösteriyor.[8] Aktivistler mağdurların dava süreci ve davanın nihai sonuçlarıyla doğrudan alakalı olduğu fikrini savundu. Bu yargıçları, mağdurları mahkemeye dahil etmeye teşvik ediyor. Ayrıca yalnız devam etmekte olan dava için değil daha genel itibarıyla hareketin fikirlerinin yayılmasında da önemli rol oynuyor. Spor hekimi Larry Nassar yedi cinsel istismar vakasında suçunu kabul edince Yargıç Rosemarie Aquilina, Nassar'a mahkemede itirafına dahil olmayanların da aralarında bulunduğu mağdurlarının verdiği ifadeleri dinletti. Birkaç gün boyunca 156 kadın Nassar'ın muayene masasında yaşadıkları cinsel saldırıları ve istismarın sağlıklarını nasıl etkilediğini anlatırken kendisi bunları dinledi. Yargıç Aquilina, Nassar'ı şiddetle kınadıktan sonra doktorun hayatının geri kalanını hapiste geçireceği bir cezaya çarptırıldığını ilan etti.[9] Yine de mahkemede verilen ifadeler yargıcın hukuki kararını şekillendirmekten ya da mağdur kadınları rahatlatmaktan daha önemli bir işleve sahipti. Ana akım medyada ülkenin dört bir yanında günlerce süren ifadelerin aktarılmasının genel olarak cinsel istismara karşı toplumsal yaptırım ve ihtar niteliğinde etkisi oldu.

---

* (İng.) *Victims' rights movement*. (ç.n.)

8. Frank J. Weed, *Certainty of Justice: Reform in the Crime Victim Movement*, Aldine de Gruyter, 1995.

9. https://www.cnn.com/2018/01/24/us/larry-nassar-sentencing/index.html (Erişim Tarihi: 14 Kasım 2020).

Benzer şekilde Nancy Matthews'un feminist, tecavüzle mücadele hareketi analizi, feministlerin tecavüze karşı siyasi olarak örgütlenmesinin nasıl politikaların içeriklerini ve uygulamalarını değiştirdiğini ve yeni kurumların, Tecavüz Kriz Merkezleri'nin, tesis edilmesini sağladığını ortaya koyuyor.[10] Tecavüz Kriz Merkezleri cinsel saldırı mağdurlarına doğrudan hizmet sağlamanın yanında, en azından başlangıçta, politika savunuculuğu ve politik yönden farkındalık kazandırmaya yönelik yeni kurumlar teşkil etti. Örgütlü hareketler kurumların içinde yürüyecek* ve bu esnada onları içeriden değiştirecek aktivistleri eğitir ve destekler. Lee Ann Banaszak 1970'li yıllardaki feminist hareketin ana akım devlet kurumlarında görev alan ve böylelikle kurumların faaliyetlerini değiştiren aktivistleri eğiterek etkili olduğu saptamasını yapıyor.[11] Bu örneklerdeki aktivistler esasen alandaki önyargıları değiştirmek için siyasi bir çatışmanın kapsamını genişletti.

Dikkat Çekme Yarışı: Gündem Belirleme

Parklandlı öğrenci aktivistlerin silahlı şiddete dikkat çekmek için arkadaşlarının cinayetini kullanması, siyasetçilerin etliye sütlüye bulaşmama politikasını fazlasıyla zorlaştırdı ama imkânsız hale getiremedi tabii. Öğrencilerin ilk adımı kendilerini temsil eden siyasetçilerin sorunu kabul etmesini sağlamak oldu.

Dikkat çekmek kolay iş değildir.[12] Siyasi kurumlarda, ana akım medyada, örgüt gündemlerinde ve insanların yaşamında her kaynak gibi dikkat de kısıtlıdır. Bu öğrenci aktivistler vakitlerini silahlanma politikalarına adadıklarında cebir çalışmaya,

10. Nancy Matthews, *Confronting Rape: The Feminist Anti-Rape Movement and the State*, New York: Routledge, 1994. [Ayrıca bkz. Gornick, Janet C. ve David S. Meyer (1998), "Changing Political Opportunity: The Anti-Rape Movement and Public Policy", *Journal of Policy History* 10: 367-98.]

* 1960'lı yıllarda Alman öğrenci lideri Rudi Dutschke'nin Mao'nun uzun yürüyüşüne atıfta bulunarak ortaya attığı, devrim için mevcut kurumsal yapı içerisinde *uzun bir yürüyüşün* gerekli olduğu görüşü. (ç.n.)

11. Lee Ann Banaszak, *The Women's Movement Inside and Outside the State*, Cambridge University Press, 2010.

12. Stephen Hilgartner ve Charles L. Bosk, "The Rise and Fall of Social Problems: A Public Arenas Model", *American Journal of Sociology*, 94. Sayı, 1988.

enstrüman çalmaya ya da roman okumaya ayıracakları zaman azalmıştı. Silahlanma politikası ve okul güvenliğine dair eğitim alırlarken gösterdikleri gayretler yüzünden başka şeylere zaman ayırma şansları kalmadı. Sadece öğrencileri değil herkesi kendileri gibi bu meseleyi öncelik olarak belirlemeye çağırdılar. Ana akım medyanın silah şiddeti meselesine daha geniş yer vermesini ve siyasetçilerin sorunu incelemesini talep ettiler. Buna "gündem belirleme" deniyor. Toplumsal hareketler öncelikleri yeniler ve zaman yaratır. Öğrenciler kendi önceliklerini yeniden düzenleyerek siyasetçileri de kendi ve kurumlarının vakitlerini tahsis etme yöntemlerini değiştirmeye sevk ettiler.

Öğrenciler sosyal medyada çalışmalarını sürdürürken okurların zamanlarını talep etti. Saldırının dikkati bir anlık kendi üzerlerine çekmesinden istifade etmeye ve o anı uzatmaya çalıştılar. Televizyon ve gazeteler gibi ana akım medya mensupları onları haber yaptığında öğrenci aktivistler önceden başka meselelere ayrılan zamana yön verdi. Florida meclisine ulaştıklarında zamanın son derece kısıtlı olduğunu göreceklerdi. Florida meclisinin yasama yılı kırk günden ibaretti ve bu süre boyunca siyasetçiler bu eyaletteki geniş ve kapsamlı tüm sorunların üzerine eğilebiliyordu. Genç aktivistler kısıtlı bir kaynağı yani kamuoyunun dikkatini kendi sorunlarına çekmek için rekabet ediyordu.

Birkaç vekilin silah kontrolü meselesiyle yakından ilgilenmesi mümkün olsa da çoğu bu problemin kendilerini meşgul edeceğini düşünüyordu. Normalde yapılması beklenen şey silahlı saldırı ve öğrencilerin yol açtığı karmaşaya bir son verilmesi için bir şeyler yapılmaya çalışılması olurdu. Ve genelde bir sürü problem ve baskı arasındaki hassas dengeyi yeniden tesis etmeye çalışırken mümkün olduğunca az adım atmak isteyeceklerdir. Ortaya çıkan yasa Floridalı siyasetçiler için büyük bir sapmaydı fakat silahlı şiddet tehdidinin kontrol altına alınması yolunda önemli bir adım atılmamıştı. Yasa aktivistlerin taleplerinin yanından bile geçmiyordu fakat öğrencilerin protestoları başlamadan önceki süreçte bu kadarı dahi mümkün değildi. Öğrenci aktivistlerin teklif ettiğinin de devrim niteliğinde veya yenilikçi olmadığını not düşmek gerek. Esasen gençler silahlanmada gü-

venliği savunan aktivistlerin yıllardır üzerinde çalıştığı politika reformlarını destekliyordu.

Peki, politikacılar nasıl diğer tarafa geçti yani silahların düzenlenmesine vakit ayırma konusunda nasıl fikir değiştirdi? Bizzat silahlı saldırıdan ziyade öğrenci aktivistler vekilleri etkileyen güç dengesini sarstı. Öğrenciler eyaletin başkenti Tallahassee'ye geldiğinde beraberinde kamuoyunun ilgisini de getirmişti. Vekillerle bir araya geldiklerinde haber kameraları onları takip etti ve vekiller öğrencilerle buluşmaya vakit ayıramadığında aktivistler kameralara dönerek bunu ilan etti. Genç aktivistlerin gayretleri siyasetçileri normal şartlarda gayet kolaylıkla kaçınacakları meseleleri ve politikaları tartışmaya zorladı.

Toplumsal hareket protestoları vatandaşları, medyayı ve siyasetçileri söz konusu sorunlara dikkatini vermeye sevk eder. Böylelikle aktivistler sadece soruna değil o sorunu nasıl tanımladıklarına da dikkat çekerler. İkinci olarak toplumsal hareketler alternatif politikalar teklif edebilir. Parklandlı gençlerin meselesinde bu politikalar silahlara erişimin sınırlandırılmasına ilişkindi. Öğrenciler taarruz silahlarının yasaklanmasını ve tehlikeli görünen bireylerin silahlara erişimine toptan kısıtlama getirilmesini istiyordu. Etkili protesto stratejileri dikkatleri bu çözümlerin üzerine çekebilir; uygunluğu ve etkinliğine dair kamuoyu önünde tartışmaları başlatabilir. Önerileri reddeden siyasi rakipler neden reddettiklerini açıklamak ve kendi alternatiflerini ileri sürmek zorunda kalır.

Üçüncü olarak toplumsal bir sorunu vurgulamak diğer aktivistler ve akademisyenler gibi başka insanlara da söz konusu soruna çözüm bulma ilhamı verir. Siyasetçiler protestocuların taleplerini reddetse bile ileri sürdükleri sorunu kabul edecek ve destekleyecek başka alternatif politikalar arayacaktır. Bu örnekte bu alternatiflerin taarruz silahlarını veya 18-20 yaşlarındakilerin silah edinmesini yasaklamak gibi bazıları, öğrencilerin talep ettiğinden daha hafifti. Öğretmenleri silahlandırmak gibi öneriler ise öğrencilerin taleplerinin tam tersiydi. Toplumsal hareketler fark yarattığında dahi aktivistler her zaman taleplerini elde edemeyebilir.

Dördüncü olarak, toplumsal hareketler toplumsal bir soruna dikkat çekerek ve siyasetçilerin reform yapmaya direndiğini gözler önüne sererek, yönetim içindeki destekçilerini daha fazla adım atmaya teşvik eder. Vergi, sağlık hizmetleri ve çevre sorunlarına ilgi gösteren Florida eyalet meclisi üyeleri seçmenlerinin silah meselesine önem verdiğini görecektir. Bu meseleye önem verdiğini gösteren seçmenler kuvvetle muhtemel gelecek seçimlerde oy vermeye, seçim kampanyalarına bağışta bulunmaya ve hatta belki de bu kampanyalarda çalışmaya daha meyillidir. Siyasetçi ayrıca ana akım medyanın da sorunla ilgilendiğini görür. Yani bu bir siyasetçinin fikrini değil önceliklerini ve kararlılığının gücünü değiştirme meselesidir.

Beşinci olarak, muhalifler harekete karşı çıkmanın ters tepeceği endişesine kapılabilir. Silahlanma kontrolü savunucuları silahlanmayı destekleyenlere karşı yarışabilir, maddi destek verebilir veya başka ihtilaflı meselelere dalabilir ya da sürekli arayabilir veya ziyaret edebilir. Silahlanma hakkı savunucusu sergilediği duruşun kendisine nelere mal olabileceğini fark ederek savunmaya geçecektir. Bunu Florida'da olduğu gibi muhalefetini yumuşatarak ya da alternatif çözüm sunarak yapabilir. Ya da aksine katı bir tutum sergileyebilir ve silahlanma hakkını savunabilir. Meselenin kamuoyu önünde tartışılması sürecini şekillendirmeye devam eden ve fiilen meselenin önemini arttıran bu savunmalar da önemlidir.

Altıncı olarak, etkin protestolar tartışmaya dahil olan her şeyin imajını ve önemini değiştirir. Parklandlı protestocular NRA'yı hedef alarak siyasetçilerin bu geniş ve kuvvetli çıkar grubundan artık bağış almamasını talep etti. Hiçbir vekil bu talebe rıza göstermese bile, ki böyle olması muhtemeldir, bu kurumdan destek almaya devam edenler NRA'dan gelen paranın yararına karşı fiilen bir bedel olarak ek tahkikata maruz kalabilir. Keza NRA'nın ileri sürdüğü her teklif de daha titiz bir incelemeye tabi tutulacaktır. Protestocular o anda bir şey kazanamasa da rakiplerini hedef alarak onların kendi inisiyatifini sürdürmesini çok daha zorlaştırmış olacaktır. Hakikaten de Parklandlı gençler protestolarına başladığında ABD Kongresi'nin bir kamarası

halihazırda NRA'nın desteklediği, bir eyalette gizli silah taşıma ruhsatı bulunan kişinin ruhsatından tüm eyaletlerde istifade edebilmesini sağlayan, ulusal çapta geçerli bir yasayı geçirmişti. Protestolar ülke çapında haberlere ulaştığında bu teklifin şansı oldukça azaldı. Senatonun yasayı gündeme bile almaması silah güvenliği aktivistleri hanesine bir zafer olarak yazılabilirdi; gerçi zaferden ziyade beraberliğin sağlandığı söylenebilir. Başarılı protestolar sadece mevcut politika tartışmalarını değil ileride yaşanacak olanları da etkiler.

Basitçe demokratik siyasetin temellerini şöyle gözden geçirebiliriz. Vekiller seçmenlerin menfaatlerini ve tercihlerini temsil etmeleri için seçilir. Etkili protestolar vatandaşları protesto etmekten fazlasını yapmaya yani hükümette kendilerine karşı hareket edenleri değiştirmeye sevk eder. Seçmen doğrudan vekilleri seçimle yerine başka temsilciler getirerek değiştirebilir ya da karşıt siyaset izleyenleri etkileyebilir, muhalefeti yumuşatabilir.

Tabii siyasi figürlerin savundukları şeyleri veya benimsedikleri duruşu değiştirdiklerinde bunu örgütlü hareketlerin ısrarlı talepleri ya da tehditlerine atfetmesi pek mümkün değil. Başarılı bir siyasetçinin silahlara kolay erişilebilmesini olumlu yorumlarken bir toplumsal hareketten çekindiği için bu politikayı uygulamayacağını halka açıklaması beklenemez. Fakat aynı siyasetçinin yeni gelişmeler ve edindiği bilgilere cevaben meseleyi itinayla değerlendirdikten sonra fikrini değiştirdiği açıklamasını getirmesi gayet mümkündür. Bu tarz fikir değişikliklerinin samimiyetinden şüphe etmemize gerek yok. Toplumsal hareketler siyasi saikleri aktivistlerin yetkilerden beklediği ahlaki seçimlerle uyumlu hale getirir.

İfade edildiği üzere politika fikir birliğinden çok dengeyle tarif edilir. Çoğu alanda vekil, bürokrat ve hak savunucuları dahil sınırlı sayıda siyasi figür düzenli olarak tartışmaların ekseriyetinin içindedir. Siyasi süreci basitleştirmek ve sadeleştirmek gerekirse siyasi figürler ve bürokratlar ekseriyetle muhtemel ajandalarının dar bir alanına kendilerini sınırlandırarak tahmin edilebilir şekilde davranır. Toplumsal hareketler siyasi reformları etkilemek için siyasi düzeni bozacak yollar

bulmalıdır. Siyasi ajandayı ve düşünülen siyasi alternatiflerin kapsamını genişletme, savundukları meselelere dikkat çekme yöntemleri aramalıdır.

Toplumsal hareketler politikaları müstakil fakat birbiriyle bağlı üç şekilde etkileyebilir. İlk olarak ajandaya yani masaya yatırılan sorunlar ve muhtemel çözüm önerilerinin kapsamına tesir edebilir. İkinci olarak karar alma mekanizmasının yapısını etkileyebilir. Bunun için bir soruna dair alınan kararlarda farklı siyasetçilerin rol oynaması için sorunu başka şekilde tarif edebilirler. Örneğin uyuşturucu kanununda reform yapılmasını savunanlar uyuşturucunun yasallaştırılmasını bir adli politika yerine iktisadi politika olarak tanımlamaya çalışabilir. Bu hususta başarılı olurlarsa konuya dair karar alacak siyasetçiler ve değerlendirme yapacak uzmanlar değişir. Üçüncü olarak toplumsal hareketler konuyla ilgili karar alma mekanizmasında bulunan siyasetçileri değiştirebilir. Temsili bir demokraside bunu yapmanın en bariz yolu yerine başka siyasetçiyi oturtmaktır. Bu genelde seçimle yapılır ve karşıtlar sandıkla indirilip yerine müttefikler getirilir. Nadiren de olsa toplumsal hareketler siyasi müttefiklerini karşıtlarını devirmeye ikna edebilir. Bunu gerçekleştirme tehdidi dahi önemlidir. Toplumsal hareketler ikna edebilme ve insanları eyleme sevk eden saikleri harekete geçirme gücünü sergileyerek iktidardakilerin fikrini değiştirebilir. Bazen bunu, kendilerine karşıt olan bir siyasetçinin bir politikaya dair duruşunu değiştirmeye ikna ederek yapar. Ancak genelde protestonun gücü, bir politikacının benimsediği duruşa ya da bir meseleye duyduğu bağlılığı değiştirebilir; müttefiklerin kararlılığını kuvvetlendirebilir ve şiddetle karşı çıkanların duruşunu zayıflatabilir.

Politika Arenaları

Toplumsal hareketlerin potansiyel etkisi ve politikaları etkileme yolları, politikanın çeşidine göre değişiklik gösterir. Hareketin etkili olabilmesini sağlayan kurallar, usuller ve yolların yanında vatandaşların örgütlenerek ses getirme ihtimali de politikaya özgüdür. Politika kurumların yaptığı ve yapmadığı

şeylere verilen isimdir. Toplumsal hareketler söz konusu olduğunda ekseriyetle kastedilen ulusal ve yerel kuruluşlar gibi devlet kurumlarıdır. Devletler her şeye ilişkin karar alır, kural belirler ve teşvik (mükâfat) ile yaptırımlar (cezalar) ileri sürer. Hangi hususların düzenlemeye tabi tutulacağı ve hangilerine müdahil olunmayacağı sorularına dair şiddetli tartışmalar yapılır. Mesela Avrupa ülkeleri Amerika'ya nazaran daha sıkı istihdam ve gıda politikaları uygular. Hem Avrupa'da hem de Amerika'da aktivistler yeni düzenlemeler yapılması için veya mevcut düzenlemelere karşı mücadele yürütür fakat aynı zamanda meselenin herhangi bir düzenlemeye tabi tutulup tutulmayacağı da mücadele konusudur. Aktivistler hangi alanların acilen gözetime ihtiyaç duyduğuna ve hangilerinin bireylerin ya da geniş piyasanın kararına bırakılması gerektiğine dair taleplerde bulunur.

Devlet politikaları farklı süreçlerle farklı alanlarda üretilir. Demokrasilerde polis, gıda denetimcileri ya da öğretmenler gibi üretilen politikaları uygulayanların karar almada bir nebze inisiyatifi vardır.[13] Bununla beraber kapsamlı politika yönergeleri politikanın uygulandığı yerin çok uzağında, ya kuralları koyan bürokratlar ve idareciler ya da onları denetleyen vekiller tarafından yapılır. Seçimle iş başına gelmiş siyasetçileri sadece çalıştıkları kurumların kuralları değil aynı zamanda temsil ettikleri halkın bir toplumsal hareket haline getirdiği kanaatleri de bağlar. Bazen de mahkemeler gibi dış aktörler siyasetçileri ilaveten sınırlandırarak müdahil olabilir.

Toplumsal hareketler politika üretme sürecinin herhangi bir aşamasında politika değişikliğini savunmak ya da değişime karşı direniş göstermek üzere müdahalede bulunabilir. Yani bürokratları ikna etmek ya da yıldırmaya, vekilleri ve idarecileri razı etmeye ve kamuoyunu örgütlemeye çalışabilir.

Demokratik yönetim dışında politika değişikliği süreci biraz farklı işler ve politikacıların tepki verdiği saikler de değişiklik gösterebilir. Mesela Amerikan firmaları işe alım yapmak ve işçisini elinde tutmak için yan haklar ve maaşlar sunar. Nicole

13. Michael Lipsky, *Street Level Bureaucracy: Dilemmas of the Individual in Public Service*, Russell Sage, 1980.

Raeburn teknoloji odaklı, uzman çalışanları istihdam eden şirketlerin eşcinseller için sağlık yardımları ve sosyal yardımlar verilmesi yönündeki taleplere daha hızlı karşılık verdiği tespitinde bulundu.[14] Sebebi gayet basit: Arzı nispeten düşük olan uzmanlıklara ihtiyaç duyan şirketler standartlaştırılmış yeni bir yardım talebi için gösterilen örgütlü çabalara karşılık vermeye hazırdı. Bu kararlar seçimler gibi demokratik süreçler sonucunda verilmedi; şirketlerinin başarısından mesul yöneticiler tarafından alındı. Bu yöneticiler çalışanın cinsel yöneliminden bağımsız olarak tüm işçilerine eşit davranmaya meyilli olabilirdi fakat daha çok önem arz eden etken, rekabetçi istihdam piyasasına karşılık verme baskısıydı. Firmanın kârlılığını sürdürmekten sorumlu olan yöneticiler şirket kâr etmeye devam ettiği sürece aldığı kararları hem işçilerin hem de yönetim kurullarının destekleyeceğini bildiğinden çalışanlarına nasıl muamele edecekleri hususunda serbestti. Örgütlü çalışanlar en çok, etkili olmak için hangi yöntemleri, özellikle de işten ayrılma tehdidi ve kârlılığa dair ileri sürebileceği tartışmaları kullanabileceğinin farkında olduğunda tesirli olabildi.

İşçilerin aldıkları yardımları, maaşları ve çalışma şartlarını iyileştirebilmesi için mücadele eden bir toplumsal hareket örgütü de sendikadır. Sendikaların kendileri demokratik baskılara maruz kalsa da, etkilemeye çalıştıkları özel şirketler bu baskılara maruz kalmamaktadır. Yöneticiler çalışanlarına nasıl muamele edeceğinin kararını verir ve ahlaki ya da siyasi önyargıları bu kararları etkileyebilse de sonuçta en çok iş dünyası ve istihdam piyasası tarafından hissettiği baskılara karşı hassastır.

Demokrasi kuramı halkın kendi adına karar alacak liderleri seçeceği kanaatine dayanır. Halk, kendi menfaatlerini siyasetçilerin savunamadığına ya da savunmak istemediğine inanırsa desteğini geri çeker ve kendilerini temsil etmesi için başkasına yönelir, taleplerini daha radikal ve agresif bir şekilde duyurma yollarını benimseyerek geleneksel siyasi faaliyete katılımını arttırır. Oy vermeye ek olarak telefon aramaları ve gösterilere

14. Nicole C. Raeburn, *Changing Corporate America from Inside Out*, University of Minnesota Press, 2004.

başvurulur. Harekete geçme çağrılarının yerini tehditler alır. Başarılı siyasetçiler, muhalefeti idare etmeye ve işlerin bu şekilde kızışmasını engellemeye ilgi gösterir. Radikal toplu eylemlerin önünü almak ve kendi güçlerini muhafaza etmek için reform yapmayı, büyük tavizler vermeyi veya yeni politikalar teklif eder. Demokrasinin cevap verilebilirlik özelliği seçilmiş yetkililerin temsil ya da liderlik etmek için göreve geldiği insanları takip etmesi ve onlarla aradaki bağını korumak için olumlu eylemlerde bulunması temeline dayanır.

Tabii toplumsal hareketlerin ve protestocuların çabalarına hassasiyet göstermesi gereken sadece siyasetçiler değildir. Kayda değer tepkiler gecikebilir fakat yine de aktivistlerin gösterdiği çabalara atfedilebilir. Tiyatro çarpıcı bir örnek teşkil ediyor. 1991 yılında prodüktörler *Madam Butterfly*'dan* uyarlanan *Miss Saigon*'u *Broadway*'e** taşıdı. Oyun Londra'da halihazırda başarılı olmuştu ve prodüktörler Broadway'de sergilenecek yapımın açılışına orijinal eserin başrollerinin oynaması için gerekli ayarlamaları yapmıştı; "Mühendis" karakterine hayat verecek Jonathan Pryce bunlardan biriydi. Pryce rolü oynamak için protez takmış ve Asyalı bir karakter olduğu izlenimini vermek için cildini sarı gösteren makyaj yaptırmıştı.

New York şehrindeki Asyalı-Amerikanlar, Asyalı karakterleri canlandırması için beyaz oyuncuların seçilmesinden ve özellikle de oyuncunun performansı sarı benizli*** kılığında sergilemesinden rahatsızdı. *Actors' Equity Association* [Aktörlerin Eşitliği Birliği] Pryce'ın karakteri canlandırma hakkını reddetti. Aktivistler protestolar düzenledi, başyazılar kaleme aldı, oyunun sergilenmesini engellemeye çalıştı. Prodüktörler Pryce'ı destekledi, aktörün ününün arkasına sığındı, Aktörlerin

* 20. yüzyıl başlarında sahnelenen üç perdelik bir opera eseri. (ç.n.)

** New York kentinin Broadway semtinde bulunan sahnelerin oluşturduğu, dünyanın en seçkin sahne sanatları sektörü. (ç.n.)

*** Hollywood'da Asyalı bir karakteri oynamak üzere beyaz aktörlerin seçilerek aktörün makyajla Asyalıya benzetilmesi sonucu ortaya çıkan aşağılayıcı bir uygulama. Benzer şekilde Hollywood'un başlangıç döneminde siyah karakterler için de aynı durum söz konusuydu. Günümüzde amatör makyaj uygulaması şeklinde olmasa da benzer şekilde esasen Asyalı, siyah veya herhangi bir azınlığa mensup karakterleri beyaz oyuncular canlandırabiliyor ve tepkiyle karşılaşıyor. (ç.n.)

Eşitliği Birliği'ne tutumunu değiştirmesi ve aktörün rolü üstlenmesine müsaade etmesi yönünde baskı yaptı. Pryce rolü bir yıl canlandırdı ve sergilediği performans ile *Tony** ödülü kazandı. Ancak o olaydan bu yana hiçbir beyaz aktör söz konusu rolü oynamak üzere seçilmedi.[15] Pryce rolü bırakana dek protestolar büyük ölçüde ortadan kalkmış olmasına rağmen prodüksiyon ve Broadway üzerinde yarattıkları etki yıllarca sürdü. Bir toplumsal hareketin protestosunun oyuncu seçimi gibi normalde böylesi baskılardan azade bir şey üzerinde etkisini bulmak uzun bir zaman içerisinde değerlendirmemizi ve toplumsal değişimin uzun ve genelde karmaşık sürecinin farkında olmamızı gerektiriyor. Devlet dışında etki ve karar alma mekanizmasının farklı dinamikleri yanında siyasi etki bulmanın uzun sürdüğünü görüyoruz.

İş Dünyası ve Toplumsal Hareketler

Siyaset yapan, toplumsal yanlış ve doğruları belirleyen tek kurum devlet değildir. Aktivistler işçiden yana veya çevre dostu politikalar benimsemesi için şirketlere de baskı yapmıştır ve iş dünyası farklı baskı çeşitlerine devletten farklı karşılıklar verir. Burada ahlaki yaklaşımın yanında iktisadi baskıların kullanılması en etkili olan yöntemdir. İş dünyasında ahlak ve siyasetin yeri yıllardır ihtilaflı bir mesele olmuştur. Bir yandan serbest piyasa ekonomisinde şirketin ideal versiyonu sahiplerine kâr kazandırmaya çalışır. Piyasanın oyuncuları şirketlerin verdikleri taahhüdü yerine getirmesi ve bunu yapmak için de mal ve hizmetlerinin ücretinin rekabetçi fiyatlarda olmasını sağlar. Devletin düzenlemeleri normalde piyasayı etiketlemeyecek istihdam ve çevreye ilişkin sınırlamalara uyulacağını garanti altına alır. Tüm şirketler asgari ücret vermek, belirli yan haklar sağlamak ve çevreyi kirletmekten kaçınmak gibi sınırlamaları yerine getirmek zorunda olduğundan hiçbir şirket rekabette avantaj sağlayamaz.

---

* Amerikan aktris Antoinette "Tony" Perry adına, Broadway tiyatrosundaki en başarılı performanslara verilen ödül. (ç.n.)

15. Michael Paulson, "The Battle of 'Miss Saigon': Yellowface, Art and Opportunity" *The New York Times*, 17 Mart 2017.

Ancak kanuni kâr arayışı da ahlaki hassasiyetleri rahatsız edebilir. Quaker* mensupları 17. yüzyıl ortalarına gelindiğinde köleliğin ve köle ticaretinin ahlakdışı olduğunu kabul etmişti fakat köleliğe karşı çıkmak için etkin stratejiler geliştirmeleri çok daha uzun bir zaman almıştı.[16] Amerikan kolonilerinin plantasyon** ekonomisinde köleleri istihdam etmek daha kârlıydı ve Atlantik üzerinden köle ticaretine yatırım yapmak özellikle kazançlı ve meşruydu. İnsanlar bu bariz ahlaki ikileme farklı tepkiler gösterdi. Bazıları kölelerine insanca muamele etmeye, onlara eğitim ve ahlaki ilerleme fırsatı sunmaya kararlıydı. Bazıları ise köle ticaretinden kâr ediyordu fakat kanunun değişmesini savunuyordu. Quaker topluluklarında köle sahipliği kınanır hale geldi ve gruplar kanun ve uygulamalarda değişiklikler yapılmasını savundu. Sadece kölelik üzerinde doğrudan etkili olacağı için değil aynı zamanda siyaseten savundukları bu meseledeki kararlılıklarına zarar vermemek için de köle ticaretindeki yatırımlarından vazgeçtiler. Bir başka deyişle bu ticaretten çıkmaları köleliğe karşı mücadelelerinde çok daha etkin bir rol oynayabilmeleri sürecinin bir parçasıydı.

Bu düşünce Amerika ve dünyanın geri kalanında toplumsal yatırımcılığın [*social investing*] gelişmesiyle sonuçlandı. Yatırımcılar ahlaki hassasiyetlerine zarar veren meşru işletmeleri dahi maddi olarak desteklemekten imtina etmeye çalıştılar.[17] Köleliğin sona erişinde ticari kararların ne kadar büyük bir rol oynadığı bilinmese de değer yargılarıyla uyumlu olarak yatırım yapma anlayışı gelişmeye devam etti. 20. yüzyıla gelindiğinde diğer dini gruplar programlı bir şekilde tütün ya da alkolden

---

* Köleliğe karşı çıkmış, askerliğe ve savaşa karşı görüşleri olan bir Hıristiyanlık tarikatı. 17. yüzyılda İngiltere'de ortaya çıkmıştır. (ç.n.)

16. Manning Marable, "Death of the Quaker Slave Trade", *Quaker History*, 63. Sayı, 1. Cilt, 1974.

** Coğrafi keşifler itibarıyla Batı imparatorluklarının ABD'de "keşfettikleri" bölgelerdeki kaynakları sömürmek için kurdukları, genelde işgal edilen bölgenin yerel tek bir ürününün tarımının yapıldığı büyük tarım arazileri. Kölelik sistemiyle iç içe bir düzendi. (ç.n.)

17. Ronald Paul Hill, Thomas Ainscough, Todd Shank ve Daryl Manullang, "Corporate Social Responsibility and Socially Responsible Investing: A Global Perspective", *Journal of Business Ethics*, 70. Sayı, 2007.

kâr eden şirketlere yatırım yapmaktan kaçınıyordu. Siyasi etkisi bu kez de sınırlıydı zira diğer yatırımcılar bu kötü alışkanlıklara sermaye sağlayabiliyordu.

Hissedilen bu ahlaki sorumluluktan kurtulma fikri 1950'li yıllar itibarıyla ekonomiyi ve kurumsal davranışı değiştirmek için samimi bir gayrette bulunmaya evrildi. Daha çağdaş toplumsal hareketler ahlaki netlik ve felsefi ya da siyasi ikna fikri ile işe başlar, toplumsal ve iktisadi baskıyla devam eder. 1950'lerde ABD ve Güney Afrika'daki yurttaş hakları aktivistleri ırk ayrımcılığından kâr eden şirketlerin boykot edilmesi çağrısında bulundu. Rosa Parks'ın Montgomery'de belediye otobüslerindeki ırk ayrımcılığına karşı sergilediği meşhur direnişin ardından bir yıl boyunca otobüs firmaları boykot edildi. Gösterilen çaba bir ulaşım alternatifi ayarlayan kuvvetli bir örgüt inşa ederken aynı zamanda otobüs hattına iktisadi baskı uyguladı. Sonrasında yurttaş hakları için yapılan gösteriler iktisadi baskıyı ahlaki ve siyasi baskıyla birleştirdi; örneğin büfelerde yapılan oturma eylemi işyerlerinin kapanmasına yol açtı. Joseph Luders yurttaş hakları için düzenlenen protestolara işyerlerinin verdiği tavizleri masaya yatıran özenli çalışmasında neden bazı işletmelerin bu protestolara diğerlerinden daha hızlı karşılık verdiğini inceledi.[18] Luders şehir merkezinde bir restoran ya da dükkân gibi perakende piyasasına hizmet veren işyerlerinin protestoculara bir şekilde perakende baskılarından azade olan toptan ürün satıcılarına nazaran daha hızlı karşılık verdiği bulgusuna ulaştı. Bundan alınacak mesaj ahlaki baskıların toplumsal ve iktisadi baskılarla birlikte uygulandığında çok daha etkili olduğudur.

Tabii bu işletmelerin hiçbiri artık beyaz olmayanlara karşı alenen ayrımcılık yapmıyor. Kazanılan her bir zafer sonraki hadisede taraf olan şirketin üzerindeki toplumsal baskıyı arttırdı. Her bir taviz aktivistlerin ırk adaleti taleplerine destek verdi ve bu mücadeleyi verenlerin yasaların geçirilmesi için devleti ikna etmesini kolaylaştırdı.

18. Joseph E. Luders, *The Civil Rights Movement and the Logic of Social Change*, Cambridge University Press, 2010.

Bir önceki bölümde ana hatlarıyla aktarıldığı üzere Güney Afrika'da süreç biraz farklı ilerledi. Yatırımların geri çekilmesi şirketlerin yatırım alması ve kâr ederek iş yapmasını zorlaştırdı, ayrıca toplumsal tecrit yarattı. Yapılan eylemler örgütçülerin bir hareket teşkil etmesine yardımcı oldu ve günümüz aktivistleri de silah üreten ve fosil yakıt çıkaran şirketlere siyasi gerekçelerle boykot düzenleyerek onların yolundan gitti.

1980'lerde şirketlerin olumlu davranış sergilemesini sağlama çabaları şirketlerin çevresel politikalarını ve istihdam uygulamalarını iyileştirmeyi hedefleyen kampanyalara odaklandı. Brayden King ile meslektaşları şirket politikalarını ıslah etmek için yapılan sözde hissedar kampanyalarını inceledi.[19] Şirket yöneticilerini kârlılık dışındaki faktörleri samimi olarak göz önünde bulundurmaya zorlamak zor iş fakat King ve ekibinin araştırmasına göre kampanyayı düzenleyenler hisse fiyatlarına ciddi bir tehlike teşkil edebildiğinde şirketlerin bazı taleplerde taviz verme ihtimali artıyor. Hissedarların yıllık toplantısına katılan müttefikleri toplantı esnasında dışarıda toplanan göstericilerin mesajlarını duyurmalarına yardımcı oluyor.

Benzer şekilde güçlü bir mevkiye kendilerini destekleyen birini getirebilen toplumsal hareketlerin taleplerinin ciddiye alınma şansı daha fazladır. Mesela iklim değişikliği aktivistleri, üniversitelerinin fosil yakıt üreten firmalarda bulunan yatırımlarını tasfiye etmesini talep etti. Genelde yatırım tasfiyesi kampanyalarının başarıya ulaşması için ekonomik risklerin küçük olması gerekir. Fakat olağanüstü servet sahibi Stanford Üniversitesi 2016'da kömür hisselerine yaptığı yatırımı kısmen

19. Brayden King, "The Tactical Disruptiveness of Movements: Sources of Market and Mediated Disruption in Corporate Boycotts", *Social Problems*, 48. Sayı, 2011; Brayden King ve Sarah A. Soule, "Social Movements as Extra-Institutional Entrepreneurs: The Effect of Protest on Stock Price Returns", *Administrative Science Quarterly*, 52. Sayı, 3. Cilt, 2007; Mary Hunter McDonnell ve Brayden King, "Keeping Up Appearances: Reputation Threat and Prosocial Responses to Social Movement Boycotts", *Administrative Science Quarterly*, 58. Sayı, 2013; M. H. McDonnell, Brayden King ve Sarah Soule, "A Dynamic Process Model of Private Politics: Activist Targeting and Corporate Receptivity to Social Challenges", *American Sociological Review*, 80. Sayı, 2015.

tasfiye edeceğini duyuran ilk üniversitelerden biri oldu. Üniversitenin mütevelli heyetinde milyarder iklim aktivisti Tom Steyer'in bulunmasının buna katkısı olmuştu.[20]

Şirket politikalarını etkileme meselesinde önemli olan, aktivistlerin aynı anda birkaç kaynaktan, mümkünse hem içeriden hem dışarıdan baskı yapmaya çalışmasıdır. *SeaWorld*'e karşı hayvan hakları aktivistlerinin yürüttüğü uzun soluklu mücadeleden dersler çıkarılabilir. 1964'te kurulan *SeaWorld* deniz temalı park zinciri. Yıllar boyunca *SeaWorld*'ü ziyaret deneyiminin en önemli parçası Shamu'nun (gösteri yapan tüm katil balinaların sahne adı buydu) numaralarını sergilediği bir deniz memelisi gösterisiydi. Shamu parkın reklamlarında simgesel bir figür haline gelmişti.

Hayvan hakları aktivistleri gösteri yapan hayvanlara acı çektirilmesi ve kötü davranılmasına karşı yürüttüğü kampanyalarda *SeaWorld*'ü yıllar boyu hedef aldı. Bu bir toplumsal hareketin oluşması için müthiş bir odak noktasıydı. Katil balina büyük, akıllı ve sosyal (8 metre boya ve 5500 kilo ağırlığa kadar ulaşabilen) bir memeli türüydü. Esaret altında daha az yaşıyor ve kısıtlı bir yaşam sürüyordu. *SeaWorld*'de tutsakken daha çok yüzeyde vakit geçirdiğinden karakteristik sırt yüzgeci bükülüyordu; insanlar da balinanın durumunu su basıncının yetersizliğine değil üzüntüye yoruyordu. PETA örgütü 2011'de katil balinaların, insan olmayan canlılar olarak on üçüncü yasa değişikliğinin tanıdığı köleliğe karşı korunmadan yararlanmaya hakkı olduğunu iddia eden bir federal dava açtı. Yargıç on üçüncü yasa değişikliğinin sadece insanlara bu hakkı tanıdığına karar verdiğinden dava kısa süre içinde reddedildi.[21] Fakat açılan dava dikkat çekti. Aktivistler *SeaWorld*'ün dışında nöbet tuttu ve turistleri başka yerlerde eğlenmeye teşvik eden reklamlar hazırladı.

---

20. https://news.stanford.edu/2016/04/25/stanford-climate-change-statement-board-trustees/ (Erişim Tarihi: 24 Mart 2018).

21. Greg Miller, "Judge Dismisses PETA's Constitutional Argument to Free SeaWorld Orcas", *Science News*, 9 Şubat 2012. https://www.sciencemag.org/news/2012/02/judge-dismisses-petas-constitutional-argument-free-seaworldorcas#:~:text=A%20federal%20judge%20in%20San,outlaws%20slavery%20and%20involuntary%20servitude

Yapımcı Gabriela Cowperthwaite 2013'te *SeaWorld*'ün yakaladığı, üç kişinin ölümüyle bağlantılı Tillikum adında bir katil balinanın yürekleri burkan hikâyesini konu edinen bir belgesel yayınladı.[22] Belgesel, eğitmenlerin ölümünün halihazırda yaratmış olduğu kötü ünü derinleştirdi ve odağa getirdi. *SeaWorld* filmin yapımında işbirliği yapmayı reddetti ve yapan bazı çalışanlarını protesto ederek Çalışma Bakanlığı'na şikâyette bulundu; filmi karalayan açıklamasını internette yayınladı. PETA sadece itirazlarına *SeaWorld*'ün art arda yanıt vermesini sağlayarak savaşın gidişatını değiştiriyor, meseleye dikkat çekiyor ve harekete geçmeye teşvik ediyordu.

California ve New York eyalet vekilleri, katil balinalara gösteri yaptırılmasını veya doğrudan bu hayvanları tutsak etmeyi yasaklayan kanun teklifleri sundu; teklifler kabul edilmemiş olsa da *SeaWorld* halkla ilişkiler savaşını vermeye devam etmek zorunda kaldı. Yeni kanunlar mecliste takılmış ve açılan dava düşmüştü fakat kampanya mağlubiyetlerin daha büyük zaferlere katkı sağlayabileceğini ortaya koydu. *SeaWorld* ziyaretçilerinin sayısı düştü; en azından tatil planlayan bazı ebeveynler bükülmüş sırt yüzgeçlerine dair soruları cevaplamak istemiyordu. Şirketin hisse fiyatı dibe vurdu. Meşhur müzisyenler parkta yapacakları gösterileri iptal etti ve Southwest Havayolları gibi firmalar park ile bağlantılarını kesti. Kredi derecelendirme kuruluşları *SeaWorld*'ün tahvil sıralamasını düşürdü; şirketin borç alması çok daha maliyetli hale geldi.

SeaWorld yöneticileri aktivistlerin verdiği zararı kontrol etmek için kayda değer hiçbir şey yapmadı. Şirketin itibarını tekrar inşa etmeleri ve pazar payını eski haline getirmeleri gerekiyordu. İlk olarak PETA'ya ya da protestolara herhangi bir atıfta bulunmadan katil balinaları daha büyük kafeslere yerleştireceğini duyurdu ve balinaların bakımının hep en büyük öncelikleri olduğunun altını çizdi. Tabii aktivistler kafeslerin büyütülmesinden çok daha fazlasını istiyorlardı ve çabalarına devam ettiler.

22. Jeannette Catsoulis, "Do Six-Ton Captives Dream of Freedom?" *The New York Times*, 18 Temmuz 2013. https://www. nytimes.com/2013/07/19/movies/blackfish-a-documentary-looks-critically-at-seaworld.html

Kafes boyutu ve beraberindeki reklam kampanyası işe yaramayınca *SeaWorld* şirketin liderliğini yenileme arayışında olduğunu bildirdi. Bu sadece aktivistlerin eylemlerine karşı atılmış bir adım değildi. Daha ziyade yönetim kurulunun şirketin daha kârlı ve sürdürülebilir bir işletme olmasını istemesinden kaynaklanıyordu. Shamu'nun tam bir halkla ilişkiler kâbusuna dönüşmüş olması yeni yönetim kurulu başkanının karşı karşıya olduğu sorunlardan biriydi.[23]

Şirketin yeni başkanı ve CEO'su Joel Manby 2016'da *SeaWorld*'ün artık katil balina beslemeyeceğini ve parkların alametifarikası olan Shamu gösterilerine son verildiğini ilan etti. Manby ayrıca önceleri *SeaWorld*'ün baş düşmanlarından biri olan ABD İnsani Yardım Derneği* ile eğitim programları geliştirmek ve hâlâ parkta bulunan, doğada hayatta kalamayacak hayvanların bakımını sağlamak için işbirliği yapacağını duyurdu. Bu, hayvan hakları aktivistleri için apaçık bir zaferdi; fakat bu yaptıkları protestolar sayesinde iddialarına Manby'nin ya da *SeaWorld*'ün hissedarlarının ikna olduğu anlamına gelmiyor. Daha ziyade *SeaWorld* ticari bir karar vermişti. Protestolar, bir eğitmenin ölümü, başarılı bir belgesel (*Blackfish*) ve yerel yönetim yüzünden parkların imajı son birkaç yılda dibe vurmuştu. Bunun sonucunda ziyaretçi sayısı, gelirleri ve hisse fiyatları da etkilendi. *SeaWorld*'ün kurumsal yapısının yenilenmesi muhaliflere başarıyla karşılık vermeye ve şirketi kurtarmaya yönelik bir hareketti.

Daha önemlisi *SeaWorld* çeşitli stratejiler deneyip tüm bunlar nispeten hızlı bir şekilde başarısız olunca pes etmişti. *Blackfish*'te ileri sürülen iddialara karşı bir halkla ilişkiler kampanyası başlatmış, hayvan hakları protestolarına ücretli provokatörler yerleştirmiş, katil balinalara yapılan muamele ve bunların bakımına dair reformlar yapacağını duyurmuş ve California Sahil Komisyonu'nun San Diego'da balina yetiştirmeyi yasaklama kararına karşı çıkarak dava açmıştı. Protestolar da, parkın ziyaretçi

23. E.C.M. Parsons ve Naomi A. Rose, "The Blackfish Effect: Corporate and Policy Change in the Face of Shifting Public Opinion on Captive Cetaceans", *Tourism in Marine Environments*, 13. Sayı, 2.-3. Ciltler, 2018.

* (İng.) *Humane Society of the United States*. Ulusal çapta hayvanları koruma çalışmaları yürüten, kâr amacı gütmeyen bir vakıf. (ç.n.)

sayısındaki düşüş de devam etti. Şirket yönetimini değiştirdi, yeni CEO ortaya konmasında hayvan hakları aktivistlerinin payı olan hakikatlere yanıt verdi.

Kamu Politikası ve Yönetim

Bir politikayı değiştirmek ya da yapılan değişikliğe karşı çıkmak isteyen aktivistler amaçlarına ulaşmak için çeşitli yöntemler deneyebilir ve bu yöntemler her ülkenin kendine özel siyasi fırsatlarını yansıtır. Açık bir örnek vermek ve bölümün en başında verilen emsale çarpıcı bir zıtlık sunmak gerekirse, Yeni Zelanda'nın Christchurch kentinde yaşanan dehşet verici silahlı saldırıdan sadece birkaç gün sonra Başbakan Jacinda Ardern ülkenin silahlanma yasalarında reform yapacağını ilan etti; hükümet kısa sürede toplu katliamlarda kullanılan çeşitli silahları yasaklayan bir kararı duyurdu.[24] İki ülkedeki uygulamalar arasındaki farkı ne yaşanan silahlı saldırının büyüklüğü ne de bireysel silahlanmanın yaygınlığı açıklıyor. Aslında olan şey kuvvetler ayrılığı ya da Haklar Bildirgesi* gibi engellere takılmadan yönetebilme kapasitesine sahip bir parlamentonun bir politikayı hayata geçirebilmesi. Yeni Zelanda'da silah güvenliği savunucularının politikaya ve toplumsal eğitime müdahil olan büyük çaplı örgütler kurup bu örgütlerin devamlılığını sağlaması ya da kuvvetli bir altyapı inşa etmesi gerekmedi. Endişelerini dile getirip alternatif politikalar öne sürerek değişimi tetikleyebildiler. Amerika'daki emsalleri ise bambaşka bir durumla karşı karşıya kaldı. Ortaya çıkan kurallar, kurumlar ve politikalar toplumsal hareketlerin eylemlerini kısıtladı, kullanabilecekleri yöntemleri ve ileri sürecekleri iddiaları şekillendirdi.

Genel itibarıyla parlamentonun gücü ve siyasal bağımsızlığı, aktivistlerin karşı karşıya olduğu "siyasi fırsatlarda" rol oynayan unsurlardan biridir ve bir toplumsal hareketin oluşumu, etki

24. https://www.cnn.com/2019/03/20/asia/new-zealand-christchurch-gun-ban-intl/index.html (Erişim Tarihi: 14 Kasım 2020).

* ABD Anayasası'nın ilk on ek maddesi. Federal ve eyalet yönetimlerinin gücünü kısıtlayarak bireylerin özgürlüğünü tanımlar. İkinci maddesi bireysel silahlanmanın meşruiyetini sağlar. (ç.n.)

yaratabilmesi ve gelişiminde kritik öneme sahiptir.[25] İnsanların çoğu istediklerini elde etmenin daha kolay ve daha az riskli bir yolu varken protesto yapmaya meyilli olmadığından siyasi etki yaratmanın kurumsal yolları bir toplumsal hareketin ortaya çıkışı, büyümesi ve nihai etkisi üzerinde elzem bir rol oynuyor. Politika değişimi talep eden aktivistlerin neredeyse hep çetin bir mücadele vermek zorunda olmasının sebeplerinden biri de budur.

Demokratik kurumlar halkın çoğuna ana akım politikadan uzak durmak yerine ona katılım göstermesi için daha büyük teşvikler sunarak varlığını sürdürür. Demokrasilerde toplumsal hareketler kurumsal siyasetten kopuşu değil daha ziyade ana akım siyasi kurumlarla yakın bağlantıları bulunan ilave bir koz kaynağı temsil eder. Hareketlerin nasıl etkili olduğunu anlamak için ana akımda siyasi etki yaratmanın mevcut vasıtalarını değerlendirmemiz gerekiyor.

Amerika nispeten farklı bir demokratik yönetim modeli teşkil etse de diğer demokrasilerle karşılaştırma yaparken faydalı bir örnek oluşturuyor. Amerikan kurumları toplumsal hareketleri angaje olmaya davet ediyor fakat hareketlerin müspet değişiklikleri kabul ettirmelerini zorlaştırıyor; kurallar müdafi tarafa yani reformların önünü almak isteyenlere avantaj sağlıyor.[26] Amerika'da politika yapma gücü siyasi etki yaratmak için kendine özgü yöntemler sunan muhtelif kurumlar arasında bölünmüş durumda. İlk bölünme ulusal devlet ile eyalet düzeyinde ve yerel düzeydeki yönetimler arasında. Askeri politika gibi bazı meseleler özellikle ulusal devletin ilgi alanı veya yetki sahasında olsa da eğitim ve çevre gibi birçok husus farklı yönetimler arasında paylaşılmıştır.

Ulusal çapta ve aynı şekilde eyalet çapında politika tasarlamak ve uygulamak muhtelif kurumlar arasında bölünmüştür. Meclis kanun yapar, yürütme organı politikaları uygulayan ve

25. David S. Meyer, "Protest and Political Opportunities", *Annual Review of Sociology*, 30. Sayı, 2004.
26. David S. Meyer, *The Politics of Protest: Social Movements in America*, 2. Baskı, Oxford University Press, 2014.

değerlendiren bir şekilde bağımsız bürokrasiyi denetler, yargı söz konusu kanunların hukukiliği ya da anayasallığı hakkında karara varır ve devletin diğer kurumlarını politika değiştirmeye sevk edebilir. Her bir kurum toplumsal hareketlerin etki yaratmayı denemesi için farklı yollar sunar.

Vatandaşlar milletvekillerini seçer ve bu vekiller doğrudan ya da dolaylı olarak siyasal partileri temsil eder. Güç sahibi mevkilerde kimin oturacağını seçmek politikadaki değişiklikleri etkilemenin bir yoludur. Seçim politikalarına müdahil olmak, karar alma mekanizmasındakileri değiştirmenin bir yoludur ve toplumsal hareketler kampanyalarda yer alarak kendileri için faydalı adayları destekleyip sık sık seçim sürecine dahil olur. Fakat politikaları değiştirmek için siyasetçileri değiştirmeniz gerekmez. Demokratik yönetim seçimle iş başına gelen yetkililerin koltuğuna tutunmak isteyeceği ön kabulüne dayanır. Bu yetkililer neyin makul bir politika olacağı ve neyin başarılı bir siyaset olacağına dair inançlarına göre takındıkları tutumu ortaya koyarlar. Toplumsal hareket mensupları siyasi ve politik hesapları değiştirmek için çok şey yapabilir.

Aktivistler araştırma yürütüp sonuçlarını sunarak hangi politikanın makul olduğu algısını etkileyebilir. Halka iklim değişikliğinin tehlikelerini, vergi sisteminin yüklerini ya da ayrımcılığın toplumsal maliyetini aktararak alternatif politikalar sunabilir ve siyasetçileri bu alternatiflere ikna edebilir. Toplumsal hareketler, fikirlerini destekleyen çok sayıda insanı sokağa dökerek vekillere aktivistlerin kaygılarına ciddi bir karşılık vermenin mantıklı bir adım olacağını kabul ettirebilir. Tabii bu hesaplar çakışıyor. Geniş ve alakadar bir takipçi grubu olan toplumsal hareketin taleplerini duyurma şansı daha çoktur, makul alternatif politikaları olan bir toplumsal hareketin de çok sayıda ve yakından ilgi gösteren taraftar toplama ihtimali daha yüksektir.

Toplumsal hareketler en iyi performansını saikler uyuştuğunda, savundukları politikalar başarılı bir siyaset örneği olduğunda sergiler. Vekiller doğrudan ve dolaylı yollarla etkilenebilir. Aktivistler tercih ettikleri aday için kampanya yapabilir ve savundukları politikalar için lobi faaliyeti yürüterek doğrudan

etkili olabilir. Her iki yöntem de son derece profesyonel ya da daha gayri resmi şekillerde yürütülebilir. Profesyonel toplumsal hareketler adayları destekler ve siyasi partiler dahilinde mücadele eder. Vekillere donanımlı uzmanlar gönderir ve kampanyaya verecekleri katkıların ya da yapacakları lehte propagandanın üzerinde durur. Toplumsal hareketler ayrıca siyasi mesajlar içeren tişörtleriyle vekillerle konuşmak ve kendi deneyimlerini paylaşmak üzere tabanını harekete geçirebilir. Tabii geniş kapsamlı hareketler genelde aynı anda bu yöntemlerin birkaçını kullanır.

Toplumsal hareketler siyaseti ve politikaları, dikkati kaygı ve desteklerine çeken gösteri ve protestolar düzenleyerek dolaylı yollardan etkilemeye de çalışabilir. En nihayetinde bir gösteri güç, destek ve kararlılığın yansımasıdır. Politikacılar esasen meselelere ilgi gösteren vatandaşlara dikkatini yöneltir ve gösterilere yüksek katılım, kararlılığın yoğun biçimde ifade edilmesi de bir meseleyi gündeme getirir. Hırslı bir politikacının seçmenlerinin ilgilendiği meselelerin üzerine eğilmesi ve taban desteği kazanacak politikalar üretme yolları araması çok doğaldır. Aktivistler mesajlarını iletmek için bir siyasetçiyle şahsen görüşmek zorunda değildir.

Demokratik devletlerin her biri vatandaşlarına siyaset üreten ve uygulayanlar üzerinde tesirli olmak ya da onların yerine başkalarını getirmek etrafında dönen, siyaseti etkileme yolları sunar. Etkin toplumsal hareketler savundukları meseleleri ve siyasetçilerden bekledikleri karşılıkları gündeme getirmek, yaptıkları aktivistliğe devam etmedeki kararlılıklarını göstermek için etkili olmada mevcut yolları kullanmanın yanında yeni yollar da sunar. Siyasetçiler bu politikaların makul olduğuna ve/veya hareketin tutumunu benimsemenin siyasi faydalarına ikna edilebilir.

Politika etkilemek üzere gerçekleştirilen eylemleri ne kadar doğrudan olduğuna göre sınıflandırabiliriz. En etkin olarak aktivistler bir siyasetçiyle doğrudan konuşarak, telefonla arayarak veya yazarak kendi tercihlerinin ne kadar makul olduğunu açıklayabilir. Kurulan iletişim ne kadar nazik ve saygılı olursa

olsun üstü kapalı bir tehdit söz konusudur; eğer iletişim kurulan kişi kendisine önerileni görmezden gelir veya direniş gösterir ya da yeterli kuvvette karşılık vermezse seçimde bunun sonuçları olabilir. Etkili olmaya yönelik böylesi çalışmalar bireysel iletişimin ötesine geçip hedefin siyasi bekasını etkilemek üzere çok sayıda insan dahil edildiğinde etkisi azami dereceye ulaşır.

Politika üretimi mücadelesini kaybedenler uygulama sürecine direnişe yönelebilir. Örgütlü gruplara politikanın uygulanmasına müdahil olma imkânları verilmiştir; mesela sokaklara dökülerek ya da dava açılarak bir boru hattının ya da evsizler barınağının inşası engellenebilir. Bürokrasi veya yargı mensupları üzerinde etkili olmak için farklı stratejiler gerekiyor. İddiaları mahkemede ancak ruhsatlı ve vasıflı avukatlar savunabilir ve bunu da müesses kanunlarla usulen dile getirmelidir. Benzer biçimde bürokrasiye başvurmak için de kanunlara, kurumsal prosedürlere ehemmiyet verilmek zorundadır. Bu gayretler her zaman başarıya ulaşmasa da genelde söz konusu meselenin bir tartışma konusu olduğunu ortaya koyarak maliyetleri ve görünürlüğünü artırır. Temyiz başvurusunda bulunmak, bir bilgilendirme toplantısında ifade vermek, soruları tekrar tekrar sormak kamuoyu önündeki tartışmalara daha fazla bilgi ilave edilmesine yararlı olabilir.

Toplumsal hareketler kusurlu buldukları kanun ve prosedürlere riayet edilmesini engelleme yoluna da gidebilir. 1960'lı yıllar boyunca Amerika'da savaş karşıtı aktivistler zorunlu askeri hizmeti kullanarak Amerika'nın savaşa müdahalesine dair iddialarda bulunmak için askere alma yasasına uyulmasını ve özellikle de celp kâğıdını ihtilaf konusu haline getirdi.[27] Mesela celp kâğıtlarını göstere göstere yok etmeleri kanunun alenen ihlaliydi ve cezası da büyüktü. Buna rağmen celp kâğıdını yakmak yaygın bir direniş biçimi haline geldi; kovuşturmalara, yargılamalara yol açtı ve genel itibarıyla halkın dikkatini meselenin üzerine çekti. Kendi başına değerlendirildiğinde böylesi bir eylemin ifade edilen savaşı sona erdirme hedefine ulaşması mümkün değildir

27. Barrie Thorne, "Protest and the Problem of Credibility: Uses of Knowledge and Risk-Taking in the Draft Resistance Movement of the 1960's", *Social Problems*, 23. Sayı, 2. Cilt, 1975.

fakat dikkat çeker, aktivistlere seslerini duyurma imkânı yaratır ve eylemcilerin yargılanması ve cezaya çarptırılma ihtimallerine yol açarak eyleme ve geniş bağlamda savaş karşıtlığına kamuoyunun ilgi göstermesini sağlar.

Toplumsal hareketlerin doğrudan eyleme geçmek ve toplu gösterilerde bulunmak dahil daha alışıldık yöntemleri genelde milletvekillerini hedef almaz. Daha büyük ve geniş bir kitleye oynar, vatandaşları meselenin ne kadar önemli olduğuna ve siyasi eylemlerin etkili olabileceğine dair bilinçlendirir. Tahmin edileceği üzere malum gösteri düzenlenmesi bir iletişim yolu işlevi görür. Bir platformun sözcüleri geniş, ayrıntılı argümanlar ve etraflı politika önerileri ileri sürebilir fakat tek bir etkinlik genelde çok daha basit bir mesaj verir: Söz konusu sorun da çözmek için yapılanlar da önemlidir.

Toplumsal hareketler kamuoyunun dikkatini çektiğinde ana akım medya onları konu edinir ve siyasetçiler de gözlerini o yöne çevirir. Seçmenler ile gazeteciler siyasetçileri ısrarla kendi pozisyonlarını savunmak zorunda bırakır. Siyasetçi hareketin karşı çıktığı pozisyonu desteklemeye devam ederse bunun gerekçelerini ileri sürmek, defaatle tutumunu duyurmak ve izah etmek durumunda kalır. Genelde alternatif bir sonuç teklif eder. Yine de meseleye gösterilen dikkat her halükârda hareketin yararınadır.

Toplumsal hareketler yeni yasaları desteklemek, devlet içinde ya da dışındaki rakiplerinin ileri adımlarını durdurmak ve bir politikanın hususi yönlerinin gelişimini etkilemek için harekete geçer. Hareketin belirli hedeflerini geniş kapsamlı olarak şöyle sınıflandırabiliriz: İlk olarak, bir politikayı doğrudan reddedebilir; bu politika geniş bir mesele olabilir. Aktivistler hususi bir vergi yasasına, nükleer silahlanmaya ya da ülkelerinin bir savaşa girişine muhalefet etmek üzere anlaşabilir. İkinci olarak, özellikle temsil ettiği kapsamlı politik sonuçlarını düşünmeden hususi, bölgesel bir zulmü önlemenin amaçlanmasıdır. Bölgede örgütlenenler bir boru hattına, hususi bir nükleer santrale, imar düzenlemelerinde değişikliğe, kira kontrolü için kurumlar oluşturulması ya da kira kontrolüne son verilmesine veya bir evsizler

barınağının inşa edilmesine karşı çıkmak için bir araya gelebilir. Üçüncü olarak, toplumsal hareketler yeni girişimleri destekleyen, sigortanın kapsamının genişletilmesi, çevre için tehdit oluşturan durumların kontrolü, göçmen politikası ya da yükseköğretime erişim gibi olumlu politikalar etrafında birleşebilir.

Genel itibarıyla bir şeyi gerçekleştirmektense bir şeyi durdurmak için örgütlenmek daha kolaydır. Zira bir politikaya muhalefette birleşen muhtelif grupların yerine alternatif üretmede kolay kolay mutabakata varması o kadar zahmetsiz değildir. Demokrasilerde de bir şeyi durdurmak bir şeyi başlatmaktan kolaydır. Çünkü demokratik yönetimler siyasi değişimi zorlaştıran engeller ve veto mekanizmalarıyla doludur. Aşağıdaki örneklerde görüleceği üzere politikalarda başlarda yaşanan mağlubiyetlerin dahi uzun süreli neticeleri olabilir.

Bu örnekleri incelerken toplumsal hareketlerin hedeflerine ulaşmak için ana akım siyaset ile toplumsal hareket siyaseti arasındaki klasik sınırlardan taşan muhtelif yöntemlerden istifade ettiğini göreceğiz. Protesto siyasi örgütlenme, lobi faaliyetleri ve seçimlerle aynı anda yürütülmüştür. Şunu unutmamak gerek: Yetkililer gayet net taleplere karşılık verirken dahi genelde önemli alternatifler sunar fakat hareketlerin ifade ettiği kaygılarına doğrudan bir cevap vermez. Ayrıca toplumsal hareketlerin etkisi sadece ulusal bakımdan değil savundukları meselelere ve içinde bulundukları döneme bağlı olarak da değişiklik gösterir. Geçici mağlubiyetler daha kapsamlı bir hareketin oluşturulması ve kayda değer kazançlar elde edilmesinde önemli rol oynayabilir ve anlık kazançlar da yok olup gidebilir, yerini siyaseten istenmeyen sonuçlara bırakabilir.

Savaş ve Zorunlu Askerlik

Zorunlu askerliğin savaş kadar uzun bir geçmişi vardır ve her zaman tartışmalı bir mesele olmuştur. Genç adamlar doğal olarak evlerinden ayrılmaya ve memleketleri dışında savaşmak için hayatlarını tehlikeye atmaya hevesli değildir. Aileler de oğullarını ve artık kızlarını geri dönmeme ihtimalleri olduğu yabancı topraklara göndermeye can atmaz.

Her ne kadar birinin savaşa katılmak istememesi onun savaşa karşı olduğu anlamına gelmese de askerlik hizmetine muhalefet bazen genel olarak savaş karşıtlığı ya da belirli savaşlara karşıtlık ile kesişebilir. Savaşa şahsi katılıma direniş ise savaşa kolektif bir direnişe evrilebilir. Sonuç olarak genel savaş karşıtı hareketin keskin tarafı zorunlu askerliğe muhalefettir ve uzun bir geçmişi vardır.

Amerika'da zorunlu askerliğe ciddi muhalefet İç Savaş döneminde ortaya çıkmıştır. ABD, New York şehrinde kura ile ordusunu takviye etmeye koyulduğunda celbe muhalefet doğrudan İç Savaş'a muhalefete dönüşürken askerlik yapmak istemeyen genç adamlar ayaklanma çıkardı.[28] İrlandalı göçmenlerin öncülüğündeki protestocular kura çarkını parçaladı, tramvay raylarını söktü, mağaza vitrinlerini kırdı, zorunlu askerliğin uygulanmasını engellemek için siyah erkekleri linç etti. Protestocuların özellikle savaşın mantığı ya da faziletleriyle alakadar olduğuna dair bir emare yok; fakat kendilerine dayatılabilecek vergi ve askerlik hizmetiyle son derece alakadar oldukları kesin. Ayrıca zenginler, yerlerine başkasının askere alınması için 300 dolar ödeyerek askerlik yapmaktan kurtulabilmesi nedeniyle rencide olmuşlardı. Şiddetli ve kargaşa yaratan ayaklanmalar devamlı bir harekete dönüşmedi. Sonuç olarak devlet protestolara cevaben celpleri geçici bir süreliğine durdurdu. Birlik* askerlerinin ikmalini geciktirerek ve Başkan Lincoln'e yeniden aday olacağı seçim kampanyası başlamadan evvel savaşa yoğunlaşıp zaferin artık ufukta görünmesi için bir kez daha baskı yapan ayaklanmalar bir nebze etkili oldu. Zorunlu askerlik uygulamaları devam etti, Lincoln tekrar seçildi, Güney 1865'te erkenden teslim oldu, bu ayaklanmalar da İç Savaş tarihinin küçük bir kısmını işgal etmiş oldu.

Zorunlu askerliğe muhalefet Vietnam Savaşı döneminde bambaşka bir boyut kazandı. Orduya kaydetme ve silahaltına

28. Iver Bernstein, *The New York City Draft Riots: Their Significance for American Society and Politics in the Age of the Civil War*, Oxford University Press, 1990.

* Amerikan İç Savaşı'nda Güney'in ayrılıkçı Konfederasyon ordusuna karşı Lincoln yönetiminde savaşan Kuzey'i temsil eden ordu. (ç.n.)

alma uygulamaları Amerika'nın genç erkeklerinin Vietnam Savaşı'na dair farkındalığını artırdı ve hem onlara hem de sevenlerine uluslararası hadiseler ve politikalarla ilgilenmeleri için daha çok sebep verdi. Savaş uzadıkça hareket gelişmek ve etkili olabilmek için zaman kazandı.

Amerika'da zorunlu askerlik ülkenin Avrupa'daki savaşa katılması beklendiğinden 1940'ta tekrar tesis edilmişti. 1950'li yıllarda (Kore Savaşı süresince de) ve 1960'ların başlarında nispeten düşük bir seviyede devam etti, bir grup Amerikalıya, genç erkeklere, halihazırda savaş karşıtı olan cenaha katılmak için hususi bir sebep verdi.[29] Askere alma sistemi esasen akıllı ve avantajlı gençlerin istifade edebileceği çok fazla yasal boşluk bulunduruyordu. Yardımcı olan doktorlar tıbbi muafiyet tavsiye eden mektuplar kaleme aldı, bazı askerlik şubeleri üniversitede okumaları ve ailevi durumlar için uzatılabilir tecil fırsatı verdi, bazı yerel şubeler gençlere olağanüstü derecede anlayışla yaklaşıyordu. "Vicdani retçi" olmak için yapılan taleplerin onayını da yerel şubeler veriyordu. Askerlik çağındaki erkekler prensip olarak savaşa karşı olmalarına istinaden askerlik hizmetinde bulunmayabiliyor ve onun yerine hastane ya da okulda hizmet verebiliyordu. Vietnam'a askeri müdahalenin arttığı dönemin başlarında silahaltına alma uygulamaları, İç Savaş'ta yedek olarak çağrılanların yaşadığı adaletsizlikleri akla getiriyordu.

Zorunlu askerlik savaş karşıtı hareket için geçici bir hedef haline geldi ("Celbi Durdur, Savaşı Bitir"). Savaş karşıtı aktivistler askere çağrılma uygulamasına odaklanırken dahi mecburi askerlik karşıtları savaşa dair bilgi edindi ve savaşa karşı muhalefet geliştirdi; hırs ve şahsi motivasyonla ilgili meselelere odaklandı. İki hareket esasen birbirini destekledi ve büyük ölçüde örtüştü. Zorunlu askerlik karşıtı hareket örgütçülere protesto düzenleyecekleri bir dizi mekân ya da hedef (askerlik şubeleri) ve farklı protesto yöntemleri (celp kâğıdı yakma, dosyaları tahrif etme, bu meseleye dair danışmanlık verme) sunuyordu. Hem genel

29. Mecburi askerlik ile muhalefet hareketinin genel bir özeti için bkz. http://michiganintheworld.history.lsa.umich.edu/antivietnamwar/exhibits/show/exhibit/draft_protests/the-military-draft-during-the- (Erişim Tarihi: 9 Nisan 2018).

itibarıyla zorunlu askerlik karşıtlığı hem de kendi akıbetine dair endişeleri insanları, Amerika'nın Seçici Hizmet [*Selective Service*] bürokrasisi, yerel askerlik şubeleri, mahkemeler, seçim kampanyaları gibi siyasi kurumlarına sevk etti.

Zorunlu askerlik karşıtı hareket, Vietnam Savaşı'na muhalefet hareketiyle birlikte aktif olduğu dönemden bu yana birçok politikayı etkilemiştir. Başkan Richard Nixon döneminde tecil yaptıran erkeklerin sayısı zirve yaptı ve 1969'da getirilen kura sistemi daha fazla sayıda adamı silahaltına alınması riskine maruz bıraktı. Askere çağrılmayı, daha adil olmasa da rastgele hale getiren yeni sistemin savaşa ve zorunlu askerliğe karşıtlığı genişleten bir etkisi oldu.[30] Fakat her ne kadar ABD savaşa nispeten sınırlı bir varlık gösterse de hâlâ müdahil olmakla beraber savaş hararetini yitirdiğinden Nixon en nihayetinde 1973'te zorunlu askerliği sonlandırdı. Savaşın durulmasıyla birlikte zorunlu askerliğin sonlandırılmasının savaş karşıtı hareketlerin kapsamını ve yoğunluğunu azaltıcı bir etkisi oldu.

Başkan Jimmy Carter görevdeki ilk gününde, celpten kaçarak ya da ülkeyi terk ederek askere çağrılmaya direnen tahminen yüz binden fazla kişiyi etkileyen af ilan ettiğinde devasa bir ihtilafla karşı karşıya kaldı. Ancak 1980'de gençlerin orduya kaydını yeniden tesis eden Carter oldu. Önceki politikanın aksine yeni kayıt sürecinde fiziki ya da psikolojik muayene bulunmuyor ve yerel askerlik şubesinde tahkikat yapılmıyordu. Sadece isim, adres, doğum tarihi ve sosyal sigorta numarasının yazıldığı basit bir formu doldurmak yeterliydi. Kayıt süreci Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali karşılığında ABD'nin kararlılığını göstermek için yeniden tesis edilmişti fakat devlet kaydolanları silahaltına almanın yanına dahi yaklaşmamıştı.

Amerika buna mukabil Vietnam'dan bu yana modern silahlardaki teknolojik ilerlemelerin imkân sağlamasının yanında, en azından kısmen savaş karşıtı hareket yüzünden, zorunlu askerlik yerine gönüllü bir askeri kuvvete bel bağlıyor. Savaş

30. Robert S. Erikson ve Laura Stoker, "Caught in the Draft: The Effects of Vietnam Draft Lottery Status on Political Attitudes", *American Political Science Review*, 105. Sayı, 2. Cilt, 2011.

karşıtı hareketin daha kapsamlı etkisi olarak siyasi neticeleri gelecek otuz yıl boyunca ABD'nin dış politikasını sınırlandırdı. Kongre 1973'te Savaş Yetkileri Yasası'nı [*War Powers Act*] geçirerek politika üretme yetkilerini müdafaa etti. Yasa Kongre'nin açık yetkilendirmesi olmadan yurtdışında görevlendirilen askeri kuvvetlerin görev süresini resmen kısıtlıyordu. Sözde "Vietnam Sendromu" ilerleyen dönemde bir gönülsüzlüğe yol açacaktı; Amerika sadece ezici bir kuvvet konuşlandıracaksa, sonunda galip gelme ihtimali yüksekse ve bölgeden nispeten kısa süre içinde çıkabileceği kanaatindeyse yurtdışında kara birliği görevlendirmeye başladı. Bunu ilk kez Savunma Bakanı Caspar Weinberger dile getirdi, yardımcısı ve ileride Dışişleri Bakanı olacak Colin Powell da benimsedi, en nihayetinde Başkan George W. Bush doğrudan reddedip Irak Savaşı'nı başlatana dek neredeyse yirmi yıl boyunca politika olarak takip edildi.

Savaş karşıtı ve zorunlu askerliğe muhalif hareketlerin sonuçlarını değerlendirirken beyin jimnastiği yapmak ve bu hareketler var olmasaydı *neler yaşanabilirdi* sorusunun cevaplarını tahayyül etmek durumundayız. Weinberger ile Powell devri gelmeden evvel dahi Amerika uzun süreliğine yurtdışında savaşmak üzere asker göndermeye fazlasıyla gönülsüzdü. Şunun altını çizmek gerekiyor; aslında asker göndermek için bir sürü fırsat çıkmıştı. Başkanlık seçimi için Vietnam Savaşı'na muhalefet temelinde ziyadesiyle başarısız bir kampanya yürüten Senatör George McGovern, 1978'de Kongre'ye ve Başkan Carter'a Vietnam'ın komşusu, yabancı kuvvetlerin acımasız bir rejim teşkil ederek soykırım uyguladığı Kamboçya'ya müdahale edecek uluslararası bir güç teşkil etmesi için baskı yapmıştı. Üzerinden uzun süre geçmeden Başkan Carter, İran ile Nikaragua'daki siyasi ayaklanma tehdidi altındaki otoriter fakat Amerikan müttefiki rejimleri desteklemek üzere asker göndermeyi reddetti.[31] Sovyet destekli hükümetle mücadele eden yerel güçleri desteklemek

31. Don Oberdorfer, "McGovern Backs Anti-Cambodia Action", *The Washington Post*, 22 Ağustos 1978. https:// www.washingtonpost.com/archive/politics/1978/08/22/ mcgovern-backs-anti-cambodia-action/ab290e4e-75ff-4275-a4a2- 7517970cfbab/?utm_term=.b26c582edf9f (Erişim Tarihi: 14 Kasım 2020).

için ne Carter ne de halefi yabancı topraklara Amerikan askeri gönderecekti, bununla beraber silah desteği yapacaklardı. Amerika'nın 1980'lerde Orta Amerika'ya müdahalesi büyük ölçüde gizliydi ve icra eden çoğu kez vekil güçlerdi. Başkan Reagan, 1983'te düzenlenen terör saldırısında verilen ilk zayiat karşısında Lübnan'a konuşlandırılmış silahlı kuvvetleri hızla çekmesine mukabil Grenada'da aynı yıl sekiz gün içerisinde yeni bir hükümeti devirmeye hazırdı. Başkan Clinton, 1994'te Ruanda'da yaşanmakta olan soykırıma karşılık olarak Amerikan askerlerinin müdahalede bulunmasına izin vermedi ve 1995'te Bosna'da yaşanan korkunç savaşı durdurmak üzere yapılan uluslararası müdahaleye gönülsüzce katıldı.[32] 1960'lar ve 1970'lerin kuvvetli toplumsal hareketleri olmasaydı neler olurdu, ondan emin olmak mümkün değil. Fakat ABD'nin askeri tarihi göz önünde bulundurulduğunda Amerikan güçlerinin yurtdışında konuşlandırılmaya devam edeceği düşünülebilir. Vietnam döneminin barış aktivistleri henüz ufukta görünmeyen müdahale ihtimallerine genel itibarıyla ehemmiyet vermemişti ve Senatör McGovern gibileri farklı politikaları tercih edebilirdi. Ancak esas nokta şu ki toplumsal hareketler teşebbüslerin gerçekleşmesini sağlamanın yanında bir şeylerin olmasını engelleyerek etkili olabilir ve bazen esas meseleleri olmayan alanlara dair politikalar üzerinde de etkisini kullanabilir. Zorunlu askerliğin sonlandırılması Amerikan ordusunda personel uygulamalarını da değiştirdi; ordu artık istifa seçeneği bulunan bir kadroyla karşı karşıyaydı. Zorunlu askerliğin bulunmadığı koşullarda siyasetçi ve idareciler askeri personelin yaşam kalitesine daha çok ilgi gösterdi, asker toplamayla birlikte personelin tazminat, barınma, çocuk bakımı ve mesleki ilerleme meselelerine çok daha fazla enerji ve maddi kaynak ayırdı. Amerika gün geçtikçe acemi erlerden ziyade sözleşmeli hizmete ve özel şirketlerin desteğine bağlı hale geldi, bu da maliyetleri artırırken denetimi azalttı. Amerika'nın genç erkekleri için neredeyse hepsinin tecrübe ettiği askerlik hizmeti Amerikalıların nispeten küçük bir kısmıyla sınırlı bir deneyim haline geldi. Hedeflenenle çelişkili olacak şekilde bu

32. Samantha Power, *A Problem from Hell*, Basic Books, 2002.

durum günümüz başkanlarının yurtdışına, tamamı gönüllülerden oluşan askerleri, halkın geniş çapta desteğini almadan uzun süre boyunca konuşlandırmasına imkân sağlıyor olabilir. ABD'nin Irak'taki uzun soluklu varlığı (2003-2011) bu iddiayı destekler nitelikte. 2001'de Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan saldırı sonrası başlatılan Kalıcı Özgürlük Harekâtı'nın* Amerika kısa süre sonra Afganistan'ı işgal ederken ve o zamandan bu yana bölgede büyük bir askeri varlığı bulundurup çatışmaya devam ederken varlığını sürdürmesi ise dikkat çekiyor.

Bir toplumsal hareket ile yarattığı etkiye dair bu hikâye toplumun çeşitli kesimlerinden aktivistler ve örgütlerin hem belirli bir savaşa hem de zorunlu askerliğe karşı protestolara katıldığının altını çiziyor. Katılanlar, askeri hizmetten kaçmak isteyenlerden Amerikan dış ve iktisadi politikalarını toplu olarak inceleyen ve tenkit edenlere kadar geniş kapsamda sorunları temsil ediyordu. Aktivistler kendi gayretlerine verilen cevapları belirleme hakkına sahip değildi. Yakın baskılarla karşı karşıya kalan ve onlara nasıl karşılık vereceğini belirleyen politikacılardı. Savaş ve zorunlu askerlik karşıtı hareketler zorunlu askerliği desteklemeyi maliyetli hale getirmiş ve çok zorlaştırmıştı. Silahlı kuvvetlere personel sağlamak için farklı yollar bulmak illa Vietnam Savaşı'nı ya da daha genel kapsamda Amerikan dış politikasını yeniden gözden geçirmeyi gerektirmiyordu. Protestolar önemli rol oynasa da bu hep aktivistlerin ya da örgütlerin çoğunun umduğu şekilde gerçekleştiği anlamına gelmiyordu. Devletin verdiği karşılık yani gönüllülerden bir ordu oluşturmak da kendi başına önem kazandı ve kendi ivmesiyle bir dizi politikayı etkiledi. Bu politikaların bazılarını savaş ya da zorunlu askerliğe karşı protesto düzenleyen aktivistler tahayyül dahi etmemişti.

Toplumsal hareketler politikaları etkiliyor fakat bunu her zaman kendi başlarına yapamıyor ve beklendiği şekilde gerçekleştiremiyor. Vietnam dönemindeki toplumsal hareketler seçilmiş yetkililerin planlarını başarıyla değiştirdi ve alınan derslerin etkisi Saygon'un düşüşünden çok sonrasına kadar devam etti. Gerçekleştirilen reformların ilgili politikaların yapısı üzerinde

* (İng.) *Operation Enduring Freedom*. (ç.n.)

uzun soluklu etkisi oldu. Toplumsal hareketlerin politika üzerindeki etkisinin boyutu siyasi kurumlardan gösterilen destek ve söz konusu politikanın gerekleri gibi çeşitli faktörlere bağlıdır. Politika üretimi sürecinde yaşanan güçlükler toplumsal hareketler etkili olabildiğinde özellikle de söz konusu etki ile siyasi rakiplerin istediklerini elde etmesini engellenmişse hareketin bundan kendine pay çıkarmasını zorlaştırır.

Toplumsal hareketlerin üzerinde etkili olmaya çalışırken en güç engellerle karşılaştığı alanın dış politika olduğunu ifade etmek gerek. Özellikle bir zorunlu askerlik durumu söz konusu olmadığı sürece çoğu vatandaş nadiren dış politika ve askeri politikayla ilgilenir ve diğer siyasi alanlarla mukayese edildiğinde bu politikaların yapısı halkın etkisine karşı daha korunaklıdır. Küçük çaplı meselelerde etkili olmak daha kolay, oluşturulan etki daha görünürdür.

İnsancıl Gıda Üretimi: Yumurta mı Tavuktan, Tavuk mu Yumurtadan?

Halkın çoğunun günlük hayatını etkileyen, ulusal değil yerel idarelerin düzenlediği ve uluslararası kaygıların nispeten daha önemsiz olduğu meseleler üzerinde etkili olmak daha kolaydır. Mesela yumurtayı ele alalım. ABD'nin mahsulünün bir payını temin eden California sakinleri çoğunlukla Amerika'nın başka bölgelerinde yetiştirilmiş yumurtaları tüketir. Ucuza satılabilecek büyük miktarda yumurta üretmek kimsenin kırsal tarım rüyalarını süslemez. Yumurta tavukları kısa ömürlerini çiftlikten çok fabrikayı andıran evlerde gagaları kesilmiş, küçücük kafeslere tıkılmış yaşar; ışığı, aldığı gıda ve ilaçlar yumurta üretimini olabildiğince arttırmak için ayarlanır.

Hayvan hakları aktivistleri bu şartları iyileştirmek için California siyasetine müdahil oldu, eyalet çapında düzenlenen referandumla ufak bir politika reformu kazandı. Eyalet, vatandaş gruplarının eyalet çapında referandum süreciyle oylanmak üzere teklifler sunabileceği bir reform geleneğine sahip bulunuyor. İlk olarak daha insancıl koşullarda yumurta üretilmesini sağlayacak kurallara yoğunlaşan aktivistler, bunun özellikle de büyük

çapta hayata geçirilmesinin mümkün olmadığı kanaatindeydi. Hayvan hakları aktivistleri en bilinen örgütleri üzerinden alenen ya da incelikle genel itibarıyla vegan beslenmeyi yani hayvansal ürünlerin tamamının tüketiminden kaçınılmasını savunur. Ancak böylesi bir görüşe kamuoyunun geniş destek vermediğinin farkında olan aktivistler çiftçiliğe nispeten ufak kısıtlamalar getirilmesine odaklanmayı seçti. California'da 2008'de referanduma sunulan Çiftlik Hayvanlarına Eziyetin Önlenmesi, dişi domuzlara, süt danalarına ve tavuklara ayrılacak asgari alanı belirliyordu. Çiftlik hayvanları kısıtlı yaşamaya devam edecek ve yeni standartları ihlal eden çiftçiler suç değil cezası nispeten az kabahat işlemiş olacaktı.

Büyük bir soruna karşı mütevazı bir çözüm olarak algılanan önlem, California seçmenlerinin neredeyse üçte ikisinin desteğini kazandı. İnsani Yardım Derneği yöneticisi Wayne Pacelle seçimin ardından aktivistlerin "yeni, daha merhametli bir çağı açtığını" ifade ederek dönüm noktası niteliğinde bir zafer kazanıldığını ilan etti.[33] Hayvan hakları aktivistleri hızla kendi çalışmalarının sınırlarını belirlemiş ve çiftlik hayvanlarının yaşamlarında küçük iyileştirmeler yapmıştı.[34] Yumurta maliyeti kısa süreli olarak yükseldi ve California'da üretilen yumurtalar diğer yerlerde üretilenlerden daha pahalı hale geldi. Ancak zamanla yumurta üreticileri California piyasasının devasa boyutu yüzünden ürünlerinde California'nın yeni standartlarını uygulamaya başladığında California'da tüketilen yumurtalar ile başka yerlerde tüketilenler arasındaki fark azaldı.[35] Aktivistlerin etkisi California eyaletinin hudutlarını aştı.

Özetle California'daki yumurtaların hikâyesinde bir toplumsal hareketin milyonlarca insanın beslenme biçimini nasıl

33. https://blog.humanesociety.org/2008/11/prop2-victory.html (Erişim Tarihi: 14 Kasım 2020).

34. Robin Manley, "Caged Resistance: California's Proposition 2 and Animal Welfare", *Brown Political Review*, 22 Şubat 2015. http://www.brownpoliticalreview.org/2015/02/caged-resistance- californias-proposition-2-and-animal-welfare/ (Erişim Tarihi: 14 Kasım 2020).

35. Jason Lusk, "Effect of New California Laws on Egg Prices", *Blog yazısı*, 3 Şubat 2015. http://jaysonlusk.com/blog/2015/2/3/effect- of-new-california-laws-on-egg-prices (Erişim Tarihi: 14 Kasım 2020).

etkilediğini görüyoruz. Kapitalist girişimcilik her koşula uyum sağlamada son derece başarılıdır ve hem California'da hem de diğer yerlerde çiftçiler de kanun hükmüne riayet ederek yeni şartlara uydu, yumurta piyasası da adapte oldu. Aynı zamanda şiddetle referandumu talep eden aktivistler, hayvansal ürünlerin tüketimini kurumsallaştırarak daha insani şartlarda üretim anlayışının geliştirilmesine fiilen yardımcı olduklarının farkına vardı. Tavukların göz açıp kapayıncaya kadar geçen ömürlerinde kafeslerinin birkaç santim genişletilmesini ya da bu hayvanlara biraz temiz hava aldırılmasını hakikaten insani bir yaklaşım olarak görecek hayvan hakları aktivisti bulmak zor. Yine de referandum düzenlenmesini savunan aktivistler, seçmenleri önemli bir ahlaki soruna gerçekçi ve nispeten az maliyetli bir çözüm sunduğuna ikna ettiği için referandum kısmen başarıya ulaştı. Bu basit yeniliklerin gelecekte yapılacak reformlara engel mi yoksa temel mi teşkil ettiği sorusunun cevabı aktivistlerin kontrolünü aşan bazı faktörlere bağlı. Gerek hayvansal gerekse başka gıdaların insani üretimi dünyanın ekseriyetinde ihtilaflara yol açacak bir mesele olarak varlığını koruyor.

Dünya Günü ve Anma Siyaseti

Kamu politikasına bir devletin yaptığı (ve yapmadığı) her şey dahildir. Politikada anlamlı değişikliklerden bahsettiğimizde genelde kanunlar, programlar ve bütçelere odaklanırız. Ancak devletler ve toplumsal hareketler de insanların toplumsal değişime bakışlarını ve harekete geçme fırsatlarını etkileyebilecek sembolik jestler yapar. Özellikle bilinen bir örneği dünyanın müreffeh kısmının neredeyse her köşesinde görülen, genelde devlet politikalarınca desteklenen örgütlü işgücünü kutlayan ve önemini vurgulayan 1 Mayıs İşçi Bayramı'dır.

ABD'de çevre aktivizmi, kurumsal siyasi destek ve çevresel kaygılara dikkat çeken petrol sızıntısı gibi kritik bir olayla birleşerek çevreyi kutlamak ve savunmak için resmi bir günün oluşturulmasına yol açtı. Bugünün kutlanmaya devam etmesi günümüzde çevre aktivistlerine sorunlarını yeniden gözden

geçirmek, tekrar tanımlamak ve ortaya koymak için devamlı şekilde fırsat veriyor.

Çevre sorunlarının uzun bir tarihi olsa da mevcut çevre hareketinin hava ve su kirliliğinin tehlikelerine karşı, esasen büyük bir dergide seri olarak neşredilmiş[36] *Silent Spring*'in yayınlanmasıyla ilişkilendirilen[37] farkındalığın kazanılmasına dayandığı düşünülüyor. Halk sağlığı sorunlarına bürünen kirliliğe karşı örgütlenmeler birçok yönden İlerici Hareket'in yarım asır evvel ileri sürdüğü talepleri yeniden canlandırıp tanımlayarak 1960'lı yıllarda artış gösterdi.

1969 Ocak'ında, Richard Nixon göreve geldikten hemen sonra California'nın Santa Barbara kenti kıyılarında bir platformun altındaki petrol kuyusu patladı, bir haftadan uzun bir sürede okyanusa yüz bin varil petrol sızdı, binlerce kuş ve deniz canlısı telef oldu ve sahiller kirlendi. Petrol sızıntısı çevre hareketine hem ivme hem de odak kazandırdı ve kararlı politikacılar meseleyi ele aldı. Wisconsin senatörü Gaylord Nelson çevre sorunlarını siyasi gündemin en önüne taşımaya koyuldu, bir günün Dünya Günü ilan edilmesi için siyaset dışından örgütçüler görevlendirdi.

Nelson'un görevlendirdiği isimlerin kilit öneme sahip olanı Dennis Hays, petrol sızıntısını anmak için ilk olarak devlet okulları ve üniversitelerinde ulusal bir ağ geliştirdi. Kongre'deki müttefikleriyle dirsek temasında bulunan bu Dünya Günü Ağı olaya gösterilen ilgiden istifade etmek için tatbiki mümkün bir yasama gündemi hazırladı. İki bin yüksekokul ve üniversitenin yanında çok daha fazla sayıda devlet okulu 1970 yılında ilk kez Dünya Günü'nü kutladı, olaya yaklaşık yirmi milyon kişi dahil oldu.[38]

---

36. David S. Meyer ve Deana Rohlinger, "Big Books and Social Movements: A Myth of Ideas and Social Change", *Social Problems*, 59. Sayı, 1. Cilt, 2012.
37. Rachel Carson, *Silent Spring*, Houghton Mifflin, 1962.
38. Gaylord Nelson, "Earth Day '70: What It Meant", *EPA Journal*, Nisan 1980. https://archive.epa.gov/epa/aboutepa/earth-day-70-what-it-meant.html; Adam Rome, " 'Give Earth a Chance': The Environmental Movement and the Sixties", *The Journal of American History*, 90. Sayı, 2. Cilt, 2003; Lila Thulin, "How an Oil Spill 50 Years Ago Inspired the First Earth Day", *Smithsonian*, 22 Nisan 2019.

Geniş kapsamda ve her iki partiden verilen destek, daha önce hiç çevre sorunlarını düşünmemiş (hem de California'dan) bir Cumhuriyetçi başkanın meseleye ilgi göstermesini sağladı. Nixon başkanlığı boyunca çevre sorunlarının önemine dair konuştu, hava ve su kalitesini düzenleyen yasaları destekledi, düzenlemeleri denetleyen ve halk sağlığı ile çevreyi korumakla yükümlü Çevre Koruma Dairesi adında yeni bir daire kurdu.[39]

Dünya Günü'nün çevre eğitimi verilecek ve çevre için eyleme geçilecek bir gün haline getirilerek her yıl kutlanması aktivistlere uzun vadede muhtelif meseleleri kamuoyu önüne taşırken kullanabilecekleri bir temel teşkil etti. Bugünün ünü Amerika'nın ötesine geçti, şu an her 22 Nisan'da iki yüz ülkede kutlanıyor. Olayın kendisi muhtemel sonuçlarını belirlemiyor fakat talepte bulunmak için imkân sağlıyor ve hem sorunları hem de ihtimalleri hep anımsatıyor.

Nükleer Güç Siyaseti

Güvenli ve sürdürülebilir enerji üretimiyle ilgili meseleler ise daha karmaşık ve bunların kamuoyunun kaygılarıyla bağdaştırılması daha zor. Geçtiğimiz elli yılda Batı demokrasilerinin çoğunda nükleer enerji düzenli olarak sert ve çekişmeli tartışmalara konu oldu. Nükleer enerji geliştirilmesine muhalefet eden hareket, birtakım müstakil fakat birbiriyle ilişkili iddialar etrafında gelişti. Bu iddiaların ilki, nükleer gücün fosil yakıtlar ve alternatif enerji dahil mevcut enerji kaynaklarından çok daha pahalı olmasıydı. İkincisi, nükleer güçle bağlantılı bölünebilir maddelerin nükleer silahları çağrıştırması ve barışa tehdit teşkil etmesiydi. Üçüncüsü, nükleer enerji santrallerinin ekonomik ve pratik sebeplerden dolayı çoğu kez su kaynaklarına yakın konuşlandırılması ve böylece son derece kıymetli, geniş bölgelere el konmasıydı. Dördüncüsü, bir nükleer kaza yaşanması durumunda çevrenin ve santral etrafındaki bölgenin

https://www.smithsonianmag.com/history/how-oil-spill-50-years-ago-inspired-first-earth-day-180972007/

39. Meir Rinde, "Richard Nixon and the Rise of American Environmentalism", *Distillations*, 2 Haziran 2017. https://www. sciencehistory.org/distillations/richard-nixon-and-the-rise-of-american-environmentalism

sağlığının ağır hasar görmesinin ihtimal dahilinde olmasıydı. 1986'da Çernobil'de ve 2011'de Fukushima'da yaşanan reaktör facialarının tarım alanlarını heba ederek ve kitlesel şekilde kansere sebep olarak bu korkulara meşruiyet kazandıracak ve emsal teşkil edecekti. Beşincisi, nükleer santraller "güvenli" şekilde işletilse dahi ilerleyen yıllarda radyasyon yayılımı ile nükleer atığın depolanması sorununa ilaveten çevre, sağlık ve güvenlik riskleri yaratabilirdi. Nükleer silah karşıtları tarihsel bağlama ve kampanyalara en bağlı grupların özelliklerine bağlı olarak farklı şekillerde çevre, sağlık, güvenlik ve enerji tezlerini ileri sürdü. Nükleer tesislerin yapılması teklif edilen alanlarda sivil itaatsizlikten, santrallerde ya da ülkelerin başkentlerinde büyük gösterilere, açık toplantılarda yapılan konuşmalardan seçim kampanyalarına kadar toplumsal hareketlerin etkili olmak için kullandığı stratejilerin geniş kapsamını etkiledi.

Uzun vadede en başarılı nükleer karşıtı kampanya, Almanya'da yıllar içerisinde gelişen hareket oldu. Nükleer karşıtı protestolar esasen Almanya'nın şarap üreticisi bir bölgesinin sakinleri ile bir dizi gösteri düzenleyen ve 1975'te Wyhl'de tasarlanan bir nükleer santrali işgal eden öğrenci aktivistler arasında bağlantı kurdu. (Konuya ilgi gösterenlerin en azından bir kısmı Amerika'da New Hampshire'a bağlı Seabrook kentinde önerilen nükleer santrale odaklanan benzer bir çalışma olduğunun farkındaydı.) Farklı grupların oluşturduğu esasen aynı koalisyonun, yani çevreciler ile bölge sakinlerinin protestoları santral kurulması muhtemel başka bölgelere yayıldı. Wyhl santrali inşa edilmedi ve bölge en nihayetinde doğa koruma alanı oldu; fakat Almanya'nın başka yerlerinde nükleer santraller kuruldu.

Yine de kuvvetli nükleer karşıtı hareket Almanya'daki santral inşası sürecini diğer sanayileşmiş, varlıklı ülkelerde daha külfetli ve maliyetli hale getirerek, iş dünyası ve devlet için cazibesini yitirmesine yol açtı. Almanya'da santral inşasının zorlaşması ve maliyetli olmasından dolayı nükleer enerji hiçbir zaman ülkenin tükettiği enerjinin yüzde 20'sinden fazlasını teşkil etmedi.[40] Buna

40. https://en.wikipedia.org/wiki/Nuclear_power_in_Germany (Erişim Tarihi: 14 Kasım 2020).

mukabil 21. yüzyıl başlarında nükleer, Japonya'da enerjinin yüzde 30 ila 40'ını, Belçika enerjisinin yaklaşık yarısını ve Fransa'da tüketilen elektriğin yüzde 70'inden fazlasını oluşturuyordu. Aktivistler Almanya'da ilk aşamada nükleer enerjiyi durdurmada değil kısıtlamada başarılı olmuştu.

Diğer ülkelerdeki reaktör kazaları başta olmak üzere Almanya dışında yaşanan olaylar bu hareketin gelişimini ve nihai etkisini kolaylaştırdı. Nükleer enerji karşıtı hareket, 1979'da ABD'de yaşanan Three Mile Adası kazasının ardından büyümekte olan nükleer silah karşıtı aktivizmin temelini oluşturdu. Kısa süre sonra çevre ve barış hareketleri, çevre odaklı bir siyasi parti olan Yeşiller'e dönüştü, parti önce Avrupa Parlamentosu'nda, sonra da eyalet parlamentolarında koltuk kazandı.[41] Yeşiller Partisi Alman siyasetinde bir eşiği aştıktan sonra çevre sorunlarını gündeme getirmek ve Alman politikalarını denetlemek üzere resmi konumunu kullandı. Çernobil'deki reaktör kazası, nükleer karşıtı hareketi ve Yeşiller Partisi'nin elini güçlendirdi; kazada yayılan, rüzgârla taşınan radyasyon Almanya'nın bazı bölgelerinde doğal hayatı ve toprağı zehirledi. Yeşiller Alman parlamentosu *Bundestag*'da sadece birkaç sandalye kazanarak bu hasarı kamuya anlatabildi ve onarımı için baskı yapabildi. Federal seçimlerde yüzde 10'u hiç alamamış olsa da varlıkları nükleer güvenlik meselesini diri ve gündemde tuttu. Göze en çok çarpan mesele olmasa da şartlar müsait olduğunda hem aktivistler hem de halkın elinin altındaydı.

Yeşillerle kurulan Sosyal Demokrat koalisyon hükümeti, 2000'de başlamak üzere nükleer enerjiye bağımlılığı tedricen ortadan kaldırma niyetini ilan etti. Halefi Şansölye Angela Merkel liderliğindeki muhafazakâr koalisyon hükümeti, her ne kadar bu taahhütten geri durmak istese de işler kontrolden çıkmıştı. 2011'de Japonya'da Fukushima nükleer kazasından kısa süre sonra Şansölye Merkel Almanya'nın 2022 itibarıyla tüm nükleer enerjiden kurtulmuş olacağını bildirdi.[42]

41. Herbert P. Kitschelt, *The Logics of Party Formation: Ecological Politics in Belgium and West Germany*, Cornell University Press, 1989.

42. Caroline Jorant, "The Implications of Fukushima: The European Perspective",

Merkel'in açıklaması, nükleer karşıtı hareket için zafer niteliğindeydi; fakat bu zaferi hızlıca ya da kolaylıkla elde etmemişlerdi. Hareketin on yıllardır sürdürdüğü çabalar sayesinde nükleer enerji diğer Avrupa ülkelerinde olduğundan daha derin incelemeye tabi tutuldu ve son derece sıkı güvenlik standartları için destek toplanabildi. Aktivistlerin çalışmaları Almanların nükleer enerjiye bağımlılığını azaltarak bu sektörün büyümesini engelledi. Fukushima kazası aktivistlerin haklılığını ortaya koyduğunda Alman siyasetinde nükleere kademeli olarak bağımlılığın azaltılmasını teklif etmeye hazır bir kurumsal varlık halihazırda mevcuttu. Dahası nükleer enerjiyi sınırlandırma çabaları, nükleer enerjiye bel bağlamış Fransa ya da tamamen bağımlı olan Japonya gibi ulusların aksine, Almanya'nın nükleer enerjiden çıkış sürecini takip etmesini çok daha uygulanabilir hale getirdi. Almanya'daki nükleer enerji vakası bir toplumsal hareketin nasıl etkili olduğunu anlatıyor fakat bu basit bir hikâye değil.

Nükleer enerjiye karşı verilen uzun soluklu mücadele, Almanya'da bir sonuca ulaşacak gibi görünse de diğer müreffeh ülkelerin çoğunda nükleer enerji hâlâ siyasi tartışmalara konu oluyor. Günümüzde iklim değişikliği meselesi, nükleer enerjinin fosil yakıtlara cazip bir alternatif olarak ortaya çıkmasını sağladı. Nükleer santraller çevre için teşkil ettiği onca tehlikeye rağmen sera gazı üretmiyor. Nükleer karşıtı hareketin özeti niteliğindeki bu öyküde dahi siyasi değişim sürecinin ne kadar uzun ve karmaşık olduğu görülüyor. Diğer meselelere dair siyasi tartışmalar ile rakip toplumsal hareketleri çözmek için çok daha fazla zaman gerekebilir.

Kürtaj ve Üreme Hakları

Amerika'da kürtaj tartışması kamu politikasını şekillendirmenin ne kadar uzun sürdüğünün ve siyasete katılımın devam ettirilmesinde nasıl güçlükler yaşandığının kuvvetli bir örneğini

Bulletin of the Atomic Scientists, 67. Sayı, 4. Cilt, 2011. Ayrıca bkz. https://www.thelocal.de/20160311/five-years-after-fukushima-germanys-energy-transition-still-faces-challenges

teşkil ediyor. 1960'lar itibarıyla kürtaj yaptırmanın mümkün olduğu ülkelere seyahati madden karşılayabilecek Amerikan kadınları sağlıklı koşullarda yapılan kürtaja erişebiliyordu. 1960'lı yılların sonlarında ABD eyaletleri kürtajın suç olmaktan çıkarılmasını gündemine aldı ve birkaçı eyalet meclislerinde yaşanan kıyasıya tartışmalara rağmen kürtajı yasallaştırdı. Toplumsal hareket aktivistleri tartışmalarda ve bazı yerlerde kadınların kürtaj olmasına yardımcı olan ağların oluşturulmasında rol oynamıştı fakat topyekûn bir hareketlenme nadir görülüyordu ve etkisi sınırlıydı. ABD Yüksek Mahkemesi 1973'te Teksas'ta bir savunma grubunun önderliğinde açılan dava üzerine kadınların hamileliğinin ilk altı ayı içerisinde kürtaj olmasını anayasal bir hak olarak kabul etti, eyaletlerin özellikle de kadının hamileliğin son üç ayındaysa uygulamayı denetleme hakkını tanıdı. "Roe Wade'e Karşı" davasında alınan, dönüm noktası niteliği taşıyacak bu kararın önemi ilk aşamada apaçık ortada değildi.[43]

Uygulama ve kanunlara dair görüşler ziyadesiyle çeşitliydi ve partilere bağlı değildi. Kürtaj hakkını savunan gruplar, daha kapsamlı bir gündemi ileri sürmek için yeni yollar ararken kürtaj karşıtı aktivistler hemen siyasi inisiyatifi ele geçirdi, Katolik Kilisesi'nin ötesine uzanan geniş örgütler teşkil etti ve kısa süre içinde seçim politikalarına yöneldi. "Roe Wade'e Karşı" davasında mahkemenin aldığı karar seçim kampanyaları ve seçimlere odaklı siyasi reform yapıldığı, *Watergate* skandalının hızlandırdığı bir döneme denk geldi. Kongre 1970'li yılların başlarında parti liderliğini zayıflatan seçim reformlarıyla birlikte seçim kampanyalarına yapılan bireysel bağışları sınırlandıran bir dizi düzenlemeyi yasalaştırdı, reformlar müstakil adayların seçmenleri harekete geçirme ve bağış toplamada müteşebbisliğini öne çıkaran bir dönemi başlattı. Eski kurallara göre siyasi partiler kazanma ihtimali yüksek olan ve göreve geldikten sonra parti

43. Yarım asırdan uzun süren hararetli mücadelenin tartışmalı eserler, hukuki kararların incelemeleri ve hareketin eylemleri ile kamu politikasının konu edinildiği akademik çalışmalar dahil muazzam bir literatürü olması şaşırtıcı değil. Staggenborg bu çatışmanın ilk yıllarındaki gelişimine dair faydalı bir genel özet sunuyor. Bkz. Suzanne Staggenborg, *The Pro-Choice Movement*, Oxford University Press, 1991.

liderliğiyle işbirliği yapacak adayları seçiyordu, yeni kurallar ise farklı adaylara avantaj sağlıyordu. Kongre'ye seçilmek için aday olanlar, parti liderlerinin doğrudan desteğini almaya çalışmak yerine nispeten küçük bağış yapmaya yardımcı olacak şevkli yüzlerce destekçiden maddi kaynak bulmayı hedefledi. Adaylar ayrıca halkın sandığa gitmesini sağlayacak meseleler bulmaya gayret etti.

Kürtajın tam da partilerin ihmal etmiş olduğu grup ve kişileri motive etmeye uygun bir mesele olduğu anlaşıldı. 1976'da partilerinin başkan adayı olmak için yarışan Demokrat Jimmy Carter ile Cumhuriyetçi Ronald Reagan evanjelistlerin* şevkinin kıymetli olduğunu fark etti. Demokrat Parti adaylığını ve başkanlık seçimini kazanan Carter, *Medicaid*'in** kürtajı finanse etmesini engelleyen yasayı destekleyerek ve Yüksek Mahkeme kararını desteklemeye söz vererek orta halli bir yol tutmaya çalıştı. 1976'da Cumhuriyetçi Parti adaylığını kaybeden Reagan, kürtaj karşıtı seçmen kitlesine daha da yaklaştı ve 1980'de düzenlediği başkanlık kampanyasını başarıya ulaştırdı. Partinin sadık üyeleri önceleri Reagan'ı başkanlık yarışına giremeyecek kadar yaşlı ve muhafazakâr görmüştü fakat parti tabanındaki muhafazakâr aktivistler kendisini Cumhuriyetçi Parti'nin önüne geçirdi ve Reagan'ın başkanlık seçiminde ezici bir zafer kazanmasını sağladı.

Yasal kürtaj için verilen savaşta kürtaj klinikleri de cephe haline geldi. Kürtaj karşıtı aktivistler seçim için gösterdikleri çabalar ve eylemlerini, klinik önlerinde yaptıkları protestolarla ilerletti. Çoğunlukla agresif fakat şiddetten kaçınan kürtaj karşıtları, kürtaj yaptırmaya gelen kadınlara yüksek sesle işlemin nasıl yapıldığını anlatarak ve ahlaki rehberlik sunarak onları "nasihatle" kürtaj olmaktan vazgeçirmeye çalıştı. Ne var ki tüm eylemler o kadar barışçıl değildi. Kürtajı cinayet olarak gören birkaç kişi 1980'li yıllarda kliniklere bombalı saldırı düzenledi. Yobazlar bunları örnek alarak doktorları hedef aldı ve katletti.

---

* Hıristiyanlığı vaaz eden, İncilleri yaymayı kendisine görev edinmiş kimse; misyoner. (ç.n.)

** ABD genel sağlık sigortası. (ç.n.)

1990'ların başlarından bu yana en az 11 doktor saldırılarda hayatını kaybetti.[44]

Bu saldırılar politikada değişikliğe yol açmadı fakat kadın sağlığı kliniklerinin ve kürtaj hakkı savunucularının yapmak zorunda hissettikleri eylemleri etkiledi.

Gelgelelim Yüksek Mahkeme'nin kararlarıyla eli kolu bağlı olan Reagan başkan olarak Amerika'da kürtaja yasal erişimi sona erdirmek için kayda değer bir şey yapmadı, Yüksek Mahkeme'ye muhafazakâr hâkimler atamış olsa da bu hâkimlerin hepsi "Roe Wade'e Karşı" davasının kararının bozulması görüşüne katılmıyordu. Buna mukabil Reagan'ın kürtaj karşıtlarının klinik bombalamaları gibi şiddet eylemleriyle kuvvetlenen üslubu kürtaj hakları savunucularının nezdinde meseleyi öne çıkardı. Kadın hakları aktivistleri yasal kürtajı gündemlerinin başına yerleştirdi ve meselenin iki tarafındaki toplumsal hareketler on yıllar boyunca siyasi arenaya hâkim oldu.

Kısmen Amerikan siyasetinin yapısında bulunan kurumsal engeller, kısmen de kuvvetli karşı hareketlerin varlığı yüzünden kürtaj siyaseti gitgide daha partizan hale gelirken uygulanan politikada çok değişiklik yapılmadı.[45] 1980'lerin başlarına gelindiğinde ulusal çapta seçim yarışına giren ciddi bir aday Demokrat Parti'deyse yasal kürtaja karşı çıkamaz, Cumhuriyetçi Parti'deyse kürtaj haklarını destekleyemezdi. Sonraki on yılda ise bir başkan, yargı sistemine atanacak bir adayın kürtaj hakkındaki görüşünü göz ardı edemezdi ve meselenin her iki tarafı da eylemcilerini sokaklara, maddi kaynakları ile destekçilerini kurumsal siyasete döktü. Toplumsal hareketler meseleyi daha da öne çıkardı fakat politika değişiklikleri de bir o kadar yavaş ilerliyordu. Son yıllarda çoğunlukla Cumhuriyetçi seçmenin bulunduğu eyaletlerdeki vekiller kürtaja erişime kısıtlamalar getirdi ve bu kısıtlamaları arttırdı; Yüksek Mahkeme'ye yapıla-

44. Ulusal Kürtaj Vakfı yasal kürtaj uygulayan klinik ve doktorlara düzenlenen şiddet olaylarının kaydını tutuyor. Erişim Adresi: https://prochoice.org/our-work/provider-security/ (Erişim Tarihi: 14 Kasım 2020).

45. David S. Meyer ve Suzanne Staggenborg, "Movements, Countermovements, and the Structure of Political Opportunity", *American Journal of Sociology*, 101. Sayı, 1996.

cak yeni atamaların kısıtlamalara müsaade edecek çoğunluğu sağlamasını bekliyorlardı. Her iki taraftaki aktivistler yıllar boyunca Yüksek Mahkeme atamalarını artan bir ilgiyle takip etti, bazı başkan adayları (Cumhuriyetçiler) kürtajı anayasal hak olmaktan çıkarmayı taahhüt ederken bazıları (Demokratlar) bu hakkı korumayı taahhüt ediyordu. Donald Trump başkanlığı süresince 9 üyeli mahkemeye 3 üye atayabildi. Hem kürtaj hakkını destekleyenler hem de karşı çıkanların ilgisini arttırdı.

Amerika'nın kürtajla geçmişi toplumsal hareketlerin ihtilaflı politikalarda etki yaratmaya çalışırken karşı karşıya olduğu zorlukların altını çiziyor. Demokratik bir yönetimde örgütlü bir güç değişim yaratmanın eşiğindeyken aksi istikamete gitmek isteyecek, genelde toplumsal hareket biçiminde bir karşı gücü oluşturması doğaldır.[46] Bu da politika bakımından karmakarışık ve ihtilaflı bir durumu, bir çeşit açmazı ortaya çıkarır.[47] Amerika'da kürtaja erişim meselesinde uçlardaki mücadele neredeyse elli yıldır devam ediyor. Kürtaj hakkı savunucuları kurumsal avantajlar elde ettiğinde erişimini arttırmaya çalışıyor. Muhalifler ise klinikler, doktorlar ve programlara kısıtlamalar getirmeye uğraşıyor. Ne olursa olsun karşı taraf her zaman başkaldırıyor.

Sarı Yelekliler

Bir aktivist kampanyası ne kadar hararetli şekilde talepte bulunursa bulunsun, ana akım siyasi kurumların vereceği en iyi ihtimalle yarım yamalak karşılığa bel bağlar. Fransa'daki güncel bir hareketi inceleyerek siyasetin verdiği karşılıkların nasıl geliştiğini görebiliriz. Sarı yeleklilerin (*gilets jaunes*) Fransa'da düzenlediği protestolar, eylemcilerin taleplerini tatmin etmeye

46. A.g.e., 1628-60.

47. Amerika'da göç politikaları benzer bir gelişim süreci izledi fakat o kadar uzun süreli olmadı. Fakat son yirmi yılda göçmen hakları ve göç karşıtı hareketler büyük siyasi partilerin ilgisini yakaladı, birbirini kontrol altında tuttu, siyaseten bir açmaz yarattı ve büyük ölçüde içinden çıkılmayacak, yıkıcı kamu politikalarıyla sonuçlandı. Bkz. David S. Meyer ve Daisy Verduzco Reyes, "Social Movements and Contentious Politics", Kevin Leicht ve Craig Jenkins (Ed.), *Handbook of Politics, State, and Civil Society in a Global Perspective* içinde, Springer Science, 2010.

yaklaşmamışken ulusal siyasi dinamikleri köklü bir değişime uğrattı. Hikâyeyi anlamak için işe 2017 baharında Emmanuel Macron'un seçilmesiyle başlamamız gerekiyor. Macron gergin siyasi kutuplaşma atmosferinde siyasette orta yolcu, teknokrat* bir yaklaşımı temsil eden yeni bir parti kurdu. Genel seçimlerde kampanyasını göçmen karşıtlığı üzerine kuran ulusalcı bir adayı kolaylıkla mağlup etti, ekonomi yönetiminde kendisine hatırı sayılır bir manevra alanı sağlamış gibi görünüyordu. Macron iktidara geldikten sonra işletmelere getirilen vergileri ve düzenlemeleri azaltarak iktisadi büyümeyi arttırmak için ekonomiyi *modernleştirmeye* çalıştı. Aynı zamanda iklim değişikliğine eğilmek için benzine ek vergiler getirdi.

İlk muhalefet dalgası hayat pahalılığına ve benzin fiyatlarının artmasına karşı popülist bir kampanyanın geliştiği Fransız kırsalında görüldü. Muhalefetin ilk kıpırtıları internette hızla yüz binlerce imza toplayan bir kampanyayla ortaya çıktı ve örgütçüler yolları tıkayarak hareketin sokaklarda görülmesini sağlamaya çalıştı. Fransa'da şoförlerin arabalarında tutmakla yükümlü olduğu sarı yelekleri üzerine geçiren eylemciler, 2018 sonbaharında hafta sonu düzenlenen bir dizi protestoda Paris sokaklarına döküldü. Eylemlerin katılımcı sayısı değişkenlik gösterse ve genel itibarıyla zamanla azalsa da, bazen şiddet eylemlerine varan polisle çatışmalar siyasi gündeme oturdu. Ateşe verilmiş arabaların ve göz yaşartıcı gazın kullanıldığı fotoğraflar televizyon ve internette yayıldı. Hareket dağılmadığında Cumhurbaşkanı Macron tavizler vermeye başladı. Vergi kesintileri ya da yakıt fiyatlarındaki artıştan geri adım atmadı fakat asgari ücrette artış yapılacağını duyurdu ve rakibinin kampanyasının temelini oluşturan ihtilaflı göç sorununa eğilmeye, meseleyi kontrol altına almaya söz verdi. Bu tavizler gösterileri durdurmadı.[48] Devam eden protestoların Macron'un popülerliğindeki

* Teknokrasi, devlet yönetiminin siyasetçiler yerine uzmanlara bırakıldığı yönetim biçimidir. (ç.n.)

48. https://www.npr.org/2018/12/10/675382720/french-president-macron-makes-concessions-to-yellow-vest-protesters; https://www.npr.org/2018/12/15/677015790/despite-concessions-macrons-struggles-with-yellow-vest-movement-deepen; https://www.thelocal.fr/20190206/macrons-10-billion-yellow-vest-concessions-hit-fran-

düşüşü hızlandırdığı ve uygulamak istediği neoliberal reformları geciktirdiği kısa süre içinde anlaşıldı. Hareketin politikalar üzerinde sarı yeleklilerin umduğu büyük değişiklikleri sağlayıp sağlamayacağı henüz belli değil. Eylemlerin arkasındaki, çoğunlukla aşırı sol ve aşırı sağdan oluşan koalisyonun yapısına bakıldığında başarılı bir mutabakata varılmasının pek mümkün olmadığı görünüyor. Yine de aylar boyunca Macron eylemcilere vergi indirimi teklif etmeye devam etti ve protestolar gittikçe küçüldü. Aynı zamanda verilen tavizlerin maliyeti ileride Macron'un önündeki seçenekleri muhtemelen, haleflerinin tercihlerini ise kesinlikle daraltacak. Bu öykünün ana teması uyarıcı-tepki modeli; protestocular hükümete sorun teşkil etti ve Macron karşısındaki cephenin birliğini ve önemini azaltmak için tedricen artan bir şekilde karşılık verdi. Örnekte olduğu gibi sürekli kendini tekrar eden bir sürecin sonunu önceden tahmin etmek mümkün değil.

Eylemler Fransa'daki kamu politikasını kuşkusuz etkiledi; fakat bunu tek başına başarmadı. Dahası protestocuların ya da devletin tutarlı bir programı olmadığından mümkün ya da muhtemel olayların boyutunu değerlendirmek zor. Cumhurbaşkanı, şehir merkezlerinde şiddetli asayiş uygulamaları devam ederken yardımlar ve vergilere dair çeşitli taviz kombinasyonlarını denemeyi sürdürdü. Eylemlerin karşı karşıya olduğu sorun bu değişen ortamda bir araya gelmenin yollarını bulmak.

İngiltere'deki Üniversite Ücretleri

İngiltere'de devlet üniversiteleri İşçi Partisi hükümetinin kemerleri sıkma kararı aldığı 1998 yılında öğrencilerden harç almaya başladı. Başlarda harcın yıllık üst limiti bin pound olarak belirlenmişti ve gelir testi uygulamasıyla düşük gelirli öğrenciler daha az harç ödemişti. Ancak ardından gelen hükümetler devletin daha az ödeme yapabilsin diye zamanla üniversite eğitimini karşılama sorumluluğunun ekseriyetini öğrencilere

ces-finances-hard; http://www.ecns.cn/news/2019-04-28/detail-ifzhtktn3338656.shtml (Tümü için Erişim Tarihi: 14 Kasım 2020).

yüklemeye çalıştı ve 2004 Yüksek Öğrenim Yasası'yla harçlar yıllık üç bin pounda kadar yükseldi. 2010'da yeni iş başına gelen Muhafazakâr Parti liderliğindeki koalisyon hükümeti harçlar üzerindeki üst limiti neredeyse üç katı kadar arttırarak dokuz bin pounda yükseltti.

Öğrenciler Londra merkezli, karışıklıklar yaratan bir dizi eylem düzenledi. Otuz binden fazla öğrenci, iktidar harici siyasal partiler ile emekli grupları dahil birçok farklı grubun desteğiyle aynı yılın 10 Kasım günü Londra'da toplandı. Görünürde yürüyüşü örgütleyen Ulusal Öğrenci Birliği* (NUS) tüm katılımcıları kontrol altında tutamıyordu ve NUS karşı çıkmasına rağmen birkaç yüz öğrenci Muhafazakâr Parti genel merkezine girdi, camlarını indirdi, binayı işgal etmeye çalıştı. Polis, kalabalığı *Millbank* binasının önünde ablukaya aldı, işgalciler polislere yumurta ve kırık cam parçaları fırlattı. Londra merkezinin trafiği kilitlendi, NUS işgali kınadı. Diğer kentlerde daha küçük çaplı eylemler düzenlendi fakat *Millbank* işgali öğrencilerin harç meselesine dair şikâyetlerini gölgede bırakmıştı. Gelecek haftalarda öğrenciler ülkenin dört bir yanında grev ve yürüyüş düzenledi, bazen polisle çatıştı. Polisin özellikle Londra'da göstericilerin hedefine ulaşmasını engellemek için gittikçe artan sertlikte yöntemlere başvurması daha fazla çatışma ve ihtilafa yol açtı.

Muhafazakâr Parti liderleri harçlara getirilen fahiş zam sorunu yerine gösterilerdeki şiddete odaklandı, asayişi koruma kararlılıklarını yineledi. Galler ve İskoçya parlamentoları kendi öğrencilerini daha düşük harca tabi tutsa da zamlardan vazgeçilmedi ve düzenli olarak harç zammı kurumsallaştırıldı, öğrencilerin daha küçük çaplı protestoları da devam etti. Öğrencilerin eylemleri siyasi gündemi belirlemede etkili olsa da devlette müttefikleri bulunmadan politika değişimi istikametinde yol almak zordu. Bugün İngiliz üniversiteleri öğrencilerinden Amerika hariç tüm ülkelerden daha fazla harç talep ediyor.[49]

---

* (İng.) *The National Union of Students.* (ç.n.)

49. Cristiana Olcese ve Clare Saunders, "British Students in the Winter Protests: Still a New Social Movement?" Ed. Sarah Pickard, *Higher Education in the UK and the US: Converging University Models in a Global Academic World?* Brill, 2014.

Özet

Toplumsal hareketler ile politikalarda değişime dair örnekler toplumsal hareketlerin nasıl faaliyet gösterdiğini anlamamızı zorlaştırıyor. Aktivistler genelde kamu politikasını değiştirmek için mücadele verir ve bazen başarıya ulaşır. Fakat toplumsal hareketlerin beklediği değişim, hareketin uygun bulduğu zamanda gerçekleşmez ve aktivistler nadiren tüm taleplerini elde eder. Ayrıca hareketler talepte bulunurken bir başına değildir. Hem devlet içinde hem de dışında çıkarları bazen kendilerininkiyle uyuşan müttefiklere bel bağlar. Bazen aktivizm ters sonuçlara da yol açabilir. Hareketler meselelerin görünürlüğünü arttırarak ve değişim tehdidinde bulunarak kendilerine muhalif oluşumları tetikleyebilir. Siyasetçiler hareketlerin önünü almak için genelde meseleyi gündeme getirenlere değil harekete muhalif olarak ortaya çıkanlara karşılık verir.

En önemlisi de, demokratik devletlerde gerçekleştirilen değişimin süreci ve boyutu özellikle çetrefilli ve değişkendir. Politika değişikliği anlık gibi görünse de durum nadiren böyledir ve tarihi daha geniş bir çerçeveden incelersek birdenbire yaşanan değişimlerin bile on yıllarca süren çalışmanın neticesi olduğunu görürüz. Aktivistler bir politikayı değiştirmek için dünyayı değiştirme mücadelesi vermek ve genelde bunu uzun bir dönem boyunca yapmak zorundadır.

Aktivist taleplerini elde etmesini sağlayacağını ve başka bir yol kalmadığını düşündüğünde protestoda bulunur. Eylem kararı bazen stratejik olarak ve bir değerlendirme sonucunda, bazen de alışkanlık olduğu üzere alınır. Örgütçüler halkı meselenin kritik olduğuna, olumlu sonuç alınabileceğine ve gösterecekleri gayretin bir fark yaratabileceğine ikna edebilirse toplumsal hareket örgütlemede başarıya ulaşabilir.

Aynı zamanda siyasetçiler de toplumsal hareketleri zapt etmek ya da en azından etkisizleştirmek için genelde benzer yöntemler kullanır. 1950'li yılların sonu ve 1960'ların başlarında nükleer silah karşıtı hareket, silahlanma yarışını ya da nükleer denemeleri durdurmadı. Fakat atmosferde yapılan testleri sonlandıran Kısmi Nükleer Denemeleri Yasaklama Anlaşması'na

sebep oldu. Eisenhower ve ardından Kennedy, kısmen nükleer silahlanma karşıtı harekete cevaben, silahlanmayı kontrol altına almayı ve Sovyetler Birliği'yle müzakereler yürütmeyi önerdi. Bu barış hareketi, süper güçler arası ilişkilerde silahlanmanın kontrol altına alınmasının temelini oluşturdu, oluşturulan temel ardından uluslararası cemiyetin tamamına yayıldı.

Kısadan hisse, toplumsal hareketler ana akım siyasi kurumlarla irtibat gerektiren çeşitli mekanizmalar vasıtasıyla politikalar üzerinde etkili olabilir. Toplumsal hareket aktivizmi öncelikleri, kurumları, karar alıcıları ve anlatıları değiştirebilir. Reform süreci ilk beklenenden çok daha uzun sürer ve aktivistlerin uğruna mücadele verdikleri gayeyi desteklemek için aktardıkları hikâyeler hep süreci hızlandırmıştır. Toplumsal hareket aktivizminin aracı bazı meselelerde diğerlerinden daha etkili olur: Örgütçüler önemli olduklarını düşündükleri meselelerde (genellikle dış politika ve askeri politikalar gibi alanlarda) bir cephe halindeki yetkililere meydan okuduklarında taleplerini elde etmeleri daha zor olsa da, bu hiç fark yaratamadıkları anlamına gelmez. Aktivistler eşitlik sağlamak için mücadele verebilir ve bunda başarılı olamazsa, *Miss Saigon*'da beyaz aktörlerin Asyalı makyajıyla oynatılmasında olduğu gibi, en azından daha fazla istenmeyen adım atılmasına engel olabilir. Örneğin 2003 Irak Savaşı'nda küresel bir koalisyon[50] Bush yönetimini savaşa girmekten alıkoyamadı fakat hareket sivil kaybı azaltmaya çalışmak için yönetimin hedef stratejisini değiştirmeyi başardı.[51] Bu mütevazı ve kıymeti bilinmeyen taviz, sokaklara dökülen eylemcilerin talebi değildi fakat bu kayda değer olmadığı anlamına gelmiyor.

Toplumsal hareketler iddialarının popülerliğine veya çoğu örnekte olduğu üzere gördükleri desteğin gücüne bağlı olarak yetkilileri politika tercihlerini gözden geçirmeye ve hatta değiştirmeye ikna edebilir. Hareketler destekçilerini bir tur-

50. Ed. Stefaan Walgrave ve Dieter Rucht, *The World Says No to War*, University of Minnesota Press, 2010.

51. William M. Arkin, "The Dividends of Delay", *Los Angeles Times*, 23 Şubat 2003.

nusol testine tabi tutabilir. Aktivistler nükleer silahlanmayı durdurma, eşit haklar tasarısı, yasal kürtajın sona erdirilmesi ya da son dönemdeki gibi yanlış tedavi tazminatlarına üst sınır getirilmesi gibi belirli politikaları savunsa da talepleri genelde politikaya dönüştürülemeyecek kadar katidir. (Pankartlar ile arabanın tamponuna yapıştırılan mesajlar incelikli münazaraya imkân vermiyor.) Aktivistlerin verebileceği en net mesaj kesin bir "hayır"dır: Nükleer silahlanmaya, kürtaja, böcek ilaçlarına ya da vergilere "hayır". Bu ihtarlar nadiren politikaya dönüşür fakat aktivistler programlarını kesin ahlaki ifadelerle savunarak nispeten daha ılımlı veya daha karmaşık çözüm bulma yükümlülüğünü karşı tarafa atmış olur.

4. Bölüm
Protesto, Örgütler ve Kurumsallaşma

Minneapolis'te bir polis memurunun, gözaltındaki siyah vatandaş George Floyd'u neredeyse on dakika boyunca boynuna diziyle bastırarak öldürdüğünü gösteren videonun yayılmasıyla ırk ayrımcılığına dayalı polis şiddetine karşı Amerika'nın dört bir yanında protestolar patlak verdi. Eldeki tüm raporlara göre gösterilerin çoğunu örgütleyen acemiler olmuştu: New Jersey'nin Camden şehrinde yapılan eylemleri harekete geçiren küresel COVID-19 virüsü pandemisi yüzünden güzellik salonu kapanan Yolanda Deaver'dı. Deaver *Instagram*'da "Irkçı polis siyah adamlarımızı katlediyor" paylaşımı yaptı ve bir gösteri düzenleneceğini duyurdu, duyuru hemen karşılık buldu.

Camden polisi bile personelinin protestolara destek vermesi için izin talep etti.[1]

Brooklyn'in Red Hook mahallesinde eylemlerin öncüsü önceden birkaç gösteriye katılmış fakat hayatında hiç siyasi bir eylem örgütlememiş, 22 yaşındaki Na Dortch'tu. Dortch bir arkadaşına mesaj atarak ilk kıvılcımı yakmış, arkadaşı kendisine yardım etmeyi kabul etmiş ve ikili diğer arkadaşlarıyla irtibat kurmuştu. Bir broşür hazırlayarak yeni kurdukları gruba isim bulmuş (*New BLQK Leaders**) ve eylem saati ile yerini duyurmuştu. Polis, gösteri ile planlanan yürüyüş istikametine dair mümkün olduğunca bilgi edinmek için Dortch'u aradı.[2] Deaver ile Dortch istisna değildi. Acemi örgütçüler Teksas'ın her yerinde, New Jersey kasabalarında ve New York şehrinin tüm mahallelerinde yürüyüşler düzenledi.[3]

Örgütçülerin tamamen sıfırdan başladığı da söylenemezdi. Başka örgütçüler son birkaç yıldır polis şiddetini geniş çapta gündeme taşımak ve bir değişiklik yaşanabileceği hissini uyandırmak için örgüt çalışmalarını duyurarak polis şiddetini geniş çapta gündeme taşımaya uğraşmıştı. Bunun yanında COVID-19 salgını yüzünden başvurulan kapatma uygulamaları, insanların bu dehşet videoları görmesi için alan sağladı, günlük sorumluluklardan kurtararak haksızlıkla mücadele edebilmesi için onlara imkân verdi. Bugünün gençleri seslerini duyurmak için sosyal medya kullanımında ustalaşmış durumda olsa da eski moda, yüz yüze destekçi toplama çalışmalarının büyük bir rol oynadığı anlaşıldı.

---

1. Joseph Goldstein ve Kevin Armstrong, "Could This City Hold the Key to the Future of Policing in America?", *The New York Times*, 12 Temmuz 2020.

* (İng.) Yeni siyah liderler. (ç.n.)

2. Dana Chivvis Red Hook'ta yaşananları aktarıyor, "*Grand Army*", *This American Life*, Bölüm #708, *Here Again*, 12 Haziran 2020'de yayınlandı. https://www.thisamericanlife.org/708/here-again

3. Jan Ransom ve Annie Correal, "How the New York Protest Leaders Are Taking On the Establishment", *The New York Times*, 11 Haziran 2020; Jessie Gomez, "Protest NJ: Residents Organize George Floyd Peaceful Protests for the First Time," *Morristown Daily Record*, 4 Haziran 2020; Alexa Ura ve Stacy Fernández, "In George Floyd-inspired Protests, Texas Organizers Find New Allies in Quest for Police Reforms," *The Texas Tribune*, 10 Haziran 2020.

Eylemlerin her birinde toplumsal hareketleri düşündüğümüzde akla gelen cinsten; özellikle de insanların sokaklara döküldüğü ya da yürüyüşe geçtiği, göstericilerin karşı göstericilerle, polis ya da orduyla karşı karşıya geldiği fotoğraflar ortaya çıktı. Eylemciler slogan atar, ellerinde dövizler tutar ve taleplerini dile getirir. Fakat bu aleni ve çoğu durumda çarpıcı eylemler durduk yere olmuyor; toplumsal hareketlerin tek işlevi de bu değil zaten. Bir hareketin protestolarının aleni eylemleri, gerçekleştiren insanların amaca yönelik çabalarının sonucudur. Örgütçüler izin alır, ses sistemi kiralar, el ilanları dağıtır ve internette *meme** paylaşır, listeler hazırlar, konuşmacılar bulur. Bir toplumsal hareketin altyapısını oluşturan örgütçülerdir ve çarpıcı olaylar o kadar dikkat çekmediğinde de çalışmaya devam ederler.

Örgütçüler örgütler. Protesto, grev ve sivil itaatsizlik eylemleri gibi etkinlikler düzenler. Aktivist örgütleri dava açar, iddialarını destekleyen araştırmalar yürütür ve yayımlar, seçimle iş başına gelmiş temsilcilerle görüşür ve seçim kampanyaları düzenler. Oluşturdukları gruplar genelde beklenenden çok daha dayanıklıdır, bir siyasal hareketin zirveye ulaştığı andan sonra da devamlılığını sağlar.[4] Bu örgütler protesto ve karışıklıklar ortadan kalktıktan çok sonra politika değişimini sağlayabilecek, daha az ihtilaf yaratan siyasal eylemlerin temelini oluşturabilir. Toplumsal hareketin sonuçlarından biri kendi vadesi dolduktan sonra arkasında bir örgüt bırakmasıdır ve bu önemli bir başarıdır. Bazen yetkililer siyasi ayaklanmalara karşılık vermek için toplumsal harekete yönetimde yer verir. Ulusal çapta istihdam, çevre sorunları, yurttaş hakları ve silahlanmanın kontrolüyle ilgilenen devlet kurumları teşkil edilir. Yerel düzeyde ise polisin, çevrenin ya da okulların denetlenmesi için sivil kurullar oluşturulur. Doğal olarak devlet genişler; fakat aynı zamanda daha duyarlı hale gelme ihtimali de artar. Aktivistler siyasi etki

* İnternette popüler resim, video, kelime ya da cümleler şeklinde yayılan ve geniş kitlelerce manası bilinen olgulara verilen isim. (ç.n.)

4. James Q. Wilson, *Political Organizations*, 2. Baskı, Princeton University Press, 1995.
Mayer N. Zald ve John D. McCarthy, *Social Movements in an Organizational Society*, Transaction Books, 1987.

yaratabilme fırsatını elde etmek için iktidar mekanizmalarına daha yakın mevkileri elde edebilir. Bu bölümde kurumsallaşma yani hükümet içinde ya da dışında toplumsal hareketin hedeflerini ısrarlı biçimde, düzenli olarak takip yahut idare edecek sabit kurumsal yapılar inşa etme sürecini inceleyeceğiz.

Toplumsal hareketleri ana akım kurumlardan ya da köklü örgütlerden ayrı bir siyasi oluşum olarak görmek yanlış olur. Siyasi hareketlerin patlak vermesini farkındalık, eylemlilik ve aktivizmin kendiliğinden bir araya gelmesi olarak yorumlamak ilgi uyandırıcı bir hikâye olabilir fakat bu doğru olduğu anlamına gelmiyor. Örgütler siyasi aktivizme ilham verir, aktivistleri bilgilendirir ve teşkilatlandırır. Bunun ötesinde genelde bir toplumsal hareket ortaya çıktıktan sonra varlığını sürdürmeye ve hem kamu politikası hem de ardından gelen toplumsal hareket aktivizmi üzerinde etkili olmaya devam eder. Dahası bu örgütlerin bazıları devletten daha bağımsız ya da devlete daha bağımlı hareket eder ve uluslararası bağlar kurar. Buna mukabil örgütler ile kurumlar devlet dahilinde de gelişir, bir görüşler bütününü ve kitleleri temsil edecek kurumsal bir varlık olarak bulunur.

Demokratik devletlerde protesto hareketlerini, bir yandan iddialarını savunurken diğer yandan kendini geçindirmek zorunda olan müesses örgütler düzenler. Bazen devletler ya da siyasi partiler, bazen de kendi sorumluluk ve gündemi bulunan ilgili gruplar örgütlere maddi destek verebilir. Resmi örgütler protestoların ve taleplerin gündeme getirilmesinin devamlılığı için temel görevi görür fakat bu örgütler hem aktivistlerin gayretlerine hem de kaynaklara bağlı olduğundan eylemliliğin zirveye ulaştığı anlara engel oluşturabilir. Toplumsal hareketlerin sonuçlarından biri böylesi örgütlerin kurulması ve devamının sağlanmasıdır; bu da kurumsallaşmanın bir ayağını teşkil eder.

Kurumsallaşmanın diğer bir ayağı da devlettir. Toplumsal hareketler hedeflerine daha az görünür şekilde ulaşmak ve adım adım mesafe almak için hem bürokrasi hem de ana akım siyasette yer edinebilir. Çoğulcu yönetimlerde devlet yeni taleplerin üzerine eğilmek için genişler ve oluşturulan yeni daire, kurul, teşkilatlar yeni kitleleri sisteme dahil etme, yeni mesele ve so-

runlar ortaya çıkarma, yeni sorumluluklar üstlendiğini açıkça kabul etme yönündeki çabalarını yansıtır. 18. yüzyıl devletlerinin çevre hassasiyeti bulunmuyordu ve ancak 20. yüzyıl sonlarında devletler iklim değişikliği ya da internet sorunlarını ele aldı.

Toplumsal hareketler politikanın sadece muhteviyatını değil sürecini de değiştirebilir. Devletlerin aktivistlerin taleplerine cevaben bakanlık ya da teşkilat gibi yeni kurumlar oluşturması gayet olağandır. Mesela Başkan John F. Kennedy, nükleer deneme yasağı hareketine karşılık olarak Silahlanma Kontrolü ve Silahsızlanma Teşkilatı'nı kurmuş, bu kurum federal bürokraside silahlanmanın kontrolünün daimi sözcülüğünü üstlenmiş ve bunun için bir alan sağlamış, ilk olarak sokaklarda görülen bir kitleye seslenmiştir. Üzerinden çok zaman geçmeden filizlenen çevre hareketi üzerine Başkan Richard Nixon düzenlemeler getirme ve doğayı korumakla görevli, kabine düzeyinde bir teşkilat olan Çevre Koruma Teşkilatı'nı kurdu. Devlet kurumlarının örgüt şemasına bakıldığında çalışma, barınma, çevre ve önceki bölümde bahsedildiği üzere iklim değişikliği bakanlıkları gibi halkın örgütlenmesi sonucu ortaya çıkan sayısız bakanlık, kurul ve komisyon görülecektir. Bu kurumlar her zaman aktivistlerin hedeflerini desteklemese de varlıkları meseleyle kurumsal çapta ilgilenildiğini gösteriyor ve taleplerin dile getirilebileceği bir alan teşkil ediyordu. Kurumların tesisi meseleyle ilgilenen insanlara belirli sorunlarla karşılaştıklarında çalabilecekleri bir kapı sağlıyordu.

Toplumsal hareketler genelde hareketin zamanı geçtikten çok sonralarında dahi varlığını sürdüren örgütler oluşturur. Örneğin çevre hareketi yalnız kendilerini çevreci olarak tanımlayanlardan para alarak varlığını sürdüren *Sierra Club* [Sierra Kulübü], *World Wide Fund for Nature* [Dünya Doğayı Koruma Vakfı] gibi ulusal çaplı on büyük örgütün sağlam temellerini attı. Ayrıca protestolar düzenleyen, halkı bilinçlendiren ve kurumsal siyasete dahil olan *Greenpeace* (1971'de kurulmuştur) benzeri uluslararası örgütleri de yarattı. Bu örgütler devletlerin eylemlerini takip ve ilan ederek, seçimle iş başına gelmiş yetkililer ve idarecilerle lobi faaliyeti yürüterek, bazen de destekçilerini

yılda bir posta ile üyeliklerini yenilemekten fazlasını yapmaları için harekete geçirerek bağışçı toplar. Burada da dünyanın dört bir yanında sivil toplum kuruluşlarının görünürde kalıcı olarak kurulması bu gruplar çoğu kez kaybetse de politika inşası sürecini kökten değişime uğrattı. Örgütlerin kadrolu çalışanları hukuki ve devlet bürokrasilerine yapılan üst düzey atamaları düzenli olarak takip eder ve parlamentolarda ifade verir. Bu sürecin farkında olan siyasetçiler izleyecekleri politikaları ya da en azından söylemlerini şekillendirerek aktivistlerin iddialarının önüne geçmeye çalışır.

Örgütsel İkilem ve Kurumsallaşma

Örgütler, kuvvetli toplumsal hareketlerin başarısı mıdır yoksa nihai noktası mı? Toplumsal hareketler üzerine çalışan araştırmacılar yıllardır kurumsallaşmanın etkisine dair tartışmalar sürdürüyor. Sosyal yardım hakkını savunan deneyimli örgütçüler Frances Fox Piven ve Richard Cloward, örgütlerin ve kurumsallaşmanın toplumsal hareketlere engel oluşturduğunu, pek bir faydası dokunmamasına rağmen enerjilerini ve bütünlüklerini tehlikeye attığını ileri sürdü.[5] Piven ile Cloward, müesses örgütlerin liderlerinin bir protesto hareketinin daha kısa vadeli politika hedeflerinden ziyade kendi gruplarının devamına ve şahsi mevkilerinin istikrarına alaka gösterdiğini ifade etti. Aslında bu sorun sosyal bilimlerde eski bir mesele. Yüz yıldan önce örgütsel demokrasi üzerine çalışan İsviçreli siyasal bilimci Roberto Michels, Alman Sosyal Demokrat Partisi'ni* konu alan bir araştırma yürüttü. Demokrasi odaklı bu siyasi partinin iç demokrasiyi uygulaması en muhtemel örgüt olacağını düşünmüştü. Fakat Michels parti liderliğinin üyelerden hayli farklı çıkar ve bakış açıları geliştirdiği ve iç demokrasinin gerçekte etkisiz olduğu sonucuna varmıştı. "Oligarşinin Tunç Yasası'nın" siyaset biliminin tek yasası olduğu da söylenir.[6]

5. Frances Fox Piven ve Richard A. Cloward, *Poor People's Movements: How They Succeed, Why They Fail*, Vintage, 1977.

* (Alm.) *Sozialdemokratische Partei Deutschlands.* (ç.n.)

6. Roberto Michels, *Political Parties*, Collier, 1962 [1915].

Piven ile Cloward'ın toplumsal hareketlere ilişkin tezi belirli bir türe, yoksullar adına örgütlenen harekete dayanıyordu. Bu hareketler konumu geleneksel yollarla politikayı etkileyemeyecek kadar kötü durumdaki yoksul halkın etkili olabilmek için tek yolunun karışıklık çıkarmak olduğunu iddia ediyordu. Seçim döneminde çıkarılabilecek bir kargaşa, yetkilileri eylemi sonlandırmaya ve mevcut toplumsal ve siyasi koalisyonları sağlamlaştırmak için yoksullara yardımda bulunmaya sevk edebilirdi. Ancak protesto kendiliğinden tavizlere sebep olmuyordu. Yetkililer hareketi bastırabilirdi, aktivistlerin yaşanacakları bilmesi mümkün değildi. Özetle tavsiye çalışmayan motora vurmaktı: Motor ya patlar ya da çalışmaya başlardı. Tabii bir süreliğine.

Bu tecrübeli örgütçülerin aktivistlere tavsiyesi karışıklık yaratmaktı. Piven ile Cloward sağlam bir kurumsal varlık inşa etmek yerine Öğrencilerin Pasif Örgütlenme Komitesi* (SNCC) gibi eylemlilik ve karışıklık çıkarmaya odaklı örgütleri övdü. Kendi istikrarıyla ya da seçilmiş yetkililer veya fon sağlayanlar ile süren ilişkileriyle alakadar örgütlerin toplumsal kontrol çöktüğü ve halk sokaklara döküldüğünde olağanüstü olayları bastırmaya yönelmesi muhtemeldi. Piven ile Cloward yoksulların toplumsal hareketlerini konu edinmiş olsa da kendilerinden sonra gelen bilim insanları bu iddiaları diğer hareketlere uygulamakta acele etmiş olabilirler.

Hikâye göründüğünden daha karmaşık. Suzanne Staggenborg, Piven ile Cloward'ın iddialarını kürtaj hakları hareketi örgütüne uyguladı.[7] Staggenborg liderlerin siyasi ittifaklardaki değişimler ve kritik olaylardan istifade ederek hemen karşılık vermek, strateji oluşturmak ve yenilik getirmek için elinin altındaki örgüt kaynaklarını kullanarak politikaları ve olayları mütemadiyen takip edebildiği bulgusuna ulaştı. Liderler bazen toplumsal hareketleri düşündüğümüzde akla gelen protesto eylemlerini bile düzenlerdi. Staggenborg'un bulgularına göre en azından üreme hakları için uzun ömürlü örgütlerin sağladığı

* (İng.) *Student Nonviolent Coordinating Committee.* (ç.n.)

7. Suzanne Staggenborg, "The Consequences of Professionalization and Formalization in the ProChoice Movement", *American Sociological Review*, 53. Sayı, 1988.

sağlam temel sonradan gelen eylemlilik dalgalarının kaynağı olmuştu. Toplumsal hareketlerin sonucunu incelediğimizde yarattıkları ve bazen de arkalarında bıraktıkları örgütlere bakmak makul olacaktır. Benzer şekilde Amerika'daki çiftçi hareketinin deneyimli bir üyesi Marshall Ganz *United Farmworkers* [Birleşik Çiftçiler] tarihi ve zaferlerinin, hareketin liderine etkili olmak için sonraki kampanyalarda kullanabileceği bir dizi seçenek sunduğunu ileri sürdü.[8]

Bu esnada tamamen demokratik bir modelle çalışan SNCC, yurttaş hakları hareketinin karşılaştığı fırsatları değiştiren Seçme Hakları Yasası'ndan[9] sonra, değişen siyasi atmosfere uyum sağlamakta zorluk çekiyordu. Bazı aktivistler siyasi sistem içinde çalışmak ve seçimlere katılmak için baskı yaparken diğerleri beyaz liderliğe gün geçtikçe daha da az güveniyor ve daha güçlü bir siyahi milliyetçi bakış açısı talep ediyordu. Grup, kısmen devamlılığında menfaati olan örgütlü bir grup bulunmadığından parçalandı. Aktivistler eylem örgütleme, seçim yarışlarına katılma benzeri başka alanlara yöneldi; fakat SNCC'nin kapsamlı yurttaş hakları hareketine verdiği bariz katkı ortadan kalktı.

Katılımı örgütsel bekaya üstün tutan bir örgütün dağılması ender görülen bir şey değil. Taban demokrasisine önem veren benzer yapılandırılmış gruplar genelde eylemlilik zirveye ulaştıktan sonra ortadan kaybolur. 1960'lı yılların öğrenci hareketlerinden Amerika'daki *Students for a Democratic Society* [Demokratik Toplum için Öğrenciler] (SDS) ve Batı Almanya'daki *Sozialistische Deutsche Studentenbund* [Sosyalist Alman Öğrenciler Birliği] (bu da SDS!) 1970'lerin başlarında dağıldı. Büyük Durgunluk döneminde kamusal eylemler düzenleyen Öfkeliler* (15-M

8. Marshall Ganz, "Resources and Resourcefulness: Strategic Capacity in the Unionization of California Agriculture, 1959-1966", *American Journal of Sociology*, 105. Sayı, 4. Cilt, 2000.

9. Belinda Robnett, "External Events, Collective Identities, and Participation in Social Movement Organizations", Ed. David S. Meyer, Belinda Robnett ve Nancy Whittier, *Social Movements: Identity, Culture, and the State*, Oxford University Press, 2002.

* (İsp.) *Indignados*. 2011 yazında İspanya'da ortaya çıkan, işsizliğin yükselmesi, kemerleri sıkma politikası, yolsuzluk gibi konularda siyasetçileri eleştirmek yurttaş haklarını savunmak için bir araya gelmiş topluluk. (ç.n.)

Hareketi) ve ABD'nin *Occupy* [İşgal Et] hareketi benzeri taban grupları eylemlilik anı geçtiğinde ortadan kayboldu. Ömürleri, ardından gelen protesto hareketlerini ya da siyasi tartışmaları şekillendirmeye vefa etmedi.

Siyasi örgütlerin politika süreci ya da ardından gelen toplumsal hareketler üzerindeki etkisinin öngörülemediği söylenebilir. Hiçbir şey kendiliğinden olmaz. Devlet dışında müesses bir örgüt yeni fırsatlardan istifade edebilir ancak fırsatlar her zaman kaçabilir. Benzer şekilde barınma, gelir ya da çevre sorunları gibi belirli bir alana yönelik devlet bürokrasisi gelen taleplere karşı politika oluşturulmasında istikrarlı bir kurumsal destek sağlayabilir. Yine de siyasi lider kurumun verdiği desteği ekarte edebilir veya görmezden gelebilir. Buradaki ana fikir toplumsal hareketlerin eylemlilik anı geçtikten sonra ardında, hem gelecek politikaları hem de hareketleri etkileyen örgütsel yapılar bırakabiliyor olmasıdır. Bu yapılar devlet içinde de dışında da olabilir.

20. yüzyıl başları örgütlenme çağıydı. Kadınların seçme ve seçilme hakkını savunanlar örgütlendi.[10] Aynı kadınlar savaş karşıtı ve yoksulluğa yönelik çalışmalar başta olmak üzere muhtelif meselelerde aktivistlik yaptı. İşçiler örgütlendi, kuvvetli sendikalar kurdu ve devlette siyasi temsil kazandı. Irk adaleti ve yurttaş hakları savunucuları örgütlendi, haklar ve politikalara yönelik talebi sürdürebilecek dayanıklı gruplar inşa etti. Çiftçiler örgütlendi; devlete isteklerini dayatacak, devletin bu istekleri yerine getirmek için genişlemesini sağlayacak dirençli örgütler kurdu. Çevreciler örgütlendi ve devletin doğal kaynakları korumak için harekete geçmesini talep etti. Toplumsal hareketlerin hedefe yönelik örgütlenmelerinin hem devlet bürokrasisini hem de karşıt hareketleri nasıl etkilediğini görmek için bu örneklerin bazılarını inceleyeceğiz.

10. Elisabeth S. Clemens, *The People's Lobby: Organizational Innovation and the Rise of Interest Group Politics in the United States, 1890-1925*, University of Chicago Press, 1997.

Örgütlü İşgücü Tanınıyor ve Kurumsallaşıyor

Örgütleri toplumsal hareketlerin başarısı olarak düşünmeden evvel işe örgütlü işgücüyle başlamak gerek. 19. yüzyıl Marksizminden bu yana araştırmacılar işçileri toplumsal değişimin itici gücü gördü. Marx'ın eli kulağında olduğu tahmininde bulunduğu devrim, en azından kaçınılmaz olduğunu düşündüğü ileri sanayinin geliştiği uluslara gelmemişti. Buna mukabil Marx'ın tarif ettiği dünya da işçi hareketlerinin sonucu olarak köklü değişimlere sahne olmuştu. Bir bakıma İkinci Bölüm'de incelediğimiz Yunus'un hikâyesini akla getiriyor.

Asıl mesele şu ki, aktivizm tehdidi değişime sebep olabilir fakat bu değişim belirli bir aktivizm tarzının oluşma ihtimalini azaltabilir. Örgütlü işgücü bunun en açık örneğini teşkil ediyor.

İşçiler pazarlık güçlerini ve devlet üzerindeki siyasi etkilerini artırmak için işyerinde sendika örgütledi. İşverene karşı sendika faaliyetleri yürütmek bazen siyasete karşı sendika faaliyeti yürütmek ile çatışsa da başarıya ulaşan işçi hareketlerinin hepsinde bu iki aktivizm çeşidi bir arada bulunuyordu. Sendikalar iktisaden en gelişmiş devletlerde sanayi kapitalizminin yükselişiyle birlikte gelişmeye başladı ancak hem işletmeler hem de devletler ilk aşamada sendikaların varlığına karşı çıktı. Sendika örgütlenmesi işyerlerinin yeniden yapılandırılmasıyla, insanların başta fabrikalar olmak üzere sanayileşmiş işyerlerinde çalışmak için kırsaldan kente göçüyle mümkün oldu. İşçiler üretim alanlarında diğer işçilerle irtibata geçti ve kentler işçileri birbiriyle komşu yaptı. Yakınlık işçilerin ortak menfaatlerinin farkına varması için imkân ve ücretler ile çalışma şartlarına dair talepte bulunmak için örgütlenme fırsatı sağladı.

İlk mücadeleler büyük ölçüde devletten bağımsızdı ve bu durum işçileri dezavantajlı kıldı. İşletmeler sendikacılığı bastırmak için devletin güçlerini seferber edebiliyordu. Sendikalar zamanla işyerinin yanında siyaset için de pazarlık stratejisi geliştirmenin gereğinin farkına vardı. 19. yüzyıl sonlarında sendikalar, ekonomik koz ile siyasi güç arasında bağlantı kurarak siyasette tanınırlık ve meşru bir konum kazanabiliyordu. Demokratik devletlerin çoğunda örgütlü işgücü merkez partinin solunda,

genelde "İşçi" adı altında büyük bir güç olarak gelişmiştir. Partinin politikaları etkileme tehdidi devletleri örgütçülere ilerleyen süreçte yürüttükleri aktivizmde koz olarak kullanacağı bazı avantajlar vermeye sevk etti.

Amerika'da federal devlet en azından kısmen 1880'li yıllarda işçilerin örgütlenme çabalarına cevaben işçi refahına dair veri toplamaya başladı. 1913'te Çalışma Bakanlığı Amerikan işçilerinin durumunu takip ve idare etmekle görevli, kabine düzeyinde bir kurum teşkil edildi. Bakanlık toplu pazarlıklara dahil olarak işçilerin refahını etkilemeye başlamadan evvel onlarca yıl geçecekti.

1930'ların siyasi karmaşası ve ekonomik dalgalanması Amerika'da örgütlü işgücünün siyasal süreçteki yerinin tanınması ve resmileştirilmesine yol açtı. ABD 1935'te işyerindeki pazarlık sürecini izleyen ve düzenleyen Ulusal Çalışma İlişkileri Kurulu'nu tesis etti. İşçilere sendika örgütlenmesi hakkı tanındı; bunun için kural ve usuller belirlendi ve süreci takip edecek bir devlet kurumu görevlendirildi. İşgücün örgütsel olarak tanınması işçilerin kendi kendilerine örgütlenmesini kolaylaştırdı, aynı zamanda işçilerin taleplerini daha öngörülebilir ve daha az karışıklığa sebebiyet veren şekilde dile getirebilmeleri için işverenlerle pazarlık sürecini rutine bağladı.

İşçi örgütlenmesi örneği, kurumsallaşmanın farklı fakat birbirini tamamlayan, toplumsal hareketlerin önem arz ettiği iki yöntem tipini gözler önüne seriyor. İşçilerin eylemliliği devlet içinde özellikle çalışanların refahıyla alakadar resmi kurumlar yarattı. Bu kurumlar veri toplar, politikaları değerlendirir ve takip eder, çoğunlukla işçi ile işveren arasındaki ilişkiyi düzenler. İşçinin huzursuzluğu aynı zamanda işçi refahını temsil eden kapsamlı bürokratik sendikalar da meydana getirdi. Sendikalar işçiden kayıt ücreti ve aidat toplar, karşılığında işverenlerle sözleşme müzakere eder. Bu sözleşmeler maaş ve ek kazançların yanında çalışma yönergeleri ile programa dair anlaşmaları içerir. Sendikalar işverenlerle ihtilaf halinde işçilerini temsil eder. Bunun yanında liderlerinin göreve geldiğinde sendikaların çıkarları açısından daha müspet yaklaşımı olacağına inandığı

siyasal parti ve adayları da destekler. Bunu resmen desteğini açıklayarak göstermenin yanında seçim kampanyasına katkıda bulunabilir ve sendika üyelerinin manevi desteğini sunabilir.

Sendikaların gösteri yaptığını ya da grev düzenlediğini görebilirsiniz; fakat şu an yaptıklarının çoğu tam olarak toplumsal hareket eylemleri izlenimi vermiyor. Sendika liderleri aynı zamanda çabalarını işçilerin çıkarlarını temsil etme bağlamında görüyor. Ancak çoğu kez genel itibarıyla işçilerin değil her bir sendikanın belirli üyelerine dair çalışmalar yapılıyor. Devlet dışındaki resmi örgütler ile devlet dahilindeki kurumlar arasında politika üretme ve değerlendirme sürecini elverişli hale getiren açık bir etkileşim bulunuyor fakat bu etkileşim, daha yılmaz bir savunuculuk yapılmasına ya da siyasete daha geniş erişime mal olabilir.

Hareketler Örgütleri Doğurur

Örgütler geniş toplumsal hareketlerin altyapısını teşkil eder fakat bu hareketler de bir hareketi zirvesindeki haliyle simgeleyen o hararetli aktivizm anından çok sonra varlığını sürdürebilen örgütler yaratır. Söz konusu örgütler bugün yürütülen kampanyaların geçmişte yürütülmüş olanlarla arasında bağlantı kurarak aktivizmin doruk noktaları arasında mevcudiyetini devam ettirir.[11] Örgütler kurumsal programlar oluşturarak ve kalıcı destek hissiyatı elde ederek varlığını sürdürür. Bunun için tabandan ya da kurumsal, devletin içinden ya da dışından bağışçılarını hareketin çıkış noktasındaki taleplerinin bir kısmını temsil ettiklerine ikna etmesi gerekir. Bir örgütün devamlılığını sağlamak sokaklarda yürütülen aktivizm kadar görünür ve çarpıcı değildir fakat görünür eylemlerin çoğu profesyoneller siyasi fırsatları kollamasa, destek başvurularında bulunmasa, etkinlik düzenlemese ve kamuyu bilinçlendirme kampanyalarına dahil olmasa gerçekleştirilemezdi. Çarpıcı aktivizm anının ömrü hem içinde olduğu kampanyalardan hem de hareketi

11. Verta A. Taylor, "Social Movement Continuity: The Women's Movement in Abeyance", *American Sociological Review*, 54. Sayı, 1989.

örgütleyenlerden daha uzun oluyor ve toplumsal hareket örgütlenmelerinin gelişim sürecini, o anın yaşandığı kampanyayı hazırlayan örgütleri kuran saygın aktivistlerin amaca yönelik çabaları üzerinden anlayabiliyoruz.

Jane Addams ile Barış ve Adaletin Siyaseti

Büyük, varlıklı ve nüfuzlu bir ailenin içine 1860 yılında doğan Jane Addams gençliğinde tutkulu bir toplumsal adalet savunucusu oldu. Addams kendisi gibi genç, eğitimli kadınlara sunulan dar iş fırsatlarından Chicago'da toplumsal çalışma olarak bilinecek alanda karar kıldı. Addams ile Ellen Starr İngiltere'de gördükleri bir modelden yola çıkarak 1889'da Chicago'nun Batı yakasında Amerika'nın ilk yerleşim evi* Hull Evi'ni kurdu. Addams ile Starr, Hull Evi'nin işçi sınıfı ve farklı kökenlere mensup mahallelere hizmet sağlamasını planlıyordu. Bunun yanında kendileri gibi aktivizme ve toplumsal adalete kendini adamış, sadece o gruptan olmamakla beraber, çoğunlukla beyaz ve avantajlı kadınlara bir alan açmasını istiyordu. Hull Evi mahalleye anaokulu ve kreş hizmetinin yanında kadınlara dil, aşçılık ve sanat eğitimi de sunuyordu. Sanat merkezi niteliği taşıyor ve kadınların oy hakkı için, çocuk işçi çalıştırılmasına karşı, şehir parkları yapılması için ve daha kapsamlı olarak Chicago'nun devlet okullarında ırk ayrımcılığına karşı çıkılması için kampanyalar düzenlenebilecek bir alan sağlıyordu. Temel olarak örgütçüler işçilere kendi deneyimledikleri avantajları sağlamaya çalışmıştı. Dahası Hull Evi'nden Florence Kelley, Julia Lathrop, Sophonisba Breckinridge ve Alice Hamilton gibi toplumsal etkinlik bakımından çok geniş yelpazede kadınlar geçti. Ayrıca Addams linç karşıtı aktivist ve gazeteci Ida B. Welles'in gayretlerine dikkat çekmeye çalıştı.[12]

* Yerleşim Evi (İng. *Settlement House*) Hareketi, sanayileşmeyle kentlerde yaşanan göç dalgasının oluşturduğu sorunlara bir çözüm olarak işçi sınıfından muhtelif ırk, din ve dillere sahip kişilerin huzur içinde yaşayabilmesini sağlamak için oluşturulmuş bir sosyal projedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kaya, T. (2017). Yerleşim Evleri ve Göçmenden Vatandaşa: Hull House Örneği. *İnsan Hakları Yıllığı*, 35, 79-95. Erişim Adresi: https://dergipark.org.tr/en/pub/ihy/issue/62004/928149 (ç.n.)

12. Debra Michals, "Jane Addams", National Women's History Museum, 2017. Erişim Adresi: https://www.womenshistory.org/education-resources/biographies/jane-addams

Hull Evi hizmet merkezi, toplantı alanı ve hevesli, topluma adanmış, çoğu üst tabakadan, beyaz ırktan kadınların önemli toplumsal eylemlere dahil olabileceği bir yer teşkil etti. Ayrıca yoksulluk araştırmaları merkeziydi; yerleşim evi mahalleye dair çalışmaları, işgücü ve barınma şartlarını ve bulaşıcı hastalıkların yayılması dahil halk sağlığını konu edinen raporları finanse ediyordu. Addams Chicago Üniversitesi'nde bizzat akşam dersleri veriyordu ve hem popüler hem de akademik kaynaklarda üretkenlikle yayın yapıyordu[13] fakat üniversitede kadro teklifini reddetmişti, toplumsal ve siyasi sorumluluğu vurgulamaya kararlıydı. Bunlara ek olarak Hull Evi, Addams ve en nihayetinde çok daha geniş bir İlerici Hareket için platform ve merkez işlevi görüyordu.[14] Addams, Hull Evi'ndeki çalışması ve itibarına dayanarak birçok hususla birlikte oy hakkı, emniyet reformu ve alkolle mücadele kampanyalarında bulundu. Hull Evi yakındaki binaları dahil eden bir blok olarak genişledi, Addams'ın ölümünden sonra uzun yıllar boyunca, 1960'lara dek varlığını devam ettirdi. Illinois Üniversitesi Chicago kampüsünde bulunan Hull Evi, ilerleyen dönemde ulusal tarihi miras olarak belirlendi ve Addams'ın çalışmaları ve İlerici Hareket için bir çeşit müze işlevi görüyor.

Jane Addams kendisini faydacı bir barışsever olarak tanımlıyor, cephelerde verilen savaşların vahşeti üzerine savaşın ve savaş hazırlıklarının toplumları düzgün, tatmin edici hayatlar yaşamalarını sağlayacak şartları oluşturacak kaynaklardan yoksun bıraktığını ileri sürüyordu. Addams ulusal ve uluslararası düzeyde yazılar yazdı ve örgütlerde bulundu, 1915'te Kadınların Barış Partisi lideri olarak görev yaptı ve ardından I. Dünya Savaşı'nın hem öncesi hem de sonrasında savaşı sonlandırmaya çalışan uluslararası konferanslara başkanlık etti. Dünyada kadınların ortak eylemleriyle bir başka savaşın daha çıkmasını engellemek

13. Addams'ın yazılarını okumaya hatıratıyla başlanmalı. [Bkz. Jane Addams, *Twenty Years at Hull House: with Autobiographical Notes*, Indo-European Publishing, 2019 (1910).]

14. Kelsy Kretschmer ve David S. Meyer, "Platform Leadership: Cultivating Support for a Public Profile", *American Behavioral Scientist*, 50. Sayı, 10. Cilt, 2007.

üzere I. Dünya Savaşı sonrasında resmen kurulan Kadınların Uluslararası Barış ve Özgürlük Cemiyeti'nin (WILPF) kurucularından biriydi.* Savaş patlak verdiğinde aktivizm devam etti ve hâlâ ediyor. Addams'ın toplumsal adalet ile antimilitarizmi birbirine bağlayan vizyonunun tecessümü WILPF'in onlarca ülkede şubeleri bulunuyor, cemiyet konferanslar düzenliyor ve her çeşit savaş karşıtı, nükleer karşıtı, emperyalizm karşıtı kampanyalar düzenlemeye devam ediyor. Üyeleri büyük barışsever ve savaş karşıtı hareketler esnasında ve bu hareketlerin göz önünde olmadığı dönemlerde örgütlenmeyi sürdürdü, aktivist ittifaklarında daimi olarak varlık gösterdi, üyelerini eğitmeye ve eyleme geçirmeye sürekli olarak devam edebildi. Addams'ın gösterdiği çabalar tanındı ve kendisi 1931'de Nobel Barış Ödülü'nü kazanan ilk Amerikan kadını oldu.

Addams'ın öyküsü istisnai olsa da biricik değil. Addams politikayı etkileyen sayısız toplumsal hareket kampanyasında bulunmanın yanında, sadece kendi aktivizmini değil başkalarının gayretlerini de destekleyecek yapılar oluşturmak için çok çaba gösterdi. Bunun için işbirlikleri yapmalı, yeni meselelerle ilgilenebilecek esnekliğe sahip, dayanıklı kurumlar inşa etmeliydi. Etkili olmayı hedefleyen bir örgüt davasını ilerletmek için çoğu kez protesto ile ana akım siyasi stratejileri bir araya getirerek ve aynı zamanda yeni meseleleri ve kitleleri kendisine dahil ederek çeşitli çıkar ve yaklaşımları bünyesinde barındırmalı.[15]

---

* (İng.) *Women's International League for Peace and Freedom*. Erişim Adresi: https://www.wilpf.org/ (ç.n.)

15. Örn. Megan E. Brooker, "Indivisible: Invigorating and Redirecting the Grassroots", Ed. D.S. Meyer ve S. Tarrow, *The Resistance: The Dawn of the Anti-Trump Opposition Movement* içinde, Oxford University Press, 2018; Dana R. Fisher, *American Resistance: From the Women's March to the Blue Wave*. New York: Columbia University Press, 2019; Kelsy Kretschmer, "Contested Loyalties: Dissident Identity Organizations, Institutions, and Social Movements", *Sociological Perspectives*, 52. Sayı, 4. Cilt, 2009; K. Kretschmer, *Fighting for NOW: Diversity and Discord in the National Organization for Women*, University of Minnesota Press, 2019; Jo Reger ve Suzanne Staggenborg, "Patterns of Mobilization in Local Movement Organizations: Leadership and Strategy in Four National Organization for Women Chapters", *Sociological Perspectives*, 49. Sayı, 3. Cilt, 2006.

W.E.B. Du Bois, NAACP, Irk Adaleti

W.E.B. Du Bois da Addams gibi üretken bir yazar, özverili bir aktivist, ömrü kendi hayatından uzun olacak ve fiilen devleti yurttaş haklarına dair değerli adımlar atmaya sevk eden, kapsamlı bir toplumsal harekette kritik bir rol oynayacak dayanıklı örgütler inşa etmeye kabil bir örgütçüydü. Harvard Üniversitesi'nden doktora alan (1895 yılında) ilk Afrika kökenli Amerikalı olan Du Bois tezini köle ticareti üzerine hazırladı. Muhtelif meselelere dair fikirleri zamanla gelişmiş olsa da köleliği ve ırk ayrımcılığını Amerikan gündelik yaşamının İç Savaş'tan beri nesiller boyu ırklar arası ilişkileri, siyaseti ve siyasal ekonomiyi etkileyen temel bir parçası olarak görüyordu.

Du Bois alışılmadık genişlikte bir kapsamda yöntem ve analitik yaklaşımlar içeren bir dizi akademik çalışma yaparken aynı zamanda kendini aktivizme adadı.[16] Bu çalışmaların ilki Amerika'nın siyah toplumunun tarifi ve incelenmesi üzerineydi ve Philadelphia'nın detaylı bir vaka incelemesi bulunuyordu.[17] Siyah nüfusun çeşitliliğini sokak sokak gösteren çalışmada eşitsizliğin ve ırk ayrımcılığının siyah vatandaşların hayatındaki derin etkisi gösteriliyordu. Du Bois ilerleyen yıllarda nispeten şairane bir dille kaleme aldığı *The Souls of the Black Folk* eserinde "çifte bilinç" sorununu tanımladı;[18] Amerika'da yaşayan siyah biri hep kendisini diğerlerinin bakış açısından görmek zorunda olduğundan hem kendi algılarını hem de siyah bir adam olarak diğerlerinin kendisini nasıl algıladığını göz önünde bulundurmak zorundaydı.

Du Bois ırk sorununun tartışılacağı, kısa sürede politik meselelere dair taleplerde bulunacak toplantılar düzenleyerek aktivistliğe adım attı. Irk ayrımcılığını sonlandırmak ve Booker T. Washington'un temsil ettiğini düşündüğü ılımlılık politikasına şiddetle karşı çıkan Niagara Hareketi'ni kurmak üzere 1905'te

16. Aldon D. Morris, *The Scholar Denied: W.E.B. Du Bois and the Birth of Modern Sociology*, University of California Press, 2015.
17. W.E.B. Du Bois, *The Philadelphia Negro: A Social Study* (Elijah Anderson'un sunumuyla), University of Pennsylvania Press, 1995 [1899].
18. W.E.B. Du Bois, *The Souls of Black Folk*, Dover, 2016 [1903].

Kanada'da bir araya gelen bir grup siyah aktivistten biriydi. Hareket pek etkili olmadı fakat davayı desteklemek isteyen beyaz ırktan İlericiler başta olmak üzere önemli ölçüde dikkat çekti. 1909'da Jane Addams ve Ida B. Wells'i barındıran daha geniş bir grup siyasete geniş kapsamda ırklar arası, siyahlar ile beyazları birleştirme odaklı bir yaklaşım sunan Ulusal Siyahları Kalkındırma Birliği'ni* (NAACP) kurdu.

Örgüt başlangıçta siyasete dahil olmak için geleneksel siyasi kampanyalardan (örn. ordudaki subay kademesinin birleştirilmesi için ve kamu hizmetinde ırk ayrımcılığına karşı) eylemlere ve yürüyüşlere (*Ku Klux Klan*'ı** yücelten *Birth of a Nation* [Bir Ulusun Doğuşu] filminin gösterimine karşı), soruşturmalara (ayaklanma ve linçlerin incelenmesi) ve hatta dava açmaya kadar bir dizi yaklaşım benimsedi. Örgütün Tanıtım ve Araştırma Direktörlüğü'nü ve NAACP mecmuası *The Crisis*'in [Kriz] editörlüğünü üstlenen Du Bois on yıllar boyunca örgütün merkezinde bulundu. Mecmuada alenen siyasi yazılar yazmanın yanında Harlem Rönesansı*** ile bağlantılı birçok yazarın eserini yayımlayarak kültürel bir kampanya da başlattı. Du Bois ilk yirmi yılda mecmuanın ve örgütün üyeliğinin gelişimini eleştiriyordu. Irkların birleşmesi hedefine gittikçe daha da kuşkuyla yaklaşan Du Bois, Atlanta Üniversitesi'nde akademik bir görevi kabul edip 1934'te örgütten ayrıldı ve bir çeşit siyahi milliyetçiliği üzerine çalışmaya başladı.

Atlanta Üniversitesi 1943'te Du Bois'in görevine son verdi, yetmişlerinde olan Du Bois gelen teklifleri geri çevirerek NAACP'a Hususi Araştırma Direktörü olarak geri döndü, 1963'te hayatını kaybedene dek grupla bağını koparmadı. Diğer liderlerle siyasi görüş (Du Bois sosyalistti ve tutkulu bir savaş karşıtıydı) ve hem federal devlet kendisini solcu olduğu için yargıladığında hem de 1950'de senatörlük için seçimlere girdiğinde (başarısız olmuştu) NAACP müttefiklerinden destek görememesi gibi

* (İng.) *National Association for the Advancement of Colored People.* (ç.n.)

** Siyah ve göçmen karşıtı, beyaz ırkın üstünlüğünü savunan bir örgüt. (ç.n.)

*** 1920'lerde New York'un Harlem semtinde başlayan siyah icracıların sanatı, müziği, edebiyatı ve benzeri kültürel alanlardaki eserlerinin ülke çapında rağbet gördüğü bir dönem. (ç.n.)

meselelerden dolayı tartışmalara girerdi. Yine de örgüt iç çatışmalara dayanacak ve Amerikan siyasetinde yıllarca mücadele verecek kadar yaygın ve kapsamlıydı.

NAACP'nin Yasal Savunma Fonu'nun uyguladığı dava stratejileri arasında en meşhuru ileride Yüksek Mahkeme'de yargıçlık yapacak Thurgood Marshall'ın yöntemiydi. Örgüt hukuk fakülteleri ve lisansüstü enstitülerinin siyah adayların başvurusunu da değerlendirmesi için ve en önemlisi de devlet okullarının ırklara göre ayrılmasına karşı onlarca dava açtı, ırk ayrımcılığına karşı kampanyalar yürüttü.[19] Marshall 1954 yılında görülen *Brown v. Board of Education* [Brown Talim Terbiye Kuruluna Karşı] davasında Yüksek Mahkeme karşısında savunma yapmış, mahkeme oybirliğiyle ırklara eşit imkânlar sağlansa dahi ırk ayrımcılığının anayasaya aykırı olduğu kararını vermişti. Amerikan devlet okulları artık ırka göre ayrılmış olmasa da üzerinden yetmiş yıl geçmişken dahi hayatın diğer alanlarında olduğu gibi eğitimde de ırka dayalı muazzam bir tasnif mevcut. Yine de NAACP diğer kurumlardaki ayrımcılığı bitirmeye yönelik başarılı kampanyalar, devamı getirilen hukuki bir kampanya, son derece yetenekli hukukçuların sunduğu kuvvetli araştırma ve tezlere ek olarak ana akım siyasetin figürlerinin Amerika'da Sovyet propagandasıyla başa çıkmak için ırk meselelerinde ilerleme kaydetmeyi istediği Soğuk Savaş atmosferi gibi birçok etmenin rol oynaması sonucunda büyük bir hukuki zafer kazandı.[20]

Hem Yasal Savunma Fonu hem de NAACP bu davada alınan karardan ilham aldı ve kararı emsal kabul ederek başka hukuki ve aktivist kampanyaları başlattı. Örgüt ile üyeleri ilerleyen yıllarda yurttaş hakları kampanyalarında kritik rol oynadı. Brown davasından bir yıl sonra Alabama'nın Montgomery kentinde otobüste siyahlara ayrılan yere oturmayı reddederek adını duyuran

19. Richard Kluger, *Simple Justice*, Vintage, 1975. Örgütün örneğin siyahlara uygulanan şiddet yerine hukuk üzerinden eğitime odaklanma tercihini dış kaynakların bu mesele için diğerine nazaran daha erişilebilir olması etkilemişti. Bkz. Megan Ming Francis, "The Price of Civil Rights: Black Lives, White Funding, and Movement Capture", *Law and Social Inquiry*, 53. Sayı, 1. Cilt, 2019.

20. Mary L. Dudziak, *Cold War Civil Rights: Race and the Image of American Democracy*, Princeton University Press, 2000.

Rosa Parks, NAACP'ın yerel şubesinin kâtibiydi. Tutuklandıktan sonra şube başkanı E.D. Nixon kefaleti ödeyerek Parks'ı serbest bıraktırdı. Şube yönetimi tutuklanmayı bir kampanyaya dönüştürmeye karar verdi ve dava süreciyle birlikte bir yıllık otobüs boykotunu da başlattı.[21]

1960 yılında North Carolina Tarım ve Teknik Yüksek Okulu'nda öğrenim gören birinci sınıf öğrencisi, aynı zamanda NAACP'ın gençlik kollarından dört genç Joseph McNeil, Franklin McCain, Ezell Blair Jr. ve David Richmond kafeterya başta olmak üzere kamuya açık tesislerde ayrımcılığa son verilmesi için ülke çapına yayılacak bir oturma eylemi başlattı. Söz konusu dönemde Güneyli Hıristiyan Liderlik Konferansı'nın* (SCLC) genel sekreteri Ella Baker öğrencilerin örneğini sergilediği doğrudan eyleme geçme yöntemlerini kullanacak bir gençlik örgütü kurmaya çalıştı. Baker Öğrencilerin Pasif Örgütlenme Komitesi'nin kuruluş konferansını topladı ve başlangıç aşamasında ihtiyacı olan maddi kaynağı buldu. Daha önemlisi, Baker'in on beş yılını ülkenin dört bir yanında NAACP şubelerinin örgütlenmesi için çalışmakla geçirmiş olmasıydı. Bu sayede kabiliyetli ve bağlantıları kuvvetli bir örgütçüydü, yeni gruba gereken para, gönüllü ve tanıtım gibi kaynakları bulabilecekti.[22]

NAACP yeni sorunları ele alarak ve yeni kitleleri bünyesine katarak çalışmalarına yıllardır devam ediyor. Birlik geniş bir koalisyonun parçası olarak Amerika'nın Irak'a karşı açtığı savaşlara karşı çıktı, gey ve lezbiyenler ile göçmen haklarını da destekledi. Seçme hakkı ve ekonomik eşitlik ile sağlık sigortasına erişimin yaygınlaşması için mücadele veriyor. Örgüt yeni şartlara, yeni sorunlara ve değişen nüfusa ayak uydurarak yüz yıldan fazla süredir varlığını devam ettiriyor.[23] Örgütün geliş-

21. Aldon D. Morris, *The Origins of the Civil Rights Movement: Black Communities Organizing for Change*, Free Press, 1984; Jeanne Theoharis, *A More Beautiful and Terrible History: Beyond the Fables of the Civil Rights Movement*, Beacon Press, 2018.

* (İng.) *Southern Christian Leadership Conference.* (ç.n.)

22. Barbara Ransby, *Ella Baker and the Black Freedom Movement: A Radical Democratic Vision,* University of North Carolina Press, 2003.

23. https://www.naacp.org/

tirdiği kuvvetli altyapı, dahil olduğu toplumsal hareketlere hazır bir kaynak sağlıyor.

Toplumsal Hareket Partileri ve Yeşil Siyaset

Toplumsal hareket siyaseti, protestoların örgütlenmesi ve kurumsal siyaset, yani geleneksel mücadele ve seçim araçlarıyla iktidar arayışı arasındaki keskin ayrım her zaman zor olmuştur. Toplumsal hareketler, kendilerini meydana getiren insanlar ve örgütler gibi genelde aynı anda hem iç hem de dış stratejiler takip eder. Özellikle nispi temsil sisteminin uygulandığı ülkelerde göze çarpan bir strateji hareketten doğan bir siyasal parti kurmak, hareketin üyelerini parlamentoya ve hatta hükümete sokmaktır. Bir asırdan uzun süredir dünyanın dört bir yanında ortaya çıkan işçi partilerinin temel öyküsü budur. Kanada'nın batı bölgesindeki ilerici Yeni Demokrat Parti[24] ve doğu bölgesinde anadili Fransızca olanlar tarafından kurulan bir milliyetçi parti[25] bu şekilde kurulmuştur. Tüm bu örneklerde toplumsal hareketler büyüdükçe kullandıkları yöntemler arasına seçim mücadelesini de ekledi. Siyasal parti kurmak siyaset sahnesinde kalıcı bir konum edinme, düzenli olarak medyada yer alma ve politika üretme gücünü elinde bulunduranlardan biri olma ihtimallerini peşinde getirebilir. Ayrıca seçim kazanarak göreve gelen aktivistlere düzenli gelir ve mesajlarını yayabilmeleri için ödenek sağlayabilir. Bir siyasal parti kurulması eylemlilikten vazgeçilmesi gerektiği anlamına da gelmiyor.

20. yüzyılın son dönemlerinde parti kurma stratejisini izleyen en başarılı küresel hareket çevre sorunlarını dünyanın her köşesinde parlamentolara ve siyasete taşıdı. 1970'li yıllarda Yeşil partiler gelişmiş ülkelerde ortaya çıktı, çoğunda seçim mücadelesi vererek başarılı oldu ve hatta devlet yönetimine girdi. Tabii çoğu ülkede çevrecilik 19. yüzyıla uzanıyor fakat parti kurma

24. Mildred Schwartz, "Factions and the Continuity of Political Challengers", Ed. David S. Meyer, Nancy Whittier ve Belinda Robnett, *Social Movements: Identity, Culture, and the State* içinde, Oxford University Press, 2002.
25. Richard Hamilton ve Maurice Pinard, "The Bases of Parti Quebecois Support in Recent Quebec Elections", *Canadian Journal of Political Science*, 9. Sayı, 1. Cilt, 1976.

stratejisi çok sonraları benimsendi. Almanya örneği bunun nedenini ve nasılını izah ediyor.

1960'ların öğrenci ve gençlik hareketlerinin ardından aktivistlerin çoğu, ekseriyetle kendi çevrelerinin karşı karşıya olduğu nükleer santral inşa edilmesi ya da havalimanının genişletilmesi gibi tehlikelere dikkat çekerek ulusal çaptan yerel politikaya geçti. Bölgesel örgütlenen yurttaş girişimleri, eski Batı Almanya'da genelde ana akım siyasi partilerin desteklediği devlete çağrı, yargı davası veya protesto gibi biraz da karşı kültüre meyli bulunan kampanyalar başlattı. Bu kampanyaların çoğu başarısızlıkla sonuçlansa da varlığı kalkınma siyasetini değiştirdi ve çevre odaklı bir sol bakış açısının çekiciliğini ortaya koydu. Ayrıca nükleer gücün gelişimini büyük ölçüde yavaşlattı.[26]

ABD ile Sovyetler Birliği arasında yürütülen nükleer silahlanmanın kontrolüne ilişkin müzakereler 1970'li yılların sonlarına doğru durma noktasına geldiğinde, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) Batı Avrupa'nın bekasını Amerika'nın geleceğine daha sıkı bağlayacak bir politika duyurdu; beş Avrupa ülkesine orta menzilli nükleer füze konuşlandırılacaktı. Sözde *Euromissiles* [Avro-füzeler] zerre kadar rağbet görmedi, Almanya dahil silahlara ev sahipliği yapacak ülkelerde özellikle geniş protesto hareketlerine yol açtı.[27] Kendilerini Yeşiller olarak adlandıran çevreci aktivistler halkla sorunları bir araya getirerek bazı eyaletlerde yerel seçimlere girmeye başladı. 1980 Ocak'ında yerel çevreci gruplar ile aktivistler bir kuruluş konferansı düzenledi, konferansta ülke çapında seçim yarışına girecek bir parti kurdu. Yeşiller pasiflik, çevre adaleti ve taban demokrasisi ilkeleri üzerine kuruldu.[28]

---

26. Christian Joppke, *Mobilizing against Nuclear Energy: A Comparison of Germany and the United States*, University of California Press, 1993; William T. Markham, "Networking Local Environmental Groups in Germany: The Rise and Fall of the Federal Alliance of Citizens' Initiatives for Environmental Protection (BBU)", *Environmental Politics*, 14. Sayı, 5. Cilt, 2005.

27. Diana Johnstone, *The Politics of the Euromissiles: Europe's Role in America's World*, Schocken, 1985.

28. E. Gene Frankland ve Donald Schoonmaker, *Between Protest & Power: The Green Party in Germany*, Westview Press, 1992; Herbert P. Kitschelt, *The Logics*

Yeşiller 1980'li yıllarda federal düzeyde varlık gösterirken aynı zamanda temel meselelerinde protestoların düzenlenmesine yardımcı oldular, eyalet çapında mevkiler için düzenlenen seçimleri kazandıkları da oldu. 1983'te nükleer karşıtı hareketin zirveye ulaştığı döneme rast gelen genel seçimde Yeşiller yüzde 5'in üzerinde (seçim barajı o kadardı) oy aldı, Batı Alman parlamentosu *Bundestag*'ta 27 sandalye kazanarak muhafazakâr hükümete muhalefetin bir parçası oldu. Profesyonel siyasete geçiş sürecinde gerginlikler yaşansa da[29] Yeşiller genelde yüzde 5 ila 10 arası oy kazanarak kendilerini sabit üçüncü parti olarak kabul ettirmeyi başardı; sol ve sağ cenahlardan diğer partilerle hem ulusal hem de bölgesel çapta iktidar koalisyonlarına katıldı. Yeşillerin varlığı çevre sorunlarının devamlı olarak gündemde kalmasını teminat altına aldı, Almanya'da nükleer enerjinin gelişimini yavaşlattı ve en nihayetinde nükleer enerjinin kullanımını sona erdirme kararının alınmasında kritik bir destek sağladı. Bu karar, Yeşiller parlamentoya girdikten otuz yıl kadar sonra alınmış olsa da hareket için açık bir zaferdi.

Yeşiller hareketi yaklaşık seksen ülkede partileşti, bazılarında parlamentoya girdi ve bazılarında da koalisyon hükümetine katıldı. Kurulan partilerin seçimde göstereceği başarıyı büyük ölçüde seçim kuralları belirliyordu. Nispi temsilin uygulandığı ve seçim barajının düşük olduğu Almanya ya da İsveç gibi ülkelerde Yeşil partiler ulusal çapta yüzde 10'un altında oy alarak devamlılığını sağlayabilirken aksine, en çok oy alanın seçimi kazandığı İngiltere'de olduğu gibi Yeşillerin parlamentoda tek bir sandalye dahi kazanması büyük şanstı. Amerika'da ise Yeşiller henüz Kongre'de temsil edilemiyor.

Asıl mesele parti kurma stratejisinin çevre hareketine kaynak ve bazen de politikaları etkileme fırsatı sağlamış olması.

---

of Party Formation: Ecological Politics in Belgium and West Germany, Cornell University Press, 1989.

29. İlk olarak liderliğe karşı isteksizlik özellikle ihtilaflı bir meseleydi. Yeşiller başlangıçta parlamentodaki sandalyeleri üyeleri arasında dönüşümlü olarak değiştirmeye kararlıydı fakat kısa sürede parlamenterler uzmanlıklarını ve görev süresince kazandıkları desteği ileri sürerek koltuktan kalkmaya gönülsüz yaklaştı, profesyonel siyasetçi oldu.

Örgütlerin Akıbeti

Örgütler halkı eğiterek ve eylemlerini odaklayarak kitleleri harekete geçirir ve teşkilatlandırır. Bu eylemlerini hem toplumsal hareketler dahilinde hem de etkilemeye çalıştıkları devletlerin bürokratik kurumlarında yürütür. Örgütler kurulduktan sonra kendi varlığını devam ettirmeye çalışır ve bunun için genelde örgütün oluşumuna sebep olan sorunları gündemde tutması gerekir. Bu örgütler uzun vadede fark yaratır.

Amerika'nın güney bölgesinin tarihindeki ırk çatışmaları örneğinde olduğu gibi toplumsal hareketlerin bakiyesi incelenebilir. Kenneth T. Andrews, Mississippi'deki yurttaş hakları aktivizminin izleri üzerine kapsamlı çalışmalar yürüttü.[30] 1960'lı yıllarda bir ilçede çoğunluğu NAACP şubeleri olmak üzere aktivist örgütlerin varlığının federal devletten hibe alınması, siyah seçmenlerin seçime katılımının artışı ve 1970'lere doğru siyah yetkililerin seçim kazanmasıyla ilişkili olduğu bulgusuna ulaştı.

Ne var ki sadece yurttaş hakları aktivistleri değil, rakipleri de iz bırakıyor. Rory McVeigh ile Kevin Estep beyaz ırkın üstünlüğünü savunan *Ku Klux Klan*'ın ABD'nin güney bölgesindeki siyaset üzerindeki uzun vadeli etkilerini inceledi.[31] Bu ırkçı grubun ülke çapındaki imajı ve üyeleri siyasi şartlara, kolluk kuvvetlerinin gayretlerine ve örgütlenmeye bağlı olarak artış göstermiş ve düşmüştü fakat bölgesel şubeleri beyaz işçi sınıfının, özellikle de erkeklerin yaşadığı hayal kırıklıkları ve aksaklıklara kolay bir cevap sunan bir ideolojiyi yayıyor. McVeigh ile Estep, Klan grupları nispeten daha az görünür olduğunda bile aktif oldukları ilçelerin seçimde orantısız ölçüde Cumhuriyetçi adaylara destek sağladığı, bunun en çarpıcı örneğinin beyaz milliyetçiliğin örtülü söylemini kullanarak Klan ve diğer ırkçı grupların dikkatini çeken Donald Trump olduğu sonuçlarına ulaştı.

Toplumsal hareket aktivistleri devlet içinde ve dışında örgüt kurarak yakın gelecekte çabalarını birbiriyle eşgüdümlü hale getirmeye ve geleceğe yatırım yapmaya çalışıyor.

30. Kenneth T. Andrews, *"Freedom is a Constant Struggle": The Mississippi Civil Rights Movement and Its Legacy*, University of Chicago Press. 2004.
31. Rory McVeigh ve Kevin Estep, *The Politics of Losing: Trump, the Klan, and the Mainstreaming of Resentment*, Columbia University Press, 2019.

5. Bölüm
Protesto Hareketleri, Kültürü ve Eylemciler

Bildiğimiz çemberin ağaç şeklinde biçimlendirilmiş çizgilerle ortadan ikiye bölündüğü barış sembolü günümüzde evrensel hale gelmiş durumda.[1] Her yerde rastlanabilir, savaşa ve silahlar ile birçok şeye karşı hareketlerin benimsediği sembolün kökenleri ise o kadar bilinmiyor. İngilizlerin Nükleer Silahsızlanma Kampanyası (CND)* bu sembolü ilk olarak 1958 itibarıyla her yılın Paskalya Bayramı'nda düzenlediği Aldermaston yürüyüşlerinde kullandı.[2] Yürüyüşe Londra'da başlanır ve birkaç gün içerisinde 84 kilometre katedilerek İngiltere Atom Silahları Araştırma Kurumu'nun tesislerine ulaşılırdı. Kampanya nükleer

1. https://www.logodesignlove.com/cnd-symbol (Erişim Tarihi: 16 Kasım 2020).
* (İng.) *The British Campaign for Nuclear Disarmament*. (ç.n.)
2. Ken Kolsbun, *Peace: The Biography of a Symbol*, National Geographic, 2008.

silahlanma politikası üzerinde görünürde zayıf ve yavaş bir etki bıraksa da ardında hareketin savunduğu değerlerin bazılarını taşıyan bir sembol bıraktı.[3]

Nükleer silahların yarattığı tehlikelerden kaygılanan bir aktivist olan Gerald Holtom'un tasarımı N ve D harflerinin* semafor sinyallerinin basitleştirilmiş versiyonlarının üst üste yerleştirilmesi ve bir çember içine alınmasıyla oluşmuştu, sinyallerin bayrak kısımları çıkarılmıştı. Tasarım fazlasıyla dayanıklı çıktı. Sembol 1960'lı yıllarda Vietnam Savaşı'na karşı gösterilerde ortaya çıktı ve dünyada nükleer silah ya da savaş karşıtı eylemlerde hâlâ görülüyor. CND'ye bağlı gruplar bazen bu sembolü kullanıyor fakat sembolü benimseyen başka hareketler de mevcut.

Sembol o kadar dayanıklı ve taşıması o denli kolay ki siyasetten ziyade moda simgesi olarak kullanıldığı da oluyor. Amerika'da kız çocuklarına yönelik bir perakende giyim firması sembolü logo olarak benimsedi; tişört, çanta ve her çeşit ürün üzerine bastı. Firmanın adı *Justice* [Adalet] idi.[4]

Silahlanma yarışına karşı yürüyüşe geçen nükleer karşıtı aktivistler bir gün kendilerinden farklı bir kıtada yaşayan kız çocuklarının kıyafetleri üzerinde etki yaratmayı elbette hedeflemiyordu; fakat bir sembolün seyri toplumsal hareketlerin toplumsal değişimi, özellikle de kültürü, değerleri ve bireylerin yaşamlarını nasıl dolaylı olarak etkileyebildiğini gösteriyor. Barış sembolünün kökeni veya amacından bağımsız olarak değişimi yansıtıp yansıtmadığı sorulabilir. Fakat nükleer karşıtı kampan-

3. Bu yürüyüşler nükleer silahsızlanmaya sebep ve İngiltere'nin kendi nükleer silahlarını geliştirmesine engel olmadı. Fakat en nihayetinde İngiltere'nin, Sovyetler Birliği ve ABD'nin 1963'te imzaladığı Kısmi Nükleer Denemeleri Yasaklama Anlaşması'na destek verilmesiyle sonuçlandı. Nükleer Silahsızlanma Kampanyası o kısmi zaferden sonra varlığını sürdürdü ve ardından gelen barış savunucusu ve nükleer karşıtı kampanyalar için örgüt ve altyapı teşkil etti. İfade ettiğim üzere bu kampanya ülkelere nükleer silahları yasadışı kabul ettirerek nükleer silahlanmayı yasaklamaya yönelik hareket dahil birkaç kampanyaya müdahil durumda. https://cnduk.org/nuclear-ban-treaty-on-its-way-the-countdown-is-on/ (Erişim Tarihi: 16 Kasım 2020).

* (İng.) *Nuclear Disarmament* (Nükleer Silahsızlanma). (ç.n.)

4. Naomi Schaefer Riley, "Clothes that make the... 3-year-old", *New York Post*, 25 Ağustos 2012. https://nypost.com/2012/08/25/clothes-that-make-the-3-year-old/

yadan yıllar sonra dünya çapında barış hareketlerinin CND'nin sembolünü benimsediği unutulmamalıdır. Vietnam Savaşı, Irak'ın işgali ve diğer askeri çatışmalara karşı eylemlerde afiş, pankart, tişörtler üzerinde o alışıldık sembol sergilendi. 1950'li yılların nükleer karşıtı kampanyası savaş, barış ve adalet üzerine bir dizi değeri savundu. Bu kampanya örgüt ve toplulukların oluşturulmasının altında yatan sebepti. O anda ve ilerleyen yıllar boyunca siyasal eyleme geçebilecek aktivistleri yetiştiren de oydu. Barış simgesi gibi bir dizi sembolü küresel çapa yayılan bir kültürel harekete kazandırdı. Bu çerçeveden bakıldığında diğer hareketlerle arasında çok benzerlik bulunuyor. Bir talep ve değerleri temsil etmesi için tasarlanan barış sembolü, önce CND dahilinde sonra da kapsamlı barış hareketinde birlik hissi yarattı ve bir kimlik oluşturdu. Ardından bir alt kültürken daha geniş bir küresel kültüre evrildi, bu esnada bir nebze biçim değiştirdi.

Bu bölümde toplumsal harekete iştirakin, ona katılan bireyler ve genel itibarıyla kültür üzerindeki etkisini inceleyeceğiz. Toplumsal hareketleri ve katılımcılarını hem etkileyen hem de onların etkisi altında kalan karmaşık kültür dünyasını masaya yatırarak işe başlayacağız. Kültürel değişimin siyasal değişimden tamamen bağımsız olmadığını unutmamak gerek. Politikalarda kayda değer bir değişime yol açmak için değerleri ve fikirleri değiştirmek gerekiyor. Ardından bir toplumsal harekete katılımın birey ve toplum üzerindeki uzun vadeli etkisini irdeleyeceğiz.

Kültüre Erişim ve Kültürün Değerlendirilmesi

Kültür, tükettiğimiz ve içinde yüzdüğümüz bir çorba gibidir. Nükleer silahsızlanmayı teşvik etmek için tasarlanan barış sembolü ve bu sembolü cazipleştirerek kız çocuklarının giydiği tişörtlere basılmasını sağlayan moda dünyası gibi simgeleri içinde bulunduruyor. Kültür neyi ahlaki, adil ve havalı olarak gördüğümüzü, önyargılarımızı ve ilkelerimizi etkiler. Kültür kahvaltı menümüzü, kime güveneceğimizi ve nükleer silahlara dair görüşümüzü şekillendirir. Kültürel normlar ile değerler bağlama, topluluklara ve ülkelere bağlı olarak değişkenlik gösterir. Elli yıl öncenin giyim tarzları ve yiyeceklerine baktığınızda görüleceği

üzere kültür durağan değildir. Kültürel normlar zaman içerisinde ülkeler, farklı alt kültürler ve ulusal normlar arasındaki sınırları aşar. Bu kadar kucaklayıcı olduğundan kültürü politikaların değişim sürecinden ayrıştırmak mümkün değildir.

Daha geniş yerel ve ulusal kültürler ile hareketlerin alt kültürleri arasındaki alışverişle beraber kültürel çorbada olup bitenlerin muazzam genişlikte ve karmaşık olması, toplumsal hareketlerin kültür üzerinde büyük ölçekteki etkisi şöyle dursun bizzat kültürü anlamlandırmayı zorlaştırıyor. Kültürün değişime maruz kaldığında gözlemlenmesi daha kolay birkaç unsurunu ayrıştırmak faydalı olacaktır. Zira bu değişim genelde politikada yaşanan değişikliklerden daha hızlı gerçekleşir.[5] Kültürü etkileyip etkilemediği belirlenip takip edilebilecek ürün, uygulama ve değerlerle birlikte değerlendirebiliriz. Toplumsal hareketlere dahil olan bireyler siyasi tercihleriyle birlikte kültürel değişiklikleri de taşır.

Örgütçüler halkı harekete geçirmek ve "biz" hissiyatı yaratmak için siyasal ana akımdan biraz farklı ve ayrı olan ana akım kültürden beslenir. Bir hareketin kültüründe genelde baskın kültürün norm ve değerleri taklit edilir ve uyarlanır. Örneğin Woody Guthrie'nin işçi marşı "Union Made" [Sendikalı Kız] işçilerin örgütlenme çabalarını desteklemek ve işçi sınıfında birlik beraberliği sağlamak için yazıldı. Samimi ve basit bir melodisi olan şarkıda kadınlara sendikalı bir adam bulup onunla evlenerek işçi hareketini desteklemesi öğütleniyor, işçi dayanışması adına toplumsal cinsiyet normları tekrarlanıyor.[6] Sözleri dışında şarkının kendisi akustik enstrümanlarla donanmış halk şarkıcılarının hep birlikte şarkı söyledikleri, toplumsal sıkıntıları dile getirdikleri ve aktivistlerin gücünü gösteren örgütlenme

5. Edwin Amenta ve Francesca Polletta, "The Cultural Impacts of Social Movements", *Annual Review of Sociology*, 45. Sayı, 2019.
Jennifer Earl, "The Cultural Consequences of Social Movements", Ed. David A. Snow, Sarah A. Soule ve Hanspeter Kriesi, *The Blackwell Companion to Social Movements*, Blackwell, 2004.
6. Alan Lomax, Woody Guthrie ve Pete Seeger, *Hard Hitting Songs for Hard-Hit People*, Oak Publications, 1967.

geleneğini yansıtıyordu.[7] Şarkılar hareketin verdiği mücadeleden uzun ömürlü oldu, ardından gelen aktivizm dalgalarına hususi bir kültürel altyapı sağladı. Sendika aktivizmi 1950'li yıllarda düşüşe geçtiğinde Pete Seeger gibi kara listeye alınan sanatçılar ortak bir müzikal lügatle işçi hareketinin şarkılarını yaz kampındaki çocuklar dahil başka seyircilere taşıdı, bu çocuklar 1960'lara gelindiğinde üniversite kampüslerinde ifade özgürlüğünü savunan hareketlere katıldı.[8] Kültürel ürünler zamanla hareket dahilinde ve hareketler arasında bağlantılar kurar, eylemlilik dalgalarını birleştirir.

Aya Shoshan son dönemde yaptığı bir araştırmada İspanya ile İsrail'deki eşitlikçi İşgal Et [*Occupy*] hareketlerini mukayese etti, hareketlerin iç işleyişinde diğer kurumların etkisini keşfetti. Zorunlu askerlik deneyimi olan İsrailli aktivistler nispeten hızlıca toplantılar düzenlemiş ve iş bölümünü, ordu benzeri hiyerarşik bir yapıyı süratle kurmuştu. Buna mukabil İspanyol aktivistler birçoğunun katılmış olduğu diğer ekollerin normlarını benimsemiş, kaydolmak ve siyasal kaygıların yanında kişisel kaygıları paylaşmak için bol zaman ve imkân tanımıştı. Asıl mesele nispeten varlıklı liberal demokrasilerde bulunan benzer hareketlerin eylemlilik ve örgütlenmede farklı tarzlar geliştirmesi ve bu tarzların ortaya çıktıkları kültürü yansıtması.

Toplumsal hareketler önemli olduğunu düşündüğü için kültürel ürünler üzerine mücadele eder. Doğu Avrupa'daki 1989 devrimlerinin ardından aktivistler devlet komünizmi döneminin izlerini ve anıtlarını ortadan kaldırmaya çalıştı. Lenin, Stalin ve Marx ile beraber yerli işbirlikçilerinin heykelleri bazen çarpıcı bir şekilde yığınlar tarafından indirildi.[9] Komünist partiler kendini feshetti ve farklı isimler altında tekrar kuruldu, kamu kurumlarının isimleri de çoğu kez değiştirildi. Sovyetler Birliği

7. Vincent J. Roscigno ve William F. Danaher, *The Voice of Southern Labor: Radio, Music, and Textile Strikes: 1929-1934*, University of Minnesota Press, 2004. William G. Roy, *Reds, Whites, and Blues: Social Movements, Folk Music, and Race in the United States*, Princeton University Press, 2010.
8. A.g.e.
9. Kenneth E. Foote, Attila Tóth ve Anett Árvay, "Hungary after 1989: Inscribing a New Past on Place", *Geographical Review*, 90. Sayı, 3. Cilt, 2000.

sonrası dönemde dahi kentlerin isminin değiştirildiği görüldü: Leningrad'ın adı (yine) St. Petersburg, Stalingrad'ın adı da (ilk kez) Volgograd yapılarak tarihin komünist kahramanları şeref payelerinden yoksun bırakıldı.

Polonya'daki reform yanlıları komünizmin çöküşünden sonra devletin başına geçtiğinde geçmiş anlayışımızın gelecekte neyin mümkün olduğu veya olmasının istendiğini etkilediğinin bilincinde olarak sadece komünist dönemin değil Polonya tarihinin çok daha büyük parçasını elden geçirdi. 1990'lı yıllarda aktivistler Holokost öncesi dönemde ülkede yaşayan geniş Yahudi nüfusu göz önünde bulundurarak Polonya tarihinin Yahudilik müzesini kurmaya koyuldu.[10] Fakat sağcı popülist hareket Hukuk ve Adalet Partisi (PiS), Polonya parlamentosunun çoğunluğunu ele geçirdikten sonra tarih, sanat ve genel itibarıyla kültürü ilerletme yönünde aynı heveslere sahip olduğundan müzelerin kontrolünü ele almaya çalıştı.[11] Hükümet abartılı derecede vatanperver, Lehlere ve Polonya devletine dair olumlu görüşleri eleştirmeyen, kitleleri düşünceye sevk etmeyen veya izleyicisine rahatsızlık vermeyen bir tarihte ısrarcıydı.

Günümüz siyasetinde heykeller üzerine çatışmalar çıkıyor. Amerika'da polisin ırkçı şiddetine karşı oluşan kapsamlı hareket, Konfederasyon siyasetçilerinin ve İç Savaş komutanlarının bin beş yüzden fazla heykelinin sergilenmesine de karşı çıktı. İlk bakışta tuhaf hatta manasız bir talep gibi görünüyor. Gelgelelim başarısızlıkla sonuçlanan bir isyanın liderlerinin heykellerini isyanı başarıyla bastıran ulusun halka açık yerde sergilemesi de tuhaf. Geçmişe dönelim: Bir asırdan uzun yıllar evvel *Ku Klux Klan*'ı bünyesinde bulunduran ırkçı, ulusalcı bir hareket İç Savaş'tan kırk elli yıl kadar sonra savaşın alternatif bir anlatısını yaygınlaştırmaya koyuldu. Savaşı soylu bir "Kayıp Dava" olarak tasvir ederek Konfederasyon'un siyasi liderleri ve komutanlarına

10. Masha Gessen, "Poland's Ruling Party Puts an Extraordinary Museum of Polish–Jewish History into Limbo", *The New Yorker*, 23 Eylül 2019.
11. Rachel Donadio, "A Museum Becomes a Battlefield over Poland's History", *The New York Times*, 9 Kasım 2016; Alex Marshall, "A Polish Museum Turns to the Right, and Artists Turn Away", *The New York Times*, 8 Ocak 2020.

anıtlar inşa etti. Anıtlar *Jim Crow** ırk ayrımcılığı sisteminin kurumsallaştırmasının üzerine tuz biber olmuştu.[12] Anıtlar beyaz ırkın üstünlüğü inancına övgü niteliğindeydi ve görenlere ırk temelli düzeni anımsatıyordu. *Jim Crow* ilga edilmiş olsa da anıtlar ve bu anıtların verdiği mesaj varlığını sürdürdü.

Heykeller çok kez sorgulanmıştı fakat 2013'te *Black Lives Matter* [Siyahların Yaşamı Değerlidir] kampanyasının ortaya çıkışıyla tekrar gündeme geldi. Anıtların sayısı yüzleri bulsa da heykellerin dikilmesi ve anılması üzerine çıkan tartışmaların her biri müstakildi; her bir alan ve anıt için tek tek mücadele verildi ve çoğu örnekte heykellere dokunulmadı. 2017'de Trump'ın başkanlık dönemi başladıktan hemen sonra beyaz milliyetçiler biraz da Konfederasyon ordusunun komutanı Robert E. Lee'nin anıtını kaldırma çabası üzerine Virginia'nın Charlottesville kentinde büyük bir miting planladı. Eylemler din görevlisi, barışsever ve ırkçılığa kuvvetli bir karşılık vermeye kararlı, kendilerini *antifa* (faşist karşıtı) olarak tanımlayan güçlerden çok sayıda karşı göstericiyi cezp etti. Çıkan çatışmalarda arabasını kalabalığın üzerine süren bir ırkçı, bir genç kadının hayatını kaybetmesine yol açtı. Tutuklamalar, siyasi tartışmalar beraberinde geldi fakat Lee heykeli olduğu gibi kaldı.[13] Üniversite kampüslerindeki kampanyaların ırk adaleti sorunlarına daha da dikkat çekmesine rağmen heykeller ve tarihteki ırkçıları onurlandıran isimler varlığını büyük ölçüde devam ettirdi.

Gelgelelim tüm bunlardan birkaç yıl sonra, 2020 yılında bir küresel pandeminin tam ortasında George Floyd'un Minneapolis polisi tarafından öldürülmesi yaygın şiddet örüntüsünü gözler

---

* İngiliz sanatçı Thomas Dartmouth Rice'ın 1828'de yarattığı ve canlandırdığı Jim Crow siyah, ahmak bir soytarı karakterdi. Rice bu tiplemeyi yüzünü siyaha boyayarak sahneye taşımış, İngiltere ve Amerika'da karakterle ün kazanmıştı. 19. yüzyılda ırkçılar tiplemenin ismini Afrika kökenli Amerikalılar için aşağılayıcı bir lakap olarak kullandı. (ç.n.)

12. Southern Poverty Law Center, *Whose Heritage: Public Symbols of the Confederacy*, SPLC, 2020. https://www.splcenter.org/sites/default/files/com_whose_heritage.pdf

13. Michael Signer, *Cry Havoc: Charlottesville and American Democracy under Siege*, Public Affairs, 2020.

önüne serdi ve Siyahların Yaşamı Değerlidir çatısı altında eşi benzeri görülmemiş gösterileri tetikledi. Bir anda yerel yönetimler Konfederasyon heykellerini indirmeye, cadde ve binaların isimlerini değiştirmeye başladı, genel itibarıyla bir asırdan uzun sürmüş beyazların üstünlüğünü savunan milliyetçilik anlayışını yüceltme akımına son vermeye çalıştı. Sonuç alınmasının nedeni 2020'deki gösterilerin daha iyi organize edilmesi ya da öncekilerin başarısız olması değildi. Durum sadece toplumsal değişimin uzun sürmesi ve yavaş ilerlemesinden ibaretti. Geçmiş yıllarda yürütülen aktivizm değerleri değiştirme sürecinin bir parçası olduğundan heykellerin kaldırılmasına gösterilen muhalefet erimeye başladı. Heykel ve anıtlar üzerine çıkan çatışmalarda esasen toplumsal hafıza için mücadele verilir ve geçmişe dair tartışmalar hep gelecek hakkındadır.

Heykel, anıt ve müzeler kültürel üründür; hususi anıları, anlam ve değerleri hem temsil hem de muhafaza ederler. Her ne kadar politika ve uygulamalar kadar önemli olmasalar da etkin bir şekilde içinde bulundukları dünyaya dair mesaj iletmişlerdir.

Bazı zamanlar kamuoyu yoklamalarıyla takip edilen değerlerdeki değişiklikleri de gözlemleyebiliriz. Liberal görüşün insanların hayata kendi çıkar ve değerlerinden emin olarak başladığına dair klasik bir algısı olsa da çoğu kişi deneyim kazandıkça gerek doğrudan gerekse tükettikleri kültür üzerinden kanaatlerini değiştirir. Kamuoyu olaylara ve siyasal eylemliliğe cevaben zaman içerisinde değişir. Bunun en çarpıcı örneği eşcinsellerin evliliği için on yıllardır sürdürülen kampanyadır.

Devletler bazı birliktelikleri tanıyarak makbul yapıya uyum sağlayan çiftlere itibar ve ayrıcalık tanır. Farklı çeşitlerdeki eşcinsel ilişkiler yüzyıllardır var olsa da devletler 21. yüzyılın gelişiyle resmen bu ilişkilere resmiyet kazandırmaya başladı. Eşcinsel evliliği tanıyan ilk ülke Hollanda oldu. Politikada gerçekleşen değişiklik değerlerin küresel çapta özgürlük hareketlerinin on yıllardır mücadelesini verdiği değişimi hem yansıtıyor hem de teşvik ediyordu.

Gey ve lezbiyen aktivizmi ilk olarak eşcinsellerin tanınmasını sağlamaya ve devlet ile toplumun eşcinsellere adil davranması

çağrısına odaklandı. Aktivizm bireylerin açıkça eşcinsel kimliğine sahip çıktığı onur yürüyüşlerinde kendini gösterdi.[14] Bu, daha kapsamlı "açığa çıkma" kampanyasının, kınanan kimliğini benimseme ve ona sahip çıkmanın bir parçasıydı. İlk aktivistler için cinsel kimliğini açıklamak son derece riskliydi: Eşcinseller toplumdan dışlanıyor, iş fırsatlarını kaybediyor ve polisten ve diğer insanlardan şiddet görüyordu. Daha fazla sayıda insan kimliğini açıkladıkça ülke, bölge ve mesleklere göre farklılık gösteren riskler ufak ufak azalmaya başladı. Müzisyen, sanatçı ve oyuncular, sporculardan önce kimliğini açıklayanlar oldu, siyasetçiler ise iki grubun arasındaydı. Diğer insanlar eşcinselleri bir karakter olarak televizyonda, sporcu olarak sahada, vekil olarak parlamentoda ve aile pikniklerinde daha çok gördükçe toplumun damgalaması da zayıflamaya başladı.

Amerika'da eşcinsellerin evliliğini yasallaştırma kampanyası, söz konusu dönemde eşcinsellerin özgürleştirilmesi hareketi olarak adlandırılan hareketin ilk dönemlerinde ortaya çıktı. Birkaç çift eyalet mahkemelerine evlenme hakkı için müracaat ettiğinde olumsuz yanıt aldı. Minnesota'dan bir çiftin ABD Yüksek Mahkemesi'ne yaptığı temyiz başvurusu 1972'de doğrudan reddedildi. Hükümetin verdiği tepki eşcinsellere karşı yaygın önyargıyı yansıtıyordu. Hukuk öğrencisi Evan Wolfson 1980'li yılların başlarında eşcinsellerin evliliğinin yurttaşlık hakkı olduğunu ortaya koyan bir tez yazdı.[15] Evlilik eşitliği eşcinsel aktivistlerin birçok meselesinden biriydi. Diğerleri polis ve sivillerin şiddetinden, genel itibarıyla ayrımcılıktan, özellikle de AIDS'in yaygın olduğu dönemde sağlık hizmetlerine erişememekten ve askerlikten şikâyetçiydi. Evlilik eşitliği davaları ve taleplerinde yeni dalgayla bağlantılı olarak aktivistler gösteriler, anmalar, sivil itaatsizlik eylemleri ve sanatsal eylemler düzenledi. Eşcinsellerin kimliklerine açıkça sahip çıkmaları biraz daha kolaylaştı ve çoğu birbiriyle rekabet halindeki teknoloji sektörlerinde olmak üzere

14. Elizabeth A. Armstrong ve Suzanna M. Crage, "Movements and Memory: The Making of the Stonewall Myth", *American Sociological Review*, 71. Sayı, 2006.
15. Freedom to Marry, "How It Happened", http://www. freedomtomarry.org/pages/how-it-happened

bazı firmalar evliliğe müsaade edilmemesine geçici çözüm olarak çalışanlarına aile desteği sağlamaya başladı.[16] Örgütlenmede, görünürlükte, politikalarda ve tanınmada kaydedilen her bir ufak zafer bir sonraki adımı tahayyül etmeyi ve ardından hayata geçirmeyi kolaylaştırdı. Aynı zamanda hareketin erken ve mütevazı başarıları ters tepkiye yol açtı, muhafazakâr aktivistler eşcinsellerin haklarına karşı örgütlendi. Meselenin her iki tarafındakilerin de eyleme geçmesi taleplerin görünürlüğünü arttırdı ve insanları taraf seçmeye sevk etti.[17] Muhafazakâr aktivistler, eşcinsellerin evliliğini yasaklama hedefine çoğunlukla ulaşan yasa ve referandum kampanyaları düzenledi.[18]

Evliliği yasallaştırmada elde edilen ilk başarılar nadiren çoğunluklardan geldi. Ekseriyetle eşcinsellerin haklarına daha güçlü desteğin görüldüğü eyalet veya muhitlerde bulunan mahkemeler yahut hırslı valiler evlilik eşitliği hakkını yerine göre hukuki buldu veya ilan etti. Kamuoyu eşcinsellerin birlikteliğini destekleme yönünde nispeten hızlıca taraf değiştirdi, Amerika'da 2001 yılında destekleyenlerin oranı yüzde 35 iken 2019 yılında yüzde 61'e yükseldi.[19] Kamuoyunun bu muazzam değişikliği farklı, birbiriyle bağlantılı birçok unsurun ortak neticesiydi: Bazı bölgelerde politika değişikliği, uluslararası hareket ve filmler, müzik dünyası ve televizyon gibi sanatsal ürünlerde farklı rollerde gey ve lezbiyenlerin daha görünür olması etkili oldu. Tüm bunların ardında geniş, kapsamlı ve uluslararası çapta bir toplumsal hareket bulunuyordu. ABD Yüksek Mahkemesi 2015 yılında *Obergefell v. Hodhes* [Obergefell, Hodges'e Karşı] davasını gündemine aldığında eşcinsellerin evliliği bazı eyaletlerde ve muhtelif ülkelerde yasallaşmıştı, halkta ise çok

16. Nicole C. Raeburn, *Changing Corporate America from Inside Out*. University of Minnesota Press, 2004.

17. Tina Fetner, *How the Religious Right Shaped Lesbian and Gay Activism*, University of Minnesota Press, 2008.

18. Soule, Sarah A. 2014. "Going to the Chapel? Same-Sex Marriage Bans in the United States, 1973–2000." Social Problems 51(4): 453-77.

19. Pew Research Center, "Attitudes on Same-Sex Marriage", 14 Mayıs 2019. https://www.pewforum.org/fact-sheet/changing-attitudes-on- gay-marriage/ (Erişim Tarihi: 16 Kasım 2020).

daha geniş bir destek görüyordu. Yüksek Mahkeme eşcinsel çiftlerin evlilik hakkından mahrum bırakılmasının Anayasa'yı ihlal ettiği kararına vardı. Anayasa'nın maddelerinde herhangi bir değişimin olmadığı fakat toplumsal ve kültürel dünyanın çehre değiştirdiği aşikârdı.

Başarıya ulaşan toplumsal hareketler savundukları kültürel değerleri zamanla bir araya getirir. Yüksek Mahkeme'nin kararından dört yıl sonra, çocukların izlediği meşhur bir televizyon dizisinde nişanlıların cinsiyetinin hikâyenin merkezine oturtulmadığı bir eşcinsel evlilik sahnesi tasvir edildi. Küçük bir kasabadaki çocukların (karıncayiyen, köpek, şempanze ve kediler dahil tüm hayvanların da) nezaketle ekrana taşındığı *Arthur* adlı bu çizgi film devlet televizyonunda yirmi yıldan uzun süredir yayınlanıyor. "Bay Ratburn ve Özel Biri" başlıklı bölümde son derece sıkı, talepkâr ve ilgili üçüncü sınıf öğretmeni, kendisi aynı zamanda fare tabii, öğrencilerine evleneceğini söylüyor.

Nikâh ve düğünü tasarlayan, buyurgan bir dişi farenin ortaya çıkışı öğrencilerin öğretmenlerinin nazik olmayan biriyle evlendiğinden endişe etmesine yol açıyor. Öğretmenlerinin hırsını öğrencilerinden çıkararak daha zor ev ödevleri vereceğinden özellikle korkuyorlar. En nihayetinde Bay Ratburn'ün eşinin iyi biri ve çikolatacı bir erkek karıncayiyen olduğu anlaşılıyor, öğrenciler mutlu oluyor. Çizgi filmde Yüksek Mahkeme davasının bahsi geçmiyor, "homogami"* kelimesi kullanılmıyor. Sonunda çocukların tek derdi yetişkinlerin doğru düzgün dans edememesi oluyor.[20]

Ratburn'ün evliliğine gösterilen ilgisizlik toplumsal davranışların değişimini yansıtıyor ve teşvik ediyor. Benzer televizyon dizilerinin önceki bölümleri ülkenin bazı bölgelerinde gösterilmedi. Fakat 2019'da Amerikalıların ezici çoğunluğu eşcinsel evliliği desteklerken bu sorun teşkil etmedi. Tabii bazı dini muhafazakârlar çizgi film üzerinden toplumsal normların

* Aynı kültürden ve geçmişten olmak gibi birbirine benzerliği olan kişiler arasındaki evlilik. (ç.n.)

20. Sonia Rao, "Mr. Ratburn Came Out as Gay and Got Married in the 'Arthur' Season Premiere", *The Washington Post*, 14 Mayıs 2019.

kötüye gittiğinden ve devlet televizyonunun finansmanından yakındı fakat eleştirmenler daha ana akım kanallarda yankı bulmadı ve PBS'nin* yapımı herhangi bir yerde yayınlamayı reddettiğine dair bir şikâyet ortaya çıkmadı. Kültür ve politika değişikliği birbirini destekliyor.

Toplumsal Hareketler Aktivistleri Değiştirir

Bir toplumsal harekette, özellikle de yoğun ve uzun süreli bir hareketse, deneyim kazanmak bir insanın hayatının gidişatında büyük bir dönemeç teşkil edebilir. Deneyim birinin devlet ya da siyasi rakiplere kuşkuyla yaklaşmasına yol açabilir; müttefiklerinden umutlu ve onlara bağlı olmasını, toplumsal yaşama katılım için yeni kabiliyetler geliştirme becerisi kazanmasını sağlayabilir. Katılımcılar siyaset ve kamu politikasını öğrenir, arkadaşlar (ve rakipler) edinir, risk alır. Gecenin geç saatlerine kadar siyaset konuşup eylem planlayan, yerel imar komisyonuna ifade veren, rahatsız edici bir havada yabancılarla birlikte sokakları dolduran, bir lobide tutuklanmayı beklerken halk şarkıları söyleyen, duvara yazı yazarken sloganlara dair şakalaşan, siyasal rakiplerinin aşağılama ve alaylarına maruz kalan ya da göz yaşartıcı gazdan kaçarken dağılan aktivistler dünyaya, müttefiklerine ve kendilerine dair bir şeyler öğrenmiştir. Bu öğrendikleri ardından gelen her şeye dair onları bilgilendirebilir.

Bir toplumsal harekete dahil olmanın katılımcıları nasıl etkilediğini anlamamız için önce toplumsal hareketlere kimlerin katılmaya eğilimli olduğunu anlamamız gerekiyor. Genel itibarıyla bir harekete katılanlar o tarakta bezi olmayanlarla bağdaşmaz fakat iki grubun tamamen birbiriyle alakasız olduğu da söylenemez. Özellikle uzun bir süre boyunca bir harekete katılmak aktivistlerle nispeten daha az alaka gösteren vatandaşlar arasındaki ayrımı öne çıkarır.[21] Fakat hareketler üzerine

* (İng.) *Public Broadcasting Station.* ABD devlet televizyonu. (ç.n.)

21. Catherine Corrigall-Brown, *Patterns of Protest: Trajectories of Participation in Social Movements*, Stanford University Press, 2011; Jack Whalen ve Richard Flacks, *Beyond the Barricades: The Sixties Generation Grows Up*, Temple University Press, 1989.

eğildikleri meseleler, uyguladıkları yöntemler ve hedef kitleleri bakımından farklılık gösterir.

Toplumsal hareketlere kimlerin katıldığına dair farklı hikâyeler duyarız. 20. yüzyılda Naziler gibi aşırı milliyetçi hareketlere katılanları anlatan eğitici öyküler, hoşnutsuz bireylerin ve dışlanmanın altını çiziyordu. Fazla eğitim almamış ve topluma daha az bağlı bu kişiler, toplumla bağlantı kurma ve yönlendirilme arayışındaydı. Bu önkabul, eylemlilikleri taşkınlık yapmaya benzetilen 1960'ların aktivistlerine yönelik eleştirileri canlandırdı. Fakat yürütülen bilimsel araştırma 1960'lı yılların aktivistlerinin kendi jenerasyonlarından daha eğitimli olmakla kalmadığını, aynı zamanda psikolojik olarak daha dengeli olduklarını, toplumsal bağlarının daha kuvvetli ve ebeveynleriyle ilişkilerinin daha sağlıklı olduğunu ortaya koydu.[22]

Toplumsal harekete bir kez katılım göstermeye eğilimli olanların, büyük olasılıkla bir daha katılması mümkündür. İlk katılım harekete devamı gelmesi muhtemel bir alakaya meyli yansıtır. Ancak bir harekete katılmanın kendi başına etkisi vardır. Kendi kendine yeterliği daha güçlü olan yani bir fark yaratabileceğine inanan insanların genel itibarıyla siyasete katılma olasılığının daha yüksek olduğunu biliyoruz. Çoğu kez böylesi bir öz farkındalık nispeten eğitimsel ve ekonomik avantajı beraberinde getiriyor. Protesto siyasetine katılım gösterenler genellikle bir demokrasinin müsaade ettiği geleneksel siyasete de dahil olur. Yani biri mesela oy kullanmak yerine protesto etmez; aksine insanlar oy kullanmak, vekilleri aramak ve arkadaşlarıyla siyasi meseleler konuşmanın yanında eylem yapar.

Bir toplumsal hareketin parçası olmak benlik bilincini artırmaktan çok daha fazlasını yapar. Ayrıca katılımcıları hem tartışmalı kamu politikalarına hem de siyasete dahil olma yöntemlerine dair eğitir. Toplumsal harekete dahil olmak gerek halk tabanında eylemleri destekleyen yerel gruplar içinde gerekse aynı dava uğruna yürüyen birbirinden uzaktaki müttefikler ile arasında dayanışma kurar, yani hareket dahilindeki diğer katı-

22. Kenneth Keniston, *Young Radicals*, Harcourt, Brace and World, 1968.

lımcılarla arasında yakınlık hissi geliştirir.[23] Hareketle meşgul olmaya başlayan bir kimse planların yapıldığı toplantılara gider, ayrıca gösterilere ve etkinliklere katılır, daha geniş bir topluluğun parçası olmaya çalışır.[24] Meselelere ve etkinliklere dair bilgi sağlayan çevrimiçi grup ve listelere üye olur. Herkesin çorbada tuzunun bulunduğu yemekli toplantılara katılır, diğer aktivistlerle güncel olayları konuşmanın yanında çoluk çocuk, sinema ya da spor sohbeti yapar. Katılımcı etkinliklere dahil olduğunda ileride başka bir harekete davet edilme ihtimali de artar.[25]

Yine de bir toplumsal hareketin birey üzerindeki etkisi hareketin talepleri ve eylemlerine bağlıdır. Daha çok özveri talep eden hareketlerin daha özverili olmaya gönüllü katılımcıları kendine çekmesi doğaldır. Doug McAdam, 1964'te yurttaş hakları eğitimi ve seçmen kaydı projesi *Freedom Summer* [Özgürlük Yazı] iştirak edenlerin eleştirel incelemesinde toplumsal hareketlerin katılımcılar üzerindeki uzun süreli etkisini masaya yatırıyor.[26] Projenin amacı başta Kuzey'deki seçkin üniversitelerde öğrenim görenler olmak üzere nispeten avantajlı gençleri ülkenin en ihtilaflı bölgesi Mississippi'deki yurttaş hakları mücadelesine dahil etmekti. Bu stratejinin altında yatan düşünce gençlerin katılımının ulusal çapta ilgiye sebep olacağı ve medya ile siyaset dünyasını karşılık vermeye mecbur bırakacağıydı. Strateji temel olarak işe yarasa da gençlerin katılımı riski de artırıyordu. Mickey Schwerner, James Chaney ve Andrew Goodman adında üç genç aktivist Mississippi'ye ulaştıktan kısa süre sonra arabalarıyla birlikte ortadan kayboldu. Araba günler sonra ortaya çıktı, içinde gençlerin darp edilmiş vücutları bulundu.

---

23. Bruce Fireman ve William A. Gamson, "Utilitarian Logic in the Resource Mobilization Perspective", Ed. Mayer N. Zald ve John D. McCarthy, *The Dynamics of Social Movements* içinde, Winthrop, 1979.

24. Paul Lichterman, *The Search for Political Community: American Activists Reinventing Commitment*, Cambridge University Press, 1996.
Ziad Munson, *The Making of Pro-Life Activists: How Social Movement Mobilization Works*, University of Chicago Press, 2009.

25. Stephen J. Rosenstone ve John Mark Hansen, *Mobilization, Participation, and Democracy in America*, Macmillan, 1993.

26. Doug McAdam, *Freedom Summer*, Oxford University Press, 1988.

İşlenen cinayet, bu siyasi kampanyanın McAdam'ın ifadesiyle "çok riskli aktivizm" olduğunu gözler önüne seriyordu. Özgürlük Yazı'nın, katılımcıların elini taşın altına koymasını bekleyen bir kampanya olduğu aşikârdı: Bireylerin aşina olmadıkları bir bölgeye taşınmaya, eşi dostundan uzakta yaşamaya, huzur ve ağız tadını, hatta anlaşıldığı üzere hayatlarını riske atmaya gönüllü olmasını bekliyordu. McAdam Mississippi'de yurttaş hakları hareketi doruğundayken tehlikeli işlere kalkışacakları bir gönüllülük projesine alınan bir grup aktivistin izini buldu. SNCC ile çalışan gönüllüler Özgürlük eğitimlerini yönetti ve seçmenleri kaydetti. Bu gönüllüler örgütün diğer katılımcılarıyla birlikte yaşadı ve dostluk temell ilişkiler kurdu. Üzerinden yıllar geçmişken hem gönüllüler hem de "gelmeyenler" yani programa kabul edildiği halde Mississippi'ye gitmeyenler politika meselelerinde liberal görüşler paylaştı. Fakat gönüllüler ilerleyen dönemde siyasi yelpazenin sol kanadındaki bir dizi toplumsal harekette siyasi aktivizmde bulunmaya daha meyilliydi. Ayrıca daha çok seyahat halinde olacakları kariyerlere sahip olmaya, eğitim ve diğer hizmet sektörlerinde çalışmaya, topluluğa katılmış diğer akranlarından daha az para kazanmaya ve boşanmaya daha çok eğilim göstermişlerdi. Bunun yanında en çok alaka gösteren gönüllülerin Mississippi projesindeki çalışma arkadaşlarıyla bağlantılarını sürdürme ihtimalleri de daha çoktu.

Gençliğinde büyük riskler almaya gönüllü olanların ilerleyen yaşlarında da daha büyük sadakat göstermesi şaşırtıcı değil. Dönemin siyasi hareketlerine gösterilen bu adanmışlık ve özveri, kariyerlerin yarıda bırakılmasına yol açarak hem mesleki hem de kişisel hayatta zorluklar yarattı. Katılım göstermeye yönelik her karar devamını getirme ihtimalini arttırdı. Kişilerin harekete en başta katılımına sebep olan karakteri, geçmişi ve gördüğü desteğe dair araştırmalarda kendine yer bulmayan önemli farklılıklar şüphesiz vardır fakat bizzat harekette elde edilen deneyimlerin toplumsal ve siyasi katılımın devamlılığını sağlamış olması da mümkündür. Gönüllüler kendilerinin ne kadar önem arz edebildiğini gördü ve dünyanın ahlaki gidişatının değiştirilmesinde rol oynamanın ne kadar memnuniyet verici olduğunu da öğrendi.

Ayrıca inançları için direnebileceklerini de gördü. Tüm bunlar pek tabii insanda derin etkiler bırakan dersler.

Ne var ki tüm toplumsal hareketler aynı değil. Boston ya da Berkeley'den Biloxi'ye taşınıp aylarca orada yaşamak, bir yaz günü birkaç saatliğine düzenlenen yürüyüşte mum ya da pankart taşımak yahut birkaç akşam örgüt toplantısı, açık duruşma gibi etkinliklere katılmaktan çok daha ciddi. Catherine Corrigall-Brown hususiyetle seçtiği dört toplumsal hareket örneği üzerinden harekete katılım göstermenin bireyleri nasıl değiştirdiğini inceledi. Dört ihtimali ileri sürerek şöyle bir tümevarımda bulunuyor: (1) Harekete alınan yeni üye ayrılmaz, meseleye alakasını uzun vadede sürdürür; (2) harekete ilgi gösteren aktivist ilgisini devam ettirir fakat aynı grupta kalmak ya da aynı dava için mücadele vermek zorunda değildir; (3) bireyler siyasete katılımdan vazgeçebilir ve tekrar dahil olabilir ya da (4) bir kereliğine aktivizm eyleminde bulunan kimse dikkatini başka yöne çevirmeye karar verebilir.

Corrigall-Brown imar meseleleri üzerine örgütlenmiş Birleşik Çiftçiler Topluluğu'nun, Katolik İşçiler* Hareketi'nin konuk evlerinden birinin ve toplumsal muhafazakâr Amerika'nın Endişeli Hanımları** katılımcılarıyla yoğun mülakatlar yürüttü. Bu gruplar eylemleri, ideolojileri ve topluluklarının derinliği bakımından farklılık gösteriyordu. Katolik İşçiler toplumsal adalet arayışıyla İncil'e uygun bir yaşam sürmek için çaba göstererek ortak bir davanın etrafında birleşmenin yanında aynı evde kalıp aynı tabağa kaşık sallarken mahalle topluluğu nadiren toplanır ve sınırlı, yerel çaptaki meselelerle ilgilenirdi. Kendilerinden daha çok beklentisi olan topluluklarda bulunan bireylerin harekete zamanla daha yoğun biçimde ilgi göstermesi gayet doğal. Bu kısmen bireyin bulunduğu ilk özverinin sonucudur: Hareketteki dostlarıyla aynı eve taşınmaya gönüllü bireyler halihazırda herhangi bir toplantıya katılmaya karar verenlerden çok daha büyük bir adanmışlık sergilemiştir. Bireylerin harekete göster-

* (İng.) *Catholic Workers.* Adıyla müsemma bir işçi örgütü. (ç.n.)

** (İng.) *Concerned Women for America.* Yeni muhafazakârların feminizm karşıtı, Hıristiyan değerleri odaklı örgütü. (ç.n.)

diği ilginin zamanla değişmesi aynı zamanda hareket dahilinde neler yaşandığının ve hareketin dışındakilerin içindekilere nasıl karşılık verdiğine de bağlıdır.

Peki ya bahsi geçen nefret odaklı gruplar ve Naziler için durum nasıldır? Yukarıdaki örnekler gibi nispeten ana akım toplumsal hareket topluluklarına dair daha çok çalışma yapılmış olsa da birkaç araştırmacı üyelerin inanç ve kimliklerinin nasıl geliştiğini görmek için beyaz ırkın üstünlüğünü savunan milliyetçi gruplara katıldı.[27] Aktivistler önce belirli değerleri benimseyip kendilerini en iyi şekilde temsil edecek topluluğu aramıyordu. Bireyler genel bir rahatsızlık sonucunda veya hafif bir temas üzerine harekete dahil edilebilir.

Fakat nefret odaklı hareketler zamanla ana akım kültür ve siyasetten ayrı olarak ortak bir dünya ve dünya görüşü etrafında birleşen; bir araya gelmek için güvenli alanları, müstakil ve büyük ölçüde münferit bilgi kaynakları bulunan; belirli toplumsal cinsiyet rollerini, kılık kıyafet biçimlerini benimseyen ve kendisini takviye eden hareketin bulunduğu bir harekete katılan bireylerle gelişir. Yeni üyeler ana akım siyasetten gittikçe daha da uzaklaşır ve çoğu kez hareketten ayrılmakta büyük zorluklar yaşar; zira bütün toplumsal dünyaları hareket içindedir ve sadece ayıplanan inançlara sahip olmakla değil, aynı zamanda ana akımın kendilerini kabullenmesini zorlaştıracak dövme gibi fiziki işaretlerle de mimlenebilirler.

Belirgin davranış biçimi, müzik ve kılık kıyafet tercihi, bilgi kaynakları bulunan bütünlüklü bir dünya görüşünü ve topluluğu sadece menfi karşıladığımız gruplar kurmuyor. Taylor ile Whittier, lezbiyen feministlerin müstakil giyim tarzı ve ortak müzik zevkleri geliştirerek hareketin eylemliliğinin en zirvede olduğu anın ötesine taşınan bir kolektif kimliği sağlamlaştırdıkları,[28] bu

27. Bkz. Kathleen M. Blee, *Inside Organized Racism: Women in the Hate Movement*, University of California Press, 2002; Pete Simi ve Robert Futtrell, *American Swastika: Inside the White Power Movement's Hidden Spaces of Hate*, Rowman & Littlefield, 2010; Pete Simi, Kathleen Blee, Matthew DeMichele ve Steven Windisch, "Addicted to Hate: Identity Residual among Former White Supremacists", *American Sociological Review*, 82. Sayı, 6. Cilt, 2017.

28. Verta Taylor ve Nancy Whittier, "Collective Identity in Social Movement

tarz ve değerleri ana akım kültüre taşıdıkları sonucuna ulaştı.[29] Nepstad, barış ve adalet savunucusu bir grup radikal Katolik üzerine çalışmalar yaptı ve ortak bir alt kültür ile hem maddi (gıda ve çocuk bakımı gibi) hem de ahlaki ve ideolojik destek vererek geliştirdiği destek ağının, bireylerin toplumsal adalet çalışmasına gösterdiği ilgiyi devam ettirmesini sağladığını ortaya koydu. Toplulukta gelişen bu yapı bireylerin yaşamlarını değiştirmesine ve değişiklikleri kalıcı hale getirmesine imkân sağlamıştı.

Harekete adanmışlığın nasıl sürdürüldüğünü açıklayan etmenlerin bazılarını irdeleyelim ve toplumsal hareketlerin bunu neden ortaya çıkardığını görelim. Bir toplumsal harekete katılım kısmen inanç meselesidir. Çalışma arkadaşlarıyla daha çok vakit geçiren ve birden fazla meseleye alaka gösteren aktivistler, meseleleri daha bütünlüklü ve tutarlı bir şekilde algılamaya yatkındır. Hakikaten de aktivistlerin çoğu ilk kez bir etkinliğe katıldığında meselelere dair kesin kanaat oluşturmamıştır. Ziad Munson, kürtaj karşıtı aktivistleri incelerken eylem öncesi toplantılar ve eğitimler ile sonrasında gerçekleştirilen protestoya katılımın aktivistlerin hem meseleye hem de diğer aktivistlere bağlılığını geliştirdiği ve arttırdığı sonucuna ulaştı. Önem verdikleri meseleler üzerine konuşuyor ve ortak bir anlayışı derinleştiriyor, hatta eylem için bir lügat dahi geliştiriyorlardı.

Hareketin merkezindeki sorunlara gösterilen adanmışlık o inançları paylaşan diğerlerine bağlılığı beraberinde getiriyor. Temelde bulunan unsurlardan biri harekette geçirilen zaman, yani diğer aktivistlerle birlikteyken gelişen toplumsal ilişki, iletişim ve ilginin toplamı. Birlikte yaşayan, yemek yiyen, çocuk bakan ve toplumsal hayatını sürdüren gruplar daha çok özveri talep eder ve ardından bu özveriyi besler. Aktivistlerin diğerleriyle kurduğu toplumsal ilişkiler ileride kendilerini başka hareketlere dahil edecek diğer aktivistlerle bağlantılarını sürdürme imkânı

Communities", Ed. Aldon D. Morris ve Carol McClurg Mueller, *Frontiers in Social Movement Theory* içinde. Yale University Press, 1992.

29. Nancy Whittier, *Feminist Generations: The Persistence of the Radical Women's Movement*, Temple University Press, 1995.

verir. Toplumsal, düşünsel ve duygusal bu ilişkiler aktivist kimliğini inşa eder ve sağlamlaştırır, birey gerek veya fırsat çıkması halinde harekete dönebilir.

Bazı bireyler belirli meseleler üzerinde uzmanlaşsa da aktivist kimliği genelde fırsat veya tehditler ortaya çıktığında farklı meselelere alaka göstermeye olanak tanır. 2003'te Irak'ta savaşa girilmesine karşı protestoda bulunan birinin 2010'da kemer sıkma politikalarına karşı, ardından da 2014'te göçmen hakları adına eyleme katılması gayet anlaşılabilir. Sorunlar değişse de altında yatan temel kimlik değişmeyecektir. Kendisinin önemli olduğuna ve etkili rol oynayabileceğine inanan kimse, o anda ziyadesiyle acil ve ümit vaat ettiğini düşündüğü bir meseleye karşılık verecektir. Bazıları belirli bir sorunu seçip halkın ilgisinin yoğun ve daha az olduğu dönemlerde çabalarını sürdürse de çoğu katılımcı stratejik hareket edecek ve fırsat kollayacaktır.

Ancak başlangıç noktası, siyasete herhangi bir şekilde katılımdan gelen şahsi ve siyasi etkinlik hissidir. Protestoya katılan bir kişi dünyayı kendi ahlaki duyarlılığına ikna etmeye çalışarak tarihin bir parçası olduğu hissine kapılabilir. Tabii böylesi bir düşünce iddialı olacaktır ancak bir kere böyle düşündükten sonra aynı şeyi tekrar yapmayı tahayyül etmesi daha kolaydır. Protesto eylemi yapmak, toplumsal ve psikolojik açıdan kuvvetlendirici olabilir. Greensboro'da bulunan North Carolina Tarım ve Teknik Yüksek Okulu'nun yemekhanesinde oturma eylemi başlatan dört öğrenciden biri olan Franklin McCain, yıllar sonra duygularını şöyle aktaracaktı: "O tabureye oturduktan 15 saniye sonra hayatımda hissettiğim en muhteşem duyguya kapıldım. Kendimi hür hissediyordum, yeniden adam olmuşum gibi, havalara uçmuş gibiydim. Kimse beni yenemezdi sanki."[30] McCain hareketle bağlantısını sürdürdü, yaşamı boyunca mahalli meclislerde görev yapmaya devam etti ve araştırmacı kimyagerlikle geçimini sağladı. Protestoya katılan üç arkadaşı Joseph McNeil, Jibreel Khazan (eski adıyla Ezell Blair, Jr.) ve David Richmond da hayatlarının geri kalanında toplumsal adalet

30. Harvard Sitkoff, *The Struggle for Black Equality, 1954-1980*, Hill and Wang, 1981, s. 81'de alıntılanmıştır.

için mücadele vermeye çalıştı.[31] Tümgeneral rütbesiyle Hava Kuvvetleri'nden emekli olan subay McNeil, protesto üzerinden elli yıldan fazla vakit geçmişken oturma eylemine katılmasının kendisine sadece güç değil ayrıca sorumluluk hissi de verdiğini anlattı: "Protestodan öğrendiğim şu oldu: Ülkemiz altüst olmuş olsa dahi vazgeçmemeli. Düzeltilmeli fakat vazgeçilmemeli. Bir grup ergen olduğumuz düşünüldüğünde gayet iyi bir sonuç."[32]

Sosyal psikologlar bu his için "öz yeterlik" terimini kullanırken aktivistler güç kazanma olarak tanımlayabilir, bu sonucu değiştirmiyor. Dünyaya ilgi gösteren ve dünyayı daha iyi bir yer haline getirmeye çalışan kimseler kendilerini de derinden değiştirecektir. Gösterdikleri çabalar ve diğerlerine oluşturdukları örnek çok uzun vadede etki yaratacaktır. Kültür ile siyaset de hiç birbirinden tamamen ayrı olmamıştır. Toplumsal hareketler kendilerine katılan bireyleri de değiştirir, aktivistleri eyleme geçirmenin yanında eğitir. Farkındalığın devamını ve eylemi bir hareket ya da kampanyanın ötesinde devam ettirmeyi teşvik eder. Günümüzde savaş karşıtı gösterilere katılanlar genelde küreselleşmeye karşı, işçi sınıfı adına, hayvan haklarını savunmak için ya da sosyal yardım reformuna karşı eylem yaparak aktivistliğe başlamıştır. Toplumsal hareketler toplulukları siyasileştirerek, insanları bir araya getirerek ve kişisel sadakati teşvik ederek yalnız kendisinden sonra gelen hareketlerin değil, genel kapsamda demokratik sivil toplumun altyapısını da şekillendirir.

Geçmişi değerlendirirken aktivistlerin katkılarını ve toplumsal değişimi teşvik etmenin uzun soluklu sürecini göz önünde bulundurmak gerekiyor.

31. https://www.pbs.org/independentlens/februaryone/four.html (Erişim Tarihi: 16 Kasım 2020).

32. https://www.smithsonianmag.com/smithsonian-institution/lessons-worth-learning-moment-greensboro-four-sat-down-lunch-counter-180974087/ (Erişim Tarihi: 16 Kasım 2020).

6. Bölüm
Başarıyı Sahiplenmek

David Hogg, New York Eyaleti Başsavcısı NRA'nın lağvedilmesi için dava açtığını duyurduktan sonra "Öfkelenmiş ergenlerin gücünü sakın hafife almayın" diye yazdı.[1] New York'ta teşkil edilen Birlik eyaletin yasalarına tabiydi ve Başsavcı Leticia James, örgüt ile en üst düzey kadrosunu kanunlara uymamakla ve örgütün emrindeki engin kaynakları kötü amaçlarla kullanmakla suçladı.[2] Hogg, Florida'nın bir lisesinde gerçekleşen

1. Morgan Gstalter, "March For Our Lives Trolls NRA after NY Lawsuit: 'Sending Thoughts and Prayers' ", *The Hill*, 6 Ağustos 2020. https://thehill.com/blogs/blog-briefing-room/news/510880-march-for-our-lives-trolls-nra-after-new-york-lawsuit-sending

2. https://ag.ny.gov/press-release/2020/attorney-general-james-files- lawsuit-dissolve-nra (Erişim Tarihi: 17 Kasım 2020). Ardından NRA iflas başvurusunda bulundu ve Teksas'a yerleşmeyi planladı.

silahlı saldırıdan sağ kurtulan ve ardından silahlanmanın güvenli hale getirilmesi için düzenlemeler yapılmasını teşvik eden bir kampanya düzenleyen gençlerden biriydi. Kurucularından biri olduğu *March for Our Lives* [Hayatlarımız için Yürüyoruz] adlı örgüt, New York Başsavcılığı'na şikâyette bulunmuştu.

Canımızı Kurtarmak İçin Yürüyoruz hareketi resmi şikâyetin yanında protestolar, okullarda grevler, lobi kampanyaları, ulusal çapta bir gösteri ve seçmen kaydı kampanyası düzenleyerek Amerika'da silaha erişimin son derece kolay olmasının yarattığı sorunlara daha fazla dikkat çekmişti. Örgüt bu konuda yalnız değildi; silahlanmanın güvenli hale getirilmesini savunan diğer örgütlerin kurduğu ağa katılmış ve bu örgütlerin halihazırda desteklediği politikaları savunmuştu.[3] Örgütün NRA yönetimi ya da finanse edilmesine dair kararlarla ya da hayır kurumlarını düzenleyen eyalet yasalarıyla bir ilgisi yoktu. Çiçeği burnunda Başsavcı James görevinde daha aktivist bir çizgide olacağını taahhüt ederek kampanya yürütmüştü ve bizzat Birliği soruşturma ve ardından dava açmaktan sorumluydu. Hogg'un göklere çıkardığı "öfkeli ergenler" soruna dikkat çekerek, NRA'yı hedef alarak ve Leticia James gibi tutum takınan siyasetçilere siyasal faydaları olacağını ortaya koyarak hikâyenin bir parçası olmuş olabilirdi. Ama kuşkusuz bu çok daha uzun ve karmaşık bir hikâye. David Hogg yine de örgütlenmelerine öncülük ettiği ergenlerin bir nebze de olsa takdir edilmesini sağlamaya kararlıydı. Kazanılan başarıyı sahiplendi.[4]

Siyasi değişim süreci o kadar uzun ve karmaşıktır, o kadar farklı özneleri barındırır ki tek bir bireyin, grubun ya da etkinliğin eseri önem arz edebilir fakat nadiren tek başına etkilidir. Kayda değer bir toplumsal değişimin anlatısında hayli düzenlemeler yapılır ve David Hogg ile örgütü akıllıca hareket

3. Eulalie J. Laschever ve David S. Meyer, "Growth and Decline of Opposing Movements: Gun Control and Gun Rights, 1945-2015", *Mobilization: An International Quarterly*, 26. Sayı, I. Cilt, 2021.

4. Bu bölümde ilk kez David S. Meyer, "Claiming Credit: Stories of Movement Influence as Outcomes", *Mobilization: An International Quarterly*, 11. Sayı, 3. Cilt, 2006'da ileri sürdüğüm iddialar geliştirilmiş ve söz konusu makaleden yararlanılmıştır.

ederek ortaya çıkan değişimin anlatısı dışında bırakılmalarını zorlaştırdı. Bu bölümde geçmişteki protestoları ve toplumsal hareketleri kavrayışımızın bugün neyin mümkün olduğu algımızı nasıl değiştirdiğini inceleyeceğiz. Toplumsal değişimin daha basit örneklerindeki eksik öğeleri belirleyerek, aktivistler için kaydedilen başarıyı sahiplenmenin kritik öneme sahip olduğunu göreceğiz.

Mesela Amerika'nın Seçme Hakkı Yasası'nı ele alalım.[5] Lyndon Johnson yasanın 1965'te geçirilmesine dair anlatılan çarpıcı öykünün yıldızı. Siyaseten kabiliyetli Johnson, tüm sıraları dolu Kongre'de ülke dahilindeki yurttaş hak ve özgürlüklerini Vietnam'daki savaşın dahil olduğu demokrasi için verilen küresel kutsal savaşa bağlayarak hararetli bir konuşma yaptı. "Yobazlığın ve adaletsizliğin insanı felce uğratan kalıntılarını birlikte aşmalıyız ve aşacağız da." Johnson başkanlığın kendisine verdiği kamuoyuna seslenme ve kapalı kapılar ardında müzakere yürütme dahil tüm araçları kullandı. Yaz sonuna gelindiğinde yasanın altına imzasını atarak kanunu yürürlüğe sokacaktı. Tüm bunlar hakikatin ta kendisi.

Gelgelelim en az bunun kadar gerçek başka öyküler de mevcut: Johnson'ın tarihi konuşmasından evvel Alabama'nın Selma kentinde yurttaş hakları aktivistleri bir dizi tesirli yürüyüş düzenlemişti.[6] Aralarında geleceğin Kongre üyesi John Lewis'in bulunduğu cesaretli pasif direnişçiler ulusal çapta dikkat çekerek, kararlılıklarını sergileyerek ve kendi davalarını ön plana

5. Bu kısımda David S. Meyer, "Review of Sidney M. Milkis and Daniel J. Tichenor, Rivalryulu and Reform: Presidents, Social Movements, and the Transformation of American Politics", *Perspectives on Politics*, 17. Sayı, 4. Cilt, 2019"; "Sidney M. Milkis ve Daniel J. Tichenor, *Rivalry and Reform: Presidents, Social Movements, and the Transformation of American* Politics, University of Chicago Press, 2018" kaynaklarından yararlanarak hazırlanmıştır.

6. Ava DuVernay'ın 2014 yapımı muhteşem filmi *Selma* sokaklardaki aktivistleri merkezine alan, Johnson'ı seçme hakkı mücadelesinde kutsal bir savaşçı yerine bir pasif ve yaşananlara yalnız gönülsüzce tepki veren bir unsur olarak gösteren, seçme hakkının çarpıcı bir öyküsünü ortaya koyuyor. Johnson'ın bu şekilde yansıtılmasının ne kadar doğru ve adil olduğu tarihe dair son derece faydalı bir tartışmanın tam ortasında bulunuyor. Bkz. Amy Davidson Sorkin, "Why 'Selma' Is More Than Fair to L.B.J.", *The New Yorker*, 22 Ocak 2015.

çıkararak polisin acımasız şiddetinin üzerine doğru yürüyüşe geçti. Johnson'ın siyasi gündemini belirleyen onlardı. Bu anlatı aktivistlerin stratejisi, örgütlenmesi ve kararlılığını odağına yerleştiriyor. Daha geniş bir çerçeveden bakıldığında Selma'dan Montgomery'ye yürüyüşün temelinin oturma eylemleri, yürüyüş, gösteriler ve Demokrat Parti dahilinde örgütlenme dahil on yıldan uzun süredir devam eden benzer çarpıcı eylemler olduğunu ortaya koyuyor.

Toplumsal hareket aktivistlerinin kendi hikâyelerinde nadiren kahraman olan siyasi liderlere karşılık verdiği ve meydan okuduğu kapsamlı anlatı ise geniş ve karmaşık. Siyasetçiler politikada, siyasette ve söylemde değişiklikleri savunur, öyle ki bu değişiklikler bazen yıllar yılı verilen sıkı çabadan sonra bir anda ortaya çıkmış gibi görünür. Değişimin dinamikleri dünyanın her yerinde çetrefillidir; fakat kurumsal engellerin anayasal düzene dahil edildiği Amerika'da herhangi bir reformun gerçekleşmesi için olağanüstü, sürekli bir baskı gerekiyor. En azından bazı durumlarda bu da toplumsal hareketin ihtisasına giriyor.

Silahlanma karşıtı ve yurttaş haklarını savunan kesintisiz kampanyaların öyküleri hem Amerikan siyasetinin asli unsurlarını hem de Amerikan siyasi kurumlarıyla onlara meydan okuyan toplumsal hareketlerin tarihsel gelişimini yansıtan siyasi dinamikleri gözler önüne seriyor. Siyasetçiler genelde kendilerini destekleyen toplumsal hareketleri hayal kırıklığına uğratır. Geniş koalisyonları ve bir dizi toplumsal sorunu idare ederken hareketin bastırdığı hususlara hararetle sahip çıkmaya gönülsüz olmaları doğaldır ve çoğu durumda aktivistlerin taleplerini yerine getirmeye kabil değildirler. Siyasetçileri en önem verdikleri meselelerde dahi eyleme geçmeye siyasi baskı ve mübrem şartlarla zorlamak gerekir.

Lyndon Johnson, 1964 Demokrat Parti kongresinde Mississippi Özgürlük Demokrat Partisi'ni ötekileştirerek yurttaş hakları hareketini bir kere hayal kırıklığına uğrattıktan sonra Seçme Hakkı Yasası'na eğildi. Johnson seçme hakkına gösterdiği destekle bir zamanlar Demokrat Parti'nin güneydeki kalesini teşkil eden bölgenin Amerika'daki Cumhuriyetçilerin en sadık

oy deposu haline gelmesine yol açtı. Johnson'un yurttaş haklarına etkin ve siyaseten kendisine pahalıya mal olan sadakatine rağmen Martin Luther King, Jr. başta olmak üzere önde gelen aktivistler Başkan'ın Vietnam'da verdiği savaşı desteklemeye gönülsüzdü. Hem barışı hem de adaleti desteklemenin ahlaki mantığı aşikâr olsa da Johnson'ın bunu neden nankörlük ve ihanet olarak algıladığı da anlaşılabilir.

Sebep sonuç ilişkisi halihazırda karmaşıktır fakat siyaset istenilen bir sonuca ulaşıldığında başarıyı sahiplenme meselesidir; toplumsal protesto hareketleri için bunun riski özellikle yüksektir. Meşhur toplumsal değişim öyküleri bazı hareketlere değişimin teşvik edilmesinde kritik rol biçerken bazılarının etkisini ekarte eder. Hareketin yarattığı etkiye dair makbul bir anlatıda kabul görmek toplumsal hareketin ihmal edilen fakat önemli bir başarısıdır. Bazı hareket ve aktivistlere toplumsal değişimin teşvikinde başarıdaki payları en azından kısmen teslim edilir, bazıları ise genelde görmezden gelinir ve hatta küçümsenir. Nedenini anlamak önemli. Aktivistler ve rakipleri mevcut siyasi hedeflerine hizmet etmek için geçmişte yaratılan etkiyi kendince dile getirir. Bu bakımdan başarıyı sahiplenme süreci bir itibar kazanma süreciyle paralel ilerler. Demir yumrukla yönetilen gerek hayali gerekse sahici devletlerde siyasi yetkililer sorumluluğu ve suçu isnat eden, bütünlüklü, tutarlı, kendisine ve devlete hizmet edecek anlatılar sunmak için ana akım medyayı ve resmi tarihi kontrol eder; böylesi anlatılar yönetim el değiştirdikçe gözden geçirilebilir (George Orwell'in *1984*'ündeki Hakikat Bakanlığı'nda olduğu gibi). Gerçek demokrasilerde ise süreç daha karmaşıktır; sebep sonuç ilişkisine ve sorumluluğa dair tüm yorumlara itiraz edilebilir. Muhaliflerinin, gazetecilerin ve rakiplerinin kendilerini abartmakla suçlayacağının farkında olan siyasetçiler her fırsatta halkın teveccüh gösterdiği neticeleri kendine mal etmeye çalışır. Fakat risk büyüktür ve tartışmanın nispeten açık olması genelde cesurlara yarar.

Başarıyı sahiplenmenin riski toplumsal protesto hareketleri için de benzer şekilde yüksektir. Örneğin 1950 ve 1960'lı yılların yurttaş hakları hareketi çağdaş siyasetin ırka dair neredeyse tüm

anlatılarda merkezi bir rol oynar ve Bağımsızlık Bildirgesi'nde ifade edilen değerlerle uyumlu olacak şekilde Afrika kökenli Amerikalılar için eşitliği sağlamanın başarıyla sonuçlanmış, destansı mücadelesi olarak tasvir edilir. 1980'lerde Cumhuriyetçi bir yönetim esnasında Martin Luther King, Jr.'ın anıldığı milli bir günün ilan edilmesi bu anlatının başarısının kuvvetlendirilmesine işaret eder. Tabii mesele bundan ibaret değil. Amerika'daki Güneyli eyaletlerin neredeyse tamamının yanında Ulusal Park Hizmetleri de artık "yurttaş hakları turizmi" oluşturuyor ve bunu teşvik ediyor. 1950 ve 1960'ların yurttaş hakları mücadeleleri, Amerikan Devrimi gibi destansı Amerikan hikâyesinin bir parçası olarak kabul görüyor, tanıtılıyor ve hareketin revaçta olduğu dönemde mücadeleye karşı çıkanların saptırmalarına maruz kalıyor. Yine de aynı dönemde toplumsal değişimi savunurken farklı stratejileri uygulamış, ırksal adaleti savunan, pek müttefiki olmayan aktivistleri ötekileştirebilen tarihi anlatıda Martin Luther King, Jr. ile Hıristiyan pasif direnişine öncelik veriliyor.

Yurttaş hakları hareketi hak ettiği başarıyı üstlenme yelpazesinin bir ucundaysa diğer ucunda birçok diğer hareket kümelenmiş durumda. Protestoların etkisiz ve verimsiz olduğuna dair hikâyeler kamusal söylemde yaygındır. Nedense günümüzün söz konusu hareketlerine liderlik eden ve onları harekete geçiren insanlar çabalarının etkisini küçümsüyorlar. Christian Smith 1980'li yıllarda ABD'nin Orta Amerika'ya müdahalesine karşı harekette önemli rol oynamış aktivistlerden yarattıkları etkiyi değerlendirmesini istedi.[7] Bu isimlerin çoğu acımasızca kendilerini eleştirdi, hedeflerine ulaşamadıklarını ifade etti ve hemencecik medyayı, muhafazakâr siyasi kültürü ve apolitikliği, bunların yanında kendilerini suçladı. En nihayetinde çok çaba sarf etmiş ve çok daha fazlasını elde etmeyi istemişlerdi. Bu sıkça görülen bir hikâye.

Daha yakın dönemden bir örneği incelersek Amerika'nın önderliğindeki Irak savaşının muhalifleri askeri müdahale karşıtı emsali görülmemiş bir küresel kampanya başlattı, milyonlarca

7. Christian Smith, *Resisting Reagan: The U.S. Central America Peace Movement*, University of Chicago Press, 1996.

insanı mektup ve e-posta yazmaktan, büyük gösteriler ve sivil itaatsizlik eylemleri düzenlemeye kadar çeşitli eylemlere dahil etti.[8] Hareket ABD'nin söylemini ve askeri stratejisini değiştirdi, savaşın başlangıcını geciktirdi ve BM'yi işin içine kattı.[9] Ancak tanklar çölün dört bir yanında hareket ederken bu başarıların esamesi okunmadı. Yine de sadece mağlubiyetin öne çıkarıldığı bir anlatı hem eksik kalır hem de siyaseten ters teper. Ardılı olan hareketlere hiçbir temel teşkil etmez ve hem geçmiş harekete katılanlar hem de ileridekilerin parçası olması mümkün kimselerde yapılanların boşa olduğu inancını kuvvetlendirir.

Objektif ve zeki uzmanlar hareketin neden etkili olduğunu nasıl değerlendirirse değerlendirsin bir hareketin yarattığı etkiye dair yaygın kanaat genelde uzmanların ortak görüşüyle uyumlu değildir. Ne var ki yaygın kanaatin geleceği etkileme ihtimali daha yüksektir zira insanların geçmişte yaratılan etkiye dair duydukları gelecekteki imkânları nasıl göreceklerini ve en önemlisi de ileride etki yaratırken oynayacakları rolü etkiler. Aktivistler sadece dünyayı değiştirmekle değil bu yolda az da olsa mesafe katettiklerini kabul edip başarılarını sahiplenmekle de meşgul olmalıdır. Bu çetin bir mücadele olacak. Nedenlerini ise aşağıda tartışacağız.

Toplumsal Hareketlerin Sonuçları: Her İstediğini Elde Edemezsin

Başarı neden farklı değerlendirilir sorusunun en bariz yanıtı şudur: Bazı toplumsal hareketler diğerlerine nazaran daha yoğun tepkiyi daha kısa sürede alır, hareketin vereceği meyveler ise en azından kısmen sonraki süreçte edinilen itibara bağlıdır. Fakat bu hikâyenin yalnızca bir parçası. Yurttaş hakları hareketi, Amerika'nın çehresini ve etkisini hâlâ sürdürecek biçimde ırk politikalarının yapısını değiştirdi. Buna mukabil üzerinden elli yıldan fazla süre geçmişken ırkçı polis şiddetine karşı yürütülen kampanyalar sarsıcı biçimde aktivistlerin taleplerinin çoğunun

8. Stefaan Walgrave ve Dieter Rucht (Ed.), *The World Says No to War*. University of Minnesota Press, 2010.
9. William M. Arkin, "*The Dividends of Delay*", *Los Angeles Times*, 23 Şubat 2003.

sözde kaldığını ortaya koyuyor. Eğitim, istihdam ve Amerikan yaşamının her türlü aşamasında devam eden eşitsizlikler, üzerinde durulan adalet ve fırsat eşitliği hedefleriyle çelişiyor. Hareket hedeflerinin çoğunu elde edemedi, fakat hareketin muhalifleri, seyircileri ve katılımcılarının yapılması gerekenlere dair görüşleri farklı olsa da hepsince kabul edilen başarıları da yok değil.[10]

Diğer yandan Orta Amerika Dayanışması hareketi aktivistlerinin üstlenebileceği sahici başarıları bulunuyor. Nikaragua'da Sandinista hükümeti* devrilse de bu 1980'lerin başında ihtimal verilen şekilde dışarıdan askeri müdahaleyle değil, bir seçimle gerçekleşti. Smith çokuluslu barış politikalarının, özellikle de ABD hükümetinin çalışmalarının 1980'li yılların vatandaş hareketlerinden önemli ölçüde etkilendiğini ikna edici biçimde ortaya koyuyor.[11] Sonuçları aktivistlerin hedeflerinden farklı olsa da sandık demokrasisini ve barışı teşvik etmek boş iş sayılmaz. Gelgelelim Orta Amerika'da yaşananların hareket temelinde anlatılmaması yüzünden Reagan yönetiminin, yanlış yönlendirilmiş ve dağınık Amerikan solunun itirazlarına rağmen Sandinistaları devirdiğini anlatmasına karşı çıkan olmadı. Amerikan ordusunun ve dış politikasının bir hareketi zapt ettiği bir öyküde artan başarıların sonradan yapılacakların temelini teşkil ettiği düşünülebilir. Reagan'ın zafer öyküsünde böylesi başarılar olsa olsa züğürt tesellisi gibi görünüyor.

Tüm toplumsal hareketler için partizanların zaferleriyle övüneceği ve mağlubiyetlerinin yasını tutacağı çok sayıda olay ve tahmin vardır. Hareketin rakipleri, muhalifleri ve yönetici-

10. Ayrıca hareketle başka hiçbir bağlantısı olmayan fakat yurttaş hakları reformlarının gerçekleştirilmesi için baskı yapan kimselerin de olduğunu hatırlamak gerek. Bu da toplumsal hareketlerde görülen ortak bir özellik. Söz konusu örnekte Soğuk Savaş esnasında dış politika kadrosundan uzmanlar Amerika'nın müstakbel müttefiklere cazibesini arttırmak ve Sovyetler Birliği'nin ırk ayrımcılığına dair yaptığı propagandayla mücadele etmek için yurttaş haklarının geliştirilmesinde aleni mesafe katedilmesini talep etmişti. (Bkz. Mary L. Dudziak, *Cold War Civil Rights: Race and the Image of American Democracy*, Princeton University Press, 2000.)

* 1979'da Nikaragua'da Somoza ailesinin kırk altı yıllık diktatörlüğünü bitiren grup. Adını 1920'lerde ABD'nin ülkeyi işgaline karşı direnişinin kahramanlarından César Agusto Sandino'dan alır. (ç.n.)

11. Christian Smith, *Resisting Reagan: The U.S. Central America Peace Movement*, University of Chicago Press, 1996.

ler anlatım, anlam ve siyaset mücadelesinde birbiriyle rekabet halinde anlatılar kurgular. Dahası toplumsal hareketler her zaman, en azından kısmen, olumsuz şartlarda mücadele verdiği, azınlık görüş veya grupları ya da ana akım siyasette yapısal olarak dezavantajlı konumda olan çoğunlukları temsil ettiği için kazanmaktan çok yenilmeye meyillidir. Bu durum tüm toplumsal hareketler için geçerlidir ve başarının çıtasının nereye konacağını, kimin neyin başarılmasında etkili olduğuna nasıl karar verileceğini belirlemek ise asıl sorunlardır.

Geniş ve çok çeşitli bir hareketin etkisini incelemenin ne kadar zor olduğundan ziyade hangi unsur ya da stratejilerin ne gibi sonuçlar doğurduğunu değerlendirmek çözümsel ve siyasi açılardan engel teşkil eder. Araştırmacılar genelde hareketlerin etkilerini incelerken William Gamson'un Amerika'da II. Dünya Savaşı öncesindeki iddialı grupları çalıştığı çığır açan çalışmasının izini takip ederek başarı çıtasını nispeten aşağıda tutar.[12] Gamson devletle ilgili olarak iki vazıh sonuç olabileceği değerlendirmesinde bulundu: Bir grup ya özne olarak tanınırlık kazanabilir ya da bazı politika taleplerinin yerine getirilmesini sağlayabilir. Bir zorlu grup hedeflerinden herhangi birinde kısmen ilerleme kaydederse söz konusu reformu savunan tek özne olmasa dahi grup başarılı olmuştur. Bunun yanında grubun başarılı olma süreci varlığını devam ettirememiş olsa dahi on beş yıla kadar çıkmıştı. Tabii bunda da yetkililerin yakın dönemde dağılan hareketlere karşılık verebileceği iması bulunuyor.

Tabii dönemin siyasetiyle yaşamak durumunda olan aktivistler çıtayı o kadar aşağı koymuyor. Örgütçüler hedeflerini büyüterek, zamanın baskısını ve yakın gelecekte başarı elde etme şansını fazlasıyla artırarak,[13] her bir yeni üyenin çabalarının yaratabileceği

12. William A. Gamson, *The Strategy of Social Protest*, 2. Baskı, Wadsworth, 1990 [1975].

13. Robert D. Benford ve David A. Snow, "Framing Processes and Social Movements: An Overview and Assessment", *Annual Review of Sociology*, 26. Sayı, 2000. William A. Gamson ve David S. Meyer, "Framing Political Opportunity", Ed. Doug McAdam, John D. McCarthy ve Mayer N. Zald, *Comparative Perspectives on Social Movements: Political Opportunities, Mobilizing Structures, and Cultural Framings*, Cambridge University Press, 1996.

etkiyi ön plana çıkararak eyleme geçer ve hareketine üye kazandırır.[14] Büyük değişiklikleri yaratmak çalışmaya başlandığında zannedilenden daha zordur ve daha uzun zaman alır.

Toplumsal hareketlerin kamu politikasında yarattığı etkiyi değerlendirmek için ilerleyen zamanda yapılan çalışmalar genelde daha muğlak bir karşılaştırma ortaya koymuştur, yine de hususi politikalarda daha ayrıntılıdır ve hareketlerin nasıl etkili olabileceğine dair farklı teoriler ileri sürmüştür. Mesela Piven ile Cloward yetkililerin bazen karışıklıklara sebep olan protestoları bastırmak için yoksullara sosyal yardım imkânlarını daha kolay ulaştırdığını ileri sürerek tehdidin ve karışıklık çıkarmanın önemini vurgulamıştır.[15]

Aksine Amenta Yeni Düzen döneminin emekli maaşı ve sosyal yardım politikaları üzerine yaptığı çalışmada siyasi hareketlerin, arabuluculuğun etkili olmak için esas yöntem olduğunun farkına vararak devlet dahilindeki reform yanlılarına halihazırda istediği mali politikaları izlemesi için destek ve cesaret verdiğini iddia ediyor.[16] Vietnam'daki savaşa karşı protestoları inceleyen araştırmacılar protestoların savaş meselesini siyasi gündemde tuttuğunu, seçimle göreve gelen yetkilileri mütemadiyen konuya ilgi göstermeye mecbur bırakırken hususi bir politika dayatmadığını; bu çerçeveden bakıldığında toplumsal hareketlerin esas yönteminin gündem belirlemek olduğunu ileri sürmüştür.[17] Tabii bu yöntemlerden aynı anda da istifade edilebilir ve kullanılan yöntemler harekete ve zamana bağlı olarak değişiklik gösterir. Yine de bir hareketin etkili olma yöntemi, yetkililerin harekete hakkını teslim etmesini kolaylaştıracak ya da zorlaştıracaktır. Yetkililerin şiddet tehdidindense telkinin, yeni fikirlerin veya

14. Robert D. Benford, " 'You Could be the Hundredth Monkey': Collective Action Frames and Vocabularies of Motive within the Nuclear Disarmament Movement", *Sociological Quarterly*, 34. Sayı, 1993.

15. Frances Fox Piven ve Richard A. Cloward, *Poor People's Movements: How They Succeed, Why They Fail*, Vintage, 1977.

16. Edwin Amenta, *Bold Relief: Institutional Politics and the Origins of Modern American Social Policy*, Princeton University Press. 1998.

17. Doug McAdam ve Yang Su, "The War at Home: Antiwar Protests and Congressional Voting, 1965 to 1973", *American Sociological Review*, 67. Sayı, 2002; Melvin Small, *Johnson, Nixon, and the Doves*, Rutgers University Press, 1988.

kanıtların politika üzerindeki etkisini tanıması çok daha muhtemeldir.

Siyaset ve Kültürde Yarattığı Etkiyi Sahiplenmek

Toplumsal hareketin ileri sürdüğü meseleye eğilen yeni bir politikanın oluşturulmasında hareketin oynadığı rolün hakkı teslim edilse dahi, yasama süreci ve idari süreçler, hedeflerde olmasa bile uygulamada tavizler verilmesine yol açacaktır. Amerika'daki yasama sürecinin yapısı hem hükümet dışında meseleye dair tartışmalar yapılmasını hem de devleti yöneten kurumlar içinde taviz verilmesini gerektirir, öyle ki meseleye dahil olan çoğu kişi talep ettikleri kadarını elde edemez. Aynı zamanda siyasi baskılar yetkililerin ileri süreceği herhangi bir programı ve çıkarılmasında rol oynadıkları herhangi bir kanunu göklere çıkarmaya sevk eder.[18] Bu da büyük ve kapsamlı reformların dahi bazı aktivistlerin tüm isteklerini karşılamayacağı ve siyasetçilerin verdiği taahhütlerin tamamını yerine getirmeyeceği anlamına geliyor. Hayal kırıklığı işin doğasında var.

Protesto hareketinin siyasi retoriği, hakikate odaklanarak aciliyeti ve ahlaki kesinliği vurgular. Tavizi ödüllendiren ve kademeli olarak artan reformlar üreten bir siyasi süreçle uygun değildir. Bundandır ki bu süreçte rol oynayanların ekseriyeti çoğu kez hayal kırıklığına uğrar ve reform yapmaya kararlı olanların da yenilgiye uğraması zafere ulaşmasından çok daha hızlı gerçekleşir.

Toplumsal hareketler politika ve öncü reformların başarısını sahiplense de hareketlerin etkisi yapılan politika değişikliklerinden çok daha ötesine uzanabilir; bu etkilerin çoğu sahiplenilmeyen "olumlu yan etki"dir.[19] 1970'lerde feministlerin üzerinde çok emek verdiği Eşit Haklar Tasarısı'nın yürürlüğe konmaması buna iyi bir örnek teşkil ediyor. Politikada yenilgi yaşanmasına rağmen siyasette ve işgücünde kadının varlığına

18. Murray J. Edelman, *Constructing the Political Spectacle*, University of Chicago Press, 1988.

19. David S. Meyer ve Nancy Whittier, "*Social Movement Spillover*", *Social Problems*, 41. Sayı, 1994.

dair kültürel değerler ve bakışlar çarpıcı bir değişime uğradı.[20] Manidardır, Eşit Haklar Tasarısı'nda hareketin başarıya ulaşamadığı ve yaşanan toplumsal ve kültürel değişikliklere farklı, belirsiz etmenlerin yol açtığı anlatılabilir. Ezcümle söylersek hareketi ekarte etmek kolaydır. Bir hareket meseleye dair vizyonunu daha geniş bir kitleye yayarsa yaratacağı etki ve ortaya çıkan başarıyı üstlenme kapasitesi azalır. Bir hareket yeni norm ve değerleri teşvik etmekte ne kadar başarılıysa o değerler aklıselime o kadar uygun ve bariz görülür. Sonuç olarak ortaya çıkan tezatta, hareketle herhangi bir bağlantısı olmayan kimseler hareketin değerlerini benimseyebileceğinden aktivistlerin kendi yarattıkları etkiyi sahiplenmesi daha da zorlaşır. Mesela kadın hareketiyle hiçbir alakası olmayan kimseler feminist olduklarını iddia edebilir, aynı şey çevreciler, hayvan hakları savunucuları ya da barış aktivistleri için de geçerlidir. Bu kişiler böylelikle sadece kendi kimliklerine dair değil daha büyük hareketlerin siyaseti ve kimliğine dair de iddialarda bulunmuş olur.

Tüm hareketler siyasi kazanç için çeşitli derecelerde işbirliği yapan ancak birbirinden farklı grupların bir araya gelmesiyle oluştuğundan, kimlik ve siyaset sorunu özellikle kritik bir mesele.[21] Liberal demokrasilerde bir hareketin aktivistleri ile taraftarlarını ayıran sınırı belirlemek zordur ve hareketler de kendi sınırlarını sert kontrole tabi tutmaz.[22] Mesela "çevreci" sıfatının sınırları o kadar keskin değildir. Kendine çevreci diyen bir kimse, karbon üretimini protesto edebilir ve üretimin sıkı düzenlemelere tabi tutulması çağrısında bulunabilir; başka bir çevreci de kampçı ve avcıların kırlara daha kolay ulaşmasını sağlayacak yeni yollar yapılmasını savunabilir.

Siyasi ve kültürel şartlar değiştikçe bireyler farklı bir kimlik temelinde taleplerde bulunmak için farklı inanç, ilişki ya

20. Jane Mansbridge, *Why We Lost the ERA*, University of Chicago Press, 1986.
21. David S. Meyer ve Catherine Corrigall-Brown, "Coalitions and Political Context: U.S. Movements against Wars in Iraq", *Mobilization*, 10. Cilt, 4. Sayı, 2005; Thomas R. Rochon ve David S. Meyer (Ed.), *Coalitions and Political Movements: The Lessons of the Nuclear Freeze*, Lynne Rienner Publishers, 1997.
22. Robert D. Benford, "Frame Disputes within the Nuclear Disarmament Movement", *Social Forces*, 71. Sayı, 1993.

da özelliklere başvurabilir.[23] Örneğin kadın hakları için daha uygun bir ortam kadınların toplumsal cinsiyet kimliğine dair taleplerde bulunmasını güvenli kılabilir; ayrıca kimliği diğer bireyler nezdinde daha basitleştirebilir veya önemsiz hale getirebilir. Toplumsal hareketlerin etkilerini konu edinen akademik çalışmalar etkinin değerlendirilmesinde özetle şu sorunları belirlemiştir: (a) Bir hareket içinde ve çevresinde değişim için gösterilen çabaların çeşitliliği; (b) eylemliliğin muhtemel sonuçlarının sayılamayacak kadar çok olması ve bu sonuçlar arasında aktivistlerin hedeflerinin bulunmaması ihtimali; (c) hareketin yarattığı etkiyi şekillendirecek yöntemler üzerine tartışmalar. Bunlara hareketin etkilerine dair anlatımları da eklemek gerekiyor. Toplumsal hareketlerin çoğu ardında başarıyı sahiplenmek için temel unsurları sağlayabilecek eylem ve açıklamalar bırakır fakat bu unsurlar her seferinde ikna edici ve ses getiren bir hak talebine dönüşmez. Nedenini anlayabilmemiz için itibar, toplumsal inşa ve anlatımlar üzerine yapılmış araştırmayı masaya yatırabiliriz.

Toplumsal Hareketler Etkili Olmak İçin İtibar Kazanır

Toplumsal hareketler, örgütler ve aktivistler genelde değişim yaratabilmek için etkili olmanın ne kadar önemli olduğunu izah ederek bu yönde ün kazanmaya çalışabilir. Bu noktada sosyal bilimlerin güzel sanatlar ve ana akım siyaset dahil diğer alanlarda itibar araştırmalarına başvurabiliriz. Gladys Engel ve Kurt Lang bir sanatçının ölümünden sonra kazandığı itibarını, sanatının hacmi ve niteliğinin sadece kısmen açıkladığını ortaya koyuyor.[24] Sanatçının şahsi ve mesleki bağlantıları, sanatçıdan kalan kayıtların niteliği, ölümünden sonra sanatçının genelde kendi mali çıkarlarını göz önünde bulundurarak çalışan destekçilerinin kararlılığı gibi etmenler itibarı etkiler.

23. Bkz. Ann Mische, "Cross-talk in Movement: Reconceiving the Culture-Network Link", Ed. Mario Diani ve Doug McAdam, *Social Movements and Networks: Relational Approaches to Collective Action*, Oxford University Press, 2003.
24. Gladys Engel Lang ve Kurt Lang, "Recognition and Renown: The Survival of Artistic Reputation", *American Journal of Sociology*, 94. Sayı, 1988.

Gary Alan Fine benzer bir yaklaşımla bir dizi siyasi ve kültürel figürün itibarının inşasını inceledi. Fine örneğin Warren Harding'in şöhretini tahlil ederken kayıtların büyük bir başarı hikâyesinin yanında en nihayetinde hâkim olan acziyet ve yolsuzluğun öyküsünü desteklemeye yetecek hacimde ve muğlaklıkta olduğunu iddia ediyor.[25] Siyasi girişimciler kendi gündemlerini meşru kılmak ve teşvik etmek amacıyla Harding'in başarısızlığının hikâyesini oluşturmak için kayıtları seçerek ayırdı. Gündemlerini destekleme amacıyla oluşturdukları şöhretin ömrü gündemlerinden çok daha uzun sürdü.

Fine, benzer şekilde radikal kölelik karşıtlarının davalarını John Brown'un köleliğe karşı verdiği çarpıcı ve vahşi kutsal savaşla ilişkilendirdiğini, Brown'un yaşamı ile eylemlerini daha kapsamlı kültürel değerlerle bağdaşacak şekilde düzenleyerek ve farklı bir pencereden sunarak bir şehit anlatısı oluşturduklarını iddia ediyor.[26] Brown toplumsal değişime diğer kölelik karşıtlarının ileri sürdüğü pasif yaklaşımlara şiddetle karşıydı; eyleme, köleleri hürriyetine kavuşturmaya çalışırken köle sahiplerini idam ettiği tesirli saldırılar düzenlemeye değer verirdi. Bu saldırıların en meşhurunda Brown liderliğindeki taş çatlasa yirmi kadar adam 1859 sonunda Batı Virginia'nın Harper's Ferry kasabasındaki cephaneye saldırıda bulunmuştu. Tek bir kölenin bile özgürleştirilmediği bu olayda kölelik karşıtlarının Brown dahil sadece birkaçı hayatta kalmış, hızla yargılanmış ve idam edilmişti. Bundan çıkarılacak derslerden biri Brown ile adamlarının gerçekçi olmadığı, yeterince hazırlanmadığı ve kaynak bulmadığı, anlaşılacağı üzere başarısız olduğu. Diğer yandan düzenlenen saldırı köleliğin bir kurum olarak ne kadar istikrarsız olduğunu hem destekçilerine hem de karşıtlarına bir kez daha vurgulamış oldu ve 1861'de İç Savaş'ta alevlenen çatışmayı harlamaya yaradı.

25. Gary Alan Fine, "Reputational Entrepreneurs and the Memory of Incompetence: Melting Supporters, Partisan Warriors, and Images of President Harding", *American Journal of Sociology*, 101. Sayı, 1996.
26. Gary Alan Fine, "John Brown's Body: Elites, Heroic Embodiment, and the Legitimation of Political Violence", *Social Problems*, 46. Sayı, 1999.

Başarılı bir şekilde bir isim yapmanın ve devamını getirmenin, şahsın kariyeri ve ilgilendiklerinin kayda değer bir kısmını anlatımın dışında bırakmayı gerektirebileceğini unutmamak gerek. Bromberg ile Fine, şarkıcı Pete Seeger'ın zamanla Amerikan halk müziğinin bir simgesine dönüşmesini inceliyor, Seeger'ın uzun yıllar Komünist Parti üyesi olmasının Kongre Kütüphanesi'nin kendisini "yaşayan efsane" seçmesi ve Kennedy Merkezi'nden yaşam boyu başarı ödülüne layık görülmesi gibi şereflerden kolaylıkla eleyebileceğine dikkat çekiyor.[27] Gelgelelim *Grammy* ödülü ve Harvard Güzel Sanatlar Madalyası'yla birlikte bu ödüller Seeger'in kariyerinin nispeten ilerleyen yıllarında, komünist olduğu ve savaş karşıtı eylemleri sebebiyle kara listeye alındıktan on yıllar sonra gelmişti. Her iki düşmandan ve en tartışma yaratan siyasetinden de uzun yaşayan Seeger, kirliliğe dair farkındalığı arttırmak üzere Hudson Nehri'ne açılan küçük yelkenli gemi *Clearwater*'ın inşasına öncülük etmesinde olduğu gibi çevre sorunları benzeri, daha az ihtilaflı meselelere siyaseten kendini adamasıyla oluşan bir şöhreti de yaşadı.[28] *Clearwater* meselesi sanatçının savunduğu pek çok davadan biriydi; fakat şöhret yaratıcılarının destek bulmalarını kolaylaştırdı. Seeger'in bir simge olarak benimsenmesi aynı zamanda asi imajının gücünü azaltan bir nevi siyasi temizliği yansıtıyor. Bromberg ile Fine şu görüşü ileri sürüyor: "[Seeger] Tehlikeli değil çünkü ciddiye alınmıyor. Seegar'a tamamen kulak verilmiyor, ne isterse onu söylemekte özgür, neticede bu aziz gibi adam 'cidden' ayaklanma teklif ediyor olamaz. Sahip olduğu şöhret Seeger'ı kısıtlıyor."[29] Barack Obama'nın başkanlık yemini törenindeki eğlenceler esnasında Washington meydanında şarkı söyleyip banço çaldığında doksanına merdiven dayamıştı. Genelde şarkıdan kesip atılan,

27. Minna Bromberg ve Gary Alan Fine, "Resurrecting the Red: Pete Seeger and the Purification of Difficult Reputations", *American Sociological Review*, 80. Sayı, 2002.

28. https://usatoday30.usatoday.com/life/music/news/2009-01-18-inaug-concert_N.htm (Erişim Tarihi: 17 Kasım 2020).

29. Minna Bromberg ve Gary Alan Fine, "Resurrecting the Red: Pete Seeger and the Purification of Difficult Reputations", *American Sociological Review*, 80. Sayı, 2002, s. 1147.

özelleştirmeyi ve eşitsizliği vurgulayan ve siyasi değişim talebinde bulunan sözleri dahil ederek "This Land is Your Land" [Bu Topraklar Senin] şarkısını seslendirdi. Seeger'in içinde olduğu tek fotoğraf karesi Bromberg ve Fine'ın ifadesiyle tonton dede izlenimi[30] verse de alenen komünist olmamakla beraber radikal görüşleri de kendine yer bulmuştu.

Abraham Lincoln ve Martin Luther King gibi siyasi kahramanların benimsenmesini sağlamak için çoğu kez bu figürlerin benimsediği daha zorlu ve radikal siyaseti görmezden gelmeyi gerektiren benzer süreci ortaya konduğunda Bromberg ile Fine'ın yine de haklılık payının olduğu görülüyor.[31] "Herkesin kahramanı" olan herhangi bir isim belirli bir davaya yalnız kısmen faydalı olabiliyor. Şahsi şöhretleri inceleyen bu çalışmalar toplumsal hareketler ve siyasi etkinin halk nezdinde nasıl anlaşıldığının gelişimini kavrayabilmek için birkaç önemli noktayı tanımlayarak bize yardımcı olabilir. Birinci olarak, hareketlerin etkisini aktaran anlatılar şöhret hikâyelerinde olduğu gibi olay ve öznelerden edinilen temel unsurlar üzerine inşa edilmiştir. İkinci husus, aktivistler, tarihçiler ve siyasetçilerin geçmişi kendi çerçevesinden mevcut gündemlerini destekleyecek şekilde yorumluyor olmasıdır. Üçüncü olarak sonradan kurulan şöhretler beklenmedik şekilde dirençli ve uzun ömürlü olabilir,[32] bunun yanında kolektif eylemi hem kolaylaştırabilir hem de kısıtlayabilir. Aktivistler gelecek için örgütlenirken geçmiş hadiseleri kavramalı, yaygın inanış ve ortak değerlerle bir yandan mücadele ederken dahi onlarla uyumlu olan anlatılar meydana getirerek önceden kazanılan zafer ve alınan yenilgileri izah etmelidir.

30. Bromberg & Fine, a.g.e.

31. Bromberg & Fine, a.g.e. Ayrıca bkz. Barry Schwartz, "Memory as a Cultural System: Abraham Lincoln in World War II", *American Sociological Review*, 61. Sayı, 1996.

32. Bkz. Howard Schuman ve Jacqueline Scott, "Generations and Collective Memories", *American Sociological Review*, 54. Sayı, 1989.

Toplumsal Değişim Önce Yavaş Yavaş Gerçekleşir, Sonra Birdenbire Oluverir[33]

Toplumsal değişim, çoğu örnekte yılladır verilen ve başarısızlıkla sonuçlandığı düşünülen emeklerden sonra birdenbire gerçekleşmiş gibi görünür. Fakat toplumsal hareketler önem arz ettiğinde bu öylesine karmaşık ve zaman alıcı bir süreçten geçmiştir ki tek bir basit anlatıma indirgeyemezsiniz. Amerika'nın güney bölgesinde bulunan, mağlubiyetinden yüz elli yıldan fazla geçmişken Konfederasyon sancağını farklı şekilde sergilemeye karar vermiş iki eyaleti inceleyelim.

Konfederasyon eyaletleri birkaç farklı bayrak altında savaştı. Bunlardan biri 1861'den kuvvetlerinin Virginia'nın Appomattox ilçesinde Birlik askerlerine teslim olduğu 1865'e dek kullanılmış meşhur *Stars and Bars* [Yıldızlar ile Çizgiler] sancağıdır. Yeniden Yapılanma döneminden sonra birtakım Güneyli beyazlar Kayıp Dava hikâyesini yaygınlaştırdı. 19. yüzyıl sonlarına gelindiği ve *Ku Klux Klan*'ın canlandığı dönemde Güney eyaletleri gerek eyalet bayrağıyla birlikte gerek de tek başına olsun Konfederasyon bayrağını kullanmaya başladı. Bayrak 1950 ve 1960'larda yurttaş hakları hareketine karşılık olarak kullanıldığından daha yaygın hale geldi. Örneğin Güney Carolina'da eyalet meclisi vekilleri 1962'de, ırk ayrımcılığını sona erdirme hareketi Güney'de yayıldığı esnada, meclis binasına Konfederasyon bayrağının asılmasına karar verdi.

Konfederasyon hayranı olmayan Güney Carolina'lıların bayrağı kışkırtıcı bulması gayet doğal ve bayrak 1990'ların ortalarından bu yana tartışma konusu olmaya devam etti. Bu arada devlet içinde ve dışındaki reform yanlıları bayrağı indirmekten, yanına bayrağı bağlama oturtacak birkaç şey daha koymaya kadar bir dizi çözüm sundu. Ne var ki eyaletin seçim politikası yüzünden en kolay çözüm mevcut durumu devam ettirmek olmuştu. Ulusal Kolej Spor Birliği* (NCAA) 2000 yılında eyalet

33. Bu başlığı Ernest Hemingway'in *Güneş de Doğar* romanından uyarladığımı itiraf etmeliyim. Karakter kendisine nasıl iflas ettiği sorulduğunda şu karşılığı veriyor: "İki şekilde: Önce yavaş yavaş, sonra birdenbire."

* (İng.) *National Collegiate Athletic Association.* (ç.n.)

Konfederasyon bayrağını kullandığı sürece orada şampiyonluk müsabakalarına katılmayacağını duyurdu.[34] Bayrak provokasyon ve sorun olarak varlığını devam ettirirken eyalet de mali ve toplumsal kayıplar verdi.

Siyah bir kadın olan Bree Newsome, 2015 yılının haziran ayında kaya tırmanışı takımını giydi; beyaz müttefiki James Ian Tyson kendisine gözcülük ederken eyalet meclisinin dışında, bayrağın asılı olduğu dokuz metrelik bayrak direğine tırmandı. Newsome tırmanış esnasında dağcıdan ziyade film yapımcısı ve aktivist olduğu izlenimini veriyordu ve bayrağı yerinden alıp aşağı indirirken kendi korkularıyla da mücadele veriyor gibi görünüyordu. Newsome ile Tyson hemen tutuklandı, bayrak da aynı hızda yerine asıldı. Newsome hedeflerini ana hatlarıyla izah eden bir açıklama yayınladı: "Artık daha fazla bekleyemeyeceğimiz için bugün o bayrağı indirdik. Beyazların üstünlüğünü ortadan kaldırmada ve ırklar arasındaki adaleti ve eşitliği sağlamada samimi olduğumuz yeni bir dönemin zamanı geldi."[35] İki hafta öncesinde beyazların üstünlüğünü savunan bir gencin eyaletin başkenti Charleston'da cemaatinin çoğunu siyahların oluşturduğu bir kilisede İncil çalışmasına katıldığını ve orada cemaatin dokuz mensubunu katlettiğini anımsatmak gerekiyor. Katilin sosyal medya paylaşımları beyazların üstünlüğünü savunan hareketin Konfederasyon bayrağı ve benzeri sembolleriyle doluydu.[36]

Newsome'un tırmanışı ülke çapında tartışmalara yol açtı. *Ku Klux Klan* meclis binasında bir gösteri düzenleyerek bayrağın yerine asılmasını destekledi, Güney Carolina'da ve genel olarak ülke çapında işletme sahipleri ise bayrağın indirilmesi gerektiğini duyurdu.[37] Muhafazakâr, Cumhuriyetçi Parti üyesi Vali Nikki

34. NCAA ırk adaleti aktivizminin yeniden yükselişe geçmesine cevaben 2020'de yasağı genişletti. https://apnews.com/article/bc2347ed8a69f52bc7b060b30661808c
35. Stassa Edwards, "Badass Bree Newsome Climbs S.C. Flagpole to Remove Confederate Flag", *Jezebel*, 27 Haziran 2015. https://jezebel.com/badass-bree-newsome-climbs-s-c-flagpole-to-remove-conf-1714372554?utm_campaign=socialflow_jezebel_facebook&utm_source=jezebel_facebook&utm_medium=socialflow
36. Frances Robles, "Dylann Roof Photos and a Manifesto Are Posted on Website", *The New York Times*, 20 Haziran 2015.
37. https://www.scchamber.net/media-center/article/businesses-react-confederate-battle-flag%E2%80%99s-impending-removal (Erişim Tarihi: 17 Kasım 2020).

Haley önceden bayrağın Güney'in tarihinin bir sembolü olarak sergilenmesini desteklemişken eyalet meclisindeki vekillerle müzakere ederek bayrağın meclis binasından alınmasını ve bir müzede sergiletilmesini sağladı.

Bayrağın kaldırılmasını hemen öncesinde yaşanan olaylara atfetme, Ticaret Odası'nın veya Vali Haley'nin hırsları ile siyasi becerilerine mal etme hatasını yapmak işten bile değil; zira iş insanlarının da, valinin de Bree Newsome'ın tırmanışının ses getirmesi ve sonrasında siyasetçilere yapılan baskıya karşılık verdiği aşikârdı. Öncesinde feci bir toplu katliam yaşanmasaydı Newsome'un da bayrak direğine tırmanıp tırmanmayacağı, tırmandığı takdirde de öylesi büyük bir dikkat çekip çekmeyeceği kesin değil. Bayrak tartışmasının yirmi yıl boyunca düzenli aralıklarla gündeme geldiğini, ulusal çapta örgüt ve işletmelerin konuya eğildiğini de unutmamak gerekiyor.

Bayrağın yerinin değiştirilmesi kararını konu edinen, sivil itaatsizliğin ya da iş dünyasının baskısının yahut siyasi hırsların önemini vurgulayan sayısız anlatı olacaktır. İşin aslı tüm bu unsurlar zaman içinde etkili olmuştu. Nispeten küçük sayılabilecek bu politika değişikliğinde katkısı olan meselelerin ve olayların çok daha uzun bir özeti yazılabilir; fakat siyasi tartışmada daha kısa anlatımlar baskın gelecek ve önem arz edecektir. Vali Haley'nin siyasi ferasetini merkeze alan bir anlatım biriken toplumsal ve ekonomik baskının, ayrıca Bree Newsome'ın gözü karalığı ve cesaretinin önemini göz ardı ederdi. Haley kuşkusuz kendi siyasi değişimine dair, fikir değişikliğini açıklayan yeni bir hikâye anlatmaya mahirdi; Hint göçmeni bir ailenin kızı olduğu için ayrımcılığa maruz kaldığını hissettiği çocukluk yıllarına ilk kez atıfta bulundu. Sergilediği duruş için ülkenin dikkatini ve övgüsünü kazandı, hiçbir şekilde Bree Newsome'un tırmanışından bahsetmeye meyletmedi. Siyasetçilerin iş bittikten sonra aktivistleri görmezden gelmesi gayet kolay olduğundan aktivistler kendi anlatımlarını aktarmak için kendilerine yer açmak zorundadır.

Güney Carolina'nın bayrağı indirildikten sonra sergilenen tek Konfederasyon bayrağı Mississippi eyaletinde kalmıştı. O da

yıldızlar ile çizgiler desenli, Konfederasyon yenildikten yaklaşık otuz yıl sonra benimsenmiş 1894'ten kalma eyalet sancağıydı.[38] Güney Carolina'nın durumunda olduğu gibi Mississippi'nin bayrağı da 21. yüzyılın ilk yıllarında gittikçe artan bir şekilde tartışma konusu olmuştu. Polisin ırkçı şiddetine karşı gösteri dalgasının ülkeyi silip süpürdüğü 2020'de Mississippi'deki ırk adaleti aktivistleri hem bayrağı hem de daha karmaşık ve değiştirmesi zor olacak çeşitli politikaları hedef aldı. Siyasi kariyerini bayrak meselesinden kaçarak geçiren Vali Tate Reeves, bayrağı değiştirecek bir yasayı imzalamaya hazır olduğunu duyurdu. Öncesinde bayrağın sadece eyalette yapılacak, taraf tutmayı reddettiği bir referandum sonrası değiştirilebileceğini söylemişti.[39]

2020 Haziran'ının sonunda eyalet meclisinin iki kamarası da yeni bayrak tasarımlarını değerlendirecek bir hususi komisyon kurarak Konfederasyon'la ilişkili bayrağı kaldıracak bir yasa geçirdi. Yasama yılının zamanlamasından dolayı her iki kamara da yasayı geçirebilmek için üçte iki çoğunluk şartı koşan kurallarını askıya almak zorunda kalmıştı ve başarı şansı çok düşüktü. Senatörlerin çok küçük bir bölümü eyaletin yeni tasarıma "Tanrı'ya Güveniriz"* yazısının ekleneceğinin sözünü vermesi koşuluyla bayrağın değiştirilmesini kabul etti.

Hikâyeyi anlatmaya 2020 yılından başlarsak her ne kadar halihazırda bayrağı değiştirmek isteyen bir kısım vekil olsa da gösterilerin siyasetçileri önceleri görmezden gelmeye çalıştıkları bir meseleye eğilmeye sevk ederek gündem belirlemede açık bir etkisi olduğunu görebiliriz. Bayrağın değiştirilmesini destekleyen kurumlar arasında en üst düzey kolej sporlarını yöneten Güneydoğu Konferansı, eyalet bayrağını değiştirmezse orada şampiyona maçlarının yapılmasını yasaklamakla tehdit eden

38. Mississippi'nin bayrağına dair verilen mücadelenin öyküsünü anlatan bir saatlik muhteşem podcast yayını için bkz. Radiolab, "The Flag and the Fury", 2020.

39. Bobby Harrison, "Gov. Tate Reeves put himself in a no- win political position during state flag debate", *Mississippi Today*, 5 Temmuz 2020. https://mississippitoday.org/2020/07/05/gov-tate-reeves-put-himself-in-a-no-win-political-position-during- state-flag-debate/

* (İng.) *In God We Trust*. ABD'nin resmi sloganı. (ç.n.)

NCAA, en büyük devlet üniversitelerinin ve ondan fazla ön lisans eğitimi veren kolejin yöneticileri, Mississippi Baptistler Birliği, eyalet yönetimi ne karar alırsa alsın artık mevcut bayrağı asmayacağını duyuran perakende devi *Walmart* bulunuyordu. Üniversite liderleri, spor birlikleri, dini ve ticari gruplar bayrak meselesini tekrar görünür kılarak eyaletteki vekillere hem destek verdi hem de onları teşvik etti. Gösteriler elbette önem arz etmişti fakat tek başlarına bir şeyi değiştiremezlerdi. Dahası mecliste verilen siyasi mücadele, gösterilen liderlik ve tavizler olmadan yasa geçirilmez ve imzalanmazdı.

Mississippi'nin bayrak tartışmasının son birkaç haftasındaki karmaşıklıkların varlığını kabul etmek bile aktivistler ve diğerlerinin fazlasıyla önemli çabalarını kenara itiyor. Hikâye 1962'de valinin muhalefetine rağmen Mississippi Üniversitesi'ne kaydolan ilk siyah öğrenci olduğunda NCAAP'nin hukuki savunma fonunun destek verdiği James Meredith'i koruyan federal kolluk güçleriyle başlatılarak daha etraflıca anlatılmış olur. Böylece SNCC'nin bölgede adalet için savaşmaya devam edecek dirençli örgütleri kuran 1964 yaz projesi dahil Mississippi'de verilen yurttaş hakları mücadelelerini dahil ederek hakkını vermiş oluruz.[40] Bunun yanında bayrağın asılmasına dair başka bir ihtilaf, Siyah Öğrenciler Birliği başkanı ve eyaletin en iyi üniversitesinin ilk siyah amigosu John Hawkins'in amigoların düzenli olarak selamladığı eyalet bayrağına dokunmayı reddetmesi de göz önünde bulundurulmuş olur. Hawkins'in amigo seçmelerine katılmasının tek sebebi kendisi gibi aktivist bir başka öğrenci Clara Bibbs'in takıma girmek için seçmelerde bir partnere ihtiyacı olmasıydı.

Hikâye on yıldan uzun süredir bayrağın değiştirilmesi için eyalet meclislerinde yasa teklifi verildiği, başka bir bayrak tasarlaması için hususi komisyon atayan Vali Ronnie Musgrove'un çabaları dahil edildiğinde daha etraflıca anlatılmış olur. Musgrove eyalette düzenlediği referandumda komisyonun yeni tasarımı ile Konfederasyon'la ilişkili bayrağı seçmene sunmuştu.

40. Kenneth T. Andrews, *"Freedom is a Constant Struggle": The Mississippi Civil Rights Movement and Its Legacy*, University of Chicago Press, 2004.

Mississippi seçmeninin ezici çoğunluğu eski bayrağı kullanmaya devam etmede karar kıldı.

Hikâyenin daha etraflıca anlatılması için Laurin Stennis'in gayretlerinden de bahsedilmelidir. Stennis aşırı ırkçı senatör John Stennis'in torunuydu, atalarının suçlarını telafi etmek için 2014'te başka bir bayrak tasarladı ve kullanılması için mücadele verdi. Torun Stennis profesyonel bayrak bilimcilere danıştı, Musgrove'un komisyonunun tasarımından çok daha cazip, Mississippi'nin Konfederasyon öncesi bayrağını çağrıştıran bir tasarım ortaya koydu. Stennis "Misafirperverlik Bayrağı" adını verdiği sancağın üretimini karşıladı ve kendi adına herhangi bir kazanç elde etmeden satılması için bir bayrak mağazasına bağışladı. Bayrağının özel plakaların arka planında kullanılmasında ısrarcı oldu ve başarıya ulaştı, eyaletin yurttaş hakları müzesine bağış topladı.

Sürecin eksiksiz anlatılabilmesi için kuşkusuz Bree Newcome'un 2015'te Güney Carolina'da bayrak direğine tırmanarak, Mississippi'nin yıldızlar ve çizgiler desenli bayrağı kullanan tek eyalet kalmasını sağlayıp netice itibarıyla eyaleti daha göze batar ve hassas hale getirmesinin atlanmaması gerekir.

Mississippi'deki ırkçılık karşıtı gösteriler elbette önem arz ediyordu fakat bayrağın değiştirilmesini tek başlarına başaramazdı. Zira protestolar kadar başarılı görülmese de gösterilen diğer gayretler olmasa, diğer aktivistler Konfederasyon sembolünün teşkil ettiği hakareti gözler önüne sermemiş, alternatif bayraklar ileri sürmemiş, aktivistler ile siyasetçiler arasında bağlar kurmamış olsa bu sonuca ulaşılamazdı. Bayrağın değiştirilmesi dahi eylemcilerin taleplerine verilmiş küçük bir karşılıktı; onlar polis teşkilatının, iskân ve sağlık sistemi alanlarının toptan değişmesini talep ediyordu. Ancak bayrağın değiştirilmesi bir başarıydı, aktivistlerin on yıllardır gösterdiği çabaların ne kadar değerli olduğunu ortaya koyuyor ve gelecek reformların yapılacağı şartları biraz daha mümkün kılıyordu. Hikâyenin tamamı karmaşık ve ihtilaflarla dolu ama hem örgütlenme ile protesto yapmanın nasıl etkili olabileceğini hem de dünyayı değiştirmenin ne kadar uzun süreli bir süreç olduğunu ortaya koyuyor.

Sebep-Sonuç İlişkisini Kurmak ve Hikâyeleri Anlatmak

Güney Carolina ile Mississippi'nin bayrak hikâyeleri hususi bir siyasi değişimin alternatif fakat doğru anlatılarını oluşturmanın ne kadar kolay olduğunu vurguluyor. Bu örnekler ayrıca aktivistlerin elde edebildiği başarıyı sahiplenmesi ve buna açıkça sahip çıkmasının öneminin de altını çiziyor. Birçok bakımdan bu farkındalık yeni bir şey değil. Her alandan siyasi figürler sebep-sonuç ilişkisi kurdukları açıklamalarda bulunur. Akademisyenler yaygın kabul gören tarihlerin toplumsal olarak inşa edildiğini uzun süredir kabul ediyor olsa da[41] bu görüşü toplumsal hareketlerin etkisinin anlatımı üzerinde uygulayan çok olmadı. Örgütçülerin harekete destekçi kazandırmak ve onları eyleme geçirmek için bireylerin sarf edeceği çabanın fark yaratabileceğini göstermesi gerekir ve bunun ilk adımı geçmişte yapılanların ne gibi başarılar kazandığını göstermektir. Örgütçüler geçmişteki ve mevcut sorunlara dair, talep ettikleri reformları ve daha genel itibarıyla tüm yapılanları haklı çıkaran anlatıları ustalıkla kurgulayabilir.[42] Örgütçülerin doğrulanabilir gerçeklere bağlı kalması akıllıca olacaktır fakat makul bir sebep sonuç ilişkisi kuran basit hikâyeler de anlatmaları gerekir.

Yukarıda ifade edildiği üzere ortaya çıkan siyasi değişime dair anlatılabilecek öykülerin aktarılabileceği ortamdan daha fazla sayıda unsuru mevcut. Bu unsurlar arasında bir aktivist grubun çalışmaları ile bir politikada veya siyasi şartlarda, konuşmalarda, basın açıklamalarında gerçekleşen değişiklikler bulunuyor. İkna edici bir anlatıda bu unsurlardan yararlanılır, büyük düzenlemeler yapılır ve olay örgüsü eklenir. Ancak bir anlatıyı kurgulamak yaygınlaştırma mücadelesinin yalnız bir parçasıdır. Etkili bir anlatıcı, muhtelif hedef kitlelerin, onların değerlerinin, beklentilerinin ve farklı anlatımlara vermeleri

41. Örn. Joel Best (Ed.), *Images of Issues*, 2. Baskı, Aldine de Gruyter, 1995; James A. Holstein ve Gale Miller, "Social Constructionism and Social Problems Work", Ed. James A. Holstein ve Gale Miller, *Challenges and Choices: Constructionist Perspectives on Social Problems*, Aldine de Gruyter, 2003; Malcolm Spector ve John I. Kitsuse. *Constructing Social Problems*, Transaction Books, 2001.
42. Deborah Stone, *Policy Paradox: The Art of Political Decision Making*, Norton, 1997.

muhtemel tepkilerin; tüm bunların yanında hikâyelerin anlatıldığı farklı ortamların gerektirdiklerinin farkındadır. Mesela günlük gazeteler ayrıntılı gazetecilik kadar yer sağlamaz, buna binaen sebep-sonuç ilişkisinin daha kısa şekilde anlatılmasını ve iddiaların basitleştirilmesini daha olumlu karşılar. Sonuç olarak makbul anlatılarda eldeki unsurların düzeltilmiş hali bulunur, anlatılanlar makbul gerçeklerle uyumludur; eski milli efsanelerle, yaygın kültürel inançlar ya da tanıdık olay örgüleriyle uyumlu olan kurguların ilave edildiği da olur.[43] Bireyler yaratılan etkiye dair kendi anlatımlarına destek toplama mücadelesi verirken hangi hikâyenin unsurlarının siyasette hâkim olacağı sadece anlatılanların doğruluğuna bağlı değildir. Hikâyeyi savunanların canlılığı ve kabiliyetleri anlattıklarının kabul edilmesinde kritik rol oynar zira Stone'un ifade ettiği üzere:

> Anlatılanla rekabet halindeki bir hikâyeyi anlatacak biri mutlaka çıkar ve insanları durduk yere iki hikâyeden birine inandıramazsınız. (...) Taraftarları göz önündeyse, medyaya ve önemli mevkilere erişimi varsa, yaygın ve köklü kültürel değerlere uyum sağlıyorsa, doğal bir hissiyatı yakalıyor ve ona karşılık veriyorsa, alt metni iktidar ya da servetin radikal biçimde yeniden paylaşımına dair bir mesaj içermiyorsa sebep-sonuç ilişkisi olan hikâyenin başarıya ulaşması daha mümkündür.

Sebep sonuç anlatıları hem toptan hem de perakende olarak görülür; ilki geniş kitleler içinken ikincisi daha müstakil kitlelere yöneliktir. Bir toplumsal hareket topluluğunda anlatıların kabul görmesini sağlamaya ve bir mesajı daha geniş kitlelere ulaştırmaya çalışırken gerginlik çıkması kaçınılmazdır zira toplumsal hareketler kendilerini toplum genelinden ayıran kendisine özgü bir kültür geliştirir.[44] En önemlisi de bir hikâye ne kadar tanıdık gelirse o kadar geleneksel siyasi ve ahlaki değerlere uyum sağlar ve kabul edilme ihtimali de o denli yüksektir. Tabii yaygın anlatılara ve değerlere bağlı kalmak hareketin taleplerini ve

43. Charles Tilly, *Stories, Identities, and Political Change*, Rowman & Littlefield, 2003.

44. Thomas R. Rochon, *Culture Moves: Ideas, Activism, and Changing Values*, Princeton University Press, 1998.

yöntemlerini kısıtlar. Aktivistler meşruiyetin sınırlarını hem zorlayıp hem de aşmamaya çalışırken zorlu bir denge kurma işiyle karşı karşıya kalır.

Neden Bazı Hareketlerin Anlatımları Galip Gelir?

Aktivistlerin sahiplendiği başarıyı kabul ettirme ihtimallerini etkileyen birçok etken bulunur. Bunların arasında hareketin belirlenen hedeflerinin ne kadar büyük olduğu, örgütün eylemlerinin en azından bazılarının kalıcılığı, müttefiklerinin ya da sempatizanlarının hangi mevkilerde olduğu, başarıyı üstlenmenin göreceli maliyeti ve riskleri, temsil edilen kitlenin yapısı vardır. Bahsedilen tüm bu unsurlar başarıyı üstlenen aktivistlerin anlatımlarını (hikâyelerini) kendi çevrelerinin ötesinde daha geniş kitlelere ulaştırma ihtimalini etkiler.

Hareket Hedefleri

Toplumsal hareketler her zaman elde ettiklerinden fazlasını hedefler ve bazı gruplar kampanyanın temel talebini çok daha geniş hedeflerin arasına yerleştiriyor. Tüm zaferler taraflı olduğundan ve elde etmesi çok uzun vakit aldığından neden bazı grupların başarıdaki rollerini kabul ettirmede daha iyi olduğunu anlamak önemli. Hedefler gereğinden fazla sınırlandırılır ya da aksine fazlasıyla geniş belirlenirse ortaya çıkan başarıyı üstlenmesi daha zor olacaktır. Çok sayıda insanı etkilemeyen hedefler fazla dikkat çekmez. Son dönemde aktivistler çoğunlukla sadece belirli yerlerde ve şekillerde protesto yapma hakkını kazanmaya çalışıyor.[45] Göstericilerin istedikleri yerde protesto hakkını elde etmesi ya da planladıkları eylemleri gerçekleştirebilmesi sadece kısa bir süreliğine ve halihazırda hareketin parçası olanlar arasında zafer olarak benimsenebilir.

Savaşı Durdurmak ve Irkçılığı Bitirmek İçin Hemen Harekete Geç* örgütünün ulusal koordinatörü Brian Becker, planlayanlar-

45. Donatella della Porta, "Protest, Protesters, and Protest Policing: Public Discourse in Italy and Germany from the 1960s to the 1980s", Marco Giugni, Doug McAdam ve Charles Tilly, *How Movements Matter: Theoretical and Comparative Studies on the Consequences of Social Movements*, University of Minnesota Press, 1999.

* (İng.) *Act Now to Stop War and End Racism* (*ANSWER*). (ç.n.)

dan biri olduğu 2004 yılındaki başkanlık törenine karşı düzenlenen protestoyu değerlendirirken "Savaş karşıtı hareket nezdinde önemli bir başarı olarak görüyoruz. Tribünlerimiz, sahnemiz, ses sistemimiz var ve tam da yürüyüş rotasındayız. Başarılı olduğumuzu düşünüyoruz" diye konuştu.[46] Başkan Bush'un ajandasına karşı çıkan birçok kişi Bush ikinci kez başkanlık yemini ederken kendi başarılarından bu kadar emin miydi, orası bilinmez. Bazı aktivistler büyük bir gösteri düzenlemek, sesi iyi hoparlörlerden duymak, iyi müzik dinlemekten fazlasıyla tatmin olabilir fakat böylesi bir tatminin hareketin sadık üyelerinin ötesine sirayet etmesi ya da etkisinin uzun süreli olması pek mümkün değil. Halkın geneli ve katılımcıların çoğu için başarılı bir gösteri ya da protesto eylemi sadece hedefe ulaşmanın bir yolu.

Aynı şekilde aktivistleri eğitmek ve her birinin hayatını değiştirmek önemlidir ve bu kazanımı sahiplenmek toplumsal hareketlerin hakkıdır. Ancak o kadar insan, daha büyük kazanımlar elde etme yolunda bir vasıta amacıyla yapmadığı sürece, her şeyden önce bireylerin hayatını değiştirmek ve yeni örgütler kurmak için sokaklara dökülmüş olamaz. Aksine toplumsal açıdan daha büyük fayda elde etmeye çalışan örgütler önem sorununu kolaylıkla aşabilir[47] ama başarıyı sahiplenmede daha zorlu rakiplerle yüzleşmek zorundadır. Devletleri iklim değişikliğine karşı harekete geçmeye teşvik etme çalışmalarını ele alalım. Bu hedefe ulaşmak için gereken büyük ve geniş çaplı reformlarda araştırma yürüten, seçim kampanyası yapan ve protestolarda bulunanlar gibi muhtelif alanlardan kişileri bir araya getirmek gerekir. Yapılan hiçbir şey yeterli gelmeyecek ve atılan herhangi bir adımın bir kısmını sahiplenebilecek çok kişi çıkacaktır.

---

46. Michael Jankofsky, "Demonstrators Revel in Opposition on Big Day for President", *The New York Times*, 21 Ocak 2005.

47. Edwin Amenta ve Michael P. Young, "Making an Impact: Conceptual and Methodological Implications of the Collective Goods Criterion", Marco Giugni, Doug McAdam ve Charles Tilly, *How Movements Matter: Theoretical and Comparative Studies on the Consequences of Social Movements*, University of Minnesota Press, 1999; Alice H. Cooper, "Public-Good Movements and the Dimensions of Political Process: Postwar German Peace Movements", *Comparative Political Studies*, 29. Sayı, 1996.

Bir toplumsal hareket uç noktalardayken toplumsal açıdan daha büyük fayda kazanmaya çalışabilir, politikalar üzerinde etkili olmaya yaklaşırken daha ana akım, kurumsal siyasi aktörler hareketin taleplerini hafifletilmiş olarak benimseyecektir. Politikalardaki böylesi reformların havanın daha temiz olması ya da gıda paketlerindeki etiketlerin daha detaylı olması gibi genel getirilerini sadece mücadele veren toplumsal hareket değil, ana akım medyada itibarı yüksek, halkla ilişkilerini yürüten kadrolu çalışanı ve başarılarını tekrar anlatma fırsatı olacağı daimi kampanyaları olan daha güçlü kurumsal aktörler de sahiplenecektir. Kazanılan faydanın etkisi yaygın olduğundan hareket mensuplarının kazanımı sahiplenmesi zorlaşacak, fakat aynı zamanda hedefe ulaşılmasında aynı paya sahip olduğunu düşünen başka grubun ortaya çıkma ihtimali azalacaktır. Örnek vermek gerekirse, hava kirliliğinin giderilmesini herkes hedef olarak benimseyebilir ve uzun süredir faaliyet gösteren aktivist gruplar, özellikle de yeni katılanlar politikaları etkilemek için daha iyi bir konumdaysa, sonradan katılanların çabalarını ekarte etmemeye özen göstermelidir.

Hiçbir zafer kâfi değildir. Somut zaferler kazanmış olan hareketlerin bile onlar ilerledikçe kendilerinden uzaklaşan hedefleri vardır. Çağdaş çevre hareketi 1960'lı yıllarda ortaya çıktığında ilk odaklandıkları haşere ilaçları meselesinde kısa sürede kayda değer kazanımlara ulaştı. Çevreciler elbette yeni "politika hedefleri" koyarak böylesi kazanımların üzerine eklemek, daha da ilerlemek için mücadeleye devam etti ve hâlâ ediyor.[48] Hareket bir nebze tanınırlık kazanmayı ve etkili olmayı sağladığından katılan örgütler hem hedeflerine ulaşmak hem de desteklerini devam ettirmek için haşere ilaçlarıyla alakalı talepte bulunacakları yeni meseleler arayıp durdu.[49] Yapacak şey hiç bitmediğinden örgütçüler genel itibarıyla en büyük tehdide ya da gündemde

48. Janet C. Gornick ve David S. Meyer, "Changing Political Opportunity: The Anti-Rape Movement and Public Policy", *Journal of Policy History*, 10. Sayı, 1998.
49. Dieter Rucht, "The Impact of Environmental Movements in Western Societies", Marco Giugni, Doug McAdam ve Charles Tilly, *How Movements Matter: Theoretical and Comparative Studies on the Consequences of Social Movements*, University of Minnesota Press, 1999.

en çok öne çıkan meseleye odaklanıyor, geçmişteki zaferleri başkalarının sahiplenmesine bırakıyor.

Örgütün Devamı ve Koalisyon Siyaseti

Hikâyeyi anlatmak ve yaygınlaştırmak için bir sebebe sahip olan, Coleridge'in "Yaşlı Denizci"si ya da Melville'in Ishmael'i gibi biri gerek. Kendilerini ayakta tutmaya çalışmayan örgütler eylem anında önemli etki yaratabilir[50] fakat yarattıkları etkiyi sahiplenecek mevkileri yoktur. Pete Seeger'ın müzisyen olarak popülerliğinin zirvesinde olduğu dönemden kırk yıl sonra bir Amerikan efsanesine dönüştürülmesi hikâyesinde görüldüğü üzere, rakiplerinden uzun ömürlü olması ve görünür eylemleri devam ettirmesi geçmişteki kazanımları sahiplenebilme şansını artırır.[51] Fakat aktivistler, profesyonel örgütler ile gruplar çoğu kez kendi siyasi ilgilerinin odağını değiştirerek farklı meselelere, farklı örgütlere yönelir.

Nükleer enerjiye karşı vatandaşların oluşturduğu hareketler ya da küresel İşgal Et kampanyaları benzeri birçok hareket, resmi ve kalıcı bir idari yapı oluşturmaya karşıydı,[52] aktivistler de harekete tam zamanlı katılım göstermiyordu. Amerika'daki nükleer karşıtı hareket 1979 Three Mile Adası kazasından sonra ortadan kayboldu, başka nükleer tesisler de yapılmadı; bu zaferi sahiplenecek kimse kalmamıştı.[53] Almanya'da bu hareketin aktivistlerinin çoğu kurumsal güç elde etmeye çalışan Yeşiller hareketine dahil oldu. Harekete destek olan Endişeli Bilim

50. Kendi devamlılığını sağlamaya odaklanmayan örgütler harekette önemli etkiye sahip olmuş olabilir fakat yarattıkları etkiyi sahiplenebilecek mevkide değildirler. (Bkz. Frances Fox Piven ve Richard A. Cloward, *Poor People's Movements: How They Succeed, Why They Fail*, Vintage, 1977.)

51. Minna Bromberg ve Gary Alan Fine, "Resurrecting the Red: Pete Seeger and the Purification of Difficult Reputations", *American Sociological Review*, 80. Sayı, 2002.

52. Lynn E. Dwyer, "Structure and Strategy in the Antinuclear Movement", Ed. Jo Freeman, *Social Movements of the Sixties and Seventies*, Longman, 1983.

53. James M. Jasper, *Nuclear Politics: Energy and the State in the United States, Sweden, and France*, Princeton University Press, 1990; Christian Joppke, *Mobilizing against Nuclear Energy: A Comparison of Germany and the United States*, University of California Press. 1993.

İnsanları Birliği* ve benzeri gruplar varlığını devam ettirdi, tabii ancak bunu nükleer silahlar gibi daha çarpıcı meselelere yönelerek başardılar.[54] Hiçbir grubun basın açıklaması yapacak, muhabirlerin sorularına yanıt verecek veya rakiplerinin politika değişimine getirdiği açıklamaları mütemadiyen düzeltecek yeterliği veya bunları yapmaya meyli olmadı.

Amerika'da çağdaş toplumsal hareket siyaseti koalisyon siyasetidir; hususi kampanya ve davalar için bir araya gelen fakat kendi adalet anlayışlarını, yöntemlerini, bağımsız kurumsal gereksinimlerini sürdüren ve müstakil fakat çoğu zaman birbiriyle örtüşen kitlelere sahip örgüt ve bireylerin ürünüdür.[55] Bazı gruplar kısa ömürlü olsa dahi müstakil örgütlerin çalışmaları birbirinin yarattığı etkiyi arttırabildiğinde başarıya ulaşır. Olayları değerlendirdikleri çerçeve, yaratılan etkiyi sahiplenmeleri ve yapılacaklarına dair planları yani ezcümle öyküleri, özellikle de diğer gruplar varlığını devam ettirdiğinde, ortadan kaybolur. Bu yüzden çağdaş siyasette NCAAP ve onun kadar büyük olmasa da SCLC yurttaş hakları hareketinin yarattığı etkiyi otuz yıldan evvel patlak veren SNCC'den çok daha iyi açıklayabilecek durumdadır.

SNCC'nin doğrudan eylem kampanyaları ilham verici ve etkili olmuş olsa da daha reformcu siyasete dair, siyasi bozgunculuktan ziyade telkine odaklanan anlatılar öne çıkıyor. Benzer şekilde işçi hareketinin radikal kesiminin hikâyesini hareketi örgütleyenlerden çok akademisyenler, hareketin ana akım müttefiklerinden çok daha sınırlı kitlelere anlatıyor. Daha ılımlı örgütlerin varlığını sürdürme ihtimali nispeten yüksek

---

* (İng.) *Union of Concerned Scientists.* Dünyanın en önde gelen teknik üniversitelerinden Massachusetts Institute of Technology öğrenci ve akademisyenlerinin 1969'da kurduğu, kâr amacı gütmeyen, devletin bilim ve teknoloji alanlarındaki uygulama ile politikalarını inceleyen uzmanlardan oluşan bir örgüt. (ç.n.)

54. Kelly Moore, "Organizing Integrity: Amerian Science and the Creation of Public Interest Organizations, 1955-1975", *American Journal of Sociology*, 101. Sayı, 1996.

55. David S. Meyer ve Catherine Corrigall-Brown, "Coalitions and Political Context: U.S. Movements against Wars in Iraq", *Mobilization*, 10. Sayı, 3. Cilt, 2005; Thomas R. Rochon ve David S. Meyer (Ed.), *Coalitions and Political Movements: The Lessons of the Nuclear Freeze*, Lynne Rienner Publishers, 1997.

olduğundan[56] toplumsal hareketin etkilerine dair popüler anlatılar, yaratılan etkiye kurumsal yollardan nasıl gidildiğini vurgulamaya, tabanda yapılan eylemler ile hareketleri canlandıran toplu eylemliliklerin önemini azaltmaya meylediyor.

Zaferlerin Riskleri

Zafer ilan etmek ve başarıyı sahiplenmek toplumsal hareket aktivistleri için risk de teşkil eder. Zaferi kutlamak destekçiler arasında sehven rehavet yaratırken aynı zamanda muhalifleri eyleme geçmeye sevk edebilir.[57] Zira çoğu hareket için devletin destek vermesi değil, risk ve tehdit oluşturması aktivizmi ve harekete mali katkılar yapılmasını teşvik eder. Örneğin Amerika'da kürtaj siyasetinde Yüksek Mahkeme'nin aldığı kararların ardından genelde meselenin her iki tarafındaki grupların da mağlubiyetlerini ilan ettiği basın toplantıları düzenlenir; aktivistler durumun aciliyetini arttırmaya, hareketin üyelerinin sadakatini devam ettirmeye ve bağış toplamaya çalışır. İnsanların alaka göstermeye, para ve zamanını ayırmasına ihtiyaçları vardır.

Kürtaj meselesi taviz siyasetini ve politikalarda kısmi çözümleri ön plana çıkarıyor. Amerika'da 1973'ten bu yana kürtaj yasal olsa da toplumsal hareket örgütleri doğrudan kürtaj tartışmasından hususi işlemlerin düzenlenmesine, ebeveyn veya eşe haber verilmesine, kürtaj karşıtı protestocuları kadın doğum kliniklerinden uzak tutacak tampon bölgenin boyutuna kadar birçok meselede mücadele vermeye devam ediyor; tehditlerin sonu gelmiyor.

Toplumsal hareket siyasetinin doğası düşünüldüğünde aşırı iyimserlik ya da başarı hikâyeleri risk taşıyor. Devletin eylemlerini desteklemeye çalışan, kendisini liberal olarak tanımlayan gazeteci Gregg Easterbrook federal devletin çevre hareketinin teşvikiyle yaptığı eylemlerin hava ve su kalitesini geliştirmede

56. James Q. Wilson, *Political Organizations*, 2. Baskı, Princeton University Press, 1995.

57. David S. Meyer ve Suzanne Staggenborg, "Movements, Countermovements, and the Structure of Political Opportunity", *American Journal of Sociology*, 101. Sayı, 1996.

büyük mesafe katettiğini iddia ediyor.[58] Easterbrook'un anlattıklarına bakılırsa çevreciler işten kârlı çıkmalarına rağmen sızlanıp duruyor. Gazeteci şöyle bir değerlendirmede bulunuyor: "Çevreciler son yirmi yılın siyasi mücadelelerini açık ara kazandı. Fakat bu yaptıkları basın açıklamalarından hiç anlaşılmıyor (...) Çevreciler lobi faaliyetlerinde etkili olduklarından işin menfi araçlarını kullanmayı öğrendiler: Yaygara yapma, örtülü tehditlerde bulunma, yalan beyanlarda bulunma."[59] Easterbrook doğrudan postayla para toplamanın yarattığı baskının çevrecileri kaynak bulabilmek için mübalağa ve çarpıtmaya başvurmaya sevk ettiğini ileri sürüyor.

Bugünden bakıldığında Easterbrook'un eleştirisinin sorunlu olduğu bariz. Varlığı yakın dönemde kabul gören çevre sorunları, en önemlisi de iklim değişikliği şiddetle ortaya çıkabilir ve çevrecilere atıfta bulunduğu başarılar günümüzde silik ve yetersiz kalıyor. Dahası çoğu önemli hareket bazen başarılı olabilen muhalefet hareketlerine de yol açtığından kazanılan zaferler genelde geçici oluyor.

Ancak daha genel bir çerçeveden bakıldığında ortaya çıkan başarıyı sahiplenen bir grup, hem o ana kadar yarattığı ağların, örgütlerin ve görevlerin devamını sağlama bakımından hem de yeni taleplerde bulunma bakımından harekete geçme kapasitesini yitirme riskini alır. Başarıyı sahiplenmenin haklı gerekçeleri vardır. Siyaseten zaferi üstlenmek işin aciliyetini azaltma ve gündem için halihazırda sınırlı olan alanın diğer davaların ve talep sahiplerine kalan kısmını daraltma riskini beraberinde getirir. Zira yapılacak daha önemli işler hep olur.[60] Örgütsel açıdan da kazanımı sahiplenmek daha ılımlı müttefikler ve daha ılımlı siyasetle özdeşleşmeyi, taleplerin destekçiler nezdindeki aciliyetini ortadan kaldırma riskini taşır.

Buna mukabil başarısını alenen sahiplenmek için en iyi konumda olan varlıklı bir grup en büyük riski alacaktır. Yurttaş

58. Gregg Easterbrook, *A Moment on the Earth: The Coming Age of Environmental Optimism*, Viking, 1995.

59. A.g.e., s. 381, 383.

60. Stephen Hilgartner ve Charles L. Bosk, "The Rise and Fall of Social Problems: A Public Arenas Model", *American Journal of Sociology*, 94. Sayı, 1988

hakları hareketi örneğinde, elde edilen kamu politikaları ve toplumsal değişiklikler esas hedeflerinin çok daha altında olsa da neticede aktivistler, siyahların da siyasete dahil olması hedefine saldırmayı en azından bir süreliğine siyaseten maliyetli hale getirmeyi başardılar. Yurttaş haklarına muhalefet artık düzgün bir toplumda veya ana akım siyasette toplumsal bakımdan makbul olarak ifade edilmiyordu. O tarz zihniyet olmasa dahi en azından öylesi bir söylem ayrımcı siyasetin en dibine sürüldü. Irk ayrımcılığına son verme ve eşitliği sağlama hedefine desteğini ifade etmek daha az riskli bir tutumdur ve bugünün çekişmeli siyasi tartışmalarında herhangi bir hususi tutumla bağlantısı da bulunmaz. Etnik azınlıklara mensup olanların yurttaşlık haklarını savunanlar için durum hep böyle değildi; aynı şekilde bugün gey ve lezbiyenlerin haklarını koruyanlar için de. Apaçık bir muhalefeti mağlup etmek ortaya çıkan başarıyı sahiplenmeyi kolaylaştırır.

Kurumlar İçine ve Kurumlar İçinden Yürümek: Kitleler ve Talep Sahipleri

Talepte bulunan kimselerin göreceli tutumları ve güçleri, hangi anlatıların genele yayıldığı ve bunların nasıl karşılandığıyla doğrudan ilgilidir.[61] Müesses kurumlarda özellikle de seçim kazanarak yol alan hareketler, hareketin yarattığı etkiyi hem sahiplenmede çıkarı olan hem de sahiplenebilecek mevkideki kimseleri destekler. Bir toplumsal hareketin temsilcisi seçim yarışında bulunan bir adayı desteklediği, mecliste konuşmalar yaptığı ve politika tartışmalarında hareketin tutumlarını temsil ettiğinde hareketin yarattığı etkinin bir unsurunu sergilemiş olur. Ancak etkiyi sahiplenme kapasitesinin artması beraberinde kısıtlamalar ve hatta farklı saikler getirir.

Soğuk Savaş'ın bitimine dair fazla tartışma yürütülmemesi bu hususta kaygılandırıcı bir örnek teşkil ediyor. Çoğu barış hareketinin örgütü şiddetle karşı çıktıkları yeni füzeler konuş-

61. Deborah Stone, *Policy Paradox: The Art of Political Decision Making*, Norton, 1997.

landırılmaya başlandığı ve silahlanmanın kontrolü süreci tekrar gündeme getirildiği 1980'li yılların ortalarında gözden kaybolmaya başlamıştı.[62] Genelde hükümet dahilindeki muhalifler 1980'lerin ilerleyen döneminde silahlanmanın kontrolünün yeniden tesisini ve 1989'da komünizmin çöküşünü yorumlamaya daha müsait konumlarda bulunuyordu. Uzmanlar, siyasetçiler ve fonlanmış akademisyenler "Yıldız Savaşları" adıyla bilinen balistik füze savunma sisteminin teşkil ettiği tehdidin ya da 1980'lerde genel itibarıyla gösterilen dayanıklılığın ve yapılan harcamaların Sovyetler Birliği'ni yıprattığını iddia etti. Barış hareketinin Kongre'deki Demokrat Partili müttefikleri ise her iki partinin de kırk yıldır yürüttüğü çevreleme politikasının bu başarıya ulaştığını ileri sürdü. Özetle her iki partiden siyasetçiler de savundukları politikaları ve kendi siyasi bekalarını destekleyen eski hikâyeleri tekrar anlatmak için 1989'da yaşanan çarpıcı olaylardan istifade etti.

Evangelista, Soğuk Savaş'ın bitiminden sonra erişime açılan Sovyet belgelerini kullanarak, Sovyetler Birliği'nde reformları başlatan ve hızlandıranın sert politikalar değil Batı'nın, özellikle de Amerika'nın ılımlı yaklaşımı olduğunu ikna edici biçimde ortaya koyuyor.[63] Gelgelelim bu iddiayı daha önceden ileri süren aktivistler o kadar dikkat çekmemişti.[64] Ne akademisyenler ne de aktivistler Soğuk Savaş'ın bitişine alternatif açıklamalar getirme imkânı buldu. Örgütleri yıllar önce pasifize edilmiş aktivistler, yarattıkları etkiyi ve ortaya çıkan başarıyı sahiplenebilecek mevkide değildi ve halihazırda dikkatleri çok daha aciliyet arz eden veya ümit vaat eden meseleler üzerindeydi. Ezcümle aktivistler kendilerini mağlup ettiğine inandıkları kimselerin anlatılarını

62. Bob Edwards ve Sam Marullo, "Organizational Mortality in a Declining Social Movement: The Demise of Peace Movement Organizations in the End of the Cold War Era", *American Sociological Review*, 1995.

63. Matthew Evangelista, *Unarmed Forces: The Transnational Movement to End the Cold War*, Cornell University Press, 1999.

64. David Cortright, *Peace Works: The Citizen's Role in Ending the Cold War*, Westview, 1993; David S. Meyer ve Sam Marullo, "Grassroots Mobilization and International Change", *Research in Social Movements, Conflict and Change*, 14. Sayı, 1992.

kabullenmeye hazırdı. Aynı zamanda harekete bir seferlik destek verenler, daha verimli görünen başka hareketlere katılmak için ilk destek verdikleri hareketten vazgeçmiş olabilir; kendisini 1980'li yılların başlarında hevesle barış savunucusu olarak lanse etmeye çalışan vekiller sonradan çevreleme politikasının çatısı altına girdi.

Politikalar kendileri namına konuşamaz. Bir hareket mesela Afro-Amerikalılar, kadınlar, gey ve lezbiyenler gibi tanımlanabilir ve müstakil bir gruba yapılan muameleyi konu ediniyorsa şahsi kariyerler toplumsal hareketin başarıları olarak yorumlanabilir. Seçimle ya da atanarak devlet kurumlarında bir mevkiye gelmek ya da ana akım medyanın övgüsüne mazhar olmak hareketin ateşli savunucularından olmasalar veya daha ılımlı bir kanadını temsil etseler dahi aktivistlerin kısmi zaferlere sahip çıkmasını kolaylaştırır. Ne var ki seçim kazanan kimseler de, SNCC'den John Lewis yahut *Students for Democratic Society* [Demokratik Toplum için Öğrenciler] mensubu Tom Hayden'ın olduğu gibi radikal örgütlerin deneyimli üyeleri olsalar bile, ana akım siyasette zor kazandıkları kariyerlerinden dolayı kurumsal siyasetin öneminin altını çizmekten geri duramaz. Böylesi mevkilere erişmek hem hareketin bir kazanımı hem de kurumsal odaklı siyasete yönelmenin işaretidir.

Polletta, yurttaş hakları hareketinin Kongre üyelerinin Temsilciler Meclisi ya da Senato kürsüsünde dile getirdiği anlatıları inceledi ve hikâyelerin çoğunlukla Afro-Amerikalılar tarafından, neredeyse tamamen anma törenlerinde gündeme getirildiği ve Martin Luther King, Jr. ile ya da King'in hayaliyle şahsi bir bağlantıyı vurguladığı sonucuna ulaştı.[65] Polletta'nın belirttiği üzere, "konuşmacılar kendi kariyerlerinin geçmiş aktivistlerin çektikleri ıstırap sonucu mümkün hale geldiğinin farkındadır... Kariyerleri Afro-Amerikalıların efsanevi mücadelesinde bir sonraki aşama olur."[66] Hareketin ana akım siyasi kurumlar dahilinde eyleme odaklanan bir anlatımına başvurmasındaki ironiye de

65. Francesca Polletta, "Legacies and Liabilities of an Insurgent Past: Remembering Martin Luther King on the House and Senate Floor", *Social Science History*, 22. Sayı, 4. Cilt, 1998.

66. Francesca Polletta, "Contending Stories: Narrative in Social Movements", *Qualitative Sociology*, 21. Sayı, 1998.

dikkat çekiyor. Burada harekete tek seferlik dahil olan aktivistler siyasi kurumlara erişerek bir hareketin anlatısını yayma imkânı elde ediyor; fakat anlatı neticede ve gelecekte ana akım siyasetin önemli olacağını ortaya koyan olmuş bitmiş bir hikâyedir.

Aksine, politika odaklı hareketler üzerinden siyasi kurumlara erişen kimselerin mensubu oldukları hareket adına başarıyı üstlenmesi daha zordur; politika üreten çevrelerde etkili olmak çoğu kez hareketle bağlantılarını inkâr etmeyi gerektirir. Örneğin Silahlanmanın Kontrolü ve Silahsızlanma Teşkilatı'nda görevlendirilen barış aktivisti yahut Çevre Koruma Teşkilatı'nda çalışan çevreci, pazarlığın bir parçası olarak aktivist kimliğini yadsır ve yurttaş eylemliliğini açık hedefleri arasından çıkarır. Parçası oldukları hareketle bağını koparmadıklarını iddia etse dahi sokaklardaki aktivistler onları aşırı ılımlı oldukları için reddedebilir. Bazı hareketler için siyasi kurumlara girmek bir kimlikten feragat etmeyi getirir, özgün nitelikleriyle hemen tanınan kimselerin bunu yapması da kolay olmayacaktır.

Orta sınıf hareketleri dikkat çeken meselelerdeki tutumlardan yola çıkarak örgütlenir ve katılımcıları toplumun geneliyle temsil, üslup ve iletişim standartlarını paylaşabilir fakat diğer insanlardan başlıca inançları temelinde ayrılır. Aslında halktan destek talep ederken genelde harekete geçmemiş ve ana akım kitleyle ne kadar benzer olduklarının üstünde dururlar. Gelgelelim fikirleri değerlendirildiğinde benimsedikleri tarz ya da inançlar asgari ölçüde yönetime akseder. Meşruiyet arayan devlet personeli ile onlara destek vermiş ve kendi varlığını devam ettirmeye çalışan toplumsal hareketler arasındaki ilişki, uçlar ile ana akım arasındaki bağlantıları zayıflatır. Seçimle göreve gelmiş bir yetkili ya da atanmış bir bürokrat hareketle kendini özdeşleştirmiş görünse dahi fikirleri kendine aitmişçesine ileri sürer. Belirli bir kitleye hususi yararlar sunan hareketler başarıyı sahiplenmek için inanç temelinde destek toplayan hareketlere nazaran daha iyi konumdadır. Deri, renk, cinsiyet, ırk, din ve hatta cinsel yönelim nispeten "katı" kimliklerdir, inanç temelindeki hareketler ise çok daha "akışkandır". Üyelerinin ayrılması daha zor olduğundan katı hareketler kazanımı üstlenmede

daha başarılıdır. Ana akım siyasetteki kadınlar bazen feminist hareketin etkisini göz ardı edebilir fakat Afro-Amerikalılar bu kimliği terk etmeye çalıştığında ise ana akım siyaset ve kültür kimliği onlara tekrar empoze etmeye çalışır.[67]

Başarıyı Sahiplenmek Neden Önemlidir?

Toplumsal hareketin ya da başka herhangi bir failin gerçek etkisi, her durumda belirlenmesi zor ve fakat anlatının içeriğini ve onu kabul eden izleyicilerin doğasını belirleyen tek faktördür. Bir hareketin izlediği yola ya da bir politikanın kökenine dair genel kabul gören anlatı, hareketin ortaya çıktığı (ya da çıkamadığı) kültürün bir parçası olur; belirli talep, unsur ve yöntemlere meşruiyet kazandırırken diğerlerini ekarte eder. Vatandaşların kasti ve etkili çabalarını vurgulayan bir anlatı toplumsal protestoya meşruiyet kazandırırken aynı zamanda hükümet dışında bulunan ilgili unsurların siyasi ehemmiyetini takviye eder. Buna mukabil geniş tarihi güçleri yahut sadece hükümet dahilindeki kararlı kimselerin çabalarını öne çıkaran bir anlatı da potansiyel vatandaş hareketlerini gayrimeşru hale getirmeye ve eylemliliği engellemeye yarar.

Benzer şekilde Polletta'nın dikkat çektiği üzere rastlantıyı, tesadüfü ve doğaçlamayı öne çıkaran anlatılar kritik öneme sahip örgütleme işini perdeler ve hareketleri adeta büyülüymüş gibi betimler.[68] O malum, "tarihi kazananlar yazar" özlü sözünü şöyle değiştirmek gerek: Tarihi yazmayı başaran geleceği şekillendirir. Bir yurttaş hareketinin siyaset ve politikalar üzerindeki etkisine dair makbul anlatı, belirli hususlara dair müesses kurumlar dışında eylemliliği teşvik eder, "özendirici etki"* yaratır ve ilerideki hareketlere kaynak oluşturur.[69] Anlatıda hareketin mağlubiyeti

67. Traci M. Sawyers ve David S. Meyer, "Missed Opportunities: Social Movement Abeyance and Public Policy", *Social Problems*, 46. Sayı, 2. Cilt, 1999.
68. Francesca Polletta, " 'It Was Like a Fever ...': Narrative and Identity in Social Protest", *Social Problems*, 45. Sayı, 1998.
* (İng.) *Demonstration effect*. Başarıya ulaşan protestolar sonraki eylemler için özendirici bir örnek teşkil eder. (ç.n.)
69. Jo Freeman, "Introduction", Ed. Jo Freeman, *Social Movements of the Sixties and Seventies*, Longman, 1983.

aktarılsa dahi onun yanında başarısızlığın sebebi ve iyileştirmek için stratejiler sunulduğu takdirde sonraki eylemler için başvurulabilir.[70] Aksine kurumsal aktörlerin olumlu veya olumsuz isteğini hayata geçirme gücünü ön plana çıkaran makbul anlatılar başlangıç dönemindeki toplumsal hareketleri, eylemliliğin devamını sağlayan bir etkinlik kalıntısından yoksun bırakır.

Örgütçüler yeni çalışmalar yapılmasını sağlamak veya mevcut olanları desteklemek üzere geçmiş hareketlerin öykülerinden istifade edebilir.[71] Geçmişte etkili olmuş hareketlerin öyküleri sadık aktivistlerin şevkini koruyabilir, yeni eylemlere örnek teşkil ederek yeni aktivistleri harekete geçirebilir ve mevcut siyasal zorlukları anlamlandırabilir. Yurttaş hakları hareketinin Afro-Amerikalılara yapılan muamelede mühim iyileşmeler sağladığının hem devlette hem de vatandaşlar arasında yaygın kabul görmesi sağ ve sol kanattan diğer toplumsal hareketlere ilham verdi; ahlaki bir dava uğruna bulunulan, pahalıya mal olan fedakârlıkların zahmete değeceği hissini uyandırdı. Ayrıca kullanılan yöntem ve söylemleri taklit edenlerin türemesine yol açtı. Gösteriler, yürüyüşler ve sivil itaatsizliğin etkin mücadele yöntemleri olması hareketlerin başvurduğu stratejilere en azından bazı durumlarda meşruiyet sağladı.

Aksine, sığınma hareketini ve müdahale karşıtlığını başlatanların bu hareketlerin kendilerine pahalıya mal olduğunu ve en nihayetinde yaptıklarının boşa gittiğini düşünmesi dış politika meselelerinde yeni muhalefet hareketi başlatma umutları üzerinde kuşkusuz etkili oldu. Toplumsal hareket aktivistleri ve rakiplerinin yarattıkları etkiye dair anlatıları incelendiğinde makbul anlatıların oluşturulmasında zımni müzakereler yürütüldüğünü görebiliriz. Bunun belki de en başarılı örneği olan Afro-Amerikalıların yurttaş hakları hareketi elde edilen başarıların ne boyutta ve ölçüde sahiplenildiğini ortaya koyuyor. Söz konusu

70. Kim Voss, "Claim Making and the Framing of Defeats: The Interpretation of Losses by American British Labor Activists, 1886-1895", Ed. Michael P. Hanagan, Leslie Page Moch ve Wayne Brake, *Challenging Authority: The Historical Study of Contentious Politics* içinde, University of Minnesota Press, 1998.

71. Francesca Polletta, " 'It Was Like a Fever ...': Narrative and Identity in Social Protest", *Social Problems*, 45. Sayı, 1998.

hareketin temel yurttaş haklarını elde ettiği kabul edilip hakkı teslim edilse de halk gözündeki imajı, bilhassa Martin Luther King, Jr.'ın milli kahramanlar arasına dahil edilmesiyle, karizmatik liderliği ön plana alıyor. On yıllar boyu devam ettirilmiş ve o kadar dikkat çekmemiş örgütlenme çalışmaları ile hareketin tabanını oluşturmuş binlerce cesur ve kararlı aktivistin büyük etkisini dahil eden daha kapsamlı anlatı birçok bakımdan hem daha isabetli hem de daha faydalı olacaktır.

Rosa Parks'ın 1955 Aralık'ında Montgomery'de bir halk otobüsündeki sivil itaatsizliğinin meşhur hikâyesi bağlamından çıkarılıyor ve siyasi boyutundan yoksun bırakılıyor. Parks yorgun düşmüş, yaşlı bir kadın olarak anımsanıyor ve köklü NCAAP gibi örgütlerin üyesi olduğunun, Highlander Halk Eğitim Okulu'nun* liderlik programlarına katıldığının nadiren bahsi geçiyor. Parks'ın halk kahramanı şöhreti oluşturulurken esasen kahramanlığını destekleyen eğitimi ve dahil olduğu örgüt altyapısı ironik biçimde dışarıda bırakılıyor. 1960 yılında Kuzey Carolina eyaletinin Greensboro kentinde düzenlenen ve ülkenin dikkatini çeken oturma eylemi gibi çarpıcı bir itaatsizlik eylemi de sağlam ve ciddi biçimde planlanmış bir eylem, kullanılan yöntem neredeyse on yıldır Güney'in dört bir yanında görülmüş olmasına rağmen[72] aynı şekilde anlık bir olay olarak yorumlanıyor.[73] Ezcümle, hareketin etkili olduğu kabul edilmesine karşın ortaya çıkan başarı çoğu kez kaçınılmaz yahut gizemli görülüyor; çağdaş siyaset süreçlerinden bağımsız ve bugünün vatandaşlarının isteklerinin çok ötesinde olarak lanse ediliyor.

Bir hareketin yarattığı etkinin anlatımında dahi, Taylor'un ifadesiyle "lekesiz doğum"** efsanesiyle, irticalen ya da sihirli bir

---

* (İng.) *Highlander Folk School.* 1930'lu yıllarda Amerikan Güney'inde işçilerin ve işçi örgütü liderlerinin eğitimine odaklanan, 1950'lerde de yurttaş hakları hareketini merkezine alan sivil toplum kurumu. (ç.n.)

72. Aldon D. Morris, *The Origins of the Civil Rights Movement: Black Communities Organizing for Change*, Free Press, 1984.

73. Francesca Polletta, " 'It Was Like a Fever ...': Narrative and Identity in Social Protest", *Social Problems*, 45. Sayı, 1998.

** Hıristiyanlıkta Hz. İsa'nın annesi bakire Meryem Ana'dan mucizevi bir şekilde "günahsız" dünyaya gelmesi "lekesiz doğum" olarak tanımlanır. (ç.n.)

şekilde ortaya çıktığı yorumu yapılarak[74] bağlamın ve örgütleşmenin ihmal edilmesi gelecekteki eylemlilik ümitlerini baltalıyor, günümüz örgütçülerine net bir yol göstermiyor. Boston Çay Partisi'nden Washington Yürüyüşü'ne kadar geçmişte başarılı olmuş protestoların yetkili ağızlardan anlatılmasının kurumsal siyasetin üstünlüğünü kuvvetlendirmek[75] ve Amerikan siyasetinin çekişmeli doğasını göz ardı etmek gibi ironik bir etkisi var.

Özet

Toplumsal değişim zor ve çok vakit alıyor. Siyasi dünya karmaşık ve anlamlı bir değişiklik yaratabilmek zahmetli iş. Toplumsal hareketlerin fark yaratması elbet *mümkündür* fakat bunu kendi başlarına ya da illa hareketi örgütleyenlerin planladığı şekilde yapamaz. Genelde büyük zaferler dahi nispeten çoğu aktivistin hareketin başlangıcında tahayyül ettiğinden çok daha azını temsil eder hale gelir. Dahası değişim süreci tahmini mümkün ve istikrarlı değildir. Tarihçiler gibi akademisyenler de geçmişe dair çarpıcı bir hikâye anlatmaya çalışsa da bir toplumsal hareketin yarattığı etkiyi konu edinen anlatıların çoğunu bugün kendi gündemi bulunan kimseler anlatır. Tarihi hareketlerin etkilerine dair makbul bir hikâyeyi yaymak önemli olduğu kadar zordur da; çok sayıda kişinin ittifak halinde, uzun bir süre boyunca bu yönde çaba göstermesi gerekir. Aktivistler ortaya çıkan başarıyı sahiplenmek için çaba göstermek zorundadır ve bu sonu olmayan bir mücadeledir.

Başarıyı sahiplenmek birçok riski beraberinde getirir. Örgütlenmeye ve eylemliliğe devam etmek için aktivistler hem gösterilen çabaların etkili olabileceğini hem de uğruna mücadele verilen davanın aciliyet teşkil ettiğini göstermek zorundadır. Bunun bir yolu doğrudan zaferleri sahiplenmek ve daha fazlasını

74. Verta A. Taylor, "Social Movement Continuity: The Women's Movement in Abeyance", *American Sociological Review*, 54. Sayı, 1989.

75. Francesca Polletta, a.g.e.
F. Polletta, "Legacies and Liabilities of an Insurgent Past: Remembering Martin Luther King on the House and Senate Floor", *Social Science History*, 22. Sayı, 4. Cilt, 1998.

talep etmektir. Diğer bir yolu da politika meselelerindeki mağlubiyetin ileride başvurulacak aktivizm stratejisiyle açıklandığı ve ilişkilendirildiği,[76] cesaretlendirici bir efsane oluşturmaktır.[77] Mağlubiyet eski şikâyetleri gündeme getirebilir, siyasete katılımı teşvik edebilir ve çoğunlukla stratejik ve taktiksel yenilik sunabilir. Hareketler yenildiğinde de yeni taraftar bulabilir ve onları harekete geçirebilir, fikirlerini başkalarının sahiplenmesi için siyaset sahnesinde bırakabilir. Aktivistler hem yenilgileri hem de zaferleri geçici ve istikrarsız olarak görmeyi öğrenmeli, hep yeni görevler talep etmelidir. Zafer rakipleri kışkırtır ve mağlup edilen rakipler arenaya geri döndüğünden onlarla tekrar tekrar meşgul olmak gerekecektir.

Bir hareket kazanımı sahiplenmeyi ve bağlantıları ortaya koymayı başaramazsa her yeni kampanya kendisini sıfırdan var etmeli, insanlarla kimlik oluşturma yolları bularak onları söz konusu dönemin olağanüstü olduğuna inandırmalıdır. Bu çabalar sayesinde münferit zaferler kazanılabilir, gösterilen çabanın meyvelerini başkaları sahiplenebilir. Aktivistlerin bazıları yaptıklarının yararı olmadığını düşünüp hayal kırıklığıyla hareketten ayrılacak ve yeni eylemlerin esas sorumluluğu hep yeni örgütlerin üzerinde olacaktır. Etkili olmuş vatandaş eylemlerinin ve devamlı aktivizmin dünyayı nasıl daha iyi bir yer haline getirdiği yönündeki öyküleri nasıl bulacağımızı ve yayacağımızı öğrenerek bu yeni örgütlerin eğitmesine, örgütlenmesine ve harekete geçmesine yardımcı olabiliriz.

76. Bkz. örn. Steven A. Boutcher, "Mobilizing in the Shadow of the Law: Lesbian and Gay Rights in the Aftermath of Bowers v. Hardwick", *Research in Social Movements, Conflict, and Change*, 31. Sayı, 2011.

77. Kim Voss, "Claim Making and the Framing of Defeats: The Interpretation of Losses by American British Labor Activists, 1886-1895", Ed. Michael P. Hanagan, Leslie Page Moch ve Wayne te Brake, *Challenging Authority: The Historical Study of Contentious Politics*, University of Minnesota Press, 1998.

Kaynakça

Addams, Jane, *Twenty Years at Hull House, with Autobiographical Notes*, Los Angeles, CA: Indo-European Publishing, 2019 [1910].

Alexander, Christopher, *Tunisia: From Stability to Revolution in the Maghreb*. Londra: Routledge, 2016.

Alimi, Eitan Y., ve David S. Meyer, "Seasons of Change: Arab Spring and Political Opportunities", *Swiss Political Science Review* 17(4), 2011, s. 475-9.

Amenta, Edwin, *Bold Relief: Institutional Politics and the Origins of Modern American Social Policy*, Princeton, NJ: Princeton University Press, 1998.

Amenta, Edwin, Neal Caren, Elizabeth Chiarello, ve Yang Su, "The Political Consequences of Social Movements", *Annual Review of Sociology* 36, 2010, s. 287-307.

Amenta, Edwin, Kathleen Dunleavy ve Mary Bernstein, "Stolen Thunder: Huey Long's Share our Wealth, Political Mediation, and the Second New Deal", *American Sociological Review* 59, 1994, s. 678-702.

Amenta, Edwin, and Francesca Polletta, "The Cultural Impacts of Social Movements", *Annual Review of Sociology* 45, 2019, 279-99.

Amenta, Edwin ve Michael P. Young, "Making an Impact: Conceptual and Methodological Implications of the Collective Goods Criterion", Marco

Giugni, Doug McAdam ve Charles Tilly (Ed.), *How Movements Matter: Theoretical and Comparative Studies on the Consequences of Social Movements*, Minneapolis, MN: University of Minnesota Press, 1999, s. 22-41.

Andrews, Kenneth T., "Freedom is a Constant Struggle", *The Mississippi Civil Rights Movement and Its Legacy*, Chicago, IL: University of Chicago Press, 2004.

Arkin, William M., "The Dividends of Delay", *Los Angeles Times*, 23 Şubat 2003.

Armstrong, Elizabeth A., ve Suzanna M. Crage, "Movements and Memory: The Making of the Stonewall Myth", *American Sociological Review* 71, 2006, s. 724-51.

Banaszak, Lee Ann, *The Women's Movement Inside and Outside the State*, New York: Cambridge University Press, 2010.

Baumgartner, Frank R., ve Bryan D. Jones, *Agendas and Instability in American Politics*, Chicago, IL: University of Chicago Press, 1993.

Benford, Robert D., "Frame Disputes within the Nuclear Disarmament Movement", *Social Forces* 71, 1993a, s. 677–701.

Benford, Robert D., "'You Could be the Hundredth Monkey': Collective Action Frames and Vocabularies of Motive within the Nuclear Disarmament Movement", *Sociological Quarterly* 34, 1993b, s. 195-216.

Benford, Robert D. ve David A. Snow, "Framing Processes and Social Movements: An Overview and Assessment", *Annual Review of Sociology* 26, 2000, s. 611-39.

Bennett, W. Lance ve Alexandra Segerberg, *The Logic of Connective Action: Digital Media and the Personalization of Contentious Politics*, New York: Cambridge University Press, 2014.

Bernstein, Iver, *The New York City Draft Riots: Their Significance for American Society and Politics in the Age of the Civil War*, New York: Oxford University Press, 1990.

Best, Joel (Ed.), *Images of Issues*, 2. Baskı, Hawthorne, NY: Aldine de Gruyter, 1995.

Blee, Kathleen M., *Inside Organized Racism: Women in the Hate Movement*. Berkeley, CA: University of California Press, 2002.

Blee, Kathleen, *Making Democracy: How Activist Groups Form*, New York: Oxford University Press, 2012.

Boudreau, Vincent, *Resisting Dictatorship: Repression and Protest in Southeast Asia*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

Boutcher, Steven A, "Mobilizing in the Shadow of the Law: Lesbian and Gay Rights in the Aftermath of Bowers v. Hardwick", *Research in Social Movements, Conflict, and Change* 31, 2011, s. 175-205.

Bracey, Glenn E., II., "Black Movements Need Black Theorizing: Exposing Implicit Whiteness in Political Process Theory", *Sociological Focus* 49(1),

2015, s. 11–27.
Bromberg, Minna ve Gary Alan Fine, "Resurrecting the Red: Pete Seeger and the Purification of Difficult Reputations", *American Sociological Review* 80, 2002, s. 1135–55.
Brooker, Megan E, "Indivisible: Invigorating and Redirecting the Grassroots", In D.S. Meyer and S. Tarrow (Ed.), *The Resistance: The Dawn of the Anti-Trump Opposition Movement*, New York: Oxford University Press, 2018, s. 163-84.
Campbell, John, *Morning in South Africa*, Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 2016.
Carson, Rachel, *Silent Spring*, New York: Houghton Miffin, 1962.
Catsoulis, Jeannette, "Do Six-Ton Captives Dream of Freedom?" *The New York Times*, 18 Temmuz 2013, https://www.nytimes.com/2013/07/19/movies/blackfish-a-documentary-looks-critically-at-seaworld.html
Chenoweth, Erica ve Margherita Belgioioso, "The Physics of Dissent and the Effects of Movement Momentum", *Nature Human Behaviour* 3, 2019, s. 1088-95.
Chenoweth, Erica ve Maria Stephan, *Why Civil Resistance Works: The Strategic Logic of Nonviolent Conflict*, New York: Columbia University Press, 2011.
Clemens, Elisabeth S., *The People's Lobby: Organizational Innovation and the Rise of Interest Group Politics in the United States, 1890-1925*. Chicago, IL: University of Chicago Press, 1997.
Cooper, Alice H, "Public-Good Movements and the Dimensions of Political Process: Postwar German Peace Movements", *Comparative Political Studies* 29, 1996, s. 267-89.
Corrigall-Brown, Catherine, *Patterns of Protest: Trajectories of Participation in Social Movements*, Stanford, CA: Stanford University Press, 2011.
Cortright, David, *Peace Works: The Citizen's Role in Ending the Cold War*, Boulder, CO: Westview, 1993.
Davenport, Christian, *State Repression and the Domestic Democratic Peace*, New York: Cambridge University Press, 2007.
Davenport, Christian, Sarah A. Soule ve David A. Armstrong II, "Protesting While Black? The Differential Policing of American Activism, 1960 to 1990", *American Sociological Review* 76(1), 2011, s. 152-78.
Del Panta, Gianni, "Cross-Class and Cross-Ideological Convergences over Time: Insights from the Tunisian and Egyptian Revolutionary Uprisings", *Government and Opposition* 55(4), 2020, s. 634-52.
Della Porta, Donatella, "Protest, Protesters, and Protest Policing: Public Discourse in Italy and Germany from the 1960s to the 1980s", Marco Giugni, Doug McAdam ve Charles Tilly (Ed.), *How Movements Matter: Theoretical and Comparative Studies on the Consequences of Social Movements*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press, 1999, s. 66-96.

Djilas, Milovan, *The New Class: An Analysis of the Communist System*, New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1957.

Donadio, Rachel, "A Museum Becomes a Battlefield over Poland's History", *The New York Times*, 9 Kasım 2016.

Du Bois, W.E.B, *The Philadelphia Negro: A Social Study, introduction by Elijah Anderson*, Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press, 1995 [1899].

Du Bois, W.E.B., *The Souls of Black Folk*, Mineola, NY: Dover, 2016 [1903].

Dudziak, Mary L., *Cold War Civil Rights: Race and the Image of American Democracy*, Princeton, NJ: Princeton University Press, 2000.

Duverger, Maurice, *Political Parties: Their Organization and Activity in the Modern State*, New York: Wiley, 1954.

Dwyer, Lynn E, "Structure and Strategy in the Antinuclear Movement", Jo Freeman (Ed.), *Social Movements of the Sixties and Seventies*, New York: Longman, 1983, s. 148-61.

Earl, Jennifer, "The Cultural Consequences of Social Movements", David A. Snow, Sarah A. Soule ve Hanspeter Kriesi (Ed.), *The Blackwell Companion to Social Movements*, Malden, MA: Blackwell, 2004, s. 508–30.

Earl, Jennifer ve Katrina Kimport, *Digitally Enabled Social Change: Activism in the Internet Age*, Cambridge, MA: MIT Press, 2011.

Earl, Jennifer, Sarah Soule ve John D. McCarthy, "Protest Under Fire? Explaining the Policing of Protest", *American Sociological Review* 68, 2003, s. 581-606.

Easterbrook, Gregg, *A Moment on the Earth: The Coming Age of Environmental Optimism*, New York: Viking, 1995.

Edelman, Murray J., *Constructing the Political Spectacle*, Chicago, IL: University of Chicago Press, 1988.

Edwards, Bob ve Sam Marullo, "Organizational Mortality in a Declining Social Movement: The Demise of Peace Movement Organizations in the End of the Cold War Era", *American Sociological Review* 60, 1995, s. 908-27.

Edwards, Stassa, "Badass Bree Newsome Climbs S.C. Flagpole to Remove Confederate Flag", *Jezebel*, 27 Temmuz 2015. https://jezebel.com/badass-bree-newsome-climbs-s-c- flagpole-to-remove-conf-1714372554?utm_campaign= socialflow_jezebel_facebook&utm_source=jezebel_ facebook&utm_medium=socialflow

Erikson, Robert S. ve Laura Stoker, "Caught in the Draft: The Eects of Vietnam Draft Lottery Status on Political Attitudes", *American Political Science Review* 105(2), 2011, s. 221–37.

Evangelista, Matthew, *Unarmed Forces: The Transnational Movement to End the Cold War*, Ithaca, NY: Cornell University Press, 1999.

Fetner, Tina, *How the Religious Right Shaped Lesbian and Gay Activism*, Minneapolis, MN: University of Minnesota Press, 2008.

Fine, Gary Alan, "Reputational Entrepreneurs and the Memory of Incom-

petence: Melting Supporters, Partisan Warriors, and Images of President Harding", *American Journal of Sociology* 101, 1996, s. 1159-93.
Fine, Gary Alan, "John Brown's Body: Elites, Heroic Embodiment, and the Legitimation of Political Violence", *Social Problems* 46, 1999, s. 225-49.
Fireman, Bruce ve William A. Gamson, "Utilitarian Logic in the Resource Mobilization Perspective", Mayer N. Zald ve John D. McCarthy (Ed.), *The Dynamics of Social Movements*, Cambridge, MA: Winthrop, 1979, s. 8-44.
Fisher, Dana R., *American Resistance: From the Women's March to the Blue Wave*, New York: Columbia University Press, 2019.
Foote, Kenneth E., Attila Tóth ve Anett Árvay, "Hungary after 1989: Inscribing a New Past on Place", *Geographical Review* 90(3), 2000, s. 301-34.
Francis, Megan Ming, "The Price of Civil Rights: Black Lives, White Funding, and Movement Capture", *Law and Social Inquiry* 53(1), 2019, s. 275-309.
Frankland, E. Gene ve Donald Schoonmaker, *Between Protest & Power: The Green Party in Germany*, Boulder, CO: Westview Press, 1992.
Freeman, Jo, "Introduction", Jo Freeman (Ed.), *Social Movements of the Sixties and Seventies*, New York: Longman, 1983, s. 1-7.
Gamson, William A., *The Strategy of Social Protest*, 2. Baskı, Belmont, CA: Wadsworth, 1990 [1975].
Gamson, William A. ve David S. Meyer, "Framing Political Opportunity", Doug McAdam, John D. McCarthy ve Mayer N. Zald (Ed.), *Comparative Perspectives on Social Movements: Political Opportunities, Mobilizing Structures, and Cultural Framings*, New York: Cambridge University Press, 1996, s. 274-90.
Ganz, Marshall, "Resources and Resourcefulness: Strategic Capacity in the Unionization of California Agriculture, 1959-1966", *American Journal of Sociology* 105(4), 2000, s. 1003-62.
Garton Ash, Timothy, *The Magic Lantern: The Revolution of 1989 Witnessed in Warsaw, Budapest, Berlin, and Prague*, New York: Random House, 1990.
Gati, Charles, *Failed Illusions: Moscow, Washington, Budapest, and the 1956 Hungarian Revolt*, Stanford, CA: Stanford University Press, 2006.
Gessen, Masha, "Poland's Ruling Party Puts an Extraordinary Museum of Polish–Jewish History into Limbo", *The New Yorker*, 23 Eylül 2019.
Giugni, Marco, "Was It Worth the Eort? The Outcomes and Consequences of Social Movements", *Annual Review of Sociology* 24, 1998, s. 371–93.
Goldberg, Denis, *A Life for Freedom: The Mission to End Racial Injustice in South Africa*, Lexington, KY: University Press of Kentucky, 2016.
Gornick, Janet C. ve David S. Meyer, "Changing Political Opportunity: The Anti-Rape Movement and Public Policy", *Journal of Policy History* 10, 1998, s. 367-98.
Griswold, Wesley S., *The Night the Revolution Began: The Boston Tea Party, 1773*, Brattleboro, VT: S. Greene Press, 1972.

Gstalter, Morgan, "March For Our Lives Trolls NRA after NY Lawsuit: 'Sending Thoughts and Prayers'", *The Hill*, 6 Ağustos 2020. https://thehill.com/blogs/blog-briefing-room/ news/510880-march-for-our-lives-trolls-nra-after-new-york- lawsuit-sending

Hall, Richard L. ve Frank Wayman, "Buying Time: Moneyed Interests and the Mobilization of Bias in Congressional Committees", *American Political Science Review* 84, 1990, s. 797-820.

Hamilton, Richard ve Maurice Pinard, "The Bases of Parti Quebecois Support in Recent Quebec Elections", *Canadian Journal of Political Science* 9(1), 1976, s. 3-26.

Harrison, Bobby, "Gov. Tate Reeves put himself in a no- win political position during state flag debate", *Mississippi Today*, 5 Temmuz 2020. https://mississippitoday.org/2020/07/05/gov- tate-reeves-put-himself-in-a-no-win-political-position-during- state-flag-debate/

Hasan, Hanaa, "Remembering Mohamed Bouazizi and the Start of the Arab Spring", *Middle East Monitor*, 17 Aralık 2018. https://www.middleeastmonitor.com/20181217-rememb ering-mohamed-bouazizi-and-the-start-of-the-arab-spring/

Hicks, Alexander, *Social Democracy and Welfare Capitalism: A Century of Income Security Politics*, Ithaca, NY: Cornell University Press, 1999.

Hilgartner, Stephen ve Charles L. Bosk, "The Rise and Fall of Social Problems: A Public Arenas Model", *American Journal of Sociology* 94, 1988, s. 53-78.

Hill, Ronald Paul, Thomas Ainscough, Todd Shank ve Daryl Manullang, "Corporate Social Responsibility and Socially Responsible Investing: A Global Perspective", *Journal of Business Ethics* 70, 2007, s. 165-74.

Hirschman, Albert O., *Shifting Involvements: Private Interest and Public Action.* Princeton, NJ: Princeton University Press, 1982.

Holstein, James A. ve Gale Miller, "Social Constructionism and Social Problems Work", James A. Holstein ve Gale Miller (Ed.), *Challenges and Choices: Constructionist Perspectives on Social Problems.* Hawthorne, NY: Aldine de Gruyter, 2003, s. 70-91.

Jankofsky, Michael, "Demonstrators Revel in Opposition on Big Day for President", *The New York Times*, 21 Ocak 2005.

Jasper, James M., *Nuclear Politics: Energy and the State in the United States, Sweden, and France*, Princeton, NJ: Princeton University Press, 1990.

Jepperson, Ronald L., "Institutions, Institutional Eects, and Institutionalism", Walter Powell ve Paul DiMaggio (Ed.), *The New Institutionalism in Organizational Analysis.* Chicago, IL: University of Chicago Press, 1991, s. 143-53.

Johnson, R.W. ve Lawrence Schlemmer (Ed.), *Launching Democracy in South Africa: The First Open Election, 1994,* New Haven, CT: Yale University Press, 1996.

Johnstone, Diana, *The Politics of the Euromissiles: Europe's Role in America's*

World, New York: Schocken, 1985.
Joppke, Christian, *Mobilizing against Nuclear Energy: A Comparison of Germany and the United States*, Berkeley, CA: University of California Press, 1993.
Kaldor, Mary, *Democratization of Central and Eastern Europe*, Londra: Continuum Press, 1998.
Kaválek, Tomáš ve Miroslav Mareš, "PKK's Friends and Foes in the Middle East Since 1999", *Central European Journal of International and Security Studies* 12(2), 2018, s. 100-29.
Keck, Margaret E. ve Kathryn Sikkink, *Activists beyond Borders: Advocacy Networks in International Politics*, Ithaca, NY: Cornell University Press, 1988.
Keniston, Kenneth, *Young Radicals*, New York: Harcourt, Brace and World, 1968.
King, Brayden, "The Tactical Disruptiveness of Movements: Sources of Market and Mediated Disruption in Corporate Boycotts", *Social Problems* 48, 2011, s. 491-517.
King, Brayden ve Sarah A. Soule, "Social Movements as Extra-Institutional Entrepreneurs: The Effect of Protest on Stock Price Returns", *Administrative Science Quarterly* 52(3), 2007, s. 413-42.
Kitschelt, Herbert P., *The Logics of Party Formation: Ecological Politics in Belgium and West Germany*, Ithaca, NY: Cornell University Press, 1989.
Kluger, Richard, *Simple Justice*, New York: Vintage, 1975.
Kolsbun, Ken, *Peace: The Biography of a Symbol*, Washington, DC: National Geographic, 2008.
Kretschmer, Kelsy, "Contested Loyalties: Dissident Identity Organizations, Institutions, and Social Movements", *Sociological Perspectives* 52(4), 2009, s. 433-54.
Kretschmer, Kelsy, *Fighting for NOW: Diversity and Discord in the National Organization for Women*, Minneapolis, MN: University of Minnesota Press, 2019.
Kretschmer, Kelsy ve David S. Meyer, "Platform Leadership: Cultivating Support for a Public Profile", *American Behavioral Scientist* 50(10), 2007, s. 1395-412.
Lang, Gladys Engel ve Kurt Lang, "Recognition and Renown: The Survival of Artistic Reputation", *American Journal of Sociology* 94, 1988, s. 79-109.
Laschever, Eulalie J. ve David S. Meyer, "Growth and Decline of Opposing Movements: Gun Control and Gun Rights, 1945-2015", *Mobilization*, forthcoming, 2021.
Levy, Margaret ve Gillian Murphy, "Coalitions of Contention: The Case of the WTO Protests in Seattle", *Political Studies* 54, 2006, s. 651-70.
Lichterman, Paul, *The Search for Political Community: American Activists Reinventing Commitment*, New York: Cambridge University Press, 1996.

Lipsky, Michael, *Street Level Bureaucracy: Dilemmas of the Individual in Public Service*, New York: Russell Sage, 1980.

Lomax, Alan, Woody Guthrie ve Pete Seeger, *Hard Hitting Songs for Hard-Hit People*. New York: Oak Publications, 1967.

Luders, Joseph E., *The Civil Rights Movement and the Logic of Social Change*, New York: Cambridge University Press, 2010.

Lyman, Princeton N., *Partner to History: The U.S. Role in South Africa's Transition to Democracy*, Washington, DC: United States Institute of Peace, 2002.

Macdonald, Geoffrey ve Luke Waggoner, "Dashed Hopes and Extremism in Tunisia." *Journal of Democracy* 29(1), 2018, s. 126-40.

Maier, Pauline, *From Resistance to Revolution: Colonial Radicals and the Development of American Opposition to Britain, 1765-1776*, New York: Knopf, 1972.

Maney, Gregory, Rachel Kutz-Flamenbaum, Deana A. Rohlinger ve Jeff Goodwin (Ed.), *Strategies for Social Change*, Minneapolis, MN: University of Minnesota Press, 2012.

Mansbridge, Jane, *Why We Lost the ERA*, Chicago, IL: University of Chicago Press, 1986. Marable, Manning, "Death of the Quaker Slave Trade", *Quaker History* 63(1), 1974, s. 17-33.

Markham, William T., "Networking Local Environmental Groups in Germany: The Rise and Fall of the Federal Alliance of Citizens' Initiatives for Environmental Protection (BBU)", *Environmental Politics* 14(5), 2005, s. 667-85.

Marshall, Alex, "A Polish Museum Turns to the Right, and Artists Turn Away", *The New York Times*, 8 Ocak 2020.

Masipa, Tshepo, "South Africa's Transition to Democracy and Democratic Consolidation: A Reflection on Socio-economic Challenges", *Journal of Public Affairs* 18(4), 2018, e1713.

Mason, David S., "Glasnost, Perestroika and Eastern Europe", *International Affairs* 64(3), 1988, s. 431-48.

Matthews, Nancy, *Confronting Rape: The Feminist Anti-Rape Movement and the State*, New York: Routledge, 1994.

Matthews, Robert O., "From Rhodesia to Zimbabwe: Prerequisites of a Settlement", *International Journal* 45(2), 1990, s. 292-333.

McAdam, Doug, *Political Process and the Origins of Black Insurgency*, Chicago, IL: University of Chicago Press, 1988.

McAdam, Doug, *Freedom Summer*, New York: Oxford University Press, 1982.

McAdam, Doug ve Yang Su, "The War at Home: Antiwar Protests and Congressional Voting, 1965 to 1973", *American Sociological Review* 67, 2002, s. 696-721.

McCarthy, John D. ve Mayer N. Zald, "Resource Mobilization and Social Movements: A Partial Theory", *American Journal of Sociology* 82, 1977, s. 1212-41.

McDonnell, Mary Hunter ve Brayden King, "Keeping Up Appearances: Reputation Threat and Prosocial Responses to Social Movement Boycotts", *Administrative Science Quarterly* 58, 2013, s. 387-419.

McDonnell, Mary Hunter, Brayden King ve Sarah Soule, "A Dynamic Process Model of Private Politics: Activist Targeting and Corporate Receptivity to Social Challenges", *American Sociological Review* 80, 2015, s. 654-78.

McVeigh, Rory ve Kevin Estep, *The Politics of Losing: Trump, the Klan, and the Mainstreaming of Resentment*, New York: Columbia University Press, 2019.

Meyer, David S., *A Winter of Discontent: The Nuclear Freeze and American Politics*, New York: Praeger, 1990.

Meyer, David S., "Institutionalizing Dissent: The United States Structure of Political Opportunity and the End of the Nuclear Freeze Movement", *Sociological Forum* 8, 1993, s. 157-79.

Meyer, David S., "Protest and Political Opportunities", *Annual Review of Sociology* 30, 2004, s. 125-45.

Meyer, David S., "Claiming Credit: Stories of Movement Influence as Outcomes", *Mobilization* 11(3), 2006, s. 201-18.

Meyer, David S., *The Politics of Protest: Social Movements in America*, 2nd edn. New York: Oxford University Press. Meyer, David S. 2019a. "How the Effectiveness of Non-violent Action is the Wrong Question for Activists, Academics, and Everyone Else", Hank Johnston (Ed.), *Nonviolent Resistance and the State*, Londra: Routledge, 2014.

Meyer, David S., "Review of Sidney M. Milkis and Daniel J. Tichenor, *Rivalry and Reform: Presidents, Social Movements, and the Transformation of American Politics*", *Perspectives on Politics* 17(4), 2019b, s. 1187-8.

Meyer, David S. ve Catherine Corrigall-Brown, "Coalitions and Political Context: U.S. Movements against Wars in Iraq", *Mobilization* 10(3), 2005, s. 327-44.

Meyer, David S. ve Sam Marullo, "Grassroots Mobilization and International Change", *Research in Social Movements, Conflict and Change* 14, 1992, s. 99-147.

Meyer, David S. ve Daisy Verduzco Reyes, "Social Movements and Contentious Politics", Kevin Leicht ve Craig Jenkins (Ed.), *Handbook of Politics, State, and Civil Society in a Global Perspective*, New York: Springer Science, 2010, s. 217-33.

Meyer, David S. ve Deana Rohlinger, "Big Books and Social Movements: A Myth of Ideas and Social Change", *Social Problems* 59(1), 2012, s. 136-53.

Meyer, David S. ve Suzanne Staggenborg, "Movements, Countermovements, and the Structure of Political Opportunity", *American Journal of Sociology* 101, 1996, s. 1628-60.

Meyer, David S. ve Sidney Tarrow (Ed.), *The Social Movement Society: Contentious Politics for a New Century*, Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 1998.

Meyer, David S. ve Nancy Whittier, "Social Movement Spillover", *Social Problems* 41, 1994, s. 277-98.

Michals, Debra, "Jane Addams", *National Women's History Museum*, 2017. https://www.womenshistory.org/educatio n-resources/biographies/jane-addams

Michels, Roberto, *Political Parties.* New York: Collier, 1962 [1915].

Milkis, Sidney M. ve Daniel J. Tichenor, *Rivalry and Reform: Presidents, Social Movements, and the Transformation of American Politics*, Chicago, IL: University of Chicago Press, 2018.

Miller, Greg, "Judge Dismisses PETA's Constitutional Argument to Free SeaWorld Orcas", *Science News*, 9 Şubat 2018.

https://www.sciencemag.org/news/2012/02/judge- dismisses-petas-constitutional-argument-free-seaworld-orcas#:~:text=A%20federal%20judge%20in%20San,outlaws%20slavery%20and%20involuntary%20servitude

Mische, Ann, "Cross-talk in Movement: Reconceiving the Culture-Network Link", Mario Diani ve Doug McAdam, (Ed.), *Social Movements and Networks: Relational Approaches to Collective Action*, Oxford: Oxford University Press, 2003, s. 250-80.

Moore, Kelly, "Organizing Integrity: American Science and the Creation of Public Interest Organizations, 1955-1975", *American Journal of Sociology* 101, 1996, s. 1592-627.

Morris, Aldon D., *The Origins of the Civil Rights Movement: Black Communities Organizing for Change*, New York: Free Press, 1984.

Morris, Aldon D., *The Scholar Denied: W.E.B. Du Bois and the Birth of Modern Sociology*, Berkeley, CA: University of California Press, 2015.

Munson, Ziad, *The Making of Pro-Life Activists: How Social Movement Mobilization Works*, Chicago, IL: University of Chicago Press, 2009.

Nelson, Gaylord, "Earth Day '70: What It Meant", *EPA Journal*, Nisan 1980. https://archive.epa.gov/epa/aboutepa/ earth-day-70-what-it-meant.html

Nepstad, Sharon Erickson, "Religion, Violence, and Peacemaking", *Journal for the Scientific Study of Religion* 43, 2004, s. 297-301.

Nuborn, Jud ve Annette Dumbach, *Sophie Scholl and the White Rose*, revize edilmiş ve gneişletilmiş baskı, Oxford: Oneworld Publications, 2007 [1986].

Olcese, Cristiana ve Clare Saunders, "British Students in the Winter Protests: Still a New Social Movement?" Sarah Pickard (Ed.), *Higher Education in the UK and the US: Converging University Models in a Global Academic World?* Leiden: Brill, 2014, s. 250-71.

Oliver, Pamela A., Gerald Marwell ve Ruy Teixeira, "A Theory of Critical Mass: I. Interdependence, Group Heterogeneity, and the Production of Collective Action", *American Journal of Sociology* 91(3), 1985, s. 522-56.

Ost, David, *Solidarity and the Politics of Anti-Politics: Opposition and Reform in Poland since 1968*, Philadelphia, PA: Temple University Press, 1990.

Ost, David, *The Defeat of Solidarity: Anger and Politics in Postcommunist Europe*, Ithaca, NY: Cornell University Press. 2006.

Paine, Thomas, *Common Sense*, 2019 [1776]. https:// billofrightsinstitute.org/wp-content/uploads/2019/08/ CommonSense.pdf

Parsons, E.C.M. ve Naomi A. Rose, "The Blackfish Eect: Corporate and Policy Change in the Face of Shifting Public Opinion on Captive Cetaceans", *Tourism in Marine Environments* 13(2-3), 2018, s. 73-83.

Paulson, Michael, "The Battle of 'Miss Saigon': Yellowface, Art and Opportunity", *The New York Times*, 17 Mart 2017.

Perkoski, Evan ve Erica Chenoweth, *Nonviolent Resistance and Prevention of Mass Killings during Popular Uprisings.* International Center on Nonviolent Conflict, Special Report Series, 2, Mayıs 2018. https://www.nonviolent-conflict.org/wp-content/uploads/2017/07/nonviolent-resistance-and-prevention-of-mass-killings- perkoski-chenoweth-2018-icnc.pdf

Piven, Frances Fox ve Richard A. Cloward, *Poor People's Movements: How They Succeed, Why They Fail*, New York: Vintage, 1977.

Polletta, Francesca, " 'It Was Like a Fever...': Narrative and Identity in Social Protest", *Social Problems* 45, 1998a, s. 137-59.

Polletta, Francesca, "Legacies and Liabilities of an Insurgent Past: Remembering Martin Luther King on the House and Senate Floor", *Social Science History* 22(4), 1998b, s. 479-512.

Polletta, Francesca, "Contending Stories: Narrative in Social Movements", *Qualitative Sociology* 21, 1998c, s. 419-46.

Power, Paul F., "Gandhi in South Africa", *The Journal of Modern African Studies* 7(3), 1969, s. 441-55.

Power, Samantha, *A Problem from Hell*, New York: Basic Books, 2002.

Radiolab, "The Flag and the Fury", 12 Temmuz 2020. (Shima Oliaee, producer). https://www.wnycstudios.org/podcasts/radiolab/articles/flag-and-fury

Raeburn, Nicole C., *Changing Corporate America from Inside Out.* Minneapolis, MN: University of Minnesota Press, 2004.

Ransby, Barbara, *Ella Baker and the Black Freedom Movement: A Radical Democratic Vision*, Chapel Hill, NC: University of North Carolina Press, 2003.

Rao, Sonia, "Mr. Ratburn Came Out as Gay and Got Married in the 'Arthur' Season Premiere", *The Washington Post*, 14 Mayıs 2019.

Reger, Jo ve Suzanne Staggenborg, "Patterns of Mobilization in Local Movement Organizations: Leadership and Strategy in Four National Organization for Women Chapters", *Sociological Perspectives* 49(3), 2006, s. 297-323.

Reynolds-Stenson, Heidi, "Protesting the Police: Police Brutality Claims as a Predictor of Police Repression of Protest", *Social Movement Studies* 17(1), 2017, s. 48-63.

Richards, Leonard L., *Shays's Rebellion: The American Revolution's Final Battle.* Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press, 2002.

Riley, Naomi Schaefer, "Clothes that make the ... 3-year-old", *New York Post*, 25 Ağustos 2012. https://nypost. com/2012/08/25/clothes-that-make-the-3-year-old/

Rinde, Meir, "Richard Nixon and the Rise of American Environmentalism", *Distillations*, 2 Haziran 2017. https://www. sciencehistory.org/distillations/richard-nixon-and-the-rise- of-american-environmentalism

Robles, Frances, "Dylann Roof Photos and a Manifesto Are Posted on Website", *The New York Times*, 20 Haziran 2015.

Robnett, Belinda, "External Events, Collective Identities, and Participation in Social Movement Organizations", David S. Meyer, Belinda Robnett ve Nancy Whittier (Ed.), *Social Movements: Identity, Culture, and the State*, Oxford: Oxford University Press, 2002, s. 266-85.

Rochon, Thomas R., *Culture Moves: Ideas, Activism, and Changing Values*, Princeton, NJ: Princeton University Press, 1998.

Rochon, Thomas R. ve David S. Meyer (Ed.), *Coalitions and Political Movements: The Lessons of the Nuclear Freeze*, Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers, 1997.

Rohlinger, Deana A., *Abortion Politics, Mass Media and Social Movements in America*, Cambridge: Cambridge University Press, 2015.

Rohlinger, Deana A., *New Media and Society*, New York: New York University Press, 2019.

Rome, Adam, " 'Give Earth a Chance': The Environmental Movement and the Sixties", *The Journal of American History* 90(2), 2003, s. 525-54.

Roscigno Vincent J. ve William F. Danaher, *The Voice of Southern Labor: Radio, Music, and Textile Strikes, 1929-1934*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press, 2004.

Rosenstone, Stephen J. ve John Mark Hansen, *Mobilization, Participation, and Democracy in America*, New York: Macmillan, 1993.

Roy, William G., *Reds, Whites, and Blues: Social Movements, Folk Music, and Race in the United States*, Princeton, NJ: Princeton University Press, 2010.

Rucht, Dieter, "The Impact of Environmental Movements in Western Societies", Marco Giugni, Doug McAdam ve Charles Tilly (Ed.), *How Movements Matter: Theoretical and Comparative Studies on the Consequences of Social Movements*, Minneapolis, MN: University of Minnesota Press, 1999, s. 204-24.

Sawyers, Traci M. ve David S. Meyer, "Missed Opportunities: Social Movement Abeyance and Public Policy", *Social Problems* 46(2), 1999, s. 187-206.

Schattschneider, E.E., *The Semi-Sovereign People*, New York: Holt, Rinehart & Winston, 1960.

Scheppele, Kim Lane, "Understanding Hungary's Constitutional Revolution", Armin von Bogdandy ve Pál Sonnevend (Ed.), *Constitutional Crisis in the European Constitutional Area*, New York: Hart Publishing, 2015, s. 111-24.

Schiff, Stacy, "The Boston Tea Party Was More Than That. It Was a Riot", *The New York Times*, 13 Ağustos 2020. https://www.nytimes.com/2020/08/13/opinion/protests- monuments-history.html

Schock, Kurt, *Unarmed Insurrections: People Power Movements in Nondemocracies*, Minneapolis, MN: University of Minnesota Press, 2004.

Schuman, Howard ve Jacqueline Scott, "Generations and Collective Memories", *American Sociological Review* 54, 1989, s. 359-81.

Schwartz, Barry, "Memory as a Cultural System: Abraham Lincoln in World War II", *American Sociological Review* 61, 1996, s. 908-27.

Schwartz, Mildred, "Factions and the Continuity of Political Challengers", David S. Meyer, Nancy Whittier ve Belinda Robnett (Ed.), *Social Movements: Identity, Culture, and the State*, New York: Oxford University Press, 2002, s. 157-70.

Shapiro, Ian ve Kareen Tebeau (Ed.), *After Apartheid: Reinventing South Africa?* Charlottesville, VA: University of Virginia Press, 2011.

Shoshan, Aya, "Habitus and Social Movements: How Militarism Aects Organizational Repertoires", *Social Movement Studies* 17(2), 2018, s. 144-58.

Siani-Davies, Peter, *The Romanian Revolution of December 1989*, Ithaca, NY: Cornell University Press, 2007.

Signer, Michael, *Cry Havoc: Charlottesville and American Democracy under Siege*, New York: Public Affairs, 2020.

Simi, Pete, Kathleen Blee, Matthew DeMichele ve Steven Windisch, "Addicted to Hate: Identity Residual among Former White Supremacists", *American Sociological Review* 82(6), 2017, s. 1167-87.

Simi, Pete ve Robert Futtrell, *American Swastika: Inside the White Power Movement's Hidden Spaces of Hate*, 2010.

Lanham, MD: Rowman & Littlefield. Sitkoff, Harvard, *The Struggle for Black Equality, 1954-1980*, New York: Hill and Wang, 1981.

Slaughter, Thomas P., *The Whiskey Rebellion: Frontier Epilogue to the American Revolution*, Oxford: Oxford University Press, 1986.

Small, Melvin, *Johnson, Nixon, and the Doves*, New Brunswick, NJ: Rutgers University Press, 1988.

Smith, Christian, *Resisting Reagan: The U.S. Central America Peace Movement*, Chicago, IL: University of Chicago Press, 1996.

Snow, David A. ve Robert D. Benford, "Master Frames and Cycles of Protest", Carol McClurg Mueller ve Aldon D. Morris (Ed.), *Frontiers of Social Movement Theory*, New Haven, CT: Yale University Press, 1992, s. 133-55.

Sorkin, Amy Davidson, "Why 'Selma' Is More Than Fair to L.B.J.", *The New Yorker*, 22 Ocak 2015.

Soule, Sarah A., "The Student Divestment Movement in the United States and Tactical Diffusion: The Shantytown Protest", *Social Forces* 75(3), 1997, s. 855-82.

Soule, Sarah A., "Going to the Chapel? Same-Sex Marriage Bans in the United States, 1973-2000", *Social Problems* 51(4), 2014, s. 453-77.

Southern Poverty Law Center, *Whose Heritage: Public Symbols of the Confederacy*. Montgomery, AL: SPLC, 2020. https://www.splcenter.org/sites/default/files/com_whose_ heritage.pdf

Spector, Malcolm ve John I. Kitsuse, *Constructing Social Problems*, New Brunswick, NJ: Transaction Books, 2001.

Springborg, Robert, "The Rewards of Failure: Persisting Military Rule in Egypt", *British Journal of Middle Eastern Studies* 44(4), 2017, s. 478-96.

Staggenborg, Suzanne, "The Consequences of Professionalization and Formalization in the ProChoice Movement", *American Sociological Review* 53, 1988, s. 585-605.

Staggenborg, Suzanne, *The Pro-Choice Movement*, New York: Oxford University Press, 1991.

Stone, Deborah, *Policy Paradox: The Art of Political Decision Making*, New York: Norton, 1997.

Tarrow, Sidney, *Power in Movement*, 3. Baskı, New York: Cambridge University Press, 2011.

Taylor, Verta A., "Social Movement Continuity: The Women's Movement in Abeyance", *American Sociological Review* 54, 1989, s. 761-75.

Taylor, Verta ve Nancy Whittier, "Collective Identity in Social Movement Communities", Aldon D. Morris ve Carol McClurg Mueller (Ed.), *Frontiers in Social Movement Theory*. New Haven, CT: Yale University Press, 1992, s. 104-29.

Theoharis, Jeanne, *A More Beautiful and Terrible History: Beyond the Fables of the Civil Rights Movement*, Boston, MA: Beacon Press, 2018.

Thorne, Barrie, "Protest and the Problem of Credibility: Uses of Knowledge and Risk-Taking in the Draft Resistance Movement of the 1960's", *Social Problems* 23(2), 1975, s. 111-23.

Thulin, Lila, "How an Oil Spill 50 Years Ago Inspired the First Earth Day", *Smithsonian*, 22 Nisan 2019. https://www. smithsonianmag.com/history/how-oil-spill-50-years-ago- inspired-first-earth-day-180972007/

Tilly, Charles, *From Mobilization to Revolution*, Reading, MA: Addison-Wesley, 1978.

Tilly, Charles, *Stories, Identities, and Political Change*, Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 2003.

Tismaneanu, Vladimir, *Promises of 1968 Crisis, Illusion, and Utopia*, Budapeşte: Central European University Press, 2011.

Tucker, Robert C. (Ed.), *The Marx-Engels Reader*, 2. Baksı, New York: Norton, 1978.

Tufekci, Zeynep, *Twitter and Tear Gas: The Power and Fragility of Networked Protest*, New Haven, CT: Yale University Press, 2017.

Voss, Kim, "Claim Making and the Framing of Defeats: The Interpretation of Losses by American British Labor Activists, 1886-1895", Michael P. Hanagan, Leslie Page Moch ve Wayne te Brake (Ed.), *Challenging Authority: The Historical Study of Contentious Politics*, Minneapolis, MN: University of Minnesota Press, 1998, s. 136-48.

Walgrave, Stefaan ve Dieter Rucht (Ed.), *The World Says No to War*, Minneapolis, MN: University of Minnesota Press, 2010.

Weed, Frank J., *Certainty of Justice: Reform in the Crime Victim Movement*, New York: Aldine de Gruyter, 1995.

Weinberger, Caspar W., *Fighting for Peace: Seven Critical Years in the Pentagon*, New York: Warner Books, 1990.

Whalen, Jack ve Richard Flacks, *Beyond the Barricades: The Sixties Generation Grows Up*, Philadelphia, PA: Temple University Press, 1989.

Whittier, Nancy, *Feminist Generations: The Persistence of the Radical Women's Movement*, Philadelphia, PA: Temple University Press, 1995.

Wills, Garry, *Inventing America: Jeerson's Declaration of Independence*, New York: Random House, 1978.

Wilson, James Q., *Political Organizations*, 2. Baskı, Princeton, NJ: Princeton University Press, 1995.

Zald, Mayer N. ve John D. McCarthy, *Social Movements in an Organizational Society*, New Brunswick, NJ: Transaction Books, 1987.

Zhao, Dingxin, *The Power of Tiananmen: State-Society Relations and the 1989 Beijing Student Movement*, Chicago, IL: University of Chicago Press, 2001.

Dizin

1 Mayıs anması 251
11 Eylül terör saldırısı 251
20 Ocak'ı Dağıt eylemleri 251
77 Bildirgesi 91, 251

A
ABD'de kölelik 251
Abdül Fettah el-Sisi 60, 251
Abraham Lincoln 210, 247, 251
Adolf Hitler ve Beyaz Gül direnişi 251
Afganistan 130, 133, 251, 259
Afrika Ulusal Kongresi (ANC) 74, 75, 76, 77, 81, 82, 251
aklanma kanunu, Çekoslovakya 251
Aktivistler 18, 19, 20, 23, 74, 78, 81, 104, 111, 113, 114, 118, 123, 124, 126, 133, 140, 149, 150, 151, 154, 159, 191, 199, 201, 210, 219, 233, 234, 251
Aktörlerin Eşitliği Birliği (AEA) 113, 251
aktörlerin rolleri ve 255
Alexander Dubcek 84, 251
Alice Hamilton 164, 251
alkol karşıtı kampanya 251
Almanya 36, 68, 86, 87, 94, 139, 140, 141, 159, 172, 173, 222, 251, 254, 261
Amerika Birleşik Devletleri 16, 32, 97, 251
Amerika'nın Endişeli Hanımları 190, 252
Amerikan yerlileri 252
Andrew Goodman 188, 252
Angela Merkel 140, 252
anısına 261
anlatılar 15, 199, 203, 210, 223, 224, 230, 231, 252
anma 228, 252, 257
Arap Baharı ayaklanmaları 252
Arthur (çizgifilm) 185, 245, 252
Avrupa Birliği 14, 93, 252
Avrupa Ekonomik Topluluğu bkz Avrupa Birliği 252
Avusturalya iklim değişikliği politikası 252
Aya Shoshan 179, 252
Aydınlanma düşüncesi 252
ayrıca bkz. aktivistler; başarıyı sahiplenmek; devrimler; gösteri ve protesto eylemleri 260
ayrıca bkz. demokrasi; politika üretimi 253
ayrıca bkz. devletler; politika üretimi 253
ayrıca bkz. emek 259
ayrıca bkz. sendikalar 254
ayrıca bkz. silahlanma kontrolü hareketleri 260
ayrıca bkz. yurttaş hakları hareketi; Vietnam savaşı 252

B
Bahreyn ve Arap Baharı 252
Barack Obama 209, 252
barış/savaş karşıtı protestolar 252
baskı 17, 27, 29, 31, 36, 43, 47, 50, 51, 53, 56, 61, 67, 74, 75, 77, 78, 80, 81, 82, 94, 103, 106, 114, 116, 118, 128, 131, 140, 159, 198, 202, 244, 252, 255, 256, 258, 260, 261
baskı/zulüm 252
başarının sahiplenilmesi 261
başarıyı sahiplenme 199, 252, 258
Belarus siyasî protestolar 252
Belçika'da nükleer güç 252
Beyaz Gül hareketi 251, 252, 259
beyaz ırkın üstünlüğü anlayışı 254
bileşenleri 260
bilgi ve fikirlerin dolaşımı 252
bireyler üzerindeki etkisi 255
bir hareketin genişlemesi 258
Birleşmiş Milletler 78, 252
Birth of a Nation (film) 252
Blackfish (film) 120, 245, 252, 254
Booker T. Washington 167, 252

Bosna'ya müdahale 252
Boston Çay Partisi 15, 25, 26, 28, 33, 39, 233, 251, 252, 255, 261
Braydon King 252
Bree Newsome, Konfederasyon bayrağını kaldırması 252
Brexit protestoları 252, 255
Brian Becker 219, 252
Brown, Talim Terbiye Kurulu'na Karşı davası 252
Bulgaristan 83, 86, 87, 93, 252

C-Ç
Cable News Network (CNN) 253
California, SeaWorld 9, 119, 120, 134, 135, 136, 137, 138, 159, 167, 172, 191, 222, 236, 239, 241, 244, 251, 253
"Canımızı Kurtarmak İçin Yürüyoruz" 252
Caspar Weinberger 131, 253
Catherine Corrigall-Brown 9, 186, 190, 206, 223, 243, 253
celp kağıdını yakma eylemleri 255
cesaret gerektiren ve ahlaki eylemler 255
cesaret isteyen, ahlaki niteliği olan protestolar 253
Cezayir ve Arap Baharı 253
Charles Tilly 30, 39, 218, 219, 220, 221, 236, 237, 246, 253
Christian Smith 200, 202, 253
cinsel saldırı 105, 253
Clara Bibbs 215, 253
Colin Powell 131, 253
COVID-19 dönemi protestolar 253
Çek Cumhuriyeti 253
Çekoslovakya 83, 84, 86, 87, 90, 93, 251, 253
Çekoslovakya Yurttaşlık Forumu 253
çevre hareketi 22, 156, 221, 253
çiftçilik 254
Çiftlik Hayvanlarına Eziyetin Önlenmesi 135, 253
Çin 50, 64, 70, 71, 253

D
David Hogg 195, 196, 253
David Richmond 170, 193, 253
Dayanışma Hareketi, Polonya 15, 85, 90, 253
Deborah Stone 217, 226, 253
değişime yönelik ilk teşebbüsler 260
değişimin değerlendirilmesi ve 253
değişim süreci 99, 196, 233, 260
değiştirilen tutumlar 257
demokrasi 50, 57, 82, 83, 88, 90, 93, 157, 197, 253
Dennis Hays 137, 253
devletler 20, 36, 37, 71, 79, 83, 136, 155, 156, 161, 182, 253, 255, 256, 261
devrimci değişiklikler 253
devrimin önünü alan reformlar 253
devrimler 61, 63, 64, 68, 253, 256, 260
devrimlerin başarısı 259
devrimler kuramı 256
Doğu Almanya bkz Almanya 254
Doğu Hindistan Şirketi 26, 254
Donald Trump 11, 12, 13, 145, 174, 254
Doug McAdam 30, 34, 188, 203, 204, 207, 219, 220, 221, 236, 237, 239, 244, 246, 254
dört hatası 256
Dünya Doğayı Koruma Vakfı 22, 156, 254
Dünya Günü 136, 137, 138, 253, 254
Dünya Ticaret Merkezi saldırısı 254
Dwight D. Eisenhower 254

E
Edwin Amenta 49, 53, 178, 204, 220, 254
E.E. Schattschneider 45, 77, 254
eğitim (devletin sağlaması) 254
eğitim ve 115, 122, 189, 251
eğlence sektörü 79, 254
Ella Baker 170, 245, 254
Ellen Starr 164, 254
emek 205, 254, 259
emekli maaşları (kamu) 254
Emmanuel Macron 146, 254
Endişeli Bilim İnsanları Birliği 222, 254
Enver Sedat suikastı 254
Erich Hönecker 94, 254
eşcinsellerin evliliği ve 257
Eşit Haklar Tasarısı (ERA) 254
eşitsizlikler 202, 254, 261
Evan Wolfson 183, 254
Ezell Blair, Jr (Jibreel Khazan) 254

F
Ferdinand Marcos 50, 254
Fidel Castro 254
fikirlerin yayılması 260
Filipinler ve Marcos 254
finansman 254
Florence Kelley 164, 254
Florida ve Parkland aktivistleri 254
Francesca Polletta 178, 228, 230, 231, 232, 233, 235, 254

Frances Fox Piven 157, 204, 222, 254
Frank J. Weed 104, 254
Franklin McCain 170, 193, 254
Frank Zappa 91, 254
Fransa 61, 63, 140, 141, 145, 146, 147, 254
Friedrich Engels, Komünist Manifesto (Marx ile) 62, 254
F.W. DeKlerk 254

G
Gabriela Cowperthwaite, Blackfish 119, 254
Gary Alan Fine 208, 209, 222, 237, 254
Gaylord Nelson 137, 254
gay ve lezbiyen hakları hareketleri 254
geleneksel 14, 17, 44, 112, 158, 168, 171, 187, 218, 255
General Wojciech Jaruzelski 84, 254
geniş bağlamları 260
George Floyd'un öldürülmesi 254
George H. W. Bush 102, 103, 254
George McGovern 131, 254
George Orwell, 1984 199, 254
George Washington 254
George W. Bush 131, 254
Gerald Holtom 176, 254
Gladys Engel Lang 207, 254
göç 13, 18, 72, 86, 94, 145, 146, 164, 254
gönüllüler ve örgütler 255
görünüm ve sunuş 255
gösterilerde polis 255
gösteri ve protesto eylemleri 255, 258, 260
Greenpeace 14, 156, 255
Gregg Easterbrook 224, 225, 255
Grenada 132, 255
Guthrie'nin "Sendikalı Kız" şarkısı 259
gündem belirleme 106, 255, 260
Güney Afrika 73, 74, 75, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 116, 117, 252, 255
Güney Amerika ilhamı 261
Güneyli Hristiyan Liderlik Konferansı (SCLC) 255

H
Hakikat ve Kucaklaşma 82, 255
hareketlerin oluşturduğu partiler 258
hareketlilik 21, 84, 260
Harlem Rönesansı 168, 255
Harry Belafonte, "We Are the World" 79, 255
hayvan hakları 23, 39, 118, 120, 121, 136, 206, 255
Hayvanlara Etik Muamele İçin Mücadele Edenler (PETA) 255
heykel ve anıtlar 251, 252, 255, 257
hikâyeler ve 257
Hillary Clinton 12, 255
Hint bağımsızlık hareketi 255
Hollanda 182, 255
Hukuk ve Adalet Partisi (PiS), Polonya 180, 255
Hull Evi 164, 165, 255, 256
Hu Yaobang 50, 255
hükümet değiştiren 253

I-İ
Ida B. Wells 168, 255
III. George'a Amerikan direnişi 251
Irak'a müdahale 255
Irak savaşı 254
ırk ve etnik köken 255
için gösteri 256
iktidar erkleri 253
İngiliz Milletler Topluluğu 79, 255
İngiltere 14, 16, 27, 28, 31, 115, 147, 164, 173, 175, 176, 181, 255, 261
İnsanî Yardım Derneği 255
İnsanî Yardım Derneği, ABD 255
İran 13, 50, 71, 72, 131, 255, 256
İran Şahı bkz. Muhammed Rıza Pehlevi 255
iletişim 19, 39, 64, 124, 125, 126, 192, 229, 255
İslamcılık ve İran devrimi 256
İspanya'da İşgal Et hareketi 256
İsrail 57, 179, 256
İsviçre 79, 256
iş dünyasına baskı 261
iş dünyasında 23, 258
iş dünyası uygulamaları ve 259
iş dünyası üzerinde baskı 260
iş dünyası ve sanayi 256
İşgal Et hareketi 256
itibar 182, 199, 207, 256, 260
itibar ve nüfuz 260

J
Jacinda Ardern ve silah yasaları 256
James Chaney 188, 256
James Ian Tyson 212, 256
James Meredith 215, 256
Jane Addams 164, 165, 168, 244, 256
Japonya 78, 140, 141, 256
Jesse Jackson 102, 256
Jibreel Khazan (Ezell Blair Jr.) 193, 254, 256

Jimmy Carter 103, 130, 143, 256
Joel Manby 120, 256
John Brown 208, 239, 256
John F. Kennedy ve silahlanmanın kontrolü 256
John Hancock 26, 256
John Hawkins 215, 256
John Lewis 197, 228, 256
Johnson'un Büyük Toplum politikaları 261
Jonathan Pryce 113, 256
Josef Stalin 83, 256
Joseph Luders 116, 256
Joseph McNeil 170, 193, 256
Julia Lathrop 164, 256

K
Kadın hareketleri 256
Kadınların Barış Partisi 165, 256
Kadınların Uluslararası Barış ve Özgürlük Cemiyeti (WILPF) 166, 256
Kamboçya'da soykırım 256
kamuoyu 42, 43, 107, 108, 125, 138, 182, 256
kanunlar bkz. devletler; politika üretimi 256
kapitalizm 62, 63, 256
kapsamlı değişiklikler 257
Karl Marx ve Marksizm 256, 259
Katolik İşçiler 190, 256
Katolik Kilisesi ve kürtaj 256
"Kayıp Dava" anlatısı 251
kaynaklar 38, 83, 260
kemer sıkma politikaları 256
Kevin Estep 174, 243, 256
koalisyon 49, 60, 72, 85, 90, 140, 148, 150, 173, 223, 251, 258
Komünist Manifesto (Engels ile) 62, 65, 254, 256
Komünist Manifesto (Marx ve Engels) 62, 65, 254, 256
komünizmin tesisi 253, 259
komünizm ve 258
Komünizm ve Komünist Parti 256
Konfederasyon bayrağının kullanımı 256
Kuir Dans Partisi 12, 256
Ku Klux Klan 168, 174, 180, 211, 212, 256
Kurt Lang 207, 241, 257
kurumları 19, 101, 122, 150, 154, 260
kurumlar oluşturmak 253
kuvvetlenme etkisi 251
kültür ve kimlik 254
kültür 177, 178, 182, 191, 192, 218, 230, 254, 257
kürtaj hakları pozisyonu 254
kürtaj tartışması 141, 256, 257, 258

L
Larry Nassar 104, 257
Laurin Stennis 216, 257
Lech Walesa 15, 84, 87, 89, 257
Lee Ann Banaszak 105, 257
Letitia James 257
Libya ve Arap Baharı 257
liderlerin ordunun desteğini kaybetmesi 258
liderliğin değişimi 258
liderlik 74, 76, 113, 200, 215, 232, 257
Lucy Lawless 14, 257
Lübnan 14, 132, 257
Lyndon B. Johnson 257

M
Macaristan 83, 86, 87, 88, 89, 94, 257
maç yasakları 257
mağdur hakları hareketi 104, 257
mağduriyetler 60, 257
mahkemede verdiği ifade 257
mali meseleler 260
Marjory Stoneman Douglas Lisesi bkz. Parkland silahlı saldırıları 257
Marshall Ganz 159, 257
Martin Luther King Jr. 257
Matthew Evangelista 227, 257
Meredith'e desteği 260
meselenin sunulması 258
mesele seçimleri 251
meseleyi sunma 260
meşrulaştırması ya da marjinalleştirmesi 253
Mickey Schwerner 188, 257
Mihail Gorbaçov, glasnost ve perestroyka 85, 257
Mike Pence 11, 257
milliyetçi/aşırı milliyetçi aktivistler 257
Minna Bromberg 209, 222, 257
mirası 256
Mısır 57, 58, 59, 60, 61, 62, 252, 257
milliyetçilik 71, 88, 182, 257
Mississippi Baptistler Birliği 215, 257
Mississippi Özgürlük Yazı 257
Miss Saigon (müzikal) 113, 114, 150, 245, 257
Muhafazakâr Parti, öğrenci protestoları 257
muhalefetin pekişmesi 258

muhalifleri bölmek 51, 260
Muhammed Buazizi 55, 257
Muhammed el-Baradey 59, 257
Muhammed Mursi 60, 257
Muhammed Rıza Pehlevi 255, 257
mülkiyet 62, 63, 66, 69, 82, 257
Müslüman Kardeşler, Mısır 58, 60, 257
müzakerede son çare olarak 258
müzik (kültürel aktivistler) 11, 23, 80, 184, 191, 220, 257

N
NAACP'nin kuruluşu 261
NAACP örgütü 261
NAACP ve 252, 254, 256
Na Dortch 153, 257
Nancy Matthews 105, 257
Nancy Whittier 10, 159, 171, 191, 192, 205, 244, 246, 247, 248, 257
Nazizm'e Beyaz Gül hareketinin direnişi 257
Nelson Mandela 75, 76, 81, 82, 257
nesilleri 261
New BLQK Leaders (Yeni Siyah Liderler) 153, 257
Nicole Raeburn 111, 257
Nikaragua 131, 202, 257
Nikki Haley 212, 258
Nikolay Çavuşesku 86, 93, 258
Nükleer Silahsızlanma Kampanyası (CND) 175, 176, 252, 258
Nükleer Silahsızlanma Kampanyası (CND) sembolü 175, 176, 252, 258

O-Ö
Obergefell, Hodges'e Karşı davası 258
olayların anlatıları 258
"olumlu yan etki" 260
ordu 57, 59, 60, 61, 86, 128, 132, 133, 179, 258
Orta Amerika Dayanışması hareketi 202, 258
ortaya çıkışı 29, 74, 122, 185, 260
otoriter rejimler 258
Otto von Bismarck ve refah devleti 258
oturma eylemleri 198, 261
Seçme Hakkı Yasası 197, 198, 261
Öfkeliler (15-M Hareketi) 159, 258
öğrenciler 83, 91, 97, 100, 147, 148, 185, 258
Öğrencilerin Pasif Örgütlenme Komitesi (SNCC) 158, 170, 258
öncelikleri düzenleme 258
örgütlenme 21, 32, 39, 46, 71, 74, 127, 160, 161, 162, 178, 198, 216, 232, 255
örgütlenmesi 29, 36, 156, 161, 162, 170, 171, 198, 255, 258, 259, 260
örgütler 21, 22, 31, 32, 39, 40, 41, 98, 121, 142, 154, 155, 156, 160, 163, 167, 171, 174, 207, 220, 221, 222, 253, 255, 257, 258, 261
örgütler ve kurumlar 258
özel bankalar 254
öz eleştiriler 251
özellikleri 71, 251
Özgürlük Yazı aktivistleri 261
öznelerin değişim değerlendirmesi 255

P
para vererek askerlikten kurtulma 252
Parkland silahlı saldırıları 254, 257, 258
Pete Seeger 178, 179, 209, 222, 237, 242, 256, 258
polisin mukabelesi 259
politikacılar ve politika 258
politika reformu 134, 253
politika süreci ve 260
politika üretimi 253, 256, 258, 260
politika üretimi alanları 258
politika üretimi üzerindeki etkisi 260
politikaya evrilmesi 260
Polonya 15, 83, 84, 85, 87, 89, 90, 94, 180, 253, 255, 258
Polonya Katolik Kilisesi 89, 258
popüler 51, 154, 165, 224, 257
Prag Baharı 84, 253
protesto fırsatları 258
protestolar 13, 29, 50, 56, 58, 86, 89, 108, 109, 113, 114, 120, 124, 139, 145, 147, 152, 156, 196, 216, 230, 252, 253, 255, 259, 260, 261
Protestolar bkz. gösteri ve protesto eylemleri 258

Q-R
Quaker hareketi 258
Rachel Carson, Silent Spring 137, 258
reform teşebbüsleri 256
resmi örgütlenmesi 259
Richard Cloward 157, 258
Robert E. Lee 181, 258
Roberto Michels, "Oligarşinin Tunç Yasası" 157, 258
Rodezya (sonrasında Zimbabve) 43, 258
Roe Wade'e Karşı davası 142, 144, 258

Romanya 83, 86, 87, 93, 258
Ronald Reagan 80, 143, 258
Ronnie Musgrove 215, 258
Rory McVeigh 174, 259
Rosa Parks 116, 170, 232, 259, 260
Rosa Parks ve 260
Ruanda'da soykırım 259
Rusya/Sovyetler Birliği 259

S-Ş
Sağduyu (Thomas Paine) 27, 32, 259, 260
sağlık sistemi (devletin sağlaması) 216, 259
Samuel Adams 28, 259
sarı yelekliler/gilet jaunes protestoları 259
sarı yelekliler protestoları 254
Savaşı Durdurmak ve Irkçılığı Bitirmek İçin Hemen Harekete Geç (ANSWER) 259
savaş karşıtı hareketler bkz barış/savaş karşıtı hareketler 259
SeaWorld'deki katil balinalar 255
SeaWorld katil balinaları 259
seçimle değişim 258
seçimlerde halkın etkisi 253
seçmenlerin gücü 258
seçmenlerin kuvveti 253
Sedat suikastı 254, 257
seks ve cinsellik 259
Selma yürüyüşleri 261
"Sendikalı Kız" (Guthrie) 259
serbest bırakılması ve cumhurbaşkanlığı 257
Shays İsyanı 32, 252, 259
sınıf ilişkilerine dair (Marx) 259
Sierra Kulübü 22, 156, 259
sigorta (devletin sağlaması) 259
Silahlanma Kontrolü ve Silahsızlanma Teşkilatı 156, 252, 259
silahlanmanın kontrolünü talep eden toplumsal hareketler 259
Silent Spring (Carson) 259
sivil itaatsizlik ve şiddet karşıtlığı 259
sivil toplum 22, 64, 157, 232, 253, 259
sivil toplum altyapısı 253
Siyahların Yaşamı Değerlidir hareketi ve anıt tartışmaları 259
siyasetçileri kendi tarafına çekme 258
siyasi arena olarak 253
siyasî eylemlerin kuralları 253
siyasî fırsatlar 260
siyasi liderlerin kullanılması 255
Slovakya 92, 93, 259
SNCC ve 261
Sophonisba Breckinridge 164, 259
Sosyalist Alman Öğrenciler Birliği (SDS) 259
sosyalizm bkz. Karl Marx ve Marksizm 259
Sovyet blokunun yıkılışı 259
soykırım 131, 256, 259
sömürgecilik 259
Stanford Üniversitesi 117, 259
Steve van Zandt 80, 259
Suriye ve Arap Baharı 259
Suzanne Staggenborg 10, 40, 142, 144, 158, 166, 224, 243, 245, 259
süregelen eşitsizlikler 261
sendikalar 160, 161, 162, 254, 259
şiddet ve yıkım 259
Soğuk Savaş 15, 70, 71, 74, 83, 169, 202, 226, 227, 252, 259

T
tahminleri 256
tanımlanması ve boyutları 261
Tarım Bakanlığı 103, 259
tarım ve devletin kontrolü 259
tarihî protesto eylemleri 252
Tate Reeves 214, 240, 259
taviz ve 17, 258
Tayland'da siyasî protestolar 259
Tecavüz Kriz Merkezleri 105, 259
tekliflerin kapsamı 253
tesisi ve kuruluş 260
The Crisis dergisi (Ed. Du Bois) 259
The Souls of Black Folk eseri 261
The Souls of the Black Folk (Du Bois) 167, 260
Thomas Paine, Sağduyu 27, 32, 259, 260
Three Mile Adası 140, 222, 252, 260
Three Mile Adası felaketi 260
Tiananmen Meydanı gösterileri 260
Todor Jivkov 260
Tom Hayden 228, 260
Tom Steyer 118, 260
toplu katliamlar 259, 260
topluluk ve aktivistler 260
toplumsal bağlar 251
toplumsal hareketler 13, 15, 18, 21, 31, 33, 42, 53, 54, 61, 64, 101, 103, 104, 107, 108, 110, 116, 122, 123, 124, 127, 132, 133, 134, 136, 144, 150, 160, 171, 174, 185, 190, 201, 202, 203, 210, 211, 218, 229, 259, 260
toplumsal hareketler içindeki çeşitlilik 260

toplumsal hareketlerin etkisi 54, 127, 258
toplumsal hareketlerin medyaya yansıması 260
toplumsal kurallar ve değerler 257
Tunus'ta Yasemin Devrimi 260
Tuz Yürüyüşü (Gandhi) 15, 260
Türkiye'deki protestolar 260
tütün karşıtı kampanyalar 260

U-Ü
ulaşım 65, 66, 116, 260
Ulusal Çalışma İlişkileri Kurulu 162, 252
ulusal kahramanlar 261
Ulusal Kolej Spor Birliği (NCAA) 211, 260
Ulusal Öğrenci Birliği (NUS) 148, 260
Ulusal Siyahları Kalkındırma Birliği (NAACP) 168, 260
Ulusal Tüfek Birliği (NRA) 260
uluslararası bağlamı 253
uluslararası düzenin devrimleri bastırması 260
uyuşturucu yasası reformu 260
uzun vadeli hareketler 254
ünlüler 260
Ürdün ve Arap Baharı 260

V
Vaclav Havel 90, 261
Vaclav Klaus 261
ve Arap Baharı 252, 253, 257, 259, 260
ve değişen görüşler 254
ve din 256
ve Gandhi 259
ve işletmelerin tutumu 254
ve kültürel değişimler 256
ve Marx'ın modeli 254
ve NAACP 168, 255, 259
vergilendirme 261
Verta A. Taylor 163, 233, 261
Vietnam savaşı 252, 261
Viktor Orban 261
Viski İsyanı 32, 252, 261

W
Walmart, Konfederasyon bayrağı olayı 215, 260
Warren Harding 208, 260
Wayne Pacelle 135, 260
"We are the World" şarkısı 260
W.E.B. Du Bois 167, 244, 260
William Gamson 203, 261
Woody Guthrie 178, 242, 261

Y
Yahudiler 261
yanılmaz ve meşru oldukları iddiası 258
yarattığı heyecan 255
yarattığı kapsamlı toplumsal değişim 260
Yargıç Rosemarie Aquilina 104, 261
Yargıç Thurgood Marshall 261
yasama kolu 253
yayılması 47, 66, 165, 260
Yemen'de Arap Baharı 261
yeni bir alan açma 258
Yeni Demokrat Parti, Kanada 261
yeniden yapılandırma 258
yeniliği 257
Yeni Yeşil Mutabakat 67, 252, 253, 261
Yeni Zelanda 103, 121, 259, 260, 261
Yeşiller Partisi, Almanya 140, 261
Yeşiller Partisi, İngiltere 140, 261
Yeşiller Partisi, İsveç 140, 261
yetkililer bkz ticaret ve sanayi; devletler; polis 261
yetkililerin toplumsal hareketlere cevabı 261
yıkıcı protestolar 255
yoksulluk 94, 165, 254
Yolanda Deaver 152, 261
yolsuzluk karşıtı protestolar 261
yöntemler 18, 83, 121, 122, 149, 171, 187, 204, 207, 255, 260, 261
yumurta çiftlikleri 261
yumurta üretimi 255
Yunanistan'da kemer sıkma karşıtı protestolar 261
Yunus ve Ninova 261
yurt dışında müdahaleleri 252
yurttaş hakları hareketi 103, 189, 199, 231, 251, 252, 255, 261
Yüksek Öğrenim Yasası (2004, İngiltere) 148, 261

Z
Zeynel Abidin bin Ali 56, 261
Ziad Munson 47, 188, 192, 261
Zimbabve 258, 261
zorunlu askerlik 129, 130, 133, 134, 252, 256, 261
zorunlu askerlik bkz barış/savaş karşıtı hareketler 261

Dünyayı değiştirmek için protestolara katılırız, değişimde bir katkımız olabileceğini, bir fark yaratabileceğimizi düşünerek... *Bazen* hedefimize ulaşır, bir şeyleri değiştirmeyi başarırız. Fakat edindiğimiz her başarı kolektiftir; değişim çoğu kez tam istediğimiz şekilde ve istediğimiz anda gelmez.

Bu kitapta David S. Meyer, sıradan insanların dünyayı nasıl ve hangi şartlarda etkileyebileceğini, bazen işlerin neden plana uygun gitmediğini açıklıyor. Toplumsal hareketler literatürünü derinlemesine inceleyerek toplumsal hareketlerin ortaya çıkışını, devrim hareketleriyle arasındaki farkı ve aktivistlerin siyaseti, kültürü ve yaşam biçimini nasıl etkilediğini irdeliyor. Aktivistlerin oluşturduğu siyasi değişim anlatılarının ve bu anlatıların yaratabileceği etkinin üzerinde durarak son noktayı koyuyor. Örneğine çok rastladığımız toplumsal hareketleri inceleyerek protesto etmeye dönük siyasetin yapısı ile muhtemel sonuçlarına ışık tutuyor.

KDV'den muaftır.
AYRINTI • İNCELEME
ISBN: 978-605-314-671-1
9 786053 146711